

PROELIARIUS OF STRIJDBOEK,

BEVATTENDE

DE JONGSTE OORLOGEN IN FRIESLAND,
IN HET JAAR 1518,

BESCHREVEN DOOR BROEDER

PAULUS RODOLPHI, VAN RIXTEL,

VROEGER GEHEETEN

JOHANNES GRUYTER,

MONNIK VAN DE ORDE VAN ST. BENEDICTUS, IN HET KLOOSTER VAN
ST. ODULPHUS, VAN STAYEREN, TE HEMELUM, EN KAPĒLLAAN
VAN DEN ABT JACOBUS VAN OĒST, VAN OUDEWATER.

OP LAST VAN HET

FRIESCH GENOOTSCHAP

VAN

GESCHIED-, OUDHEID- EN TAALKUNDE,

UIT HET LATIJN VERTAALD EN UITGEGEVEN, DOOR

DR. J. G. OTTEMA,

Secretaris van genoemd Genootschap.

TE LEEUWARDEN, BIJ

G. T. N. SURINGAR.

1855.

tot langdradigheid toe. Maar vaak ook ligt die omslagtigheid in de zorg en nauwkeurigheid, waarmede alles tot in de kleinste bijzonderheden vermeld wordt. En dan is die uitvoerigheid welkom aan ieder, die de waarde der kleinigheden in de geschiedenis kent.

Van de vertaling heb ik niets te zeggen, dan dat ik het mijn pligt gerekend heb, het oorspronkelijke getrouw weder te geven, en verbum verbo reddere fidus interpres.

*De Secretaris,
Dr. J. G. OTTEMA.*

Aan den zeer godvruchtigen eerwaarden vader en heer Otto van Haften, van de orde van den heiligen Abt Benedictus te Egmond, zijnen zeer geëerden begunstiger, wenscht broeder Paulus Rodolphi van Rixtel, van dezelfde orde te Staveren, alle heil.

Het heeft den eerwaarden vader en heer Abt van Staveren, Jacobus van Oest, behaagd, o achtenswaardige vader! te boek te stellen, in welk gevaar, gedurende eenige jaren, het klooster van den heiligen martelaar Odulphus bij Staveren en de staat der Friezen verkeerd hebben, opdat het tegenwoordige, maar vooral het toekomstige geslacht verneme, dat de menschen van deze eeuw niets zijn afgeweken van het pad der ouden; maar, even als de mannen van dien tijd, tot de wapenen gereed, en als tijgers altijd naar menschenbloed dorstende geweest zijn, gelijk de herinnering der ouden ons doet verstaan; zoo ook hebben wij, die tot nog toe in leven zijn, bevonden, dat ook te dezer tijd bijna allen onderling twisten, alle Goddelijke en menschelijke zaken door verschillende partijen, oorlogen en strijden beroerd wor-

den, en alles bijna zwemt van Christen bloed. Waarom ik meen, dat het mij toeschijnt, dat niet zonder reden of de staat door eeuwigdurende wapenen benaauwd, of als zij nedergelegd worden (hetgeen zeer zelden gebeurt) een tijd lang verkwikt en hersteld wordt. Het is dus mijn gevoelen, zoo ik dit het mijne mag noemen, dat men de rampen van den tijd niet ongeduldig moet dragen. Niemand moet, zou ik gelooven, treuren om datgene, wat allen overkomt. Want welk verstandig en schrander onderzoeker van de geschiedenis zal meenen, dat hij kan begrijpen, wat er in onze (ik zwijg van de verledene) dagen gebeurt? Wie zal ooit met naauwkeuriger zorg of voortreffelijker welsprekendheid beschrijven, opdat de nakomelingschap er niet onkundig van blijve, hoe moeilijk de menschen van dezen tijd van bloed en moord te verzadigen zijn? Daarom heeft ook de reeds genoemde heer Abt niet de begeerte opgevat, om alles, wat er gebeurd is, te beschrijven, maar datgene, wat hij bevonden heeft onder de gebeurtenissen van zijnen tijd vermelding waardig te zijn. Hij heeft de wreede moorden en plunderingen der Friezen beschreven, en verder in dit boek opgenomen de inkomst en het vertrek der beide Hertogen van Saxen, namelijk Albert en zijn zoon George (want het Friesche volk is niet aan de heerschappij van meer vorsten uit dat land onderworpen geweest), die gedurende eenige jaren zich van het oppergezag in Friesland hebben meester gemaakt. De eerste van deze beide Hertogen, afgemat door eene langdurige belegering van de stad Groningen, is in eene zware ziekte vervallen, en in Friesland overleden. Toen is het bestuur van den staat gekomen aan zijnen zoon George. Gedurende eenigen tijd heeft men nu den oorlog gestaakt, tot dat sommigen, wien de langdurige vrede begon te verdrieten, den Hertog in den waan bragten, dat er nu zeer veel hoop bestond om de stad Groningen in te nemen. Der-

halve zijn de wapenen tegen Groningen weder opgevat, en de Friezen met vele geldafpersingen zwaar gedrukt. Weshalve de heer Abt zijne pen een weinig gescherpt heeft tegen de honden van het paleis, ik bedoel die goddelooze keffers, de aanstokers van deze onderneming, door wier inblazingen de doorluchtige vorst, anders een zeer wijs en deugdzaam man, zich liet bedriegen, zoo dat hij de gemoederen van het Friesche volk, hetwelk zich op ware vrijheid beroemt, niet door gematigdheid en liefde aan zich verbond.

Bovendien, toen iemand dezen vorst waarschuwde, dat hij wat zachter mogt handelen met het volk, dat reeds uitgeput van geld was, wordt hij gezegd hem met diergelijke woorden geantwoord te hebben, zeggende: „Weet „gij dan niet, wat de twee zwaarden beteekenen, die op „de nieuwe gros zijn gestempeld (want dezen naam is aan „den penning gegeven, dien de onzen gewoonlijk in het „Duitsch *Serickeborger* noemen, dien noemen de Saxen „een nieuwe gros)? Mijn vader,” zeide hij, „heeft „Friesland met het zwaard veroverd, en met zijne ster- „ke hand onderworpen. Derhalve is alles, wat dit volk „bezit, het mijne.” Voorwaar dit is de taal van eenen man, die zich niet liefde verwerven, maar veeleer haat berokkenen wil. Hieruit begon dus het vuur des geheelens afvals der Friezen van den Hertog allengs aan te wakkeren. En een groot deel des Frieschen volks heeft den Hertog van Saxen verlaten, en zich begeven onder de heerschappij van den Hertog van Gelder. Evenwel zijn er, die alle schuld op zijne raadslieden werpen, van wie deze wreede geldafpersing was uitgegaan, zoodat zij schenen de schapen niet te scheren (hetgeen zekerlijk het werk eens goeden herders is), maar te vil-len. Het is derhalve geen wonder, dat zij, die zich niet als goede mannen gedragen hebben, dat is, als mannen, die het vaderland beminnen en niet verwoesten, ook niet

als brave en eerlijke mannen gestorven zijn. Met welk eene schande echter verscheidene van hen de straf, die zij een tijd lang ontvlugt waren, ondergaan hebben, staat ons thans niet te vermelden, vooral niet, omdat zulks in de volgende bladen lang en breed door den heer Abt gedaan is. Hem toch ontging lang niet alles, wat er in het hof van den vorst van Saxen voorviel. Want hij had bij den Hertog zelve en bij de hovelingen veel invloed, en stond bij hen in hooge achting. Alhoewel in de laatste tijden de fortuin, op hem vertoornd, zich niet geschaamd heeft, valsche beschuldigingen tegen den eerwaarden vader uit te strooijen, en zijnen naam goddeloos te belasteren bij den Hertog van Saksen en Gouverneur van Friesland. Tot deze overmaat van rampen kwamen bovendien huiselijke twisten, welke ook in dit boek beschreven zijn. Waardoor de godvreezende man, door gevaar aan weêrzijden benard, genoodzaakt is naar Egmond te wijken. En aldaar is hij, vóór de voltoojing van dit werk, overleden. Opdat nu de vrucht des ijvers van zulk een groot man, even waar als aangenaam, niet onvolkomen mogt blijven, heb ik, hoewel tot de onderneming van dit werk geenzins sterk genoeg, op uw aanzoek, eerwaarde vader! aan hetzelve de laatste hand gelegd. Omdat als gij (dien ik, door uwe buitengemeene weldaden te mijwaarts, altijd als mijnen besten vriend heb leeren kennen) van mij iets verlangt, het mij niet geoorloofd is, iets niet te kunnen, wat ik niet kan, of niet te weten, wat ik niet weet. Want ik beken, dat ik zeer veel aan u en aan allen, die zich bij u bevinden, verschuldigd ben. Beschik dus over mij naar welgevalen. Want in geene zaak zal ik (zoo mijne geringheid iets vermag) u ooit afvallen. Maar voor uwe uitstekende weldaden ben ik dagelijks bereid, al mijn vlijt en ijver in uwe dienst aan te wenden. En o! indien ik eene be hoorlijke macht had, om u dank niet alleen te betuigen,

maar ook te bewijzen, dan zoudt gij voorzeker zien, hoezeer ik u hoogacht. Daar ik toch mijne welwillendheid aan allen wil betoonen, zoo tracht ik in de eerste plaats, naar al mijn vermogen, te zorgen, dat zij, wier aangename en beschaafden omgang ik zoo lang reeds genoten heb, mij niet ondankbaar bevinden. Gij derhalve, zeer geliefde vader! zie, bid ik u, niet van hoeveel waarde, maar uit welk een hart het werk is voortgevloeid, hetwelk nu aan uwen naam wordt opgedragen. Het is wel in der haast geschreven (want mijne bezigheden hebben mij verhinderd, om alles naauwlettend te herzien), maar toch zonder benadeeling van de eene of de andere partij. Want ik behoor tot geene van beide partijen, van welke in dit boek melding gemaakt is, en ik hoop, dat ik altijd zoo onzijdig geweest ben. Ik heb, namelijk, boven alles zorg gedragen, om de gebeurde zaken zoo voor te dragen, dat niemand te recht mij iets zoude kunnen verwijten. Weg dus met hen, die zich niet ontzien, mijnen arbeid te bedillen. Want den vromen lezer, die alles, wat hier beschreven is, met eene eerlijke weegschaal wegen, en niet met een nijdig oog beschouwen wil, zal, denk ik, mijn arbeid niet weinig genoegen doen. Evenwel, behalven al de moeite, aan dit geschiedverhaal besteed, kan ik mij tot nog toe niet overreden, om te denken, dat iemand dit werk met den naam van luiheid zal bestempelen, of er nijdige tanden in zal slaan. Doch mij zullen geene beleedigingen bewegen, om niet voort te gaan met aan mij zelve gelijk te blijven. Ik ben wel niet onbewust, dat alle laster niet bij de geringste deugd halen kan. Doch het is met de zaak zoo gelegen, dat hij, die niets dan onbeschaafdheid kent, niet aflat de gezegden van anderen te bedillen. De reden daarvan is welligt deze, dat een stamelende ook (volgens Hieronymus) stamelende woorden beter begrijpt, en hetgene hij niet verstaat, als dwaasheid veroordeelt; gelijk zeker ie-

mand, die Virgilius verklaarde, de gewoonte had, om als hij een woord ontmoette, dat hij niet wist, te zeggen, dat het een vogel in Arabië was. Het komt mij in de gedachte, dat er veel onderscheid is tusschen een heusch en een boos lezer, en dat ik dit wel eens in een samenstemmend tweeregelig versje heb uitgedrukt. Of het zoo is moge de heusche beslissen:

Een $\left\{ \begin{array}{l} \text{heusch} \\ \text{boos} \end{array} \right\}$ man $\left\{ \begin{array}{l} \text{tracht} \\ \text{smacht} \end{array} \right\}$ om in een boek het al
te $\left\{ \begin{array}{l} \text{roemen} \\ \text{doemen} \end{array} \right\}$.

Hoe zoo? Voorzeker omdat van alle deugd en lofwaardig bedrijf de nijd bijna de onafscheidlijke gezellin is. Want gelijk Horatius zegt:

„ De groote pijnboom wordt door de winden het meest „ gezweept, verheven torens vallen neder met den zwaar- „ sten slag, en de bliksemstralen treffen de hoogste ber- „ gen.”

En ik vond in mij, die niet op de bergen, maar in de dalen verkeere, niets van dien aard, dat het om zijne uitstekendheid eenigermate aan de afgunst blootgesteld is. Ik bemin wel de letteren, en zal die, zoo lang mij het leven gelaten wordt, liefhebben, maar de zorg en moeite, waardoor men den hoogsten top der wetenschap bereiken kan, schrikt mij grootelijks af. Doch dit is mij eenigermate tot troost, namelijk, dat zoo veel als ik, die nauwelijks een paar opstellen ter neder schrijven kan, lager sta, dan de geletterde mannen, die uit den rijken schat hunner wijsheid nieuwe en oude en tevens bewonderenswaardige dingen voortbrengen, ik ook des te veiliger de beten der lasteraars en de bliksemstralen, die de bergen treffen, ontkomen zal. En zoo ook dit mij geweigerd wordt, heb ik geleerd allen laster of te verachten, of met gelatenheid te verdragen. Want de krachten des valschen aanklagers zijn niet zoo groot, dat hij iemand

iets kan schaden. Indien misschien hij, tegen wien heimelijk de laster uitgestrooid wordt, die zelf aanhoorde, dan zoude hij den lasteraar den mond wel gestopt hebben, dat hij niet durfde kikken. Maar het is gemakke-lijk (tegen het verbod der wet) eenen dooven uit te schelden. Dit eene, echter, wil ik den berisper herinneren, dat hem niet tot lof zal strekken, wat aan niemand ooit anders dan tot schande gerekend is. Bijaldien een of andere wijsneus, hiermede niet te vreden (omdat hij, zijn eigen knapzak vergetende, het valies van een ander al te nieuwsgierig doorsnuffelt), mogt zeggen, dat lectuur, als deze, over oorlogzaken, een deftig man, en vooral een monnik, niet past, dan antwoord ik hem, of hij nog niet ondervonden heeft, dat altijd wijn of water te drinken met de natuur strijdig, maar het bij afwisseling te gebruiken aangenaam is. Zoo is ook geene taal welgevallig aan hem, die gedwongen iets leest. Anders, zoo dit niet geoorloofd ware, zouden te vergeefs onze ooren dagelijks vervuld worden uit het oude testament met zoo groot gedruisch der oorlogen van het verworpen volk, hetwelk den Christennaam volstrekt vijandig is. Ik wil niet meer hierover in dezen brief schrijven, bedenkende, dat vele woorden weinig beterschap aanbrengen aan het afgunstig geslacht, dat het ongelukkigst en ellendigst van allen is, en bij hetwelk geene plaats van vreugde of vrede is overgelaten. Het zoude de grootste dwaasheid zijn den tijd verder vruchteloos te verspillen. Derhalve mijn zeer geliefde vader! van wiens weldaden, vriendschap, welwillendheid en toegenegenheid, ik ten volle overtuigd ben, moet ik eenmaal aan dezen brief een einde maken. Wees verzekerd, dat ik geheel de uwe ben. Houd mij, bid ik u, aanbevolen aan den eerwaarden vader en Abt heer Meynardus. Vaar wel, en houd dit in haast geschrevene ten goede. Te Egmond, in het jaar (waarin ik bij u woonde) 1518, den 26 Februarij. Einde des briefs.

Zesregelig versje van den zelfden broeder Paulus Rixtel
aan den Lezer.

- O waarde Lezer! wil deez' arbeid niet beschouwen
Met een afkeerig oog. Vaar, waarde lezer! wel.
- O waarde lezer! wil me aan u verbonden houen
Door toegenegenheid. Vaar, waarde lezer! wel.
- O waarde lezer! wil u niet te ligt vertrouwen
Aan een afgunstig mensch. Vaar, waarde lezer! wel.

Weg met allen, die tusschen vrienden tweedragt zoeken.

STRIJDBOEK

BEVATTENDE DE

JONGSTE OORLOGEN

IN

FRIESLAND.

In het jaar 1485 (na de belegering van de stad Utrecht door den Aartshertog van Oostenrijk, Maximiliaan, naderhand Roomsche Koning en Keizer, die haar toen heeft genomen, en den hoog eerw. heer David van Bourgondië, Bisschop van Utrecht, een braaf en godsdienstlievend man, uit de gevangenschap, waarin hij te Amersfoort gehouden werd, verlost en aan zijne kerk hergeven heeft,) is er eene groote beroering of twist ontstaan tusschen het konvent van Staveren en Hemelum ter eenre, en Iga Galesz, Doede en Hartman, zijne broeders, en hunne medestanders, ter andere zijde. Welke troebelen voorziende, Meester Dirk, Doctor in de regten, een goed, verstandig en vreedzaam man, Abt van het klooster van Sint Odulphus te Staveren, van de orde des h. Benedictus, over den afstand van zijne abdij dagelijks vol angst en verlegenheid, gevreesd heeft zich te mengen in de onlusten, welke hij wist, dat op handen waren. Eindelijk, begrijpende, dat hij daaraan niet ontkomen zoude, daar

de kwaadwilligheid der voornoemden dagelijks aanwies, heeft hij aan heer Aggo, vroeger Pastoor te Aldenkappel (Aldega), dien hij kende als een kloek ijveraar voor de vrijheid van het klooster, de abdij van Staveren uit eigen beweging, na een, twee of meer jaren van zijn kloosterleven, overgedragen. Na welke overdragt heer Aggo, hoewel onkundig in de observantie der regelen, toch gelukkig gestreden heeft voor het behoud van de kloostergoederen. Maar sommige zonen der ongerechtigheid zijn opgestaan, de voornoemde Iga, namelijk, en zijne medestanders, en hebben het klooster te Hemelum gewapenderhand, met geschut en ander belegeringstuig, belegerd. De Schieringers, dit hoorende, zijn uit alle hoeken van West-Friesland, van Franeker, Sneek en andere plaatsen, in Gaasterland zamengekomen, om het klooster te ontzetten en het beleg te doen opbreken, ten getale (zoo als men zeide) van 2200 ten strijde toegeruste mannen. De belegeraars, dezen ziende en vreezende, verlangden een vredesverdrag met de belegerden op het Spijker te sluiten. En zij bevestigden met eede, dat de belegerden uit de Stins, het Spijker en het huis van den Abt, met behoud van lijf en goed zouden uittrekken, en bovendien beloofden zij, en verbonden zich met eede, aan het huis van den Abt en het klooster te Hemelum geene schade te zullen doen. Dit verkregen hebbende, hielden de cedbrekers niets van hunne beloften, en hebben het huis tot den grond toe geslecht. De Schieringers, die in grooten getale in Gaasterland gekomen waren, keerden op het hooren hiervan naar hunne woonplaatsen terug. Er was op het Spijker een Kapitein, die al te ligtgeloovig het oor leende aan hunne listige beloften, met name Lieuwe Poppes, naderhand zanger bij de Roomsche curie, een vermaard toonkunstenaar ten tijde van Z. H. Paus Leo X. Toen deze dan de stins verliet, heeft het wilde zwijn uit de wouden, de voorzeide Iga, met zijne meeneedige hand-

langers, niet alleen de woning van den Abt geheel en al verwoest, maar ook al het huisraad van het klooster, alsmede het vee, geroofd, na vele huizen in de asch gelegd te hebben. Maar toen het huis van de Abt instortte zijn ook 28 huizen of stinsen van Vetkoopers, door de Schieringers, die weder moed vatten, gesloopt. Na dit bedreven en alles verslonden te hebben, heeft het woudzwijn de omstreek van Hemelum, waar hij zijne woede gekoeld had, verlaten, en zich begeven naar Rijs, eene voortreffelijke hofstede of uithof van het klooster van Staveren, alwaar de Abten van Staveren, weleer Suffragaan Bisschoppen van den Bisschop van Utrecht, hun verblijf plagten te houden, wegens den toeloop van volk, en de menigte, die daar den zegen kwam vragen, en die alzoo goed en kostelijk gebouwd en versierd was. Deze benevens eene kapel, geheeten *formaria* (voor *Maria*?), aantastende, heeft hij, alles verwoestende, door den brand vernield, en daardoor voor meer dan 3000 schilden schade aan het klooster toegebracht. Van daar terug trekkende, heeft hij eene andere hofstede van het klooster, genaamd het Hospitaal, aangevallen, en aldaar de kapel, benevens het hoogwaardige sacrament, de heilige olie, den kelk, de boeken en de overige versierselen des altaars, met al de huizen, door den brand verwoest, en alles weggeroofd hebbende, is hij van daar getrokken. De schade door deze booswichten aangerigt kan niet onder de 3000 schilden geschat worden.

Na zijnen aftogt zijn op die zelfde plaats (naar het zeggen van geloofwaardige personen) vele wonderen geschied. Boven de plaats der kapel, waar de sacramenten verbrand zijn, verhaalt men, dat door vele vrome en waarheidlievende menschen dikwijls boven mate helder blinkende lichten gezien zijn. Een zeker jongeling, met name Pier, die reeds drie uren dood geweest was, ten gevolge van den val van eenen ronden steen op zijn hoofd, is in het leven teruggekeerd. Deze steen wordt, tot een getuigenis

van het gebeurde, daar nog in de kapel, bij het kastje van het hoogwaardig sacrament bewaard. Aan kreupelen, wien het gaan onmogelijk was, is de gang teruggegeven. Op zekeren tijd, toen de eerw. Abt Jacobus, de opvolger van den voorzeiden Abt Aggo, op den dag van St. Martinus, daar de mis vierde, kwam er een kreupel man, op krukken steunende, en zijne devotie en pelgrimaadje verrigt hebbende, is hij gezond naar huis teruggekeerd, zijne krukken tot eene gedachtenis achterlatende. Bovendien zijn daar vele lijders aan verschillende ziekten en gebreken spoedig hersteld. Daar zulke dingen er dagelijks gezien werden en geschieden, is de kapel zoo spoedig mogelijk, met de verbrande huizen, herbouwd. Een groote toevloed van volk heeft schielijk de schade van de plaats hersteld. En tot bestendige gedachtenis van al deze dingen, en voornamelijk tot vereering van het hoogwaardig sacrament, hetwelk in den brand onteerd was, is een plegtige gedenkdag, met eene vereerende en vrome processie, ingesteld, te houden op den dag van den heiligen Bisschop Martinus, waarbij altijd eene groote menigte volk, uit verschillende dorpen en steden, met de grootste devotie zamen komt. Sommigen baresvoets, anderen, van beide seksen, in een linnen hemd gekleed, gaan de processie vooruit, anderen doen van hunne vroomheid blijken, zooveel zij kunnen, door waskaarsen, geschenken en offeranden, zich zelve aan God aanbevelende. En wanneer alles naar den eisch volbragt, eene mis door den Abt van Staveren gezongen, en door dezen een devote omgang en omdragt van het heilig sacrament verrigt is, haasten allen zich, om met den zegen van den Abt vrolijk naar huis te keeren.

Om nu het eerst aangevangene te vervolgen. De zelfde Aggo voorschreven, het klooster willende hervormen, voor de verwoesting van het huis te Hemelum, heeft hervormde broeders, en naderhand, voor de tweede maal,

broeders van Oostbroek, buiten Utrecht, ontboden. Dewelke, ontboden zijnde, zich op bepaalden tijd naar het konvent van Staveren hebben begeven; maar dewijl hun het noodige ontbrak (daar hun inkomsten uit de bosschen waren toegewezen, en deze door den voorzeiden Iga werden ontvangen), zijn zij genoodzaakt, naar hunne eigene schaapskooi terug te keeren. Twee van deze broeders, door de pest aangetast, namelijk pater Johannes Steenwijk voormaals Prior in Oostbroek, doch toen Prior te Staveren, en broeder Antonius van Utrecht, zijn te Staveren overleden en begraven. Dezelfde Iga voormeld heeft, gelijk het schrift van den Abt heer Aggo getuigt, gedurende drie jaren de inkomsten in de bosschen geheven, telken jare ten bedrage van 300 klinkarden of schilden. Ook heeft hij voor twintig jaren in huur ontvangen van het klooster 50 pondematen miedland, tegen een jaarlijksche huur van 18 stuivers van elke pondemate. Bovendien kan de schade, welke hij, met zijne broeders, aan het klooster te Hemelum heeft toegebracht, gelijk boven gezegd is, op 3000 schilden pas geschat worden. Nog heeft de zelfde, met zijnen aanhang, in de wouden twee pondematen lands voor altoos vernield, door er turf uit te graven. En de overigen schaden, welke hij aan de boeren, kloosterbroeders en vrienden van heer Aggo heeft aangedaan, door brandstichting en afpersingen, zijn ontzaggelijk groot, zoo als het schrift van dien zelfden heer Aggo getuigt. Doch om tot het vorige terug te keeren. De overgeblevene broeders van Oostbroek, aan wien het noodige levensonderhoud ontbroken had, gelijk boven is aangeroerd, hebben, uit Staveren vertrekkende, eerlijk zekere kleinodiën van het klooster, namelijk, een schotel (Engeland genoemd) van twee mark zilver, en negen zilveren lepels, met twee andere kostelijke zilveren bekers, ten aanschouwen van allen op het altaar nedergelegd. Doede Gales, de broeder van Iga voorschreven,

dit ziende, heeft die van het altaar geroofd en nooit terug gegeven, noch hij, noch zijne erfgenamen. Doch eens heeft de vrouw van Doede zes zeer ligte lepels, van slecht zilver, te zamen naauwelijks twee goudguldens waardig, teruggezonden, maar het overige voor zich behouden. Deze zelfde Doede heeft veel leeds gedaan, zoo aan monniken en priesters als aan leekbroeders, door hen te verwonden. Hij heeft onze plaats en konvent van Staveren, met alle huisraad, geheel geplunderd, waarvan noch hij, noch zijne erven, ooit eenige teruggave gedaan hebben. Daarenboven hadden de voornoemde broeders van Oostbroek eenen voortreffelijken kelk, van binnen en buiten verguld, voor hunne gemaakte schulden, aan zekeren burger van Staveren, namelijk Frederik Arnoldi, tot pand gegeven. Maar Iga, nog verwoesting aan het molenhuis (?) dreigende, dat op een voet achterover stellende, en het, door een blijkbaar wonder van God, niet kunnende omver rukken, heeft den monniken te Hemelum eenen anderen, gedeeltelijk vergulden kelk, afgedwongen. Doch de Abdis te Staveren, met name Brecht, zeer gunstig gezind voor de kloosterhervorming, waarvoor zij veel gedaan en uitgaven zich getroost heeft, dit hoorende, heeft den kelk in bewaring genomen, en zich gehaast, om aan de knevelarij van den voorzeiden Iga te voldoen. Ten laatste heeft de Abt Jacobus van Oest deze kelken ingelost, en aan het klooster teruggegeven. De som, waarvoor zij verpand waren, beliep 60 goudguldens of daaromtrent.

Terwijl zoo Iga, Doede en Hartman, met hunne gezellen, dagelijks woedden en onrust baarden, heeft eindelijk heer Aggo, Abt van Staveren, gedrongen en aangespoord door vele hoofdelingen, die hem bijstand beloofden, getracht hun, na voorafgaanden kerkelijken ban, waarom zij niet gaven, gewapenderhand wederstand te bieden. Doch misleid door dezen, die hem hulp beloof-

den, terwijl zij voorhadden, om, op kosten van het klooster, hunne eigene beleedigingen en verschillen met voorzeide Iga en de zijnen te wreken, heeft de voornoemde Abt van overal soldaten bijeenvergaderd, voornamelijk uit Zutphen, ten welken einde hij eenen kelk van zuiver goud en verscheidene kleinodiën heeft laten versmelten om met den daarvoor ontvangen prijs de krijgslieden te besoldigen. Dit was de kelk van St. Odulphus zelve, met welken hij gewoon was de mis te bedienen. Toen ten laatste hem het geld ontbrak, dat hij meer noodig had, heeft hij, in verlegenheid zijnde, het zegel van het klooster genomen, en, hoezeer het konvent er tegen sprak, de boerderijen verkocht, als eene te Balk, twee nabij Sneek, en verschillende stukken land op andere plaatsen gelegen. Bovendien heeft hij negen schuldbekentenissen, gewoonlijk leetbrieven genoemd, afgegeven, om zich in zijnen rampspoed hulp te verschaffen. Echter zijn deze leetbrieven van geen gewicht of kracht geweest, toen de zaak voor den rechter kwam.

En gelijk de voorzeide Iga, met zijne medestanders, zich niet ontzag te doen aan het klooster van Hemelum of Staveren, zoo heeft ook heer Aggo zelf, met zijne gehuurde soldaten, niet nagelaten aan zijn huis te vergelden. Want hij heeft het huis van Iga verwoest, en de woningen zijner aanhangers in brand gestoken. Maar ongelukkig heeft de rondslaande vernielende vlam de parochie kerk te Aldekappel geheel verteerd. Nadat al deze dingen zoo wreedelijk bedreven waren, zijn noch Iga van de wouden, met zijne broeders en makkers, noch ook heer Aggo, aan de wrekende plagen ontkomen, en geen van hen heeft, na den brand der heilige plaatsen, voorspoed gehad. Want hunne huizen en sloten in de wouden, als te Koudum, Warns en Kolderwolde, zijn geheel verwoest, en hunne woning is verlaten, en er is niemand van hun bloed, die ze bewoont.

Bovendien is de meergenoemde Iga door de andere partij, namelijk de Schieringers, te Workum ellendig vermoord, ofschoon hem eerst vergund is te biechten. En Doede, zijn broeder, is na den opstand en de belegering van Franeker, op bevel van Albert, Hertog van Saksen, te Franeker onthoofd, naakt aan de honden voorgeworpen, om verscheurd te worden. Julius Jongama (Juw Juwinga) is, na den brand van het monnikenklooster, gezegd Oege klooster, ellendig om het leven gebragt. Zijn huis en het slot van zijn broeder Tjerk Waltezoen, te Tjerkwerd, zijn, niet lang daarna, door de vijanden omgeworpen. Jarich Herings, wonende te Workum, is door den voornoemden Hertog van Saksen te Sneek onthoofd. Bokke Hannes van Bolsward, met de zijnen op een rietpolle verscholen, is jammerlijk omgebragt. En zoo is het met vele anderen gegaan, die hunne straffen niet ontkomen zijn. God almachtig zij hun allen genadig!

(Hier volgt een lang sermoen, drie bladzijden in folio groot, over de verdorvenheid van het mensdom, en vooral van de geestelijkheid, die geen haar beter moet gevoest zijn, dan de wereldsche Heeren. Dit is overgeslagen omdat het geene geschiedkundige waarde heeft, buiten die karakteristiek, en omdat het op vele plaatsen zeer duister en bijna onvertaalbaar is.)

Om nu het vroeger begonnene te vervolgen. Gelijk Iga voornoemd, met de zijnen, zoo als gezegd is, zijne straf niet ontgaan is, zoo is tegen den Abt heer Aggo, die ook de straf niet mogt ontkomen, een andere opstand gerezen van valsche broeders en monniken, Sipke Solman en Meynard, en acht conversen, die tegen hunnen heer Aggo zamenspanden, en zich onderling door eenen eed verbonden, om elkander niet te verlaten, voordat zij hun opzet volvoerd hadden. De oorzaak van dezen opstand was de voornoemde broeder Sipke, priester en monnik, die, tegen den wil van zijnen Abt, pastoor te

Hemelum wilde zijn, en dit, met geweld en hulp van eenige makkers, voor eenigen tijd verkregen en bezeten heeft. Heer Aggo, niet onkundig van dit boos opzet of oproer, ging, met zijne vrienden, op de abdij. Doch (de opstandelingen), den kelder van onderen opgebroken hebbende, vervulden het huis met vreeselijken stank en rook. Toen zij nu, wegens den hevigen stank en rook het daarboven niet langer konden uithouden, klom heer Aggo het eerst af, eene lans in de hand houdende, waarmede hij eenen leekebroeder, zijnen voornaamsten vijand, die hem tegenkwam, doodde, tot eigene verdediging. Hoorende, dat hij dood was, begaf heer Aggo zich op de vlugt. Na zijne verwijdering gingen de zamengezworenen, hoewel daartoe onbevoegd, met de leekebroeders over tot de verkiezing van eenen nieuwen Abt, en verkozen zekeren Cistersienser monnik, van het klooster Jeruzalem in Friesland, met name Reynier Vogelsanck, tot groot nadeel van de tijdelijke goederen (des kloosters), hetwelk geschat kan worden op meer dan 2000 goudguldens, in verkochte kleinoodiën en landerijen. Hij heeft ook aan eenen muntmeester te Zwol eene zeer kostbare monstrans verkocht, wier gelijke in Friesland niet bestond, voor welker bewerking en vergulding alleen de goudsmid (zoo als men zeide) 100 goudguldens gehad had. Insgelijks heeft hij te Amsterdam voor schuld verpand eenen zekeren kelk en zilveren schotel, genoemd Hemelum, welken de Abt heer Jacobus voor eene som gelds van 40 goudgulden weder ingekocht heeft. Doch ook heer Aggo, zich tegen den nieuw verkozen Abt willende verzetten, en van geld ontbloot zijnde, heeft verscheidene kelken, een vrij groot en kostbaar wierookvat, een groot en sierlijk zilveren kruis, een hals of borstsierraad, kap en andere kostbaarheden, verkocht.

Eindelijk is hij, tot geruststelling van zijn geweten en herstelling van eer, naar Rome gegaan, en heeft die van

Paus Innocentius VIII verkregen, en vervolgens aan den hoogerw. vader in Christus, heer David van Bourgon-dië, Bisschop van Utrecht, tot onderzoek aangeboden, zich-zelven van manslag beschuldigende. Deze, beide partijen gehoord en onderzocht hebbende, verklaarde den Abt heer Aggo onschuldig aan moord, veroordeelde de tegenpartij, dat is, de voorzeide monnikken en zamenzweerders, als schuldig aan moord en onwettige verkiezing.

Ten tijde dat heer Aggo, om zijne herstelling van eer, te Rome vertoefde, werd Maximiliaan tot Roomsche Koning te Aken gekroond, bij welke krooning de Abt van Staveren behoort tegenwoordig en in dienst te wezen. Toen nu deze, opgeroepen zijnde, niet verscheen, heeft de Aartsbisschop van Trier, Johannes van Baden, de dienst van den Abt van Staveren verrigt, in tegenwoordigheid van vele geloofwaardige Friezen, met name heer Benedictus van Franeker, Doctor in de regten, een voornaam man, Meester Sibrand, een zeer aanzienlijk man in Gaasterland, heer Johannes, priester te Koudum en vele anderen, gelijk het schrift van Abt heer Jacobus getuigt.

In het jaar onzes Heeren 1494 is heer Aggo, Abt van Staveren, korten tijd na zijne herstelling in eer en waardigheid, daags voor het feest van St. Lambertus, Bisschop en martelaar, door de pest aangetast en gestorven.

Op den 15^{en} dag van October, in tegenwoordigheid van de eerwaarde heeren Abten en Visitateuren Albertus van Oostbroek, Gerardus van Siloë, en hunne ambtgenooten Albertus, Abt te Smallenie, en heer Marcellus, vroeger Abt te Siloë, alsmede heer Jacobus Grebber, van de orde der reguliere Kanunnikken, Prior te Blokker, nabij Hoorn, die bij de verkiezing voorzat, zijn, gezamenlijk met de magtigen en aanzienlijken van Gaasterland, tot eene kerkvergadering te Staveren bijeen geroepen heer Folkert,

Pastoor te Sindelis (Sondel?), een zeer beroemd man, Meester Pibo, toen Syndicus der vergadering, Pastoor te Wijckel, en Meester Sible of Sibrand, wonende te Nijemirdum, en is broeder Jacobus van Oest, van Oudewater, uit het klooster van St. Adalbert, den belijder, te Egmond, en de eerste prior en kloosterbroeder aldaar na de kloosterhervorming, gewijd in het klooster Laach, bij Andernach, boven Keulen, van Laach naar St. Paulus te Utrecht gezonden, en aldaar Prior, van Utrecht gezonden naar Egmond, en van daar tot Abt gekozen van het klooster van St. Odulphus, den belijder, te Hemelum, bij Staveren, na vooraf gehoudene behoorlijke plegtigheden, volgens de wettelijke bepalingen, met aanroeping van den H. Geest, en het zingen van diens mis. Het besluit, opgemaakt zijnde, werd, om zijne toestemming te verkrijgen, naar Egmond overgebracht, door de heeren Abten Albertus, van Oostbroek, en Marcellus, voorheen te Siloë.

Toen het besluit hem aangeboden werd, wilde de verkozene er niet in toestemmen. De voorzeide Abten, dit horende, en daarmede kwalijk tevreden, bezwoeren hem bij Gods oordeel, hetwelk, zoo dreigden zij hem, bijaldien hij niet wilde toestemmen, al het kwaad, dat er uit zoude voortkomen, in de toekomst aan hem zoude toerekenen. Hij was in angstvolle onzekerheid, wat te doen. Eene plaats over te geven, die reeds gezind was, zich ten goede te hervormen, een bijna dood en afgestorven lid van eene zoo belangrijke orde, dat aan de handen de hervormde paters was toevertrouwd, te willen verlaten, en de groote onkosten en moeiten van brave mannen, die de hervorming begeerden en invoerden, te loor te doen gaan, was kwaad. Daarentegen eene plaats aan te nemen, die woest en tot geen spoor van godsvrucht gezind, en, zoo te Staveren als te Hemelum, verwaarloosd was in geestelijke en tijdelijke belangen en gebouwen,

bezwaard met vele schulden, vervuld met slechte monniken en valsche broeders (gelijk hierna breeder zal getoond worden), was hard en moeilijk. Van alle kanten in de engte gedreven, wist hij niet, wat hij doen zoude. Toen eindelijk de beide Abten er nog op aandrongen, en bedreigden en verzekerden, dat zij, als hij het niet doen wilde, nooit in het vervolg de plaats weder zouden bezoeken, heeft hij, bevreesd, als of hij gloeiend ijzer met de bloote handen moest aanvatten, en zich zelve aan God aanbevelende, zijne toestemming tot de verkiezing gegeven. Hij, nu alzoo verkozen zijnde, en de benoeming aangenomen hebbende, heeft weldra (op raad van de Abten Compromissariën, en vooral van heer Jacobus Grebber, Prior van de orde der Kanunniken, hierboven vermeld, die lang voor zaken van zijne orde zich te Rome had opgehouden, en, bij het nazien van de pauselijke registers op de bevestiging van de Abten in het kerkgebied van Utrecht, daarin de abdij van Staveren niet gevonden had) zich met het besluit van de benoeming, ter bevestiging, vervoegd bij den hoogerwaarden vader in Christus heer David, Bisschop van Utrecht, als zijne overheid. Deze, hierover verblijd, omdat hij altijd de hervorming van geestelijke plaatsen voorstond en begunstigde, heeft, hoewel podagreus en zwak, zooveel hij kon, met eerbiedige gebaren zijn hoofd ontblootende, grooten dank aan God gezegd, en den aanwezigen benoemde vromelijk aan Gods gunst aanbevolen, gaarne toestaande, hetgeen de benoemde, in tegenwoordigheid van de vornoemde heeren Abten, verzocht had, om hem op den 20. October van dat zelfde jaar te bevestigen.

Deze Bisschop David van Bourgondië heeft veel goeds gedaan in den tijd van zijn bisschoppelijk bestuur. Hij heeft de kloosters van St. Paulus, te Utrecht, en van St. Laurentius, buiten de stad Utrecht, te Oostbroek, met ijver hervormd, zoo in eigen persoon, als met bijstand van

de vaders en heeren Abten Johannes Donre, van Oudewater, Abt van St. Matthias, te Trier, en Adam, Abt van St. Martinus, te Keulen. Deze heer Johannes Donre, Abt van St. Matthias, heeft in beide kloosters, van St. Paulus namelijk en te Oostbroek, acht broeders gezonden en gesteld. De zelfde heer Johannes Donre heeft het klooster Laach hervormd, met groote moeiten, gevaren en kosten van zijn klooster. Zich in persoon naar Rome begevende, heeft hij zeven jaren processen gevoerd met zekeren Graaf van Werdenborch, en, deze processen winnende, heeft hij den heer Johannes van Didisheim, Abt van Laach, die zeven jaren Abt geweest was, met bijstand van den Aartsbisschop van Trier, heer Johannes van Baden, in zijne bezitting hersteld, na de tegenpartij verdreven te hebben. Van dezen was Jacobus van Oest, van Oudewater, de bovengenoemde Abt van Staveren, de eerste zoon in de hervorming.

Bovendien heeft hij, in het jaar des Heeren 1491, bij de Roomsche Curie aanvraag gedaan tot hervorming van het klooster van St. Adalbert, te Egmond, in overeenstemming met den heer Johannes van Egmond, toen Graaf van Holland, Zeeland en Neder-Friesland (een deel van Holland uitmakende). Regters of Commissarissen zijn aangesteld door Paus Alexander VI, te weten, de heeren Abten Adam, van St. Martinus, te Keulen, en Antonius, Abt van Werden, en door hem voorzien van bullen, ten einde de oude monniken tot onderwerping te brengen, zelfs met hulp van den wereldlijken arm, en om van andere kloosters bekwame en geschikte monniken te roepen, tot hervorming van dat klooster, al ware het ook tegen den zin hummer Abten, en dezen op die plaats te vestigen, als daar verzamelde en geordende zoonen. Deze bullen vertoond zijnde, vooral aan heer Jacobus, den vromen en geleerden Abt van St. Paulus, te Utrecht, heeft hij benoemd zijnen Prior, broeder Jacobus van Oudewater,

broeder Wilhelmus Goor, Subdiaken, bij de 20 jaren Cantor te Egmond, en verder broeder Everhardus, van Amersfoort, die vele choraalboeken geschreven heeft, corrector van vele boeken geweest is, en in groote werken aldaar zich altijd zeer ijverig heeft betoond. Doch ook door de voorzeide Commissarissen zijn er eenige benoemd, namelijk Diederik, van Haarlem, en broeder Jeronimus, van Groningen, beide uit het klooster van St. Matthias, te Trier, broeder Jasper, van Werden, die, niet lang levende, te Egmond gestorven is, en Jacobus, van Neerden, van Oostbroek. Met dezen is de hervorming van het klooster te Egmond aangevangen, en op den dag der maagd Dorothea, martelares, is een konvent gehouden door de voornoemden, en aangesteld Diederik, van Haarlem, tot Proost, Jacobus, van Oudewater, tot Prior, Jeronimus, tot keldermeester, Jacobus, van Neerden, tot Sacristijn, en Wilhelmus tot Cantor. Daar echter deze niet voldoende waren, heeft men naar Werden gezonden, om nog eenige andere broeders.

Het lijdt geen twijfel, of David, de Bisschop van Utrecht, heeft tot al deze goede dingen medegewerkt. Hij heeft het Karmeliter klooster te Utrecht opgerigt, en tevens het huis van de broeders van St. Jeronimus laten stichten. Hij heeft de kloosters van de orde der Predikheeren doen hervormen. En hij zoude alle kloosters van zijn kerkgebied aan eene heilige hervorming onderworpen hebben, zoo hij niet door den satan en zijne dienaren verhinderd ware, om de voorgenomen werken ten uitvoer te brengen. Hij heeft meermalen beproefd, het klooster Wersel, in het land van Tuyenter (?), te laten hervormen door heer Jacobus, Abt van St. Paulus, en ook zelf daartoe pogingen aangewend, doch het is beiden mislukt, zonder iets te kunnen uitwerken. Het zelfde heeft hij beproefd met Vrouwenklooster, nabij Oostbroek; maar dewijl de beampten omgekocht waren, en voornamelijk de Deken

van de groote (Marie?) kerk te Utrecht, Mr. Ludolphus, is zijn arbeid vruchteloos geweest. Waarom de zelfde Deken hevig en scherpelijk vermaand en berispt is door heer Jacobus Domborch, Abt van Oostbroek, doch al twistende de vermaning van dezen voornamen man veracht heeft, daar hij liever aan slechte menschen wilde behagen. Deze, daarop door ijver voor de regtvaardigheid gedreven, heeft hem in zijne tegenwoordigheid naar het toekomstende oordeel van God verwezen, hem in zijn aangezicht zeggende, dat hij in het laatste oordeel rekenschap zoude moeten geven van al het door hem bedreven kwaad. Deze Deken was ook omgekocht door het nonnenklooster van de orde van St. Benedictus, te Rijnsburg, bij de stad Leiden, van hetwelk hij 1400 Utrechtsche guldens had ontvangen, zoo als hem in zijn aangezicht verweten is door Mr. Arnoldus Grundick, voornaam regtsgeleerde, en Deken van de kerk van Osnabrug.

De hoogerwaarde heer Bisschop David heeft ook getracht Oudwijk, buiten de stad Utrecht, te hervormen, door Mr. Johannes Rijt, zijnen Suffragaan, en heer Jacobus, Abt van St. Paulus, doch, niets vorderende, zijn zij teleur gesteld, en moesten zelfs vreezen voor een oproer te Utrecht, door de nonnen en hare aanhangers verwekt, dat toen ook op handen was. Er werd een oploop en luid geschreeuw gemaakt bij het paleis van den Bisschop. De heer Jacobus, Abt van St. Paulus, werd door eene menigte volks omsingeld, en met bedreigingen bestormd. De Bisschop, in zijne kamer dit hoorende, beval den voornoemden Abt, heer Jacobus, bij hem te komen, en toen hebben zij opgehouden, zich meer over de hervorming van het klooster te bekommeren.

Deze heer Jacobus, Abt van St. Paulus, te Utrecht, een braaf man, door vele deugden versierd, is, toen hij naar het provinciaal kapittel reisde, door de pestziekte aangetast, op weg van het stadje Cochum naar Trier,

en, ziek het schip verlatende, voor de paters, die naar het kapittel togen, aldaar onder toezigt achtergelaten. In drie dagen kon hij niet spreken, en gevoelde, dat de magt der ziekte de overhand kreeg, en dat zijn einde naderde. Doch toen, de verloren spraak terug krijgende, verzocht hij zijnen Kapellaan, broeder Hermanus, hem de kerkelijke geregten te laten brengen. Toen deze hem gebragt waren, heeft hij voor de volksmenigte, die, als naar gewoonte, met kaarsen het sacrament volgde, zich zelven geweld aandoende en in het bed oprigtende, eene uitstekende predikatie of boetrede over dit eerwaarde sacrament gehouden. Deze geëindigd zijnde, onder de tranen van allen, beval hij zich devotelijk aan God en aan de gebeden der aanwezigen, en ontving de heilige communie. Hierop werden de nonen (novenen?) gezegd (het was vrijdag, en het uur van den dood des Heeren), en toen hij nu de hora van het heilige kruis uitsprak, en gekomen was aan de woorden *te negen uren gaf de Heer Jezus den geest*, heeft hij ook den adem uitgeblazen, en is in den Heere gerust, in het jaar na Christus geboorte 1490. Zijn lijk is te scheep naar Trier gevoerd en met eere begraven in het klooster van St. Maria tot de martelaren (de plaats zijner geestelijke geboorte, als zijnde daar geprofessijd), in tegenwoordigheid van alle paters van het provinciaal kapittel, die zijne uitvaart eerbiedig vierden.

De Bisschop David, zijnen dood vernemende, en velen met hem, zijn daarover bovenmate bedroefd geweest.

De Bisschop nu was in den tijd van zijne kerkvoogdij vele jaren ziek, en lijdende aan podagra en verschillende andere kwalen, met groote lijdzaamheid. Hierom noemde hij zich ook de kreupele van St. Maarten, den beschermheilige van zijn bisdom. Hij was een verstandig, geleerd en vroom man. Op zijn kasteel Wijk liet hij de zevenjarige horen, even als in de collegiën, zingen. Bij plegtige gelegenheden zond hij aan de dienaren van God, op

vele plaatsen, alsmede aan de kloosters, geschenken, om voor hem te bidden. De kerk van St. Martinus, te Utrecht, heeft hij grootelijks versierd, met kostbare sieraden en kleinoodiën, en de bouw van de kerk heeft in zijnen tijd meer, dan in de overige tijden, toegenomen: want met den profeet David beminde hij den glans van het huis des Heeren. Een beminnaar van de godsdienst zijnde, had hij geleerde en godvreezende mannen lief, en de zoodanigen, wie zij ook waren, en waar hij ze ook vinden konde, zelfs die in de nabuurschap onbekend waren, begiftigde hij met geschenken, als zij maar bij hem wilden wonen. Ontuchtige geestelijken deed hij van de bij hen inwonende bijzitten scheiden, ofschoon hij gezegd wordt vroeger aan dat zelfde euvel schuldig geweest te zijn. Doch later, in zijn openbaar en huiselijk leven zich verbeterende, wekte hij anderen ook tot verbetering van wandel op. Eens, gevangen genomen zijnde door de Utrechtenaren, heeft hij eenen tijd lang te Amersfoort gezeten, tot dat de stad Utrecht belegerd en ingenomen, door den Aartshertog van Oostenrijk, Maximiliaan (gelijk in den aanvang van dit geschiedboek gezegd is), en hij op zijnen bisschoppelijken zetel hersteld is. Want gelijk hij vroeger aan anderen gedaan had, zoo is ook jegens hem gehandeld. Hij heeft toch eens heer Gijsbert van Brederode, Proost van de groote kerk, en diens broeder Reynoud, heer van Brederode, gevangen gezet te Wijk bij Duurstede, en hen eenen niet kleinen tijd, met allerlei pijnigingen, aldaar in boeijen gehouden. Hij heeft daartoe misschien gegronde redenen gehad, doch men zegt dat het meest uit wreedheid en kwaad vermoeden ontstaan is. En zoo hij eenen tijdlang niet volmaakt geleefd heeft, is hij, van verschillende zwakheden gebeterd, en (zoo als wij hopen) aan den toorn van God om zijne zonden ontkomen. God almachtig zij hem genadig, daar allen, die hij beweladigd heeft, en dat niet weinigen, voor hem bidden.

Doch wij zullen het aangevangene voortzetten.

Hij bevond het jaargeld voor de bevestiging van de abdij van Staveren, voor hem en zijnen Vicaris, geschat op 14 goudgulden. Doch toen ter tijd zoo veel niet begeerende te ontvangen, daar hij de lasten gezien had, waarmede het klooster bezwaard was, als zijnde door de wateren en de overstroming der zee geheel verwoest, heeft hij, en uit vroomheid, en wegens de moeilijkheden, die den nieuwen Abt, heer Jacobus, te wachten stonden, hem de helft kwijt gescholden, en in den naam Gods, zoo als het gebruikelijk is, voor 100 jaren bevestigd.

Dus in het bovengemelde jaar 1494, den 30. October, heeft hij den zegen ontvangen van den eerwaarden vader in Christus, heer Johannes Rijt, vermaard Doctor in de godgeleerdheid, suffragaan Bisschop van den hoogerwaarden heer David, en op bevel van dezen. Daarbij heeft de Bisschop, ziende, dat de plaats in alle opzigten ongeschikt was voor de waarneming van een leven, volgens de regels der orde, en dat het volk verdorven was, hem vele moeiten en gevaren voorspeld (gelijk ook is gebeurd, en in het volgende wijder zal blijken), hem de offerande, die hij bij zijne inzegening aangeboden had, teruggegeven, en hem, bij het vele toekomstige lijden aan de genade van God aanbevelende, met zijne zegenbede laten vertrekken.

Nadat dit afgelopen was, is heer Jacobus, met eene voorspoedige reis, naar Friesland vertrokken, en eerst te Staveren gekomen. Aldaar had hij nauwelijks drie dagen vertoeft, of hij werd naar de stad Sneek opgeroepen, door den apostolischen Regter, den Abt van Lidlum, heer Peter, van Haarlem, op aandrang van zekeren geestelijke, genoemd Reynier Vogelsanck, monnik van Jerusalem, in Friesland, van de Cistersienser orde, van wien boven melding gemaakt is. Zoo is hij daags na St. Katharina,

maagd en martelares, te Sneek verschenen. Terstond verwierf hij zich de gunst van den kloeken Bocco Harinxma, een der voornaamste hoofdingen, en de zijnen, die zijne inkomst, door het schenken van eewewijn, begroette, en, zich verheugende in de tegenwoordigheid van den Abt Jacobus, die den ganschen dag wenschte te genieten. Deze bleef dus bij hem, en onder de verschillende gesprekken bragt hij ook de aan hem gedane oproeping ter sprake, en nadat de waarde van de zaak, door de vrienden van het klooster, was toegelicht, heeft hij dringend verzocht, dat de Abt, heer Jacobus, zoude bewilligen in een vergelijk, om de plagerij af te koopen. Deze gaarne in dit verzoek toestemmende, zijn er, op raad van heer Folkert, Pastoor te Sondel, Meester Pibo, Pastoor te Wijkel en Syndicus van het klooster, alsmede Meester Sible, van Nijemirdum, van weerskanten scheidsregters benoemd, en de zaak is, door het maken van een compromis, tot eene vriendschappelijke schikking gebragt. Voorzeide Bocco, hierover verheugd, heeft de kleinoodiën, die langen tijd bij hem in bewaring geweest waren, vrijwillig terruggegeven, welke, zoo hij ze niet zorgvuldig bewaard had, reeds lang verspild zouden geweest zijn, even als de bovenvermelde kelken, wierookvat, enz. Onder deze kleinoodiën, welke Bocco terug gaf, bevond zich een herderstaf, ten deele van zilver, en handschoenen, met zilveren plaatjes versierd. Ook gaf hij een klein kruis weder, ter lengte van een halven voet of iets meer, vijf zilveren monstransen, drie middelmatig groote en twee kleine, acht vergulden ringen, een arm van St. Odulphus, martelaar, in eenen zilveren arm gevat, eene schaal van twee mark zilver of daaromtrent, ten dienste van des Abts tafel, waaruit verschillende specerijen werden rondgediend, twaalf zilveren lepels, en eenig ander klein vaatwerk en zilveren snuisterijen van des Abts tafel. Een gedeelte van deze kostbaarheden is ten dienste van de kerk verwerkt tot kelken,

een zilveren kruis van 23 mark, twee groote monstransen, met zilver beslagen boeken, en een herderstaf (namelijk voor den omtrek van de kromming of haak van denzelfden). Nog heeft Bocco teruggegeven drie met zilver beslagen drinkhoornen, die later ten geschenke gegeven zijn aan sommigen van de bloedverwanten van den Hertog van Saxen, ten tijde van den opstand en het beleg van de stad Franeker, omdat, na het opbreken van dat beleg, niet alleen de kloosters, maar ook de geheele geestelijkheid, op schatting gesteld werd, om de helft van alle inkomsten te geven, zoo als zij die ook gegeven heeft, terwijl het klooster van Staveren, te Hemelum, alleen er hiermede afkwam.

Nadat al deze zaken teruggegeven waren, gelijk hier verhaald is, begaf de Abt Jacobus zich naar Hemelum, waar hij eerst afgewezen was, met dreigende brieven, door de oude monnikken, waartoe een zeker hoofdeling, met name Wibe Jarichsz, medewerkte, die, door hen opgestoekt, den Abt zelfs met den dood bedreigde. Maar toen kwam hij terug, met eene groote schare uit geheel Gaasterland, op aandrang en beden van de eerwaarde heeren Pastoors, heer Folkert, van Sondel, Meester Pibo, te Wijckel, Hertger, te Oudemirdum, heer Hendrik, te Nijemirdum, en verscheidene andere godvreezende en de hervorming toegedane mannen, zoo als Meester Sible, te Nijemirdum, Watze Harinxma, te Sloten, Schelte Rommerts, mede aldaar, Jonge Wijbe, te Wijckel, en vele anderen, met 1000 of meer manschappen, en werd door dezen, op den dag der ontvangenis van de maagd Maria, de moeder Gods, des morgens, te Hemelum, op zijnen zetel bevestigd, op vertoon van het bewijs zijner wijding, waarop de Pastoor en de overige kloosterlingen hem gehoorzaamheid beloofden, en de verordende plegtigheden in acht genomen werden, met het zingen van *Te Deum laudamus*. Vervolgens naderde de Abt, heer Jacobus,

met de sieraden zijner waardigheid, die hij vroeger van voornoemden Bocco had terug ontvangen, het altaar, om de mis te bedienen. Toen dit alles naar eisch verrigt, en de gunst van Bocco uit de teruggave der kleinoodiën gebleken was, deinsden de benijders en vijanden van den Abt beschaamd af. En na den afloop van alle dingen keerde ieder naar zijn huis terug. De onkosten op de voorzeide togten gemaakt, waren niet met 30 goudgulden betaald.

Niet lang na dezen is de zaak van den bovengenoemden twist te beslissen opgedragen aan scheidsregters, die, op eenen vastgestelden termijn, hunne uitspraak aan heer Jacobus, Abt van Staveren, voorleiden. Zij beslisten, namelijk, dat aan de wederpartij, Reynier, 70 goudgulden te Franeker zouden uitbetaald worden, om den twist af te koopen, bovendien moesten de losse schulden, waar ook gemaakt, buiten de Roomsche Curie, door den Abt heer Jacobus voldaan worden. De 70 goudgulden zijn op den vastgestelden termijn gereed gehouden, maar de losse schulden te betalen, en met het kloosterzegel te bekrachtigen, was niet in het compromis. Omdat dus de scheidslieden de grenzen van het compromis te buiten gegaan waren, zijn ook de 70 goudgulden teruggehouden, waaruit naderhand vele geschillen en moeilijkheden ontstaan zijn.

In het zelfde jaar 1494, omstreeks het feest van Bartholomeus, den Apostel, na den ellendigen moord van Iga Galesz, een weinig voor den dood van heer Aggo, is een groote moord gepleegd door Doede Galesz en zijne medestanders tegen de Sneekers, en, de overhand behoudende, zijn zij magtiger geworden. Dus hebben Doede Galesz en Hartman, zijn broeder, een slot gebouwd, ieder in zijne plaats, Doede te Warns, Hartman te Koudum, en Otto, de zoon van Iga Galez, te Kolderwolde. De Schieringers, en vooral Bocco Harinxma, met de Sneekers, dit ziende,

hebben hunne magt verzameld, en hun sterk slot te Hemelum met eenen aarden wal omringd, waartoe zij de aarde namen uit de koeweide van het klooster, en het hout en de balken bezigden, die voor het dormter van het klooster waren aangeschaft, om dit te stellen tegen de sloten der tegenpartij. Deze bouwstoffen zijn in het jaar 1495, toen de Abt heer Jacobus terugkeerde, niet zonder groot nadeel en verlies van geld, waarvan de som niet minder dan 50 goudgulden beliep, naar het klooster terug gevoerd. Doch bovendien was dit slot zeer schadelijk en lastig voor het klooster. Want dikwijls bezochten de soldaten, over welke een zeker Kapitein, genoemd Wijbe Jarichsz, het bevel voerde, het klooster, en ontzagen zich niet, heimelijk weg te nemen of opentlijk te rooven, wat zij maar konden. Vaak werd, als de Abt Jacobus en de broeders aan tafel zaten, de spijs, in de keuken voor de broeders bereid, door de soldaten weggenomen en geroofd in de vaten of potten, die te vuur stonden. Zelfs heeft het volk van Hemelum eens, bij de eerste afsluiting van de plaatsen en deuren van het koor, namelijk het dormter en reventer, op den tijd van het middagmaal, de deuren opengebroken en uitgeligt, is door den toren, die toen aan de zuidzijde, tegen den muur van het dormter stond, opgeklommen, en met geweld in het reventer gedrongen, om den Abt te beleedigen, en te dwingen tot het wegnemen van de afsluiting. Hier meester zijnde, en de broeders uitgedreven hebbende, zoodat de Abt Jacobus ter naauwernood zijne kamer konde bereiken, hebben mannen, vrouwen en kinderen, alles verslonden. Zij hebben de deuren van het koor uitgenomen, en gemaakt, dat zij eenen vrijen in- en toegang hadden tot alle plaatsen, op de oude wijze, door het opstooten van slechte monnikken.

Bovendien had de zelfde heer Abt veel te stellen met de broeders, die om de hervorming derwaarts gezonden waren, daar zij, helaas! personen waren, van welke hunne

oversten zich hadden willen ontdoen, de eene was tot die overplaatsing bestemd wegens afvalligheid, zoo als Vastardus, van Zwol, die naderhand, van orde veranderende, een Minderbroeder (minor colletus, frère collet) geworden is, de kap van St. Benedictus verscheurende en die van St. Franciscus oonteerende. Bij de hervorming van het Minderbroeders klooster te Utrecht, toen de broeders van de Observantie in het St. Paulus klooster omstreeks drie maanden zich schuil hielden, en werkzaam waren voor de hervorming van het voornoemde klooster, stond hij hun op alle wegen en manieren, waar hij slechts konde, in den weg. Hij was vroeger gekomen uit het klooster te Minden, van de orde van St. Benedictus (waarin hij ook als monnik zijne gelofte had afgelegd). Een ander was uit den kerker gezonden, namelijk Johannes Crijt, die, als Pastoor op onderscheidene plaatsen in Friesland, overal de herinnering aan zijne boosheid, onkuischheid en dronkenschap achterliet. Een ander, even zoo om zijne onkuischheid uit het klooster verwijderd, was genaamd Aegidius, uit het klooster te Raestad, even als Johannes Crijt. Een ander, brandstichter van zijn eigen klooster, te Oostbroek, met name Cornelis, van Dordrecht. Een ander was hun geschonken in broeder Johannes Volmersz, kok, die heimelijk verscheidene spijzen kookte, die toen vrij schaarsch waren, om den Abt te tergen en te kwellen, terwijl hij veelal ziek en bedlegerig was, en met die spijzen naar het slot vlugtte, waar hij, zonder dat de Abt er iets tegen doen kon, twee of drie dagen zich ophield, en dan met een boos hoofd terug keerde, meer willende behagen aan de slechte monnikken, dan getrouw handelen in hetgene, waartoe hij gezonden was. En zoo hadden zij deze en anderen, die in hun eigen klooster te lastig waren, naar Staveren en Hemelum gezonden, om te helpen hervormen (God zij hun genadig!). Doch van hun ellendig gedrag, op andere plaatsen nog meer gebleken, is het beter te

zwijgen, dan al hunne leelijke daden te vermelden. Er waren ook drie broeders, namelijk pater Andreas, certijds Abt te Raestad, broeder Henricus Lunenborch, de oudere, en broeder Johannes, van Holsteland, wel godvreezende mannen, maar gezet op eigene meeningen en gevoelens, die, den Staverenschen toegedaan, er op werkten, dat het klooster te Staveren zou gevestigd blijven, en daarom dagelijks den Abt lastig vielen en verontrusten, met hem de vestiging te Hemelum af te raden. Maar het geheele land had op de gemeene landdagen, die vier malen in het jaar gehouden werden voor de inkomst van den Hertog van Saxen, besloten dit klooster nergens dan te Hemelum te vestigen, en dat nergens anders, dan te Hemelum, de inkomsten moesten geheven worden. Dit hadden zij met brieven en zegels van verschillende steden, en ook van de stad Staveren, besloten vast te stellen. De voorzeide broeders, dus ziende, dat zij te Staveren niets konden uitrigten, zijn ontevreden, tegen den wil van den Abt van St. Paulus klooster te Bremen, teruggekeerd, van waar zij gekomen waren.

En zoo bevond hij zich aan alle kanten in een groot labyrinth, waardoor hij langen tijd niets kon vorderen. Van buiten waren het oorlogen en vervolgingen, twintig jaren lang. Van binnen had hij oproeren onder de valsche broeders, twisten en processen door te staan. En daar moedwillige vervolgers hem trachtten om het leven te brengen, was hij bijna drie jaren aanhoudend nacht en dag in lijfsgevaar, zoo als beneden breeder zal blijken.

Op zekeren tijd te Staveren komende, vond hij eene groote menigte mannen, van drie of vier dorpen, gereed, om den vijand tegen te gaan, op dat hij niet eenen inval in Friesland deed en het onderwierp. Onder deze menigte waren vele vijanden van den Abt zamen gekomen, die, hem aanvallende, hem smadelijk uit zijn huis geworpen en verdreven hadden. Hij nam de vlugt in het huis van zekeren

Burgemeester, Frederik Arnoldi, en bleef daar tot drie dagen verscholen. Dikwijls toch heeft men hem met mesen aangevallen, en bij de kraag gesleept. Zes malen heeft hij in ballingschap moeten gaan, en dan telkens zich naar Egmond begeven, waar hij altijd met liefde ontvangen is door de eerwaarde vaders en heeren Abten, heer Hendrik, van Wittenhorst, en heer Meynard, van Wormaria, diens opvolger, en door de overige vaders en broeders. Hij is daar ook altijd gebleven, tot dat hij, na het stillen van het oproer, huiswaarts mogt keeren. De almachtige God moge het hun vergelden, wanneer het Hem behagen en Hij het beschikken zal! Hij zelf (wil het vergelden) door zijne en der zijnen aanhoudende gebeden, of andere wederdienst, wanneer hij zal kunnen. Overigens zoude het te lang wezen, hier alle twisten en processen, bij de Roomsche curie en elders, de onrusten van herbouwingen, de grootste lasten van schuldeischers, de bedroevende vervolgingen, banningen, verdrijvingen, door de oude monniken en door zijne zoonen, die hij verzameld, gevoed en verhoogd had, of door andere vreemden, hem aangedaan, hier te verhalen. Echter zullen wij later trachten er iets van mede te deelen.

Zekere Henricus Hankis, van Bakhusen, een desperaat man, heeft langen tijd, op eene woedende wijze, den Abt heer Jacobus met den dood bedreigd. Op zekeren tijd meende hij daartoe gelegenheid gevonden te hebben, en legde den voorzeiden Abt zware hinderlagen. Hij zocht eerst het huis van den Abt te bereiken, doch hem daar niet vindende, trachtte hij in het dormter in te breken, maar werd er buiten gehouden, door dat die van binnen de deuren van dat huis met vele grendelen verzekerden. Toen hij zijnen moord niet kon volvoeren, ging hij woedend naar de schuur. Maar ook daar werd hij eenen tijd lang tegen gehouden. Waarop de naar menschenbloed dorstende tijger een van hen, met name Oene,

die des doods niet schuldig was, om het leven bragt. En toen en vroeger reeds was hij een verfoeijelijk moordenaar, en later heeft hij op eene gruwelijke wijze zijn eigen broeder vermoord. Nooit heeft hij berouw of boetvaardigheid getoond voor het vele kwaad, dat hij het klooster of den Abt Jacobus (dien hij op zoo vele wijzen vervolgd heeft) had aangedaan. Maar nog langen tijd is hij een groot begunstiger en handlanger geweest van de goddelooze monnikken, die hunnen Abt in den ban deden en verjoegen, als Johannes van den Bosch, Johannes van Gelder, en de overige muiters; want hij, nooit ophoudende hem te vervolgen, liet zich naar Keulen en verschillende andere plaatsen zenden, om mondeling en schriftelijk, waartoe hem brieven door de heiligschenners gegeven waren, den Abt te belasteren, zoo als in het volgende breder zal blijken, wat zij den Abt gedaan hebben.

In het jaar 1495 is het klooster van St. Odulphus, te Stavoren, overgebracht naar Hemelum, met verlangde toestemming van den eerwaarden vader in Christus heer David van Bourgondië, Bisschop van Utrecht, alsmede op verlangen van den Abt heer Jacobus en van het geheele convent, vereenigd met de broederschap van de vaders der Bursfeldsche vereeniging of hervorming. De zelfde heer Jacobus is het eerst togetreden tot de broederschap der vaders, bij een jaarlijksch kapittel te Maintz, toen in het klooster van St. Jacob, buiten de stad, gehouden, in tegenwoordigheid van den eersten voorzitter, heer Johannes, den vroomen Abt van Bursfeld, die hem aangenomen heeft. Eerst weigerde deze het, wegens de ongeschiktheid der plaats, waar geen spoor of gezindheid was van godsdienst, zoowel in de geestelijke als in de tijdelijke gebouwen, tevens ook om de oproerigheid van Friesland, hetwelk toen geen en heer of landsbestuurder had; maar op aandrang en groote voorspraak van

den godvreezenden hervormer van vele kloosters, den vermaarden heer Ade, Abt van St. Maartens klooster, te Keulen, en van vele andere Abten, heeft hij toegestaan, dat het klooster (van Staveren) in de vereeniging opgenomen werd, en het daarin opgenomen. Toen hebben vele Abten, wetende, dat de Abt van Staveren, Jacobus, veel zoude te lijden hebben, hem de genade en bijstand van God toegebeden. Al hetwelk te zijnen opzichte, nadat hij van het kapittel huiswaarts gekeerd was, spoedig bewaarheid is. Want tegen denzelfden heer Jacobus, die de vereeniging bewerkt had, is plotseling een opstand gerezzen. Door Tyarck Waltesz., Bocko Hinnesz., inwoners van Bolsward, Johannes Pijl, van Utrecht, den voornaamsten kapitein, en hunne aanhangers, voornamelijk uit Bolsward, is het slot te Hemelum, door Bocko Harinxma en de Sneekers gebouwd, geheel en al omgeworpen en vernield, tot groote schade van het klooster, welke naauwelijks tot 60 goudguldens kan geschat worden. Bovendien was weinig tijd hierna verlopen, toen de eene beroering als eene golf terug week, en eene andere golf van beroering in aantogt was. Daarom bleef de Abt Jacobus alleen te Hemelum, met slechts één Diaken, in gevaar van zijn leven, zich vergenoegende met enkel brood, boter en kaas, en wei voor drank, en langen tijd zonder eenigen anderen drank. Doch, groot verdriet hier hebbende, daar hij geene kans zag, om iets te vorderen in het geestelijke of in het tijdelijke, is hij naar Egmond terug gekeerd, van waar hij gekomen was. Daar vertoefde hij eenigen tijd, en weder moed geschept hebbende, besloot hij terug te keeren, doch wilde niet alleen gaan, en zonder den troost van broederen. Derhalve heeft, op zijn langdurig aandringen, de eerwaarde vader heer Henricus Wittenhorst, Abt van Egmond, ten einde de ingevoerde hervorming te handhaven, twee broeders met hem gezonden, als Wilhelmus Goor, die tot Prior, en

Jeronimus van Groningen, die tot Keldermeester te Hemelum aangesteld is. Toen zij het zoo eenen tijd lang volhielden, zijn de Groningers in Westfriesland gevallen, te Sloten aangekomen, en hebben te Tacozijl een blokhuis gebouwd, dat kort daarna even zoo spoedig vernield is, als het gesticht was. Het dorp Harich en eenige andere zijn bij dien inval der Groningers, door den brand, vernield. De bovengenoemde Abt is wederom gevlugt, vreezende, dat het leed ook Hemelum zoude genaken, en op den dag *Coena Domini*, als balling, te Egmond aangekomen. Na eenige dagen geloofde hij, dat alles tot rust teruggekeerd was. Doch Hero Hottinga en Godschalk Jongema hebben, om zich tegen de Groningers te verzetten, hulp verzocht van den heer Johannes van Egmond, toen Stadhouder van Holland. Door zijne hulp ondersteund, hebben zij zich naar Friesland begeven, met een groot leger, onder bevel van een vermaard kapitein, gemeenlijk Jonker Fox genoemd, die naderhand door de Groningers omgebracht is. De Woudlieden, hunne aankomst hoorende, zijn hun met eene groote menigte volks tegengetrokken. Het was toen winter, en het ijs sterk, doch er lagen nog geene balken onder. Daardoor zijn de Friezen, over het ijs ten strijde trekkende, bezweken, op den dag van St. Pontiaan, martelaar; eene groote menigte volks is op het ijs doodgeslagen, voornamelijk omdat het ijs zich begaf, en zulk eene groote menigte niet kon dragen. Velen zijn in het water omgekomen, anderen zijn ontvlugt, en vele plaatsen door den brand verwoestende, is Jonker Fox, met de zijnen, overwinnaar gebleven. Daarom hebben Hero en Godschalk voornoemd zeer groote schattingen, zoo aan Gaasterland, als aan de omliggende strecken tot aan Sneek toe, opgelegd. Het klooster kwam er voor 40 goudgulden af. Doch toen was de eerwaarde heer Abt Jacobus reeds gevlugt naar Egmond, alwaar hij zich, met heer Folkert, Persona te Sondel, wiens parochie toen in dien

zelfden storm geheel in de asch gelegd is, en met twee andere begunstigers van het klooster, Meester Sible en Feyta Ripkasz., langen tijd heeft opgehouden, om in veiligheid te zijn. Deze dingen zijn geschied in het jaar van Christus geboorte 1496, op den dag en tijd als voorzeid is.

Eindelijk zijn de voornoemde ballingen teruggekeerd, met den Abt heer Jacobus, bij wiens terugkomst nieuwe moeilijkheden ontstaan zijn. Want na eenigen tijd is hij, wegens eenen nieuwen aanval, weder naar Egmond gevlugt, en, bij het ophouden daarvan, door broeder Jeronimus terug geroepen en geraden, om terug te keeren. Hij is dan wedergekeerd, reizende met twee broeders van Oldenstad. Maar op den zelfden avond, dat hij terug kwam, omtrent het feest van St. Willibrord, heeft hij den geheelen daarop volgenden nacht eene hevige vervolging ondergaan. Hieronder stookten eenige zoonen der ongerechtigheid van de oude broeders, Sipke en Selman, monnikken en priesters, boven reeds genoemd, die zich ook al tegen heer Aggo verzet hadden, Sibe en Wito, konversen, en hunne zoonen, vooral jonge Sibe, zoon van den ouden Iekebroeder Sibe. Die Sibe dan, zoon van den konvers Sibe, heeft den geheelen nacht, vol woede, met verscheidene makkers, vele deuren opengebroken, als van den kerker, van het reventer, van het dormter, en van het kapitoel, dat vrij kostbaar, dubbel en door spiegaten versterkt was, de sloten opgebroken en afgerukt, en den heer Abt Jacobus op alle plaatsen gezocht. En zoo hij hem gevonden hadde, hij zoude hem zonder twijfel hebben omgebracht, gelijk hij vroeger zekeren Iekebroeder gedood had.

Terwijl hij niet gevonden werd, hebben de broeders, den doodelijken aanval ziende, het licht in het dormter uitgedaan, en zijn de een, in duister, naar de hoogere en afgelegen zolders van het dormter gegaan, de andere is elders gevlugt, een derde beklom in de duisternis de

boomen in den appelhof, en anderen werden gegrepen, onder anderen broeder Jeronimus, de Keldermeester en monnik van Egmond. Deze, in de kerk staande, bij het hoogaltaar, voor het eerwaardig sacrament, heeft met gebogen kniën den heiligschenner gebeden en gesmeekt, om medelijden met hem te hebben. Maar hij wilde hem geene genade schenken, ten zij hem absolveerde van al zijne misdrijven, en dat een onboetvaardige, woedende, roover, die in zijne baldadigheid hem van een nieuw wollen hemd, dat hij van Egmond medegebragt en nu aan had, beroofde, zonder het terug te geven. Eindelijk, wijkende voor de menigte, de omstandigheden en de woede, heeft hij hem, die misdreven had, geabsolveerd, met de formule *talem te relinquo, qualem inveni* (ik laat u zoodanig, als ik u gevonden heb). Maar na de absolutie hield hij niet op te woeden, en den Abt met lantaarnen te zoeken, doch te vergeefs, en in weerwil van de menigte, die hem verzelde, heeft hij hem niet kunnen vinden. Deze nu was bij het orgel verborgen, en had zich een weinig ter ruste gelegd. De heiligschenner, den Abt niet vindende, heeft na middernacht, met zijne makkers, den wijn en het bier uitgedronken, verscheidene spijzen verslonden, en daarop zich, vermooid, aan de slaap overgegeven. Toen heeft de Abt de plaats, waar hij verborgen was, verlaten, en is tegen vier uren in den morgen, toen het rumoer ophield, met eenige broeders, in guur weder, onder regen, sneeuw en koude, bij groote duisternis, gevlugt. Een zekere Gerard, de molenaar, was hun geleider. In de duisternis moesten zij tot aan den middel door de vol water staande slooten waden, en kwamen zoo, door en door nat, te tien ure te Staveren aan. Aldaar heeft de Abt eerst zijne metten gelezen, en vervolgens zich met eenige spijs versterkt. Deze beroering en verdrijving heeft het klooster voor 100 schilden aan schade berokkend. De vlugtende broeders hebben zich

naar hunne eigene schaapskooijen, Egmond en Oldenstad begeven. De heer Abt Jacobus alleen is een tijd lang te Staveren gebleven, dan te Sondel, dan te Wykel, en later, rondzwervende, bij meester Pybo aangeland, hulp zoekende in zijne ellende. Meester Pybo, met heer Folkert en Meester Sible, dit hoorende, hebben gewerkt voor de terugvoering van den Abt.

De heiligschenners zijn naar zekere plaats opgeroepen, alwaar door de edelen gehandeld is over zoo groot eene schennis, en over de straf, die daarvoor moest worden opgelegd. Daar nu de heiligschenners zich verootmoedigden, te weten broeder Sipko, die door geweld Pastoor te Hemelum was, en broeder Selman, met hunne medestanders, en Sibe, de voornaamste heiligschenner, hebben zij vergiffenis gekregen, onder borgstelling en voorwaarde, dat, zoo zij overigens iets kwaads tegen den Abt hadden ondernomen, zij zich zonder tegenspraak zouden onderwerpen aan de bestraffing van Hero Hottinga, een kloek man, die toen zeer gezien was.

In dien tijd was er geen Koning in Israël, dat is, onder de Friezen was er noch heer, noch regt: want die zulke dingen had bedreven in een land van gerechtigheid, was zeker den dood niet ontkomen. Op zulk eene wijze werd er boete beloofd, en op de vigilie van Paschen konde de heer Abt Jacobus naar de ledige plaats, waar alles verteerd was, terug keeren, in het jaar onzes Heeren 1496.

In het jaar des Heeren 1497 ondervond de zelfde Abt van Staveren, een weinig gerustgesteld na den aanval der voornoemde mannen, weldra eenen nieuwen aanval, tot zijn ongeluk, namelijk, van Doede en zijn broeder Hartman Galesz, met gewapende mannen van drie dorpen, als van Koudum, Warns en Molkwerum. Deze, allen het klooster Hemelum bestormende, hebben zich niet ontzien, daaraan groote schade toe te brengen. Want het huis van

den Abt hebben zij verwoest, dat met steen gedekt was (met een pannen dak), benevens den hof of de overige aangrenzende gebouwen van dat huis, zij braken de muren door met groote balken, vernielden overal de glazen met de sterke ijzeren traliën, en verslonden alles in grooten triomf. Toen de voorraad van spijs niet genoegzaam was, haalden zij de half gebakken brooden uit den oven, en aten die op. Maar nog niet verzadigd, gingen zij naar het dorp en de boeren van Hemelum, waar zij, op kosten van het klooster, aten en dronken. Daarvoor heeft het klooster de huur van twee jaren, bedragende jaarlijks 18 goudguldens, moeten missen. Hiermede eindelijk verzadigd, hebben Doede en Hartman nog den muur, die den hof van den Abt omgaf, tot den grond toe geslecht, en zijn toen weg gegaan.

Hierop is de Abt, voor de derde maal in ballingschap, wederom naar Egmond getogen, met al zijn huisraad, bij zich zelve besloten hebbende, om nooit terug te keeren. Maar zijne vrienden sliepen niet, en vatten weder moed. Op eenen algemeenen landdag, toen te Bolsward gehouden, hebben Meester Pibo, heer Folkert en Meester Sible, de meermalen vermelde getrouwe vrienden, aan den voorzitter van dien landdag de gewelddadigheden en beledigingen te kennen gegeven. Deze gehoord hebbende, hielden de voorzitters dier vergadering onderling raad, en bewogen door medelijden en ijver voor de hervorming van het klooster, dat eertijds vermaard, maar thans bijna vernietigd, en een dood lid der orde was, zonden zij soldaten tegen de Galeszen, tot eene trouwe verdediging van het klooster. Deze hebben langen tijd het klooster bewaakt, dat grooté kosten veroorzaakte. Hoeveel verdriet de Abt heer Jacobus ook had, kreeg hij toch weder eenige hoop, van iets te zullen vorderen, terwijl zijne vrienden hem troostten. Doch, daar de geschikte broeders ontbraken of verstrooid waren, zond hij den heer Aggo (later Pastoor

te Rauwert, en toen schrijver of Notaris op zijne geboorteplaats Westerend) naar Werden, om broeders te halen. Deze verkregen hebbende, keerde heer Aggo met spoed naar Friesland terug, ook verzeld van eenen vriend, Johannes Rees, een neef van heer Hendrik van Wittenhorst, Abt van Egmond. De schade van dien aanval, en het loon der soldaten, kan nauwelijks op derdehalf honderd goudguldens geschat worden. En ofschoon het geld in de verschillende beroeringen, voor en na dien aanval, aan den van alle kanten geplaagden Abt Jacobus ontbrak, heeft echter heer Hendrik, Abt van Egmond, hem nooit ongetroost laten gaan, maar hem altijd het noodige geld ter leen voorgeschoten, hetwelk, in het vervolg van tijd, aan hem en zijnen opvolger, door den heer Jacobus, Abt van Stavoren, geheel voldaan is. De Heer God verleene hem genade en glorie voor zijne zorgvuldige hervorming van die plaats!

In het zelfde jaar als boven, op Quadragesima, heeft de bloeddorstige en heiligschennende Sibe voornoemd, zoon van den konvers, de verfoeijelijke eedbreker, het klooster op zekeren tijd rondsluipende, terwijl de broeders vlugten, den kok van het klooster, Johannes Rees, den neef van heer Hendrik, den Abt van Egmond, op eene wreede wijze vervolgd, en getracht om het leven te brengen. En hij heeft hem zoo aan het hoofd en gelaat gewond, dat de kin, van het gelaat afhangende, met een servet moest vastgebonden worden. Hij ging naar Slooten, tot zekeren chirurgijn, meester Pieter, van de Lemmer, die niet alleen niet zorgde om zijne wond te genezen, maar ook naderhand nog eene doodelijke wonde er bij voegde. Want na twee of drie dagen heeft hij Johannes, die van zijn boos opzet niet onkundig, en naar de parochiekerk te Wykel gevlugt was, met listige en in schijn vredelievende woorden, uit de kerk en van het altaar gelokt, daar hij een crucifix in de hand had, en hem voor het kerkhof

dier kerk, met eigene handen, vermoord. Naderhand heeft heeft hij in waarheid ondervonden, dat hij de Goddelijke straf over deze daad niet ontgaan konde: want deze chirurgijn is, zich beklagende over hetgene, dat hij gedaan had, ellendig aan de Spaansche ziekte omgekomen. God zij hem genadig!

Er was toen eene zeer groote menigte volks te Slooten, hetwelk de inkomst van den Hertog van Saksen in Friesland poogde te verhinderen, gelijk mede op vele andere plaatsen.

De meergemelde Abt Jacobus nu, hoorende den dood van den vermoorden Johannes, heeft den keldermeester, broeder Nicolaas van Alkmaar, bevolen, schielijk zich derwaarts te spoeden, om het lijk naar het klooster te Hemelum terug te brengen. Deze, dit bevel uitvoerende, heeft zich terstond met paard en wagen op weg begeven. Toen de vijanden dit vernamen, hebben zij hem en de zijnen zware bedreigingen gedaan, zeggende, dat, als hij het waagde, het lijk van den vermoorden weg te nemen, hij voorzeker bij den gedooden zoude omgebracht worden, en dat hij hem moest laten liggen. Doch hij achtte hunne bedreigingen niet, hield door Gods gunst de overhand, en bragt het lijk des vermoorden met zich naar het klooster, in weerwil van het verzet der vijanden. Toen het daar aangekomen was, heeft de Abt bevolen, niet zonder tegenstand zijner vijanden, het, met de gewone kerkelijke dienst, eerlijk te Hemelum te begraven. Dit is gebeurd op Zaterdag voor den Zondag der passie. Maar op den Zondag der passie kwamen allen uit het kerspel, na de hoogmis, te zamen, met den monnik en Pastoor Elias, en de vijanden hebben eenen grooten raad gehouden, waarbij de eene van dit, de andere van dat gevoelen was, om den doode weder op te graven. Want toen ter tijd waren de Duitschers gehaat bij de Friezen, wegens den Hertog van Saksen, die hen aan vreemde heeren zoude

onderwerpen. Sommigen beschuldigden hem, die opgegraven moest worden, dat hij onder den banvloek lag; anderen zeiden: „ Wij weten niet, wie deze is, en daarom „ moet hij van de gewone begrafenis verstoken blijven.” Doch inderdaad moesten veeleer de schuldigen aan zijnen dood met den banvloek gestraft worden. Want het was een geestelijke, en onschuldig vermoorde, dien zij aldus het graf wilden betwisten. Terwijl dus de vijanden eenen tijd lang twistten en oneenig waren, oordeelden sommigen, dat hij moest opgegraven worden; anderen dat men het nog moest uitstellen; maar anderen oordeelden het tegendeel. Echter behielden de Abt en die, even als hij, medelijden hadden, de overhand. Daarom gingen zij uiteen, ieder naar zijn huis, en stelden de zaak uit tot den avond. Ook de Pastoor Elias, die het met de vijanden hield, ging heen, en begaf zich naar zijne cel. Toen hij daar van zijne vermoeyenissen uitrustte, verscheen weldra de doode hem, gelijk hij naderhand bekend heeft, in de zelfde gedaante, als hij bij zijn leven plagt rond te wandelen. Hevig verschrikt, wendde hij het gelaat af, en zoodra hij het gelaat afwendde, is hij (de geest) terstond verdwenen, hem eenigermate tot mededoogen vermanende, en dat hij voor het overige tevreden gesteld worden moest. De vijanden, dit hoorende, hebben hunne zamenkomst na de vesper nagelaten. Het stilzwijgen is hun opgelegd, en zij hebben van den begraven doode niet weer, dan met woorden van medelijden, gesproken.

In het zelfde jaar des Heeren, te weten 1497, is Albertus, de doorluchtigste Hertog van Saksen, door den Roomsche Koning, naderhand Keizer, Maximiliaan, met overleg zijner Keurvorsten, tot erfelijk Potestaat of Gouverneur van Friesland aangesteld, die toen, een zeker dapper krijgsman, met name Willibald, vooruitzendende, door dezen, in korten tijd, op vrij vredelievende wijze, Westergo, met uitzondering van de Woudlieden, aan zijne

heerschappij heeft onderworpen. Deze echter, meer behagen hebbende in Holland, heeft dat verlaten, met de stinsen en blokhuizen, die hem afgestaan, en voor zijn loon met schuld bezwaard waren, en is van daar met schulden verreisd, bezoldigd zijnde door Friesland. Vervolgens is Willibald, Oostergo aantastende, naar het weerstrevende Leeuwarden gegaan, heeft dit met gewapende magt belegerd, en in korten tijd, op gelijke wijze, aan de heerschappij des Hertogen Albert voornoemd onderworpen, hetwelk aan vele Friezen, vooral aan de Woudlieden, mishagd heeft. Echter is hij, kloek en dapper handelende, verder Friesland doorgetrokken, met zes honderd gewapenden, en te Staveren gekomen. De Woudlieden, dit hoorende, zijn gewapend hem tegengetrokken, om hem aan te vallen, gelijk zij meenden. Op die plaats de kniën buigende met de zijnen, en zich aan God aanbevelende, is hij, na gedane gebeden, opgestaan, heeft de zijnen goed in slagorde gesteld, en, door het afschieten van geweer, eene groote nederlaag aan de Woudlieden toegebracht, van welke velen in de slooten verdronken, velen ontvlugten, en sommigen op de vlugt in ongelegenheid kwamen, door de groote hitte der zon en de kwelling van groote dorst, zoodat zij op den grond nederstortten en stierven. De anderen begaven zich naar Hemelum of daaromtrent, en alles, wat in het klooster was, verteerd, alle putten leeggedronken hebbende, zijn zij afgetrokken. Zoo zij in den slag overwonnen hadden, zouden zij, volgens hun plan, het klooster te Hemelum door het vuur verwoest hebben. Doch zij zelve zijn in den put gevallen, dien zij gegraven hadden. Want het groote geweld van den oorlog is, helaas! over hen uitgestort. Anderen zijn toen gevankelijk weggevoerd, voornamelijk Jarich Harinxma, inwoner van Workum, die toen te Sneek onthoofd is, die ook, zoo als men zeide, met Doede Galesz., de aanstoker van de zamenscholing der Woudlieden geweest was.

Deze Doede is naderhand ook het doodvonnis over zijne daad niet ontkomen. Vervolgens met de zijnen naar Hemelum zich keerende, hebben zij het dorp verbrand, zijn voortgetrokken naar Rijs, waar zij een groot huis, niet wetende, dat het van het klooster was, in brand gestoken hebben. Dit huis was zoo groot, dat drie paren gehuwde lieden, met hunne kinderen, dienstboden en vee, er ruime woning in vonden.

Alle broeders zijn toen met den Abt, die nu voor de vierde maal zich naar Egmond begaf, in ballingschap getrokken, met uitzondering van een, die zich verborgen hield, namelijk de Keldermeester broeder Nikolaas van Alkmaar. Toen stond de ingang van het klooster voor allen open, en alle huisraad was verwijderd, tot aan de terugkomst der broeders. Eindelijk is het dorp eene schatting opgelegd, waarbij het klooster voor 60 goudguldens vrij kwam, die wij van Nicolaas Corff, den Schatmeester van het klooster te Egmond, ter leen hebben gekregen, en welke later weder zijn afbetaald. Voorts kan bovendien de schade, bij dien aanval geleden, door heen en weder trekken, zoo van den Abt als van de broeders, in reizen en huisraad, met geene 100 goudguldens geschat worden. Ook de schade te Rijs, voornamelijk door den brand van het groote huis, in het Hospitaal en te Staveren, kan nauwelijks met 1000 schilden geschat worden. Deze dingen zijn geschied op octave van Pinksteren, ten jare als boven.

In het zelfde jaar is een stuk land, geheeten *Boekweer*, verpand voor 200 schilden, wegens de groote nooddrift der broeders, jaarlijks opbrengende 16 schilden, hetwelk in het jaar vijf is afgelost, en intusschen heeft het klooster geene inkomsten geheven, wegens de schade en voorzeide nadeelen.

In het zelfde jaar, kort na de nederlaag, aan de Woudlieden door den voorzeiden Willibald toegebracht, ontstond

1497

er, gelijk de eene golf de andere opvolgt, eene nieuwe belediging van den heer Abt Jacobus. Want omstreeks het feest van Maria Magdalena, heeft de bovengemelde tegenstander van den heer Jacobus, Abt van Staveren, Reynier Vogelsanck, niet willende uitscheiden met zijne kwellingen, op nieuw den heer Abt met zijne bullen aangevallen, zich verbeeldende, dat hij veel vermogt en kon uitwerken bij den voorzeiden Willibald, dien hij zijnen vriend waande te zijn. Doch de voorzigtige man, ofschoon onkundig in het kanoniek regt, heeft de beide partijen naar bevoegde regters ter verzoening verwezen. De heer Abt Jacobus, hem daarvoor dank zeggende, heeft ook van hem verkregen, dat hij beloofde, den heer Abt tegen alle geweld te zullen verdedigen. Derhalve heeft de voorzeide Reynier, snoevende met te zeggen, dat hij voldoende bewijzen had, of apostolische bullen, van zijne bevestiging in de abdij van Staveren, zich als Abt gedragen, niet zonder groote beledigingen, ergenissen en groot nadeel, van geestelijke en tijdelijke belangen. Zoo heeft hij den gezegden heer Abt Jacobus in den ban gedaan, beschuldigd en weder beschuldigd, en onder verdiet gesteld, tot drie dagen, in alle plaatsen, werwaarts dezelve Abt Jacobus, bij het staken van zijne dienst, zich begeven had. Zelfs heeft hij hem in de stad Sneek van het altaar, waar hij de mis las, op eene smadelijke wijze verdreven. Aldus met smaadheden overhoopt, en uit Sneek en andere plaatsen verdreven, begaf zich de Abt Jacobus weder naar Hemelum. Doch daar hebben eenige valsche broeders, en voornamelijk Elias, toen Pastoor te Hemelum, en broeder Focko, Pastoor te Molkwerum, een monnik of kloosterbroeder van den Abt zelve, hem in den ban gedaan, en verklaard en afgekondigd, dat hij, zonder het werk der hervorming te voltoojien, uit Friesland moest gaan, of liever verbannen worden.

Voornamelijk heeft broeder Focko, de grootste der hui-

chelaars, met eene kaars, steenen en eene schel, op eenen feestdag, toen het volk tot de godsdienst verzameld was, van den preekstoel hem goddeloos in den ban gedaan, zeggende in het openbaar en met luider stem, dat hij door de kaars verstond, dat het eeuwige licht voor hem uitgebluscht was, door de schel, dat hij van het heerlijk gezang der uitverkorenen en der engelen beroofd werd, en door de steenen, dat hij den Abt Jacobus, zijnen heer en prelaat, in de diepte der helle wierp. Deze Focko, als Pastoor te Hemelum, zijn eigen voordeel zoekende, is naderhand bevonden een dief te zijn van de offeranden en profijten van de kerk, wederspanning tegen zijnen Abt, en des morgens en des avonds, zonder eenige noodzakelijkheid, naar het dorp gaande, at en dronk hij daar zonder verlof, en keerde vaak dronken naar huis. Daarom werd hij ook door velen een straatnar genoemd. Wat hij overigens gedaan heeft, met tweedragt te zaaijen, brieven der wederspanningen te zegelen, uitvallen tegen zijnen Abt te doen, en, zelf rebel, de rebellen op te stooken, acht ik beter te zwijgen, dan alles te beschrijven, opdat ik niet den schijn hebbe van lasterzucht.

Er was te dien tijde een zeker monnik, met name Petrus, van Amsterdam, Diaken van het konvent van Staveren, te Hemelum, die een aanhanger was van den voorzeiden Reynier, den tegenstander van zijnen Abt, en den Abt Jacobus op zijne togten in den ban deed, verontrustte en vervolgde. Ja, hij zoude, met de handen eene lans opheffende, zijnen Abt Jacobus het hoofd verbrijzeld en hem gedood hebben, zoo niet een boer, op het gevaar toeschietende, met zijne lans den slag had afgekeerd. Deze Petrus is eindelijk, afvallig geworden zijnde, naar Rome gegaan, en als dief veroordeeld, om gehangen te worden. Doch op raad of verzoek van eenigen van de orde van St. Benedictus, die het schandaal van zulk eene heilige orde wilden afweeren, is hij tot de ga-

leijen verwezen, na van zijn diakonaat en lagere geestelijke rangen ontzet te zijn.

Bovendien heeft de Abt, heer Jacobus, van alle kanten aangevallen en gekweld, doch steeds daartegen appelleerende, naar de Roomsche curie gezonden. Toen nu regters te Utrecht waren aangewezen, en de tegenpartij zag, dat zij zoude moeten bukken, heeft zij dringend verzocht, zich tot een vergelijk te mogen begeven. Na een gemaakt verdrag, met toestemming van beide partijen, zijn tot scheidsregters verkozen de heeren Henricus van Wittenhorst, Abt van Egmond, en Petrus Wiardi, Abt van Bloemkamp, in Friesland. Door dezen is aan de tegenpartij niets toegewezen; doch beide, zoo de Abt Jacobus als Reynier, zijn vrij in vrede ontslagen, met teruggave van alle brieven, bullen en het kloosterzegel, benevens de privilegiën, naar het voorschrift der scheidsregters. Evenwel zijn er aan heen en weder reizen, uitspraken en regtsgedingen, drie honderd en meer schilden uitgegeven.

In het jaar des Heeren 1498, toen de weg voor den Hertog van Saksen, om in Friesland te komen, bereid was, door Willibald, den dapperen krijgsman, dien hij vooruitgezonden had, is Albert, doorluchtigste Hertog van Saksen, vrij vreedzaam in Westergo en Oostergo gekomen, op zekere artikelen, in de reversaalbrieven vervat, die hij zoude overgeven. Doch hij, ontwijkende die te geven, en, tegen de gewoonte van alle landsheeren, zich vergenoegende met den 100^{en} penning van alle inkomsten, heeft geëischt, dat hem hulde zoude gedaan worden, en beloofde, dat hij de Friezen tegen alle vreemde landsheeren en vijanden zoude verdedigen. De Friezen, daarover tevreden, maar bedrogen en verstrikt, hebben hem gehuldigd, geenszins wetende, welke regaliën aan zijne commissie verbonden waren.

Ten tijde dat Hertog Albert van Saksen te Sneek kwam,

om de hulde te ontvangen, was er te Sneek een zeker Priester, met name heer Aggo, zeer vermaard door geheel Friesland, een hoog bejaard verstandig man en regtsgeleerde, die den Friezen omtrent de regaliën onderrigtte, en tevens omtrent de reversaalbrieven, die hun daartegen behoorden gegeven te worden. Deze, ziek te bed liggende, en hoorende het gelui der klokken, en het gedruisch der menschen die langs de straat liepen, vroeg naauwkeurig, wat er voorviel. Zijne huisgenooten antwoordden, dat Hertog Albert van Saksen te Sneek was gekomen, om hulde te ontvangen. Daarop, als uit eenen zwaren droom ontwakende, zeide hij: „De almachtige God ontferme zich over de Friezen, dat zij niet van hunne privilegiën en vrijheden, om hunne partijschappen en zonden, verstoken worden! Moge ik sterven, en niet den dag zien van zulk eene ellende, waarop een vreemde heer aan Friesland zal gegeven worden!” En zie daar, toen kort daarop de Hertog Albert binnen Sneek aankwam, zie, daar stierf de grijsaard, zoo als hij gewenscht had, zonder de rampen van zijn vaderland, Friesland, te zien.

Toen nu de Hertog door allen gehuldigd was, is aan de Friezen, voor de blijde (neen, veel meer droevige, zoo als weldra gebleken is) inkomst des Hertogs, eene groote schatting opgelegd, zoowel aan de geestelijkheid

(Hier tusschen volgen:

- 1°. Eene opnoeming van de regaliën. uit het 2^e (of 5^e) Liber Feudorum, capitulum: quae sint regaliae.
- 2°. De bekende bulle of privilegie van Karel den Grooten, a^o. 802.
- 3°. De bevestiging der privilegiën door Koning Willem, a^o. 1247.
- 4°. Eene bladzijde uit Wilhelmi Jacobi, Monachi Egmondensis, *Chronicon*. Bij Matthaeus, *Analecta*, vol. II, p. 619. Zie *Algemeene Konst- en Letterbode*, N°. 48, van het jaar 1853.

Deze stukken, van elders genoeg bekend, zijn in de vertaling overgeslagen, doch kunnen bij de uitgave van den Latijnschen tekst medegeedeeld worden.)

als aan het geheele volk, en dit is de aanleiding en oorsprong geweest van den toekomstigen opstand.

Laat ons dus voortgaan met het aangevangene te vervolgen. Nadat de huldiging nu door de Sneekers en anderen gedaan was, en blokhuizen opgerigt waren te Franeker, Leeuwarden, Slooten en op eenige andere plaatsen, is de Hertog Albert weder uit Friesland vertrokken, zijnen zoon Hendrik achterlatende, met zijne raadslieden, die hem tot hulp waren toegevoegd. Deze hebben allengs het Friesche volk zeer bezwaard over de beloofde blijde inkomst. Daarom begonnen de genoemde Friezen (die niet gewoon waren, hunne halzen onder zulk een juk te buigen) te bedenken, hoe zij dit juk zouden afwerpen, en er ontstond een oproer en beroering onder het volk. Eindelijk, eene groote menigte volks bijeen vergaderd hebbende, belegerden zij Hendrik, den zoon van gemelden Hertog, binnen Franeker, hopende, dat zij binnen korten tijd de overwinning zouden behalen; maar het is anders voor hen uitgevallen, gelijk in het volgende blijken zal. Want nu lachte hun het geluk niet toe, zoo als voorheen hunnen vaderen. Toen zij nu de stad Franeker belegerden, kwam een man van Zwol bij hen, die zeide, dat hij verstand had van kanonnen en derzelve behandeling, belovende, dat hij aan de Friezen de genoemde stad Franeker in drie dagen zoude overleveren, zoo ieder hem voor zijn loon een stuiver wilde geven. Want de voorzeide man wist buskruid en vuurpijlen te maken, die door het water niet uitgebluscht werden, en zelfs in het water nog sterker brandden, even als het Grieksch vuur. De Friezen, dit plan hoorende, dat hij de stad in brand wilde steken, vonden het de eene goed, de andere kwaad: want deze hadden in de stad vele gebouwen en huizen, die zij niet wilden verliezen, en waarvoor zij later niet schroomden den dood te ondergaan. Dit deed (zoo ik mij niet bedrieg) de blinde hebzucht. Zij nu zeiden,

laat ons niet door eene overwinning de stad op deze wijze verdelgen: want binnen korten tijd moeten zij toch van zelve de stad aan ons overgeven. Doch het gebeurde anders, omdat de stedelingen den vijand stoutmoedig wederstand boden, en zoowel zich als de hunnen verdedigden, als ook den heer Hendrik, zoon van den voornoemden Hertog, daar zij hem getrouw waren, en niet van de partij dergenen, die thans tegen hunnen heer zamenspanden. Daardoor hebben zij zich de bijzondere gunst bij den Hertog van Saksen en Gouverneur van Friesland verworven, die hen, om de trouw, aan hem en zijnen zoon betoond, van vele schattingen heeft vrij gesteld, gedurende den tijd, dat hij hen en Friesland bestuurde. Het gebeurde op zekeren dag, dat de voorzeide Hendrik, zoon van den Hertog, en de zijnen eene proef wilden nemen, of de genoemde stedelingen hun ook getrouw zouden zijn. Daartoe stelden zij eenige mannen, die des morgens vroeg, als de burgers nog te bed lagen, zouden roepen met luider stem, dat de stad door de vijanden aangevallen werd. Dit gebeurde. En de inwoners, zulk een geschreeuw en gedruisch hoorende, sprongen zeer verschrikt van hunne bedden op, grepen hunne wapenen, en liepen naar de wallen, de eene in zijn hemd, de andere zijne kleederen op de schouders dragende, een derde op bloote voeten loopende: want niemand had zich den tijd gegund, om zijne kleederen aan te trekken. Hendrik, des Hertogs zoon, en de raadslieden zijns vaders, dit ziende, hebben zich zeer verheugd, en hun grooten dank gezegd, omdat zij zoo bereid waren, om hen te verdedigen, en den vijand van de wallen te keeren. De inwoners hebben hun geantwoord, dat zij niet alleen hen wilden beschermen, maar ook bereid waren, om zich zelve en hunne goederen, voor hunne verdediging, in de waagschaal te stellen. Doch de man, die den vijanden den raad gegeven had, om de stad aan te vallen, ziende,

dat zijne uitvinding geen gevolg had, heeft zich verstoken, en is gevlugt van voor het aangezicht des Hertogs van Saksen, omdat hij niet vrijgesproken zoude zijn van misdraad, aangezien hij slechte raadslagen bedacht had tegen hem en zijnen zoon. Intusschen, terwijl deze dingen geschiedden, sliep Hertog Albert van Saksen niet. Hij riep de edelen op, spoorde zijne vrienden aan, en verzamelde veel volks, om zijnen zoon Hendrik te bevrijden, die in Franeker belegerd was.

In het jaar des Heeren 1500, derhalve, in de maand Julij, heeft de Hertog Albert, uit medelijden met zijnen zoon Hendrik, de Friezen overvallen, hen gewapenderhand aangetast, en het beleg doen opbreken, sommigen gevangen nemende, anderen op de vlugt slaande. Hij heeft sommige schuldigen gespiest, zijne vijanden op eene onmenschelijke wijze straffende, en voor langen tijd in het vervolg te schande makende, opdat zij den overigen ten voorbeeld zouden strekken, en opdat, door streng te straffen, de straf van weinigen tot schrik van velen mogt zijn. Zoo hij hierin van alle kanten en in alle opzigten regt gehad heeft volgens God, zal hij van den Heer God, den onderzoeker der harten, het goede deel ontvangen; doch zoo niet, zal hij zijnen last in eeuwigheid dragen. De overwinning behaald hebbende, heeft hij, zoowel aan de geestelijkheid als aan het volk, zeer zware schattingen opgelegd, en van de geheele geestelijkheid en de kloosters de helft der inkomsten van een jaar geëischt en ontvangen. En hij, die kort te voren tevreden geweest was met den 100^{en} penning der inkomsten, heeft naderhand, zoowel hij als zijn zoon, zich niet willen vergenoegen met den 20^{en} penning. In de eerste hitte van den voorzeiden strijd en storm, zijn verscheidene Priesters uit de geestelijkheid, en eenige heeren, gevankelijk weggevoerd. Doch die van het volk zich door de vlugt niet konden redden, zijn ter dood gebracht en omgekomen.

Toen is door de Saksen gevangen genomen en in den kerker gesloten de eerwaarde en vrome vader en heer Abt van Klaarkamp, in Friesland, van de orde der Cisterciënsers. Deze is een tijd lang gevangen gehouden, en de voornoemde Hertog Albert heeft voor eenigen tijd voorspoed gehad; maar toen de vijanden van den voornoemden eerwaarden vader Paulus verzadigd waren van onregt en zware schattingen, die hem waren opgelegd (zoo als men zeide, ten bedrage van 1500 goudgulden), is hij eindelijk uit de gevangenis ontslagen. Dit had hij echter zelf niet gewenscht, daar hij liever wilde sterven, dan dat men eenig geld voor hem zoude opofferen. Doch, naar wij hooren, heeft het klooster vrijwillig aangeboden, zulk eene groote som gelds, voor de bevrijding van zijnen Abt, te betalen, en niet gewild, dat de vader langer in de verdrukking bleef.

In het zelfde jaar, na den voorzeiden storm en behaalde overwinning, is de Hertog Albert naar de stad Groningen getrokken, om die te belegeren. Dit doende, twijfelde hij niet, of hij zoude ze gemakkelijk vermeesteren. Hij zond de edelen en vrienden, die hij opgeroepen had, tot bevrijding van zijnen zoon, naar huis. Maar de stad Groningen heeft noch hij, noch zijn zoon George, kunnen bemagtigen. Gedurende de belegering is de Hertog Albert in het oordeel Gods gevallen, en door eene ziekte aangetast, waaraan hij vrij onverwachts gestorven is, in het klooster Damme, van de orde der Augustijnen. Daarom zijn zij met schande afgetrokken, na vele wreedheden in die belegering van Groningen bedreven te hebben: want aan de vrouwen, het is onbetamelijk het te zeggen, hebben zij de kleederen tot aan den middel afgesneden, zelfs aan sommige, gelijk men zegt, de neus afgesneden, en andere tot bespottung gesteld. En dit is de oorzaak, waarom de burgers zich en de stad niet hebben overgegeven, en de belegering moest worden opgebroken, nadat

daarvoor groote uitgaven gedaan waren. Zoo zijn zij met schande afgetrokken.

Deze Hertog Albert heeft als erfgenaam nagelaten zijnen zoon George, een geleerd en wijs man, en met vele gaven toegerust vorst, dien het volk der Friezen niet waardig was, zeer te vreezen, doch bedrogen door sommige van zijne raadslieden, die naderhand Gods volk in Friesland al te zeer bezwaarden. Hij zelf heeft, na den dood zijns vaders, zich in zijn land te huis, gedurende vier jaren, in rouw verborgen gehouden, en is daarop naar Friesland gegaan. Dus, in het jaar des Heeren 1504, is hij door de Friezen eervol ontvangen, en door allen gehuldigd, onder voorwaarde van, gelijk hij beloofde, hen tegen alle vreemde heeren te zullen verdedigen, en heeft vrij vreedzaam, gedurende 13 jaren, Friesland bestuurd, hoewel hij weinig vrucht daarvan getrokken heeft. Want zijne raadslieden zochten, even als te voren, de beurzen, zoo van de geestelijkheid als van het volk, te ledigen, door zware schattingen, waaraan de Friezen niet gewoon waren. Want zijn vader, eerst tevreden alleen met den 100^{en} penning der inkomsten, wilde na den opstand (waartoe de Friezen geene aanleiding gegeven hadden, maar veeleer de zijnen, die hen al te zeer bezwaarden, en hun ijzeren jukken oplegden) zich niet tevreden stellen met den 20^{en} penning, en bovendien met accijnsen op wijn, bier, lakens enz., die nooit voorgesteld waren. Daarom droegen zij hem geen goed hart of genegenheid toe. Zij moesten daarom eerder gestraft worden, die de oorzaak en de aanleiding gegeven hadden, en niet de Friezen, die de boete betaalden. Want hij heeft bij zijne huldiging geene reversaalbrieven gegeven. Bovendien had de Hertog George een raadsman of Oppermaarschalk (of liever *booze schalk*, omdat hij, namelijk, met verlof, dat was), genaamd Henricus, die voor kloosterlingen en geestelijkheid een tweede Nero en zeer vijandig was; naauwkeurig eene toestem-

ming uitdenkende tot eene heffing van de kloosters en de geheele kerk Gods, die in de landen en rijken van alle Christen heeren ongehoord was, dat men, namelijk, voor altoos den 20^{en} penning van alle inkomsten zoude geven; -hetgeen hij zeide in last te hebben van den Hertog George, die het wel niet had voorgesteld, maar het toch vrij nadrukkelijk oplegde. Nadat dit voorgesteld en opgelegd was, hebben de Prelaten en Abten, of bestuurders van kloosters en konventen, verslagen over die voorstellen, en niets vorderende met zich te verontschuldigen, eindelijk eenstemmig hun antwoord aan den Hertog George gegeven, met deze of dergelijke woorden in het breede hem aansprekende: „ Voor weinige dagen geroepen door „ Uwe Majesteit, o doorluchtigste Vorst! naar Franeker, „ wegens enige ons onlangs voorgestelde punten, te we- „ ten, over den 20^{en} penning, te geven van de inkom- „ sten, en dien in het vervolg bij voortdoring toe te „ staan enz., zouden wij daarop antwoorden voor den zeer „ krijgshaften man, den Maarschalk van Uwe Genade. „ Naardien echter hetgene, dat ons daar is voorgelegd, „ naar onze meening, scheen te kort te doen, om niet „ te zeggen geheel en al te strijden met, de vrijheid der „ kerk, hebben wij het toen minder voorzigtig geacht, „ om zonder rijpen radé daarop te antwoorden, en met „ bedachtzaamheid om uitstel verzocht, ten einde daar- „ over te huis ons rijper te beraden en te besluiten. Vol- „ gens die afspraak dan staan wij thans voor u hoog „ edel geborene, o doorluchtigste Vorst! terwijl wij op- „ geroepen zijn, om op het voorgehoudene antwoord te „ geven, en daarom gelooven vrij uit te moeten spreken, „ zoo openen wij onbeschroomd den mond, en voor het „ tegenwoordige is dit ons antwoord:

„ Nadat wij de broeders, ieder van zijn klooster, on- „ dervraagd hebben, vooral daarom, omdat wij ons eigen „ meester niet zijn, en niet bij magte, om in eene zoo

„ belangrijke zaak onze toestemming te geven, daar, vol-
 „ gens het heilige kanonieke regt en wetten, waarvan
 „ wij meenen, dat Uwe Hoogheid niet onkundig zijn kan,
 „ men gelooft, dat de privilegiën en vrijheden, door on-
 „ verwinnelijke en roemruchtige vorsten tot dus verre
 „ verleend, niet aan bijzondere kloosters en kerken, maar
 „ aan de godsdienst en de kerk in het algemeen, waar-
 „ van de vorst een lid is, uit vrome gunst zijn toege-
 „ staan en toegewezen, en omdat de bijzondere kloosters,
 „ wier handelingen van den wil des overste afhankelijk
 „ zijn, van dezelve, uit eigen magt, geen afstand kunnen
 „ doen, en ook zich, voor zoo verre zij van den beginne
 „ vrij waren, tot gehoorzaamheid aan God hebben ver-
 „ bonden, zoo staat het niet vrij aan eenen vorst, hun
 „ ongewone, of liever nieuwe, lasten op te leggen, dewijl
 „ het alzoo aan God toegewijde heilig geworden is, en
 „ naar goddelijke en menschelijke wetten eene vrijstelling
 „ in allen opzichte met zich brengt. Na dus met elkande-
 „ ren geraadpleegd te hebben, is eindelijk in dezen ons
 „ aller eenstemmig gevoelen en wil, dat wij noch ons,
 „ noch onze opvolgers, ooit willen bezwaren, door zulk
 „ eenen ongewonen en ondragelijken last op ons te nemen,
 „ verkiezende lie er ieder van ons, van het bestuur zijns
 „ kloosters afstand te doen, of nog iets ergers te onder-
 „ gaan, dan op de kerkelijke vrijheid, met zwaar verwijt
 „ van onze gewetens, zulk eene vlek te werpen.

„ Of zal misschien Uwe Genade terstond antwoorden,
 „ dat niemand op zijne eigene kosten in den krijg dient,
 „ en dat men den dorschenden os niet mag muilbanden,
 „ en dat voor zoodanige verdediging, als ieder geniet,
 „ iets gegeven behoort te worden. En dit zoude te regt
 „ gezegd wezen, indien de hulp van zoodanige bescher-
 „ ming en de toestand van den staat alleen bestond in
 „ de werkzaamheid eener menschelijke regering. Dus be-
 „ hoort Uwe geleerde Majesteit, o doorluchtigste vorst!

„ te bedenken, dat, volgens het gezegde des wijzen,
 „ het hart des Konings door Gods hand geleid wordt,
 „ en dat alle heerschappij, zoo van den kerkelijken als
 „ burgerlijken staat, door den Alregeerder bestuurd wordt;
 „ en wij zijn niet bij magte, naar de getuigenis der
 „ schrift, iets uit ons zelve te bedenken, als of wij uit
 „ ons zelve zeggen, dat de geestelijken vrij zijn van alle
 „ last van schattingen, door wier taal en andere vruch-
 „ ten des levens dikwijls over het bestuur van bijna het
 „ geheele vaderland beschikt wordt. Hetgeen de heilige
 „ en roemruchtige Keizer Justinianus, door Goddelijke
 „ ingeving onderwezen, bekend heeft, zeggende: „ Om-
 „ „ dat wij door haar, dat is, de heilige godsdienst en
 „ „ de godvruchtige geestelijkheid, de grootste goederen,
 „ „ zoo wij ze reeds van God ontvangen hebben, vaste-
 „ „ lijk zullen bezitten, of, zoo zij ons nog niet ten deele
 „ „ zijn gevallen, zekerlijk zullen verkrijgen. Want alles
 „ „ gaat wel, zoo het begin der zaak betamelijk en Gode
 „ „ welbehagelijk gemaakt wordt, wetende, dat voorwaar
 „ „ meer door godsdienstige gevoelens, dan door pligten en
 „ „ arbeid of zweet des ligchaams, onze staat wordt in
 „ „ stand gehouden.” Door deze regtvaardige en heilige
 „ leeringen bewogen en aangespoord, laten de omliggende
 „ vorsten en landsheeren aan hunne geestelijken en bij God
 „ beminde personen toe, al hunne goederen, roerende en
 „ onroerende, waar ook gelegen, vrij en zonder eenig
 „ bezwaar te gebruiken en te genieten. Wij smeeken
 „ derhalve u hoog edel geborene, doorluchtigste Vorst!
 „ dat gij, na al deze dingen wel overwogen te hebben, ons
 „ en onze boeren niet willet bezwaren, tot ons groot ver-
 „ lies en nadeel, noch ons noodzaken, om te betalen
 „ hetgene wij, met behoud van een rein geweten, niet
 „ kunnen betalen.”

Deze en dergelijke dingen zijn in het breede bespro-
 ken, tot drie dagen lang. Doch de Hertog bleef bij zijn

voorstel, op aanstoking van den voorzeiden Maarschalk Henricus, en liet de prelaten en bestuurders van kloosters van zich gaan, met voorschrijving van eenen bepaalden termijn, om zich rijper te beraden en beter te antwoorden. De meergemelde Maarschalk, die altijd de woordvoerder geweest was, voegde hier de bedreiging bij, dat zijn heer, de Hertog, heel wel kon zien, dat een schaap door een wolf gebeten en verscheurd werd.

De prelaten, van alle zijden in het naauw gebragt, en daar hun ook toen geen tijd gegund was, om in eene zoo moeilijke zaak met hunne kloosterbroeders te raadplegen, zeer in verlegenheid en teleur gesteld, hebben eindelijk toegestemd in den 20^{en} penning, voor zoo verre als het den leeken geoorloofd zou zijn, mits dat het kloosterligchaam en de privilegiën vrij en ongeschonden bleven, en dat de kloosters zelve, in het vervolg van tijd, door schattingen en accijnsen niet zouden getroffen worden. Hiertegen had evenwel de eerwaarde heer Jacobus, Abt van Staveren, zich verzet.

Op den bepaalden dag en termijn verschenen dus de prelaten en bestuurders van kloosters voor den Hertog, antwoord verzoekende op de drie voorschreven artikelen. Nadat deze zijn gevoelen hierover aan den Maarschalk had medegedeeld, bragt de zelfde woordvoerder een zeer onaangenaam antwoord met luider stem, in de Deutsche taal, terug, en dit in het breede ontvouwende, voegde hij ten slotte er bij: „*Hebt gijlieden dit alles begrepen?*” De prelaten hernamen hierop: „*geenszins.*” want het antwoord was niet naar hunnen zin. Daarop zeide de Maarschalk: „Ga gij, Mr. Bernardus Bouken! met de prelaten in de „naaste kamer, en verklaar hun het antwoord, dat gij hebt „hooren geven.” Deze verklaarde het hun toen nader, en zeide, dat de Hertog in één artikel slechts toestemde, te weten in de vrijstelling van het ligchaam des kloosters zelve. Dit gehoord hebbende, zijn zij terug gekeerd,

ieder van waar hij gekomen was, zonder den Hertog te begroeten of te antwoorden. De Hertog heeft dit zeer euvel genomen, en gelijk hij de vier voorgaande jaren den 20^{en} penning op zijn eigen gezag geheven had, zoo heeft hij dien de volgende tien jaren met geweld georderd, tot dat hij verdreven is. Maar de raadslieden, die hem hiertoe hadden aangezet, zijn de Goddelijke straf in geen deele ontgaan. Want de vaak genoemde heer Henricus, de Maarschalk, heeft het gezigt verloren en is blind geworden, en zijn zoon is in eenen poel nabij Sneek (*ab falcone*, naar den havik genoemd), Houwkesloot, op eenen Zondag van Quadragesima, verdronken. In het jaar des Heeren 1514, is Doctor Sigismund, een geleerd man en Cancellier, na de oplegging van zware geldsommen, wegens de begeving of presentatie van beneficiën, zich beklagende over zijnen dood, omdat de dood hem in Friesland overviel, jammerlijk weeklagende, gestorven. Doctor Bertholdus, de opvolgende Cancellier, is van zijnen post ontzet, naar Erfurt gegaan, aldaar Secretaris geworden, en kort daarop onthoofd en gevierendeeld. Door zulk een schouwspel is hij uit het leven weggerukt, en zijn hoofd, waarop men tot teeken zijner doctorale waardigheid eene roode barret had gespijkerd, is boven de poort van de stad Erfurt ten toon gesteld. Doctor Symon, die Cancellier werd na Bertholdus, en de oplegging van zeer groote schattingen toestemde of aanraade, welke zoowel de geestelijkheid als het volk en de kloosters waren oplegd, is met den Hertog George uit Friesland verdreven. Dit verhalende, schroomen wij te bepalen, dat die dingen over hen gekomen zijn wegens het kwaad, dat zij in Friesland bedreven hebben; maar er is één, die het ziet en oordeelt, de kenner der harten, God, die zich over hen allen moge ontfermen. Nergens lezen wij, dat zij voorspoed hebben, die de kerk van God, dat is, de geestelijken en het priesterschap, met schattingen of andere dienst-

pligten bezwaren. En hoewel zij voor eenen tijd lang, hunne beurzen vullende, en door hunne dienstopleggingen de gewijde godshuizen bezwarende, voorspoed schijnen te hebben, zoo komt toch een tijd, dat God hun tegenspoed of oorlogen verwekt, waardoor zij op eens verliezen, wat zij in vele jaren of langen tijd zich niet ontzien hebben te rooven.

Men leest daarvan een zeer verschrikkelijk voorbeeld van Karel Martel, die in alle oorlogen, welke hij ondernomen had, altijd overwinnaar geweest is. Tegen de Sarracenen, die in Spanje vielen, en het geheele land van Gascogne met brand en wreeden moord verwoestten, door de Franschen te hulp geroepen zijnde, gordde hij zich haastelijk ten oorlog aan. Hij versloeg in dien oorlog drie Koningen, met 301,600 van hunne medestrijders; hij overwon Lanfredus, den Hertog van Opper-Almanië; en den Rijn overtrekkende, onderwierp hij aan zijn gebied de Saksen, de Beijeren, de Friezen, de Burgundiërs, den Hertog van Gascogne, den Hertog van Lotharingen, en onderwierp vele Sarracenen, met hun land over zee, aan zijne heerschappij. Die allen overwonnen, en de ongelooovigen onderworpen, maar ook de schatkist van Frankrijk uitgeput hebbende, had hij geen geld, om de soldaten, met welke hij die overwinningen bevochten had, te betalen. Zoo uitgeput, en door nood gedrongen, heeft hij, in zijne verlegenheid, tienden van de kerk genomen, en is eindelijk gestorven, na veel voorspoed tegen de ongelooovigen gehad te hebben. Doch St. Eleutherius, de Bisschop van Orleans, heeft zijne ziel in de hel gezien, in den pot (gelijk hij zegt) van Vulcanus. En hij was om geene andere reden verdoemd, zoo als dien heilige geopenbaard is, dan omdat hij de tienden van Gods kerk had afgeperst.

Karel, de Hertog van Bourgondië, Braband enz., zoon van Philips den Ouden, is, naar het zeggen van de ge-

heele wereld, te Nancy, in Lotharingen, omgekomen, omdat hij niet geschroomd heeft, de geestelijkheid met schattingen te bezwaren.

Albert, de Hertog van Saksen, en voor een tijd lang Gouverneur van Friesland, is in onze dagen, na de opgelegde schattingen, den dood niet ontkomen. De Hertog Hendrik van Brunswijk, oorlog voerende van de geestelijke goederen, die door George, Hertog van Saksen, waren afgeperst, is bij het fort den Oert door eenen kanonkogel getroffen en gesneuveld, in het jaar 1514, in de vigilia (zoo ik mij niet bedrieg) der geboorte van Johannes den Dooper. De zelfde George, zoon van Hertog Albert, die de geestelijkheid zware schattingen opgelegd heeft, is in het jaar 1514 uit Friesland verdreven, en zal zijn verlies misschien tot in het vierde geslacht niet herstellen. Het zoude te lang zijn, te verhalen, hoe degene, die de kerk bezwaren, de straffen des Almagtigen niet ontkomen. De almagtige God ontferme Zich over hen allen!

In het jaar des Heeren 1513, toen de raadslieden van Hertog George, benevens zijn Stedehouder, Graaf van Benthum, nog niet rustten, hebben zij eenen anderen weg uitgedacht, om Friesland, en met een den Potestaat of Gouverneur, Hertog George, een allezins goed man en zeer Christelijk vorst, te schatten, te verwoesten en te plunderen. Zij bezwaarden nog den goudgulden, en stelden voor en legden op, om van elken goudgulden nog vier stuivers bovendien te geven, aanvoerende, dat er iets voorhanden diende te zijn tot verdediging, indien de stad Groningen mogt willen in opstand komen. Alle Friezen, zoo geestelijken als edelen en het gemeene volk, zeiden: „Zie, niemand heeft ons tot den huidigen „dag toe aangevallen, of valt ons nu tegenwoordig aan; „als zij mogten komen, met opzet, om ons te bestrijden, „dan zullen wij doen, wat regt en billijk is, en den „Potestaat, dat is, onzen verdediger, bijstaan, gelijk het

„ betaamt. Want hij heeft ons bij de inhuldiging beloofd,
 „ ons tegen alle vreemde heeren te zullen verdedigen,
 „ voor de schatting, die wij jaarlijks altijd gegeven heb-
 „ ben.” De raadslieden, hiermede nog niet tevreden,
 hebben hun hebzuchtig plan niet opgegeven, belovende,
 dat het in te zamelen geld bewaard zoude worden in des
 Hertogs kasteel te Leeuwarden, onder vier verschillende
 sleutels, van welke de eene voor de prelaten, de tweede
 voor de edelen, en de derde voor de burgerij zoude zijn,
 naar zij zeiden, terwijl de Hertog of zijn Stedehouder de
 vierde en grootste dier sleutelen zoude hebben; doch deze
 vierde zoude de drie eerste wel geheel en al opslokken,
 daarom zoude men dien sleutel te regt den slotbreker
 hebben mogen noemen. Terwijl die wijzen der aarde (in
 hunne eigene oogen, namelijk) kinderachtige en dwaze
 dingen voorstelden, waarmede allen den spot moesten
 drijven, eene belagchelijke zaak, die men waarlijk aan
 vreemden moest vertellen, tot groote beschaming van de
 Friezen, meenden zij, dat zoodanige, zoo groote, zoo
 voorzigtige, met een woord, niet minder met ijver en voor-
 zigtigheid als met wijsheid begaafde, en hoogst godvree-
 zende prelaten, de streken hunner listen niet zouden zien
 en begrijpen. Maar met zulk een verzinsel konden zij de
 oogen van het gemeene volk, en voornamelijk van de ge-
 leerden, niet verblinden. De prelaten zeiden nog bestendig,
 met de geheele geestelijkheid: „ Wij zijn de krijgsknech-
 „ ten van Christus, wij mogen niet vechten, en het is
 „ ons niet geoorloofd iets te geven, zonder bevel van den
 „ Paus, tot den oorlog of het vergieten van bloed.”
 Hierbij haalden zij het verschrikkelijke voorbeeld aan
 van Karel Martel, dien onoverwinnelijken vorst, en van
 de overigen, die hierboven genoemd zijn. Het overige
 volk, gedurende eenige jaren aanhoudend uitgeput, door
 opbrengsten voor de herstelling van de dijken, riep: „ Wij
 „ kunnen niet geven, wij kunnen niet geven, wat er

„ gevraagd wordt!” Maar toen de Stedehouder of de
 raadslieden sterk aandrongen, en van hun opzet niet we-
 ken, hebben de Friezen eindelijk, om den schijn niet op
 zich te laden, van hunnen heer en Gouverneur geene
 hulp te verleenen, voor die keer toegestemd in de hef-
 fing van slechts drie stuivers. Doch de geestelijkheid,
 ziende, dat zij het niet ontwijken kon, beloofde op gelijke
 wijze te zullen geven, mits niet om bloed te vergieten;
 met zoodanig protest dus, en voor het vervolg alleen tot
 eene getrouwe verdediging. De vreemdelingen (die meer
 praats dan verstands hebben) spreken, of liever snappen,
 dus kwalijk, als zij de Friezen laken, en hen beschuldigen
 van ontrouw, onstandvastigheid, oproerigheid en ondank-
 baarheid, met een woord, hen als eedbrekers verfoeijen.
 Ik houd vastelijk staande, dat in alle omliggende landen de
 onderdanen hunne heeren, Koningen, Hertogen of vorsten,
 niet met grooter ondersteuning en hulp hebben bijgestaan,
 dan de Friezen hunnen heer George, Hertog van Saksen,
 in zijnen uitersten nood. Was dit billijk, dat hij twee gul-
 den in de schatting zoude geven, die er slechts één had?
 dat is, dat men de inkomsten van een jaar dubbeld zoude
 opbrengen? En dat hebben de Friezen gedaan, gelijk ik
 zelf vernomen heb uit het verhaal van eenen eerwaardigen
 Prior van de orde der Regulieren, die altijd bereid was,
 het te bewijzen, hoewel de zaak buitendien zeer zeker was.
 En ofschoon de voorzeide heffing de oorsprong was van den
 aanstaanden oorlog, hebben de Friezen toch, hoewel met
 smart, er zich aan onderworpen. Dewijl, indien het geld
 ontbroken had, nooit de oorlog, zoo als velen voorzeid
 hadden, zoude ondernomen geweest zijn. O! al te be-
 treuenswaardige zaak en zeer te bedroeven, zoowel voor
 Hertog George, anders een goed vorst, maar door de
 zijnen slecht verleid, als ook voor de Friezen, die niet
 verstoken kunnen of moeten zijn van hunnen Potestaat of
 Gouverneur, volgens de privilegiën, die Karel de Groot

aan zijn trouw Friesch volk gegeven had. Welke nu deze privilegiën geweest zijn, en van welke kracht en betekenis, hebben wij hierboven uitgedrukt.

Ick sagh de tenten Cuzans (van Aethiopië) onder de ydelheyt. Habakuk III.

In het jaar des Heeren 1514, in Januarij, toen de oorlogen tusschen de Koningen van Frankrijk en Engeland een weinig gestild waren, en het huwelijk des Konings van Frankrijk met eene zuster des Konings van Engeland was voltrokken, is het Friesche volk, om zijne ongerechtigheid, aangetast, omdat het zijne vrijheid niet, gelijk het verplicht was, bewaard had, en, door overmaat van ongerechtigheid en partijschap of scheuring, de liefde, om vrede en eenheid te behouden, verkoeld was. Daarom heeft het, o smart! de tenten van Aethiopië, gemeenlijk *den swartsen hooph*, in Friesland zien binnentrekken, als een booze duivel. De Hertog George had, op raad der zijnen, deze tenten van Aethiopië te hulp geroepen (doch later verwoestten zij geheel Friesland), in zeer guur weder van vorst en ijs. Zoo hevig toch was de koude van dezen winter, dat dergelijke bij menschen geheugenis bijna niet gezien is. Want van Staveren naar Enkhuizen konde men de zee te voet overgaan. Allen verwonderden zich over eene zoo plotselijke inhaling of verzameling van zulk eene menigte, buiten weten of toestemming der Staten van Friesland. Maar toen die binnengekomen waren, is weldra den Friezen eene zware schatting opgelegd, om namelijk onverwijd 4 stuivers van den goudgulden der inkomsten te geven. Er werd niet veel gevraagd naar den wil der Friezen, om te geven, toen de raadsliden van Hertog George zich versterkt zagen door zooveel tenten van Aethiopië. Het geld ingezameld zijnde, kwam hij weldra, omtrent Quadragesima, uit zijn land in Friesland. Terstond werden alle toebereidselen tot den oorlog tegen de Groningers gemaakt. Het gemeene volk werd ten oorlog

opgeroepen. Eerst werd de derde man van 20 jaren en daarboven opgeroepen, daarop de vierde, eindelijk werden allen gedwongen, om, op kosten der gemeenten, boven de voorzide schatting, tot dien oorlog op te komen. Het klooster Adwerd, van de Cistersiënsers, en Siloë, der nonnen van de orde van St. Benedictus, en de omliggende plaatsen, werden opgevuld met Friezen en soldaten, tot hunne groote schade, zoowel in geestelijke en tijdelijke zaken, als in de gebouwen. Velen zijn daar bezweken en gestorven, door de ruwheid van het weder, door de koude, en tevens door de ongemakken en het groote gebrek. Maar toen zij tegen de stad Groningen niets vorderden, liet de Hertog George, na eenige schansen tegen de gemelde stad opgeworpen te hebben, de landen van den Graaf van Oostfriesland aanvallen. Alzoo voorttrekkende, belegerde hij onderscheidene forten, onder welke eenige gewapender hand werden genomen, vooral een zeer sterk fort, genoemd Vreeborch, Stickhusen en andere plaatsen. Deze met geweld van wapenen ingenomen hebbende, legde hij eene nieuwe schatting op, namelijk, dat men van de goudgulden inkomsten 12 stuivers zoude geven. Maar toen de Friezen met de prelaten een tijd lang er zich tegen verzet hadden, en met den Hertog redetwisten, heeft de Hertog eindelijk met groote moeite verkregen, dat er 7 stuivers door de eigenaren der landhoeven, en 3 door de pachters, zoude betaald worden. Toen deze stuivers voor den bepaalden tijd ingevorderd en gegeven waren, is de Hertog Hendrik van Brunswijk, die met vele edelen, welke de Hertog George uit verschillende landen bijeen verzameld en opgeroepen had, in alles voor en na den oorlog bestuurde, in de maand Junij, ellendig aan het hoofd gewond, door eenen kanonkogel, voor het huis den Oert, en aldaar gesneuveld, in het jaar 1514. Deze Hertog had kort te voren de Gelderschen zoodanig met verwoesting

en brand geteisterd, dat het te lang zoude zijn, het te verhalen. Hij is begraven in een klooster, met name , in Saksen.

Nadat deze dan gesneuveld was, heeft de Hertog George van Saksen, niet flauwer handelende, dan hij gewoon was, zijne krachten verzameld, en, met de tenten van Aethiopië tegen de vesting Damme optrekkende, die met eene belegering ingesloten. En kort daarna, door overmagt die vermeesterende, viel hij op eene wreede wijze over hare soldaten en inwoners. De tenten van Aethiopië spaarden niemand, noch heilige plaatsen, noch kerken, inzonderheid de kerk der Augustijner broeders, waarin zeer velen gedood zijn. Zij hebben alle mannen doodgeslagen, wier getal 1350 beliep, gelijk zeker geestelijke mij zeide, die zich in de nabijheid van de stad ophield, en toen er bij tegenwoordig was. Maar priesters, geestelijken, vrouwen en kinderen, hebben zij niet gedood. Sommige zieltogenden, die den dood wenschten, konden niet sterven. Zij plunderden de kerk, het klooster en de stad, en naauwelijks verzadigd van bloed en buit, trokken de goddeloozen af, met achterlating van eenigen, om de stad te bewaren. Er stond op dat tijdstip zulk een stroom van menschenbloed op den vloer der kerk, zoo als men zegt, dat de binnenkomenden bijna tot aan de enkels door het gestorte bloed waadden. Na al deze onmenschelijke bedrijven, werden er tot dankzegging, o smart! of meer voor de wreedheid, omgangen van blijdschap gehouden te Leeuwarden, terwijl sommigen op de straten zongen, meer ten teeken van rouw, dan van overwinning: „Hoe groot is de glorie van den „Hertog van Saksen! wacht eene wijle en zie toe; de „rouw zal weldra treden op de slippers van de vreugd.” Er was onder die zingenden een Landproost van Loppersum, met name Olfard, een Groninger van afkomst, vroeger een aanhanger van Albert, Hertog van Saksen, van

wien hij was afgegaan, om listig zich bij de Groningers te voegen. Deze, vrezende, dat Groningen met ondergang bedreigd was, nam nu weder zijne toevlugt en ging tot George, den Hertog van Saksen, met wien hij ten laatste, te zamen naar Saksen gaande, uit Friesland vertrokken is. Toen hij nu de dienst verrigtte, en eene mis zong voor de wreedheid van het gestorte Christen bloed, meer dan tot dankzegging, verhief hij, bij de hymne *Te Deum laudamus*, zijne stem zoodanig en boven zijne krachten van blijdschap, dat hij het omstaande volk meer tot verontwaardiging en groote ergernis, dan tot dankzegging, opwekte. O, barmhartige God! lijdzame Vergelder, ziet Gij deze dingen en zwijgt? Zeker ziet Gij ze, en zult niet altijd zwijgen, maar U over allen ontfermen.

In het zelfde jaar, in de maand Augustus, na al dat bedreven kwaad, riep George, Hertog van Saksen, wederom de drie Staten van Friesland bijeen, bevelende aan de dorpen en steden, dat zij een bepaald getal soldaten moesten houden, zoo lang de tegenwoordige oorlog duren zoude. De Friezen verwonderden zich over zulk ongehoord, onredelijk en dwaas voorstel van hunnen Hertog en heer; de schrandere, voorzigtige, scherpzinnige en in allen opzichte door verstand uitmuntende mannen van Friesland beangstigden zich er over; hij beval echter het te doen, hoewel allen er tegen schreeuwden, dat zij het onmogelijk konden doen. Zij waren evenwel bevreesd voor de tenten van het meedoogenlooze Aethiopië, een spiegel van de rampen aanschouwende in Damme. De vergadering van de prelaten en de geheele geestelijkheid ontroerde, en allen riepen uit, dat het hun niet geoorloofd was, voor zulke dingen te geven. Maar door tuschenkomst van eenige edelen, stemde de burgerij er in toe, om nog eenmaal te geven, doch niet meer dan zes stuivers van de goudgulden rente; waartegen echter de geestelijkheid zich verzette. Toen evenwel de prelaten

zagen, dat zij het niet ontkomen konden, stemden zij er ook in toe, zoo het ligchaam des kloosters vrij konde blijven. Maar zij mogten dit niet verwerven (daar zij een smeekschrift aan den Hertog aanboden, hetwelk hij van de hand wees), en, met bijzondere personen gelijk gesteld, zijn zij door den grooten aandrang van hunne officialen overwonnen, en gedwongen om te betalen. Vele inzaamelaars der gelden zijn dieven of makkers van dieven geworden, daar zij nieuwe en ongehoorde wijzen van invorderen uitdachten; uit de bekrompene middelen en huizen der armen, van de kleine stukjes land, van de legaten en aalmoezen der bedelaren, en langs andere ongehoorde wegen, waarvan aan den Hertog nooit kennis gegeven is, trachtten zij de goudgulden rente voor een derde gedeelte meer te belasten. Dus moeten zij zwijgen, en nogmaals zwijgen, de snappers, die de Friezen belasteren, met hen eedbrekers te noemen, en hen van onstandvastigheid en ondankbaarheid te beschuldigen, die hunnen heer en Potestaat ondersteund hebben met meer dan de rente van een jaar, buiten de schaden, die op vele plaatsen nog de inkomsten te boven gingen. Hij zelf moet zwijgen en zich schamen, van over zijne getrouwe Friezen zich te beklagen: want zoo hij zelf zijn woord gehouden had in de eerste overeenkomst, bij het doen van de hulde, zouden zij nooit van hem afgeweken zijn, daar zij zich vrijwillig aanboden, boven de beloften, namelijk, zoo er oorlog gekomen ware binnen de grenzen van Oostergo en Westergo, en hij den oorlog niet buiten dien grens had ondernomen.

Bovendien, nog niet verzadigd door de vroegere afpersingen, hadden zij, met de hunnen, in de maand October andere, alle vorige overtreffende, schattingen uitgedacht, en de opstand, reeds lang voorspeld, om de al te zware schattingen, den Friezen opgelegd, begon zich te vertoonen. Dus vroegen zij nu, dat de gewone jaarlijksche

schatting (welke de steden en dorpen alle jaren aan den Hertog opbragten) nu voor de vijftien naastvolgende jaren in eens zoude gegeven worden. Van anderen werd zij gevraagd voor dertien jaren. Van de kloosters en konventen der verschillende orden werd eene zekere som gelds, bij wijze van geldleening, geëischt. Om deze gelden in te vorderen is zekere Landproost, Meester Olfard, van Groningen (van wien vroeger reeds melding gemaakt is), door den Hertog van Saksen gezonden, zoo als hij verzekerde, en waarvan hij beweerde eene commissie te hebben. Doch, niet getrouw handelende voor zijnen heer en voor het nut van den staat der Friezen, verzwaarde hij, zoo als men zeide, op sommige plaatsen de som boven zijne commissie. Hieruit is kort daarop de opstand in Friesland ontstaan.

Ter zelfder tijd riepen de Groningers, door gebrek en honger verzwakt, den Hertog Karel van Gelder te hulp, om hen van de belegering te bevrijden, en onder zijn gebied te nemen. De Hertog stemde in hun verzoek toe, en, een talrijk leger derwaarts zendende, heeft hij de Groningers gespijsd, en aan zijne heerschappij onderworpen. Want dit was hem zeer gemakkelijk te doen, dewijl de legerbende van den Hertog van Saksen, afdeinzende, voor hem plaats maakte, en in het geheel geen wederstand wilde bieden, omdat zij in langen tijd van den Hertog van Saksen geene soldij had ontvangen. Dus zijn van dien tijd af zijne krachten verzwakt, door het gebrek aan geld. Zoo voegden zich de Groningers bij den Hertog van Gelder, en kort daarna eene groote menigte Friezen, afwijkende van George, den Hertog van Saksen, en dat wel voor hen tot eene helsche ramp. Want naderhand zijn zij geplunderd, en hunne huizen aan het vuur ten prooi gegeven, door de tenten van Aethiopië, gelijk later blijken zal. Maar nadat het leger van Karel, Hertog van Gelder, de stad Groningen binnengetrokken was,

heeft de Hertog van Saksen zijn volk overgezonden. Een kasteel, door den Graaf van Oostfriesland, met grooten arbeid en kosten, binnen Groningen opgerigt, werd omgeworpen, even als naderhand het kasteel Werdenbras, met eenige andere versterkte plaatsen, geslecht werden, waarbij alleen de soldaten, met behoud van lijf en goed, aftrokken. Doch de Graaf van Oostfriesland, met name Ydzard, naar zijne landen gaande, en Damme voorbij trekkende, verdreef de Saksen daaruit, en maakte, met de Groningers, er zich meester van, waarna hij trachtte de stad spoedig weder te versterken.

In het bovengemelde jaar, namelijk 1514, op den dag van Paus Clemens, in de maand October, heeft het leger van Karel, den Hertog van Gelder, waarvan bevelhebbers of kapiteinen waren de Graaf van Swartsenberch en dikke Hendrik van Arkelens, een groot deel van Friesland, in Westergo, aangevallen en bemagtigd, waarbij de Woudlieden zich voegden, met velen in Oostergo, zich aan hun gebied onderwerpende. Deze, op gezegden dag, onder digten nevel, ingekomen zijnde, bevestigden de door hen ingenomen plaatsen, als Slooten, Sneek, Bolsward, Workum, Hindeloopen en Stavoren, binnen welke zij soldaten legden. Daarop bevalen zij, de accijnzen en belastingen op den wijn, het bier en andere zaken, gelegd, af te schaffen. Hetwelk zij deden, naar ik vermoed, om zich het volk tot vriend te maken. Doch niet lang daarna verdrukten zij, in de overige punten, het volk van Friesland niet minder, dan de Hertog van Saksen, gedurende den ganschen winter, en zij konden het niet meer of zwaarder plagen, of zij hadden nog de steden en dorpen door den brand moeten verteeren. O, ongelukkige Friezen! die het juk van vernedering en sla vernij (zoo niet God uit den hoogen genadig op hen nederzag) nogmaals zouden torschen. Want toen zij, van de edele heerschappij van Saksen afwijkende, het leger

van den Hertog van Gelder begonnen aan te hangen, sliepen de wreede, of liever afschuwelijke, tenten van Aethiopië niet, die, onlangs onder den Hertog van Saksen en Gouverneur van Friesland, als verdedigers, ingekomen, nu als aanvallende en weldra veroverende soldaten kwamen, om het leger van den Hertog van Gelder te beoorlogen. En wel keer op keer, als booze duivels voor de Friezen, van beide zijden, den geheelen winter woedende, verwoestten zij vele plaatsen, kerken en dorpen, door den brand, en, alles verteerende, lieten zij het arme volk niets over. Ten laatste, alles verslonden en verteerd hebbende, ontzag de woeste tent van Aethiopië zich niet, de kinderen in het vuur te houden, ten einde de moeders der kinderen te dwingen, en, zoo zij iets soms verborgen konden hebben, het haar door zulk eene wreede uitvinding te ontwringen. Deze soort van pijniging dachten vooral de tenten van het goddelooze Aethiopië uit, zoo als in het volgende breeder zal blijken. Want zij spaarden niemand, menschen, noch beesten, en van deze beesten sneden zij eerst de tongen uit, om datgene te hebben, wat zij soms in het verborgen konden hebben, en dan doodden zij dezelve. Ook zeer vele menschen, door vrees, angst, honger en koude, met één woord, door de vele ongemakken, bezwijkende, zijn uit het leven gescheiden. Wat zal ik meer zeggen? De Hertog van Saksen, met zijn zoon, niet in staat, om de verfoeilijke duivels van Aethiopië te betalen, is op de vlugt gegaan, na vooraf Friesland aan de woeste tent van Aethiopië overgegeven te hebben, om te moorden en te branden, zoo als zonneklaar korten tijd daarna gebleken is. Toen dus de Hertog George weg ging, vielen de tenten van Aethiopië over de Friezen, die den Hertog van Gelder aanhingen. En van dien tijd af heeft in Friesland de godsvereering grootendeels opgehouden, daar vele geestelijken gingen vlugten, en zich buitenlands begaven, tot

groot achterdeel van de geregelde observantie en tucht. Niet weinige godgewijde plaatsen zijn door de vlammen vernield; vooral het klooster te Luinkerck, van de orde der reguliere kanunniken, is met alle huizen verbrand, en eene zeer kostelijke kerk, weleer eene vermaarde abdij van het klooster der zusteren, te Groendijk, is door de Sneekers in asch gelegd en verwoest. De kloosters of konventen door geheel Friesland zijn, met uitzondering van eenige weinige, nadat alle voorraad verslonden was, van alle huisraad beroofd, de woningen gsloopt, de kostbare glazen vernield, en zoo op vele plaatsen ter naauwernood aan den brand ontkomen. Bovendien zijn geheel en al door de vlammen verwoest de steden Bolsward, Workum en zeer vele dorpen en godshuizen. Ook hebben de goddelooze tenten van Aethiopia te Workum, door den brand, de klokken doen smelten van de kerk en toren, wier gelijke in Friesland niet gevonden werd, en zijn met zeer grooten buit, in boeken en andere zaken, zoo aan de kerk, als aan alle andere inwoners, ontroofd, afgetrokken. Nog, voordat de kerk te Workum in brand gestoken werd, zijn er twee altaren verbroken, waarin zeer oude, en aan de menschen van dien tijd onbekende, schatten gevonden zijn. Deze brandstichtingen nu zijn geschied na het Paaschfeest, in het jaar van Christus geboorte 1515.

De Friezen, eindelijk bevrijd in het genoemde jaar 1515, zijn vrij hevig aangetast door de aanvallers van de tenten van Aethiopië; maar hierbij kwam in eens eene tuchtiging van den barmhartigen Heer, in wiens handen het beter is te vallen, dan in die van vijandige menschen, omdat zijne barmhartigheid oncindig, en Hij groot is in het vergeven. Door verschillende plaatsen van Friesland, namelijk, woedde eene vreeselijke pestziekte, als eene tuchtroede Gods, voornamelijk te Groningen, Sneek, Workum, in Gaasterland enz., alsmede te Staveren. En in dat zelfde

jaar heeft Friesland een groot verlies geleden aan vee en paarden, waarvan het anders overvloediger voorzien is, dan andere gewesten en landstreken.

In het zelfde jaar, namelijk 1515, zag George, Hertog van Saksen, dat hij met de Friezen niets konde vorderen, omdat zij met eenen bijna onverbreekbaren band aan het leger van wege den Hertog van Gelder gehecht waren. Daarom ging hij tot Karel, Aartshertog van Oostenrijk en Bourgondië, Koning van Spanje enz., en bood hem Friesland te koop aan, voor zekere som gelds, en tegen het ontvangen van die geldsom gaf hij, zoo als het gerucht meldde, Friesland in eeuwigdurende bezitting over aan den Aartshertog Karel van Oostenrijk enz. Deze heeft daarop den heer Floris van Ysselstein tot Stadhouder van Friesland benoemd, en hem overgezonden, om de bezitting te aanvaarden. Dit bevel uitvoerende, trok hij derwaarts, en ontving de hulde van drie steden, Leeuwarden, Franeker en Harlingen; maar kon niet verder gaan, belet wordende door de krijgsknechten van den Hertog van Gelder.

(Tot zooverre de heer Abt.)

Maar die drie voornoemde steden zorgden voorzigtiger voor zich en hunne belangen, dan de overige Friezen, daar zij verkozen zich aan diegenen te hechten, die te gelegener tijd hulp verschaffen konden, zoo als breeder en zonneklaar in het volgende gezegd zal worden. Echter behaalden de overige Friezen, met de Gelderschen, in den beginne des oorlogs, somtijds de overwinning. Want op zekeren tijd van het zelfde voornoemde jaar, toen de zelfde heer Floris van Ysselstein, Stadhouder van Friesland, een zeer krijgshaftig en onversaagd man, eene groote menigte schepen vergaderd hebbende, van Enkhuizen naar Friesland wilde varen, om de soldij aan de tenten van Aethi-

opië uit te betalen, en om de steden Leeuwarden, Franeker en Harlingen, van den noodigen leeftogt te voorzien, had hij vele schepen, met mondbehoefden en oorlogstuig beladen, tot eene vloot vereenigd. Ook nam hij van Enkhuizen een oorlogsjagt mede, hetwelk men gewoonlijk een barkschip noemt, welk schip de stad Enkhuizen had uitgerust tegen de Gelderschen, toen, kort te voren, het nog oorlog was tusschen de Hollanders en Gelderschen, ten einde daarmede de zee veilig te maken van zeeschuimers, hetgeen ook met groote vlijt geschied is, zoo als zij getuigen, die wij niet verre van Enkhuizen, naar den kant van Friesland toe, gezien hebben, met afgehouden hoofden, op raden en staken gesteld. Doch hierover hebben wij nu niet te spreken, en daarom gaan wij dit voorbij, en vervolgen onze taak. De genoemde heer Floris had deze bark zeer sterk ten strijde toegerust, beladen met eenen vrij aanzienlijken schat, om daaruit de soldij te betalen aan de meergemelde tenten van Aethiopië, die de Hertog George in dienst genomen had. Doch intusschen, terwijl deze dingen gebeurden, zaten de Friezen en Gelderschen niet stil, en bleef hun de tocrusting der Hollanders, tot eene vaart naar Friesland, niet verborgen. Daarom, met spoed te werk gaande, haastten zij zich, om te Staveren, Workum, Hindeloopen en andere, aan het gebied der Gelderschen onderhoorige, plaatsen, ongeveer twintig schepen, buiten de booten en kleine vaartuigen, uit te rusten, om de vloot der Hollanders dien buit te ontweldigen, en zijn in die poging niet te leur gesteld. Want toen de Hollanders van Enkhuizen naar Friesland afzeilden, ondernamen zij ook onversaagd van Staveren hun te gemoet te varen. Er is op dien dag een scheepsstrijd geleverd, waarbij het hevig bulderend geschut, met vreeselijk geluid, de lucht, als het ware, in nevelen hulde, door de digtheid van den rook. Een zachte wind begunstigde de strijders (aanvallers). Einde-

lijk moesten de Hollanders voor de Friezen of Gelderschen vlugten, sommigen werden in zee gegooid, en kwamen om, alle anderen werden gevangen genomen, behalve het bovengenoemde met schatten beladen schip, en eenige weinige andere. De Friezen, met de Gelderschen, bleven overwinnaars, eenen kostbaren buit, met de schepen, medevoerende, hoewel zij kleiner in getal waren, dan de Hollanders, maar omdat het krijgsgeluk afwisselend is, en niet allen altijd aan hunne ondernemingen geëvenredigde krachten hebben, en de fortuna dikwijls, tegen verwachting, de zwakkeren ondersteunt. Want de man zal niet in zijne krachten versterkt worden, maar de overwinning moet gehoopt en gevraagd worden van den hoogsten en alwijzen God. Dit zoo treurige lot nu is, voor zoo veel men vermoeden kan, den Hollanders toen ter tijde minder gunstig geweest, omdat zij den geldgordel in het geheel niet te huis gelaten hadden, dat is, niet weinig geld in den buidel mededroegen, gelijk hierboven, vertrouwd ik, genoeg is aangeduid. Want zij hadden schepen, met verschillende koopwaren en schatten beladen. Daarom is hun eene niet geringe vrees aangeslagen, om die te bewaren, en zoo zij misschien ontbloot tegen ontblooten (want dit was ongetwijfeld het geval bij de Friezen en Gelderschen) in het strijdperk getreden waren, zouden zij stoutmoediger hunne vijanden hebben aangevochten. Want dit is een algemeen en overbekend gezegde, dat iemand, die geld op zak heeft, vreesachtig is. Daarentegen roept de armoede van den soldaat de gewapenden tot alle wanhopige daden op. Want met terzijdestelling van alle vrees gingen de Friezen en Gelderschen dapper aan den strijd, om buit te behalen, dien zij toen ook rijkelijk aan de Hollanders ontweldigden, zoodat zij in korten tijd bijna 40 schepen, op de Hollanders veroverd, tot eene vloot ten zeestrijde hadden uitgerust.

Op zekeren tijd hebben zij ook, niet verre van de stad Hoorn, eenige schepen geplunderd. En daar zoo de Friezen, met de Gelderschen, somwijlen de overwinning behaalden, begonnen zij zich sterk op roof en doodslag toe te leggen, de zee zoodanig bezettende, dat niemand meer veilig naar Holland konde varen. Dikwijls, als er groote koggen, met vrij kostbare koopwaren beladen, uit Denemarken of Noorwegen naar de stad Amsterdam voeren, onderschepten zij hunne reis, joegen die schepen op hunne kust, en vermeesterden zoo eenen rijken buit, in verschillende waren, als koorn, Hamburger bier, haring en andere zaken, waarmede dergelijke schepen gewoonlijk bevracht zijn, en van dezen buit leefde bijna het geheele land. Hierdoor kwam het, dat zij eene bijna oneindige schade toebagten aan de Amsterdammers en Enkhuizers. Ik heb het zelf gehoord van eene zeer rijke weduwe, die zelve het mij gezegd heeft, dat zij, met hare zonen, meer dan vier duizend goudguldens schade door de Friezen, en vooral door de inwoners van Staveren, geleden had. En zoo is het van vele andere, insgelijks te Enkhuizen woonachtige, menschen zeer bekend, dat zij groote schade geleden hebben. Want zij hebben van die zelfde stad op eenen tijd koggen of groote schepen, met bijna drie honderd lasten rogge beladen, geroofd. Een last nu beteekent te dezzer plaatse eene maat, die (27) Hollandsche mudden bevat. Dit alles is echter niet ongewroken gebleven, zoo als later blijken zal. Deze vreeselijke plundering door de Friezen is geschied in de jaren 1515 en 1516.

In het jaar 1516 kwam een zeker Schotsman, of, gelijk men zeide, uit Schotland, zeilende nabij Friesland, met een roofschip (myoparo), dat zij eene bark (of karveel) noemen, bij de schippers bekend. De scheepsbevelhebber of kapitein was een zeeroover. En daar hij, die op zee gaat, de winden niet in zijne hand heeft, maar naar

dat de wind waait, soms tegen zijnen wil, varen moet, zoo gebeurde het dezen zeerooverkapitein, dat zijn schip, door de rigting van den wind, op de klippen of zandbanken bij Texel verzeild geraakte, en wel zoo, dat hij het zonder hulp van menschen er niet konde afbrengen. Dit schip vervolgden de Friezen en Gelderschen, en, het dapper aanvallende, namen zij het. Doch daar het tot den zee-strijd zeer toegerust was, in alle opzigten, met kanonnen en ander schietgeweer, en de zeeroover zeer bedreven was in de krijgskunst, is er tusschen hen hard en wreedelijk gevochten. Maar de Schot, eindelijk ziende, dat hij van alle kanten omsingeld was, en dat zijn schip daar in het zand vast zat, gaf zich, met al de zijnen en zijn schip, over in de handen der Friezen en Gelderschen. Hij verzekerde echter, dat als hij op de ruime zee geweest was, of maar had kunnen varen, hij noch hen, noch eenige andere vijanden, zoude gevreesd hebben. Dus is het schip genomen, en de kapitein is naderhand losgelaten en weggegaan, zonder zich te bekommeren over het verlies zijner goederen. Bovendien voegde hij er bij, dat hij binnen kort (zoo als men zegt) eene andere bark, veel beter en sterker dan die, zoude hebben. Maar de Friezen en Gelderschen verheugden zich zeer over zoo groot een buit. En zij hebben niet minder slecht en wreed gebruik gemaakt van dit barkschip, als de voornoemde zeeroover, en misschien nog veel wreeder, dan hij. Want zonder acht te slaan op hunne zaligheid of leven, zetteden zij vele soldaten op die bark, en noodzaakten eenige schippers en knechts uit de Friezen, om dat schip te besturen, welke zij eindelijk met zich naar de galg gesleept hebben, zoo als blijken zal. Wacht maar een weinig, tot dat hunne goddeloosheid naar verdienste gestraft wordt. Toen dus al het noodige tot de vaart gereed gemaakt was, gingen zij onder zeil, op de ruime zee, zich beroemende op alle woestheid, en door

hunne daden bewijzende, dat zij (zoo als het spreekwoord in den mond des volks luidt) vrienden van God en vijanden van de geheele wereld waren. Maar of zij Gods vrienden waren, weet Hij zelf. Zij spaarden niemand, maakten hevig jagt op alle schepen, en hunne plunderzucht woedde overal. Zij voeren tot in Engeland, en (gelijk het gerucht zeide) naar vele andere plaatsen. Dikwijls bragten zij eenen kostbaren buit mede terug. En, wat voor vrome ooren het afschuwelijkst is, om te hooren, doch, omdat die zeeroovers zich niet schaamden over hunne daad, geloof ik niet, dat het niet vrij staat, die uitvinding der wreedheid bekend te maken. Op zekeren tijd, namelijk, toen zij ter zee op buit en roof waren uitgegaan, kwam hun een schip voor, naar men zeide, met zeer kostbare koopwaren van verschillende vruchten beladen; want het kwam gevaren uit het rijk der Turken, van waar aanzienlijke schatten en geschenken naar andere landen plegen vervoerd te worden. Dit koggeschip tastten zij aan, en wonnen het, en bragten de goederen, waarmede het beladen was, in hunne bark over. Vervolgens lieten zij het schip zinken met alle mannen, die er op waren, na hun de vreeselijkste martelingen aangedaan, ja, zoo als men zeide, ze met groote ijzeren spijkers aan het schip vastgenageld te hebben. En echter hadden zij geene reden of oorzaak, om zulk eene goddeloosheid tegen die menschen te bedrijven: want zij waren geene lands vijanden. Eindelijk, nadat zij hunne handen met zulk een bloedig misdrijf en andere schanddaden bezoedeld hadden, bragten zij hun schip, met niet geringen buit beladen, naar Workum of Hindeloopen, gingen daar voor anker liggen, en gaven zich aan brasserij en zwelgerij over. Dit bleef den heer Floris van Ysselsteijn, Vicomte of Stedehouder van Friesland, niet verborgen, maar hij spoedde zich, om, met weluitgeruste schepen, van Enkhuizen derwaarts te zeilen, om die zee-

roovers te overrompelen. Doch de Friezen en Gelderschen begonnen, uit die bark, tegen de aannaderende vijanden hevig te vechten, en met groote pijlen te werpen, waarbij de kanonnen en ander grof geschut, waarvan het schip aan alle zijden sterk voorzien was, vreeselijk donderden. Maar de gezegde heer Floris van Ysselsteijn spoorde zijn gezellen aan, om hem, die hun voorging, met onversaagde gemoederen te volgen. Hij zelf, de voorste in het gelid, of vooraan op het schip staande, viel kloekmoedig op de vijanden aan, en noodzaakte hen tot de overgave van hunne bark, zoodat hij op dien tijd eene roemvolle overwinning behaalde. Evenwel waren niet alle soldaten op het schip, toen het aangetast werd, ook de scheepsbevelhebber was niet tegenwoordig. En het was hun geluk, dat zij toen afwezig waren, om niet een gelijk lot te ondergaan als hunne medepligtigen, die allen kort daarna, op bevel van den vorst Karel van Bourgondië (in het 2de jaar zijner regering), tot de galg veroordeeld en opgehangen zijn, ten getale van ongeveer twintig, of wat meer (deels bij Amsterdam, deels bij de steden Enkhuizen, Hoorn en Edam). Onder welke een was, die slechts één nacht op dat schip vertoefd had, om dat hij daar te gast geweest was. De anderen zijn echter ook niet het doodvonnis ontkomen. Iedereen wachte zich dus voor den omgang met slechten, zoo hij goede zorg voor zijn welzijn dragen wil. Ook was er een zeker gevangene, in de boeijen gehouden, aan boord, die het leven er heeft afgebragt.

In het bovengemelde jaar, te weten, 1516, verzamelden de Friezen en Gelderschen eene groote menigte krijgsvolk, en sloegen het beleg voor Leeuwarden, dat onderworpen was aan den heer Floris van Ysselsteijn, als stadhouder van Karel, den vorst van Bourgondië enz., met opzet, om het te brengen onder de magt van den Hertog van Gelder. Doch de voorspoed beantwoordde

geenszins aan de voornemens hunner harten. Want zij hebben daar eenen geruimen tijd gelegen, opgehouden door ijdele pogingen en moeite, voornamelijk, omdat de stad niet van binnen door gebrek gekweld was, en de inwoners wel wisten, dat zij eerstdaags ontzet te wachten hadden, en daarom den vijanden dapper wederstand boden, en, bij herhaalde uitvallen, hun slag leverden. Intusschen had de meergenoemde heer Floris, en met hem een groot aantal vorsten, baronnen, ridders en vele grooten uit Spanje, talrijke benden soldaten tot een leger verzameld, en 7000 kloeke mannen, op drie honderd schepen of daaromtrent, zoo als men zeide, naar Friesland doen varen, op den avond (zoo ik het wel onthouden heb) voor Maria Hemelvaart van het genoemde jaar, die aan het Friesche strand landden, nabij het kasteel of de stad Harlingen, welke ook aan den heer Floris onderdaan was. De Friezen en Gelderschen, die Leeuwarden belegerden, dit hoorende, dat zoo groot eene menigte krijgsvolk in aantogt was, hebben, niet zonder vrees, het beleg opgebroken, en voor een groot gedeelte, met hunne kapiteinen, zich gespoed naar Bolsward, om zich binnen de wallen dier stad te verdedigen. Maar toen heeft aldaar het leger der Bourgondiërs, na zeer weinige dagen, hen omsingeld, en getracht hen, door gebrek aan leeftogt of op elke andere wijze, tot den strijd uit te lokken. Daar echter aan de belegerden in Bolsward geen voorraad ontbrak, en daar bovendien er geen of weinig buit te halen viel, omdat ten vorigen jare de stad geheel en al geplunderd was door de tenten van Aethiopië, daarom waren de soldaten, die er om heen lagen, moeilijk tot den storm te bewegen, vooral ook, dewijl zij, die er binnen waren, zeer sterk en in krijgskunst wel ervaren waren. Hierdoor is het gebeurd, dat Bolsward op dien tijd niet veroverd is geworden. Doch de Bourgondiërs begaven zich naar meer binnenwaarts gelegene plaatsen van

Friesland, en lieten verscheidene dorpen en vele boerenhuizen in vlammen opgaan. Zoodat al, wat ergens in de vroegere dagen, door de tenten van Aethiopië, onverbrand gelaten was, nu door dezen op eene vreeselijke wijze verwoest is.

(Een paar gissingen omtrent den oorsprong van den naam *den swartsen hooph*, aan de vreedende benden in Saksische dienst gegeven, worden hier, als niet ter zake doende, voorbijgegaan.)

De edele prins en aanzienlijke heeren uit Spanje (die ik kort te voren gezegd heb, dat met heer Floris van Ysselsteyn, te scheep, in Friesland gekomen waren), ziende, dat dit land niet minder uitgestrekt, dan aan alle kanten met slooten doorsneden was, en dat de inwoners niet door eene schielijke overwinning aan de heerschappij van den vorst Karel van Bourgondië te onderwerpen waren, verdraagden niet, om weder uit Friesland te varen, en naar hun land terug te keeren. Want hunne dienst en hulp was niet noodig voor den heer Floris van Ysselsteyn, en de andere baronnen en talrijke ridders, die met hem volhiielden, benevens hun leger. Daarom, verlof ontvangende, om heen te gaan, nadat zij eene korte poos hun bijstand verleend hadden, zijn zij uit Friesland afgereisd. Want zij waren niet gekomen, om gevechten te onderstaan, maar veeleer, om ieder zijne waardigheden, even als de leengoederen in Spanje, van den doorluchtigen Karel, Hertog van Brabant en Koning van Spanje, te ontvangen. Of wel, zijn zij afgereisd, zoo als sommigen melden, om dien Koning Karel naar Spanje te begeleiden, hetgeen wij echter niet vernomen hebben, dat toen ter tijd gebeurd is. Nadat vervolgens die grooten naar Spanje terug gezonden waren, hebben de heer Floris en de overige edelen, met hunne benden, Friesland doortrekkende, zich begeven naar een slot of blokhuis, tusschen Leeuwarden en Sneek, binnen welks muren eenige

Friezen en Gelderschen, nadat zij het beleg van Leeuwarden hadden opgegeven, hoopten veilig te zullen zijn voor de vijanden. Toen dus de Bourgondiërs tot dit kasteel gekomen waren, spraken zij hen, die daar binnen waren, aan, en eischten eene onmiddellijke overgave, hun voorhoudende, dat zij vrij en ongedeerd, met behoud van leven en al hunne goederen, zouden mogen aftrekken. Doch de Friezen en Gelderschen, deze belofte hoorende (daar zij in het kasteel opgesloten waren, en hun hart verhard was, op dat zij niet, toegeveende, mogten leven), hebben, met zaamgetrokken wenkbrauwen, als met verontwaardiging, die eenstemming verworpen, en, het is schandelijk, om te zeggen, maar een van hen (zoo als men verhaalde), van natuur een boos mensch, ligte zijne kleederen van achteren op, en toonde aan hen, die buiten waren, zijne bloote billen. De aanvallers, door deze groote belediging getergd, hebben tot hen gesproken en gezegd: „ Verdedigt nu u zelve, en uwe goederen, en „ uw huis, met die dapperheid, waarmede gij meent, het „ verstandigst voor u en het uwe te zorgen, daar gij „ spoedig zult ondervinden, dat gij van de genade of „ het medelijden, hetwelk gij afgewezen hebt, voortaan „ verstoken zijt.” Zulke en dergelijke redenen gehouden hebbende, begonnen zij het kasteel hevig aan te vallen, zoodat binnen het verloop van eenen dag, of op het meest 24 uren, de daar binnen opgesloten en het blokhuis gaarne wenschten over te geven, op de boven vermelde voorwaarde, namelijk, behoud van leven en goed. Doch zij mogten noch het een, noch het ander verwerven. Eindelijk, in den uitersten nood gedreven, baden zij, die op het kasteel zich bevonden, dat zij zich mogten overgeven. Men antwoordde hun, dat dit geschieden moest op de kennis, of het zeggen, of besluit, van de heeren en vorsten, in wier handen zij zich overgaven. Maar zij, niet juist verstaande, wat die heeren-

kennis, of dat heeren-zeggen, beteekende, of wel zich vleijende, dat in hen het woord zoude bewaarheid worden: *Omdat gij koningen zijt in Israël, zijt gij genadig* (van welke genade zij zich echter verstoken hadden), hebben gezegd, dat zij die belofte doen zouden. Dit hoorde een zeker Fries, Hessel Martena genaamd, van een aanzienlijk geslacht, die op de zijde der Bourgondiërs was, en riep tot hen, die zich in het kasteel ophielden, zeggende: „ Weet gij niet, wat heeren-kennis of besluit is? Dat is „ (hoort en weet het!), de galg en doodstraf.” Op het hooren daarvan bleef er geen moed meer in hen, en door al te grooten zielsangst verslagen, moesten zij (wien het kort te voren bespottelijk had toegeschenen, af te trekken en vrij heen te gaan, met al hunne have) thans, tegen wil en dank, de poorten van hun kasteel openen. Toen de Bourgondiërs er binnen getrokken waren, hebben zij de mannen, die zij daar vonden, verdeeld, en zij zijn van elkander afgescheiden in drie hoopen, even als de schapen van de bokken gescheiden worden. Namelijk de edelen, en die van aanzienlijke geboorte waren, afzonderlijk in een gedeelte van het huis. Even zoo zijn de soldaten afgezonderd van het gemeene volk. En zoo heeft eindelijk het overige volk van inlanders zijne eigene plaats gekregen. Nadat zij op die wijze gerangschikt en geplaatst waren, is hun het vonnis gegeven, en de heeren-kennis bekend gemaakt aan de soldaten en de andere gemeenen, dat zij den dood zouden sterven. En deze zijn dadelijk opgehangen, in den omtrek van het kasteel, in de vensters en aan de balken, en het kasteel zelf is tot den grond toe geslecht. De opgehangenen waren ten getale van omtrent 28. Doch de edelen, drie of vier in getal, zijn gevankelijk naar Harlingen gebragt, en daar hebben zij, niet met geld, maar met de uitstorting van hun bloed, geboet: want zij zijn met het zwaard ter dood gebragt. Een van hen, zich ter dood veroordeeld ziende,

heeft terstond, ten aanhooren van al het volk, dat daar vergaderd was, gesproken, met eene heldere, maar droevige, stem belijdende, dat hij niemand ooit, al was het om een schaap, benadeeld had. En zijne braafheid was ook algemeen bij het volk bekend. Zijn lof werd zelfs vermeld in den mond zijner vijanden, doch wel niet in het evangelie.

In die dagen van het boven aangeduide jaar, te weten, 1517, na het feest van Maria hemelvaart, zijn eenige ridders, van zeer aanzienlijke geboorte (aan welke zich een talrijk leger van gewapenden ten kwade had aangesloten), uitgetrokken, buiten de grenzen van Gelderland, met verlof (zoo als zij zelve zeiden) van den Hertog Karel van Gelder, en hebben zich meester gemaakt van een kasteel in Holland, niet verre van Schoonhoven, namelijk Nieuwpoort (Nyenpoerte). Toen die voorzeide avonturiers daar binnen waren getrokken, zijn zij begonnen hevig te woeden (gelijk de gewoonte van zulke nietswaardige menschen is) tegen deszelfs bewoners, de omliggende dorpen, door dagelijksche plundering, zeer te verdrukken, en het volk van zijne kleine bezitting te berooven. Zoo heeft aan deze Gelderschen, die het volk der Hollanders harde slagen toebagten, de wufte fortuin dagelijks toegelagchen, en was zij van gelaat wel zacht en vriendelijk, maar zij sleepte eenen leelijken staart achter zich. Want het zal lager gezegd worden, dat door dat gelaat zelf het zwaard des afsnijdens doorgegaan is, afhouwende de halzen dier edele Gelderschen, die gekomen waren, om het land te verwoesten. Daar toch de heer Floris van Ysselsteyn, Stadhouders van Friesland, groote moeite deed, om het Friesche volk, dat nog ten deele de Hollanders tegenstond, en de Gelderschen aanhing, aan den vorst Karel van Bourgondië, Graaf van Holland, te onderwerpen, zoo waren zij, om hem van dit opzet af te trekken, met hunne bende uit Gelderland gegaan, of liever ge-

zonden, niet menschen van ambteloozen stand zijnde, maar raadslieden, en voor het meerendeel huisvrienden, van den Hertog van Gelder, om bij deze gelegenheid (zoo als de gemeene sprake ging) meergemelden heer Floris, met de overige aanzienlijke mannen, uit Friesland te lokken. Dit vermogten zij echter door deze list niet. Voornamelijk, daar het in Holland niet ontbrak aan mannen, die hun geweld beteugelen konden, en inzonderheid de heer van Nassouwen, Stadhouders van den Graaf van Holland, niet draalde, om eene groote menigte krijgsvolk, zoo van ruiters als voetknechten, in een leger bijeen te trekken. Dit alzoo bereid hebbende, liet de Stadhouders van Holland, op zekeren dag, den algemeenen weg, waar langs die Gelderschen door de vlugt hadden kunnen ontkomen, doorgraven, vooral ook, omdat er onder de Gelderschen eenigen waren van ridderlijken rang, en bevelhebbers of kapiteins bij het leger, die vertrouwden op den snellen loop hunner paarden, maar welke vervolgens door hun onvoorzigtig vertrouwen, of liever overmoed, grootelijks bedrogen, en onverwacht in de duisternis des doods gevoerd zijn, gelijk later blijken zal. Toen eindelijk het leger der Hollanders volkomen gereed was, om die Geldersche avonturiers aan te tasten, bleef dit den Gelderschen niet verborgen, die, grootelijks van gemoederen en krachten ontsteld, vreesden, dat zij met hunne bende aan zoo groot eene menigte van Hollandsche vijanden geen wederstand konden bieden. Daarom hebben zij, die van het voetvolk waren, en sommige der ridders, met achterlating van hunne paarden, en alleen zorg dragende voor hun lijf en leven, te voet de vlugt ondernomen, en zijn aan de handen der vijanden ontkomen. Maar de anderen, die angstige zorg droegen, om hunne paarden te behouden, welke zij niet wilden verliezen (ofschoon zij, wegens het doorgraven der wegen, niet in staat waren, om met de paarden schielijk weg te vlugten), zijn in de gemelde plaats, te

weten, Nieuwpoort, nabij Schoonhoven, gebleven, ook nog nadat hun Geldersch leger gevlugt was. De heer van Nassouwen, Stadhouder van den Graaf van Holland, is toen, met zijn krijgsvolk, stoutmoedig op dezen aangevallen, en, overwinnaar blijvende, heeft hij vele ridders en aanzienlijke Geldersche mannen krijgsgevangen met zich naar 's Gravenhage gevoerd. Vervolgens hebben de Stadhouder en Raadsheeren (Staten?) van Holland, voorzigtig zorg dragende voor den geheelen staat, gemeend, niets onbedachts ten aanzien van deze Gelderschen te moeten doen, opdat de Hertog van Gelder geene gegronde reden of aanleiding tot eenen oorlog tegen Holland zoude hebben. Daarom hebben zij, met brieven, den Hertog gevraagd, of die voorzeide edelen, thans in de gevangenis, met de overige gewapenden, deze plundering in Holland met zijne toestemming, last en bevel, of op eigen goeddunken, ondernomen hadden? Voornamelijk, daar men toen ter tijde tusschen de Hollanders en Gelderschen niets, dan eenen bestendigen vrede, konde vermoeden, ofschoon er eene verdeeldheid van partijchap onder de Friezen woedde, van welke een deel de Gelderschen aanhing, en een ander deel de Hollanders en Bourgondiërs genegen was. De Hertog van Gelder, deze boodschap gehoord hebbende, antwoordde, dat hij niets wist van diegenen, die zulke dingen in Holland bestaan hadden, en hij verzekerde, dat zoodanige krijgslieden niet op zijn bevel uit Gelderland getrokken waren, om Holland te plunderen. Toen nu dit bericht werd aan degenen van de Gelderschen, die te 's Gravenhage in de gevangenis zich bevonden, dat, namelijk, de Hertog Karel van Gelder zulk een antwoord en getuigenis ten hunnen aanzien gegeven had, en dat hij nu hen niet wilde kennen, bragten zij zelve eenstemmig en standvastig, hoewel het hun weinig baatte, in het midden, dat zij brieven van dien Hertog hadden ontvangen, en loon of soldij, waarvoor zij waren aange-

nomen, en toonden daardoor aan, dat zij geenszins zonder last van dien vorst uit Gelderland waren getogen, ofschoon hij zich niet verwaardigde, hen nu, in den uitersten nood gebragt, te kennen. Maar ik denk (voor zoo veel men vermoeden kan), dat de Hertog dit daarom ontveinsde, opdat hij niet trouweloos zoude genoemd worden, en een schender van het gesloten verbond, dat voor weinige jaren tusschen de Hollanders en Gelderschen bevestigd was. Op deze wijze was de Hertog ook gewoon te antwoorden, als men hem vroeg, of hij op eenige heerschappij over de Friezen aanspraak maakte, dan zeide hij, namelijk, eenvoudig, dat hij met de oorlogen der Friezen niets te maken had. Maar dat, indien sommige van zijne raadslieden en bevelhebbers, zoo als de dikke Hendrik van Arkelens en Graaf van Swartsenburch, met een leger van gewapende manschappen, den Friezen bijstand verleenden tegen Karel, Koning van Spanje, Aartshertog van Oostenrijk, Graaf van Holland enz., dit alleen daar van daan kwam, dat zij hunne dagelijksche soldij, waarvoor zij daar dienden, van de Friezen, en niet van den Hertog van Gelder, ontvingen. Dit heb ik in eigen persoon gehoord van eenige voorname en aanzienlijke Amsterdammers, hetgeen overigens klaarblijkelijk was. Want de Friezen zelve hebben het naderhand vernomen, hoewel later, dan zij behoord hadden, dat zij gefopt en misleid waren, met ijdele woorden, door hen, die het bevel voerden over het leger der Gelderschen en Friezen. Ik zoude hier heel wat van kunnen zeggen, als ik datgene te boek stelde, wat ik voor zeker vernomen heb; doch dewijl men tijden en plaatsen in aanmerking moet nemen, daarom heb ik het voegzaam geacht, het een en ander van die dingen, die niet mij alleen bekend zijn, zoowel om deze reden, als korthedshalve, met stilzwijgen voorbij te gaan. Maar dit wil ik u evenwel niet verbergen, dat zij dikwijls brieven geschreven hebben aan de regeringen der

steden, in naam van den Hertog van Gelder, hoewel de Hertog van Gelder daar geen woord van gezegd had. Desgelijks hebben, op zekeren tijd, die zelfde bevelhebbers de Friezen wijs gemaakt, dat zij, met de gansche vereenigde vloot hunner oorlogschepen, den Hertog van Gelder te gemoet zeilen moesten, die hen opwachtte met eene talrijke vloot schepen, bij een kasteel, ongeveer op eene mijl afstands van Amersfoort, dicht bij Nijkerk, niet verre van het zeestrand, gewoonlijk genoemd op den Arek-sendijk, hetwelk de Hertog aldaar kort te voren, in der haast, had doen oprigten, maar dat ook weinig tijds daarna omgeworpen is, door zekeren Graaf, Felix genoemd, die, met den heer Floris van Ysselsteyn, den oorlog of veldtocht in Friesland bestuurde, waarvan elders breeder gesproken zal worden.

Toen nu de voorzeide Friezen, met hunne voortreffelijk ten oorlog toegeruste schepen, dat voornoemde kasteel genaderd waren, begonnen zij de reden te ontvouwen, waarom en op wiens bevel zij derwaarts gekomen waren. Maar nadat zij geëindigd hadden met spreken, klonk zulk eene boodschap heel vreemd in de ooren van het volk, dat daar op dat kasteel lag. En er werd den Friezen geantwoord, dat als zij daar wat bij dat kasteel wilden blijven, en op hunne eigene kosten wat op de zee rondkruisen, het hun volkomen vrij stond; maar zoo niet, dat zij dan wel weder naar huis konden gaan. Dus mochten de Friezen terugkeeren, van waar zij afgevaren waren, en, niet weinig teleur gesteld en bedrogen, landden zij op hunne eigene kust weder aan. Dit heb ik in het voorbijgaan, en als buiten mijn bestek, opgeteekend, omdat het mij nu te binnen schoot. Maar er blijft mij nog overig te vermelden, welk uiteinde die edellieden gehad hebben, welke wij zeiden, dat te Nieuwpoort, bij Schoonhoven, in Holland, gevangen genomen, en te 's Gravenhage in boeijen gehouden waren.

Nadat, namelijk, de Hertog van Gelder niet alleen die aanzienlijke mannen niet voor zijne krijgslieden erkend, maar er nog bijgevoegd had (zoo als men zide, maar of het met de waarheid overeenkomstig is, mogen zij toezien, uit wier mond destijds deze redenen gehoord werden), dat men hen als boosdoeners mogt ombrengen, en aan zulke avonturiers een loon, hunner vermetelheid waardig, mogt toeleggen, zijn dien ten gevolge die edellieden en aanzienlijke ridders, op bevel van Karel, Hertog van Bourgondië, te 's Gravenhage onthalsd, en sommigen van hen, voor eenen tijd lang, op het rad gelegd. Hunne namen zijn deze, twee zoonen van Bronchuysen, de gebroeders Godfried en Willem, die waarlijk in jeugdigen leeftijd het zoo ellendig met den dood moesten bekoopen, waarvan toen noch eene edele afkomst, noch groote rijkdom, hen kon vrijstellen. Voorts Hendrik van Loon, Willem van Pilden, bijgenaamd Cluyt, Rochus van Benthem, een natuurlijke zoon (zooals men het noemt) van , Graaf van Benthem, zusters zoon van heer Johannes de Eerste, Graaf van Egmond; welke Graaf van Benthem Stadhouder van Friesland was, ten tijde, dat Hertog George van Saksen de Friezen als Potestaat regeerde. Everhard van Meervelde en Johannes van Armell. Deze zijn, uit de aanzienlijksten van het leger des Hertogs van Gelder, te 's Gravenhage onthoofd, en vervolgens, tegen de zon over, voor eenen tijd op raden gezet. Doch toen deze beklagenswaardige gebeurtenis bekend geworden was aan de vrienden en aanverwanten der dooden, hebben eenige vrouwen (naar men zegt), de hevige smart niet kunnende verdragen, het gebruik der rede verloren. Eindelijk zijn, na eenige dagen, sommige aanzienlijken, behoorende tot het hof van Karel, den Hertog van Bourgondië, bij hem tusschen beide getreden, opdat hij zoude toelaten, dat men de lichamen der gedooden afnam en begroef. Daarin heeft

hij toegestemd. Dus zijn hunne lijken afgenomen, en be-graven op het kerkhof van de parochiekerk te 's Gra-venhage (als ik alles wel onthouden heb). Doch ik heb vernomen (uit het verhaal van zekeren prelaat), dat hun gewelddadige dood dagelijks gewroken werd. Want, ge-lijk hij zeide, had een der raadslieden des Hertogs van Gelder, en bij dezen in groot aanzien (wiens naam ik meen te moeten verzwijgen, omdat men plaatsen en tijden in acht moet nemen), aan drie prelaten en eenige andere daarbij tegenwoordigen gezegd, dat hij drie geldstukken gezien had, namelijk goudgulden, die door roovers aan Hollanders waren afgenomen, nadat zij ze vermoord had-den, tot wrake van de voorzeide ter dood gebragten. Ook voegde hij er bij, dat hij eenige aanzienlijke man-nen kende, die, toen zij op hun uiterste lagen, hunnen zoonen (gelijk ik denk) bij testament gelast hadden, om alle Hollanders, die zij heimelijk konden genaken, ter dood te brengen. Eindelijk, nog verder gaande, zeide hij, dat hij ook een zoon had, van den zelfden naam, als zijn vader gedragen had, en dat hij aan dezen den zelf-den last zoude geven, wanneer hij zijnen laatsten dag voelde naderen. Of dit echter alles waar is, laat ik over aan het oordeel van den lezer. Ik betuig, dat ik het gehoord heb van een dier prelaten, enz. Ook waren die van Nijmegen niet vrij van schuld, omdat de Hertog van Gelder ontkende, dat de genoemde edelen tot zijn leger behoorden, gelijk ook die zelfde man zeide, enz.

Voordat wij tot andere dingen overgaan, moet hier eene vrij droevige geschiedenis opgeteekend worden, uit hoofde van welke voornamelijk dit boek is geschreven.

Het volgende heeft de heer Abt zelf bekend gemaakt, ofschoon de schrijver van dit boek er een en ander in veranderd heeft.

Van het jaar onzes Heeren 1512 tot 1516 is er eene groote beroering en twist ontstaan, tusschen den Abt Ja-

cobus van Oest, van Oudewater, een zeer godsdienstig man, en het konvent van zijn klooster, te Staveren, van St. Odulphus, dat naar Hemelum was overgebracht, door bewerking van eenige zoonen der ongerechtigheid, die er op uit waren, om het juk der regels van hunnen hals te schudden, onder voorgeven van eene krachteloze beves-tiging hunner abdij Staveren. Onder dezen waren twee valsche broeders, Johannes, van den Bosch, en Johan-nes, van Nijkerk, nabij Gelderland, de opstokers en aanvoerders van die beweging, welke sommige broeders tot hunne partij overhaalden, namelijk, Theodorus, van Zwol, welken de oproerigen tot Prior aanstelden, tegen den wil van den Abt, en waardoor hunne boosheid voor eenen tijd bevredigd is (deze is in het jaar 1515 aan de pest gestorven), Benedictus, uit de omstreken van Eind-hoven, een man, voorwaar met alle laagheid vervuld, doch, voor zijnen dood nog berouw hebbende, en met den Abt verzoend, is ook door de pest aangetast en ge-storven; Franciscus, van Haarlem, of liever van Sand-voort; Godschalk van Besoijen, na den dood van The-odorus, van Zwol, door de oproerigen tot Prior aange-steld; Johannes, van Steenwijk; Hugo, van Oudenbosch, een hardnekkig man, die zijnen Abt dikwijls uitschold, en hem eenen geveleschten duivel noemde; Cornelis, van Gouda, Diaken, aan de pestziekte gestorven; Lodewijk, van Utrecht, van Lewendaal, een natuurlijke zoon, ook Diaken; welke allen destijds door den heer Abt verga-derd waren, ter eere Gods en tot behoud hunner zielen; Arnoldus, van Scherpenzeel, een oud man, door hen op het dwaalspoor gebragt, en later verworpen; en eindelijk twee van de oude broeders, Anselmus en Fokke, hier boven, in het begin van dit boek, reeds genoemd. Deze hebben zich echter niet altijd tegen den heer Abt verzet, vooral broeder Anselmus, die een tijd lang een begunsti-ger en groot verdediger van den Abt geweest is, maar

op het laatst was hunne gunst en genegenheid te zijnen aanzien eenigzins verkoeld, en daarom berokkenden zij den heer Abt Jacobus veel verdriet en moeite, enz.

Deze twisten waren oorspronkelijk aangestookt door zekeren Antonius, kloosterbroeder, en voorheen keldermeester, in Klaarwater (1), maar, om een misdrijf, voor eenen tijd naar Hemelum gezonden (om aldaar zijne vorderingen in de deugd te vermeerderen), door den heer Proost Theodorus, een groot beschermer van de rebellen, zoo als uit zijne schriften blijkt, die hen versterkte in hunne boosheid tegen hunnen Abt, hem noemende eenen aanmatigenden Abt, als niet behoorlijk bevestigd; die ook, onkundig van de regten en van het privilegie van vrijstelling, niet schroomde iets vast te stellen, wat hij niet kende, of liever niet ophield iets te bestrijden, wat hij heel wel wist. Want aan de broeders zelve (gelijk ik van hen vernomen heb) heeft hij somtijds erkend, dat zij den Abt niet konden beschuldigen en overwinnen, ten aanzien van de bevestiging (die buitendien vast en geldig was), daar hij reeds bij de 20 jaren in het vreedzaam en rustig bestuur leefde. Niet alleen hadden zij in het klooster eene groote opschudding gemaakt, maar ook onder het volk. Zij wilden naar niemand hooren, noch naar regtsgeleerden, noch naar de visitateurs, maar, in hunne halstarrigheid volhardende, verwekten zij de grootste schandalen. En ofschoon eertijds de Abt van Staveren plagt bevestigd te worden door den Paus, zond de Paus hem toch tot den ordinaris, zooals vroeger in Oostbroek, en tot St. Paulus abdij, te Utrecht. Met overleg dus van regtsgeleerden, hovelingen en vier Abten, te weten, Albertus, in Oostbroek, Gerardus, in Siloë, Albertus, te Smallenee, en heer Marcelis, welcer

(1) *Klaarwater*, adellijk nonnenklooster, van St. Benedictus orde, te Hattum.

Abt in Siloë, die de verkiezing van den heer Jacobus bestuurden, in het jaar des Heeren 1494, benevens heer Jacobus Grebber, Prior van de orde der Kanunniken, nabij Hoorn, dewelke, eenen geruimen tijd, voor zaken van zijne orde, te Rome doorbrengende, de pauselijke registers naauwkeurig had nagezien, en zeide, dat het niet noodig was, om de bevestiging te Rome te vragen. Aan dezen dus geloof schenkende, was de heer Jacobus, tot Abt verkozen zijnde, tot den diocesaan gegaan, om de bevestiging te halen, namelijk tot den hoogerwaarden heer David van Bourgondië, Bisschop van Utrecht, en had ze van dezen verkregen. Ook naar aanleiding daarvan, dat het klooster van Staveren, waaromtrent het privilegie van vrijstelling luidt (hetwelk echter meer luidt als een verhaal, dan als eene volledige vrijstelling), tot den grond toe verwoest was, door wrake van zekeren Graaf van Holland, die den dood van zijnen, in Friesland, nabij Staveren, gesneuvelden vader gewroken, en het klooster geheel en al geplunderd had. Hierover schrijft broeder Johannes de Beka, in zijne kronijk, hetgeen ik dus, korthedshalve, voorbij ga. Vervolgens, nadat het klooster geplunderd en in de asch gelegd was, is allengs het zeewater meer en meer toegenomen, zonder dat er eenige moeite werd aangewend, om de plek te bewaren, en zoo is eindelijk, gelijk iedereen het zien kan, geen spoor van eenige woning daar overgebleven. Toen het dus verwoest was, en de bewoners van Staveren het altijd oneens waren, omtrent de verplaatsing en herbouwing van het klooster, had de toenmalige Abt, met het konvent, moeite gedaan, om het over te brengen naar Rijs, waar toen vrij kostbare gebouwen en eene kerk opgericht waren, die toen aan het klooster van St. Odulphus toebehoorden, doch naderhand verbrand en verwoest zijn, door de partijchap, die in Friesland woelde en woedde, omstreeks het jaar des Heeren 1490: want door

die partijſchap heeft het klooster de grootste nadeelen geleden, gelijk in het begin van dit boek gezegd is. Sommigen, daarentegen, begeerden met alle magt, dat het klooster naar Hemelum gebragt mogte worden, omdat de plaats te Staveren, door het dagelijks krachtig aanwassen van de vloedē, zoude vergaan, en om vele andere aangehaalde onbekwaamheden, zoo als het ongeschikte water, enz. Eindelijk behielden die van Staveren de overhand, met het aanbod van een zeker hospitaal, en andere daaraan behoorende gebouwen, in ruiling voor elders gelegene landerijen des kloosters. En omdat het leven, naar de observantie van den regel, zeer gebrekkig ging, waren ligtelijk sommige monnikken aangelokt, om des te vrijer zich aan hunne ongebondenheden over te geven, onder het gewoel des volks, en daarom, niets van den verderen aanbouw voltoojende, hadden zij Staveren verkozen, en, uit afkeerigheid van de rust, Rijs en Hemelum verworpen. Anderen, echter, verkozen Hemelum, als eene zeer geschikte plaats, wanneer men de nonnen, die daar toen woonden, wegzond. En, eindelijk, zijn zij het eens geworden, dat het klooster te Staveren en dat te Hemelum door een en den zelfden Abt zouden bestuurd worden. Doch de Abt ging te Rijs wonen, dat toen eene uitmuntende hofstede en zeer kostelijk gebouw was. Maar nadat dit, door Iga Galesz, verwoest en geheel in de asch gelegd was, zoodat er niets, dan de kale muren, van overbleef, is het klooster van Hemelum, door den heer Abt Jacobus, met dien afbraak hersteld, en nu woonden de monnikken verstrooid, deels te Staveren, deels te Hemelum. En omdat alle rijk, hetwelk in zich zelve verdeeld is, verstrooid zal worden, ging het met de kloostertucht noch te Staveren, noch te Hemelum of Rijs, vooruit. Maar door hunne verdeeldheid, tweedragt, twist en ongebondenheid, vooral onder de konversen, die nergens toe deugden, is hun naam door geheel Fries-

land verbreid, stinkende en te schande geworden. En daar die schande zich dagelijks meer en meer verbreidde, is er op de gemeene landdagen, door de aanzienlijken en burgers, die daar voorzaten, eene hervorming voorgesteld van de plaatsen te Staveren en Hemelum. Omdat, echter, de inkomsten niet toereikende waren voor beide plaatsen, om daar de monnikken te onderhouden, hebben zij een beter middel beraamd, en eenstemmig besloten, dat te Hemelum alleen het klooster gevestigd, en derwaarts overgebragt zoude worden, en dat ook nergens anders de inkomsten zouden gegeven of geheven worden, dan in het klooster te Hemelum, dat voortaan den naam en titel zoude dragen van het klooster van St. Odulfus, van Staveren. Vervolgens besloten zij, dat men hervormde broeders naar Hemelum zoude ontbieden, en aan dezen, zoowel als aan hunne visitateurs, voor altijd vrijgeleide geven, voor hun en hunne goederen, waarvan opene brieven geschreven en bezegeld zijn. Bovendien werd hierbij gevoegd eene belofte van bijzondere bescherming, voor de paters der Bursfelder vereeniging, door die van Staveren en het geheele Gaasterland; hetgeen bezorgd werd door de vrienden en bijzondere begunstigers van het klooster, en voorstanders van de hervorming, namelijk, heer Folkert, de bekende Pastoor van Sondel, meester Pibo, Pastoor te Wijkkel, en Syndicus van het klooster, benevens zijnen voorganger, meester Reynoldus, die zeer ijverde voor de hervorming van het klooster, en meester Sible, aanzienlijk inwoner van Nijemirdum; vervolgens de treffelijke heeren Pastoors Hendrik, te Nijemirdum, en Hertger, te Oudemirdum, mede een ijverig voorstander van de hervorming. Deze Pastoor Hendrik heeft, met vele moeite en kosten, zonder zelfs daarbij (als hij konde) zijne eigene uitgaven te ontzien, met bijstand van de gemeente, de kerk en toren van den grond opgebouwd (waaraan zijn opvolger Jacobus het koor heeft toege-

voegd), welke niet lang daarna door de Bourgondiërs in asch gelegd zijn, in het jaar 1416, omtrent Michaelis, gelijk beneden gezegd zal worden. Hij volbragt alles getrouw, als een verstandig rentmeester, zijne eigene goederen niet sparende, en is bij het jubileum, naar Rome gereisd zijnde, gestorven. Heer Hertger heeft, bij zijnen dood, het beste, wat hij bezat, aan het klooster gelegateerd, drie nieuwe deelen van Panormitanus (2), zijn nieuw best tafellaken, dat tot nu toe bij de hoogsteften, als een kleed (palla), op het hoogaltaar gelegd wordt, en eene nieuwe en beste kast, ten dienste van des Abts kelder, maar die is ook vernield en verbroken, door de Bourgondische soldaten, in bovengenoemd jaar, op den dag van Mattheus, Apostel en Evangelist, waarover elders. Voor al hunne goede daden en werken moge God, de gover van alles goeds, hun zijne gunst en glorie schenken, en de broeders, die daar God zullen dienen, mogen de geestelijke gaven, welke God hun heeft ingegeven, vergelden!

Nadat deze dingen zoo geschikt en besteld waren, zijn er hervormde broeders ontboden van St. Pauls, nabij Bremen, en niet lang daarna is heer Aggo, Abt van het klooster van Staveren, gestorven, een man, die geen verstand had van kloostertucht en regel, en begraven te Hemelum, ter linkerzijde van den voorgaanden Abt, meester Dirk, in het koor voor het hoogaltaar. Daarop is uit het klooster van St. Adelbert, te Egmond, tot Abt verkozen, gelijk hierboven breeder beschreven is, pater Jacobus, van Oudewater, Prior en kloosterbroeder bij de eerste hervorming, die begonnen is, in den jare 1491, met groote onkosten en moeite, door de eerwaarde en vrome vaders en heeren Abten, speciale apostolische com-

(2) Antonius Beccatellus, Panormitanus, *De dictis et factis Alfonsi Regis*, libri IV

missarissen, Adam, Abt van St. Martinus, te Keulen, de ijverige hervormer van vele kloosters, Antonius, Abt van St. Ludgerus, te Werden, en heer Johannes van Egmond, toen Stadhouders van Holland. Deze, getrouw en gehecht aan de abten commissarissen, heeft den ouden monniken groote vrees ingeboezemd. De heer Jacobus nu, de Abt bovengenoemd, verkozen, en door den ordinaris (Bisschop) bevestigd zijnde, heeft, na overleg met sommigen, aan den hoogerwaarden vader in Christus, den heer Frederik van Baden, Bisschop van Utrecht, de voorzeide akten, aangaande de overplaatsing van het klooster en de andere vervallene kapellen, voorgelegd. Deze heeft dit alles goedgekeurd en bekrachtigd, en het klooster, met al zijne privilegiën, vrijheden, waardigheden en inkomsten, zoo als de goede Friezen het gewenscht hadden, overgeplaatst naar de bovengenoemde plaats, te weten, Hemelum, in het jaar 1500. Welke overplaatsing de Kardinaal Raymond (3), pauselijk legaat, bevestigd en goedgekeurd heeft, vaststellende, dat het gezegde klooster, tot dus verre Hemelum genoemd, voortaan, even als te voren, onder den naam en titel van klooster van St. Odulphus van Staveren te Hemelum, zoude erkend worden. Dit alles naar eisch gedaan zijnde, werden de broeders verzameld en ingelijfd in het voorzeide klooster, door den heer Jacobus, den voornoemden Abt, die hen bijeenbragt. De in het klooster opgenomenen, echter, trachtten langzamerhand van den regten weg en van de opvolging der regelen af te wijken, bedorven en aangestoken door de lessen en het voorbeeld van valsche

(3) Zijn titel luidt: Raymundus, sacrosanctae Romanae ecclesiae tituli sanctae Mariae novae Presbiter, Cardinalis Gurensis ad universam Germaniam, Daciam, Sueviam, Norvegiam, Frisiam, Prusiam, omnesque et singulas illarum provincias, civitates, terras et loca, etiam sacro Romano imperio, in ipsa Germania, subjecta ac cis adjacentia apostolicae sedis a latere legatus.

broeders, en zij poogden hunnen Abt en hoofd, die hen als zoonen voedde en opleidde, te verachten en verwerpen, onder voorwendsel van zijne onwettige bevestiging. Er werden schandalen gevoed in de orde van St. Benedictus en van de Bursfelder vereeniging; hun gelaat is als dat eener hoer geworden, en zij wilden zich niet meer schamen, geheel ongedachtig aan de vroegere gehoorzaamheid en den reuk van goeden naam en leven, die in alle omliggende plaatsen vaak eenen aangenamen geur verspreid had. Maar, helaas! de heerlijke kleur is veranderd; en de geur van leven is overgegaan in eenen akeligen stank van dood. Hunne oproerigheid werd overal besproken. De kloosterlingen benadeelden den Abt op alle plaatsen, ten aanzien van het noodige levensonderhoud, door te babbelen en te morren over de geldigheid zijner bevestiging. Zij hadden eenen walg, meer van den overvloed, dan van gebrek, ongedachtig aan de vreeze Gods en hunne gelofte van armoede. Zij verlieten God, even als de kinderen Israels, toen zij al het wenschelijke hadden in hemelsch brood en zoete manna, naar de vermogens van het klooster en de wijze van andere kloosters eveneens alles hebbende, wat hun in billijkheid toekwam. Zij waren niet terug te brengen door regtsgeleerden en naburige abten en visitateurs, maar ongehoorzaam in het kapittel, en oproerig daarbuiten; liepen het klooster uit, zonder verlof, of liever tegen het verbod, van den Abt; bedachten allerlei boosheid, vreesden God noch menschen, deden hem vele beleedigingen aan, verzetten zich tegen de geschriften van visitateurs en regtsgeleerden, en verwierpen de navolgende aanschrijving, welke, van woord tot woord, aldus in de missiven gevonden wordt.

Aan de godvreezende vrome broeders in Christus van het klooster van St. Odulfus, te Hemelum, hunne

hartelijk geliefde medebroeders, wenschen broeder Wilhelmus, de dienaar der broederen van St. Paulus, te Utrecht, en broeder Splinterus, dienaar der broederen te Oostbroek, liefde, vrede en onderwerping, in ootmoed.

Zeer waarde broeders in Christus! De vermelding van de faam, die tot onze ooren gekomen is, voor de aankomst van uwen heer Abt, verwekt eene bittere smart in onze harten. Gij zijt eenmaal als eene lantaarn geweest, schijnende in het huis des Heeren, en een goede reuk van Christus, voor allen, die van uwen wandel hoorden. Doch, o schaamte! het beste goud is veranderd, en de reuk van leven is in eenen stank van dood overgegaan. Wij hebben van godvreezende mannen vernomen, dat uwe ongehoorzaamheid, zamenspanning, tweedragt, euvelmoed en oneerbiedig geschreeuw, tegen uwen Abt, de geheele wereld bezoedelen, en dat het Christen volk nu meer geërgerd wordt over uwe slechte zeden, dan vroeger gesticht. Het lijdt geen twijfel, dat zij, bij gevolg, onze geheele orde zullen onteeren. Wij weten niet, welke reden gij tot uwe verontschuldiging kunt aanvoeren. Toen wij en de heer van Werden bij u waren, bevonden wij u in alles naar behooren, niets verlangende, dan de afzetting van den Keldermeester uit zijnen post. Hij is nu weggegaan, en komt welligt nooit terug. Wat gij nog meer verlangt, weten wij niet. Gij zijt zoonen der gehoorzaamheid, die beloofd hebt, aan uwen Schepper en Verlosser te gehoorzamen, in den persoon van uwen heer Abt. Zoo dikwijls gij dus zijne bevelen wederstaat, wederstaat gij dan niet even zoo vaak Christus, en zijt gij als heiligschenners geworden, die aan Christus uwen wil ontroofen, welchen gij Hem zoo plechtig hebt opgedragen? Want Hij zelf heeft het gezegd: „Die u hoort, hoort Mij; die u veracht, veracht Mij.” En

door Ezechiël: „Zij willen u niet hooren, omdat zij Mij „niet hooren willen.” En Mozes: „Uwe murmureering „is niet tegen mij, maar tegen God.” Een ander zegt wederom: „Zoo een man gezondigd heeft tegen eenen „man, zal God met hem kunnen verzoend worden; maar „zoo een priester gezondigd heeft tegen God, wie zal „dan voor hem bidden?” En opdat gij, in het kort, moogt weten, dat alle zonde, die gij bedrijft tegen uwen prelaat, overgaat op God, let op de woorden, die Hij door den profeet spreekt: „Die u aanraakt, namelijk, „mijne stedehouders, raakt mijnen oogappel aan.” Het is een vreeselijk en krachtig woord, en, och! of deze zwakke verklaring van Gods uitspraken uw verstand mogte verlichten, en uwe schreden rigten naar de woorden van God; zij zullen voorzeker u teregt wijzen en verlichten, zoo gij, door nederigheid, klein zult geworden zijn in uwe eigene oogen: want waar nederigheid is, daar is vrede en liefde; maar twist en tweedragt, waar trotschheid heerscht. Wij bidden en smeeken u dus in Jezus Christus, die zijn leven voor u gesteld heeft, en levenden en dooden zal oordeelen, dat gij u begeeft tot vrede en liefde, en gehoorzaamt aan uwen heer, die zorg draagt voor uwe zielen; waarom gij ook, volgens den Apostel, grootere liefde jegens hem behoortet te hebben. En zoo daar onder u eenige zamenspanning is, hetgene niet zoo zij, laat die ontbonden worden. Gij weet, welk vonnis door den Paus, tegen de zoodanigen wordt uitgesproken, en hoe onze zalige leermeester in den regel verbiedt, dat niemand een ander moet verdedigen of, als het ware, beschermen. Met welken geest gij allen de straf hebt opgenomen, die een van ulieden alleen is opgelegd, weten wij niet.

(Dat schrijven de vaders, omdat aan een van hen, namelijk, Johannes, van den Bosch, eene straf was opgelegd, voor eene zware schuld, wegens

zijne al te groote wederspanning en veelvuldige zamenroepingen van de broeders, ook na het completorium, die, dikwijls vermaand zijnde, zich niet wilde verbeteren. Op den dag van St. Maria Magdalena, nadat hem de straf was opgelegd, zijn allen opgestaan, en hebben zich den ganschen dag van de godsdienst onthouden; met groot geschreeuw in het kapittel, en daar buiten, waar het volk voor de dienst vergaderd was, zijn op dien dag zelve groote schandalen aangerigt. Dit zij hier kortelijk tusschen gevoegd. Nu blijft ons overig, den brief te vervolgen.)

Niettemin, zoo gij, uit onwetenschap of uit menschelijke zwakheid, u in iets te buiten gegaan zijt, zullen wij de bestraffing opschorten tot de aankomst der volgende visitateurs. Zijt alzoo altijd, gelijk gij overigens weet, zoonen der gehoorzaamheid, en vreedzaam in de liefde, en ijverende vóór de wet van onzen vader Benedictus. Anders zullen wij genoodzaakt wezen uw klooster andermaal te visiteeren, hetgeen eene groote schande en groote onkosten voor uw klooster zoude veroorzaken, en voor ons eenen zwaren en verdrietigen arbeid. Wij smeeken u, dat gij dit wilt verhoeden, en volharden in den band van vrede en liefde, opdat uw klooster een hemel, en deszelfs bewoners engelen, volgens Hieronymus, kunnen genoemd worden. Toen ik bij u was, hebt gij mij verzocht, dat ik u mijnen broeder Johannes Deutekum zoude zenden; maar deze is daartoe ongeezind, weshalve de heer van St. Paulus en ik tot u zenden diens broeder Hendrik, van Deventer, dien wij u verzoeken, in liefde te ontvangen als een broeder, en hem vreedzaam onder u te laten wonen, opdat hij niet, verbitterd met groote ergernis, genoodzaakt worde terug te keeren. Indien uw heer hem tot hulp in eenige bediening wil aanstellen of aannemen, ondersteunt hem dan,

omdat de Abt zelf, en niet de broeders, van alle tijdelijke en geestelijke goederen aan den oppersten Regter rekenschap te geven heeft. Vaart allen wel, in Christus Jezus, die u, geliefden! moge opleiden van deugd tot deugd, om den Heer der Heeren in het hemelsche Sion te zien.

Te Utrecht geschreven, den 3 October des jaars 9.

Deze oneenigheid (waarover de voorgaande brief spreekt) was niet regtstreeks tegen den heer Abt ontstaan, maar slechts tegen den Keldermeester van het klooster, namelijk, broeder Petrus Arsenius, gezonden van Werden, bij de eerste reformatie, te gelijk met pater Adolf Ratingen en pater Gerard, die daar tot heden verblijven. Vervolgens beschuldigde het konvent dezen Keldermeester van onreine misdaad, zeggende, dat hij de hand geleend had tot cnidische daden, en dat hij daarom niet alleen niet geduld in zijne bediening, maar ook nog zwaarder gestraft, moest worden. De heer Abt, daarentegen, die hem wel lijden mogt, trachtte hem te beschermen, tot dat eindelijk broeder Petrus Arsenius zelf, ziende den storm en het onweder, om zijnent wil verwekt, van dag tot dag meer verzwaren, zijne bediening nederlegde, en, na voorafgaande zuivering voor de paters, naar Werden, in zijn eigen klooster terug keerde. Toen ter tijd heeft de heer Abt Jacobus zijn ontslag verzocht, en zelf, zijn ambt nederleggende, de abdij overgedragen in de handen der paters visitateurs, te weten, van den Abt van Werden, die toen tegenwoordig was. Derhalve zijn de broeders door hem gevraagd, of zij dien afstand wilden aannemen. Zij hebben geantwoord: „Neen: want wij willen, dat de „Abt zijnen post behoude. Dit alleen verlangen wij, dat „de broeder Keldermeester, Petrus, verwijderd worde.” Om die reden is de Keldermeester, uit eigen beweging, heen gegaan, en naar Werden terug gekeerd, alwaar hij

korten tijd daarna, aan eenen haastige dood, is overleden, in het jaar 1513, op Quadagesima. Nadat dus broeder Petrus vrijwillig van Hemelum, of, naar den ouden naam, Staveren, vertrokken was, is de beweging van kwaadwilligheid zelve voor eenen tijd gestild.

Vervolgens, na verloop van bijkans twee jaren, is er eene zeer lastige oproerigheid uitgebarsten, nu niet tegen eenigen ondergeschikten beambte, maar tegen hunnen waren en wettigen Abt zelve; welk zaad van kwaadwilligheid sommige zoonen der ongerechtigheid zaaiden (van welke hierboven reeds melding gemaakt is), wegens de ongedige bevestiging van den heer Abt Jacobus van Oest, van Oudewater. Hierbij wilden zij naar niemand hooren, noch naar de visitateurs, noch naar de regtsgeleerden, maar, de geschriften van deze verachtende, hebben zij de grootste schandalen onder het volk te weeg gebragt, o smart! Zelfs is het bewezen, dat deze zoonen der duisternis, halsstarrig in hunne verblindheid, de duidelijke vermaningen van meester Martinus Grundick, Doctor in de regten, boosaardig bespot of kwaadaardig verdonkerd hebben. En dit is een bewijs van blijkbare kwade trouw, dat die voorzeide mannen zorgden, de liefelijkste vermaningen meer onder de koornmaat in de duisternis, zoo lang mogelijk, te verbergen, dan zulk eene schitterende teregtwijzing ter kennis van iemand te brengen, omdat zij, als een licht, tegen hunne vreeselijke duisternis streed. De hardnekkige roekeloosheid van zulke broeders heeft waarlijk liever verkozen, de waarheid, hun schriftelijk medegedeeld, door zulk een voortreffelijk en geleerd man, aan het stilzwijgen en de verberging over te geven, ja, zelfs met haat te vervolgen, dan, naar den pligt der betamelijke gehoorzaamheid, deze of eenige vermaningen aan te nemen. Even zoo hebben zij ook de hierbeneden, in behoorlijken vorm, uitgedrukte aanmaningen, of liever bedreigingen, der paters visitateurs, hoe dringend ook, on-

eerbiediglijk en boosaardig veracht. Op de brieven van deze visitateurs, namelijk, van de eerwaarde vaders en heeren Wilhelmus, Abt van St. Paulus, te Utrecht, Splinterus, Abt van St. Laurentius, te Oostbroek, en Meynardus, Abt van St. Adalbertus, te Egmond, alsmede van den beroemden Doctor in de regten, meester Martinus Grundick voornoemd, hebben de broeders geantwoord, maar, juist door hun antwoord, hunne dwaasheid en boosheid nog meer doen uitkomen, zoo als blijkt uit hunnen brief, die later medegedeeld zal worden. Maar vóór denzelfden achten wij den brief van meester Martinus, aan het konvent geschreven, waardig, om hier ingevoegd te worden.

Volgt de brief van den treffelijken heer, meester Martinus Grundick, voornaam Doctor in de regten, Kanunnick van de St. Mariekerk te Utrecht, na den brief, door de visitateurs aan de oproerige broeders geschreven, aan welken zij zich niet storen wilden.

Martinus Grundick, Doctor in de regten, aan de broeders te Staveren, heil in onzen Heer en Zaligmaker, en de gezindheid van alles goeds!

Eerwaarde pater Prior en vrome, Gode gewijde, zeer geliefde broeders! Uit de vriendschappelijke gesprekken van uwe waardige vrienden heb ik vernomen, dat er in uw klooster eenige stoffen van tweedragt gezaaid zijn, door de inwerking van den vader en bestuurder van booze werken (zoo als men vromelijk vreezen moet), en dat zij zoo hoog gerezen zijn, dat eenige broeders van uwe uitmuntende en Gode welgevallige vergadering opstaan tegen uwen voorzitter, den tegenwoordigen Abt, een allezins godvreezend man, naar het oordeel van alle braven, en hem aanvallen over zekere punten, die ik vertrouw, dat u bekend zullen wezen. Doch hetgeen mij meer verschrikt, is, dat zij onvoorzigtiglijk getracht, of onderstaan

hebben, hem de gehoorzaamheid, of het gewone gezag, te onttrekken, door eene werkelijke verwaarloozing, verachting, onbekwaamheid of tekortkoming, bij gelegenheid of onder voorwending van allerlei beweerdingen, die tegen zijnen persoon, stand of waardigheid, op eenigerhande wijze, konden voorgeworpen, ingebracht of aangevoerd worden. Deze zaak, op zoodanige wijze, of nog breeder, voorgesteld, heeft mij, als den geringsten vriend of dienaar van het klooster en uwe voorzeide personen, tot in het binnenste van mijn hart, met de uiterste smart van ongeluk doordrongen, als ik bedenk, dat zoo groot kwaad, ongelukkige dwaling en ijselijk schandaal, aan zulk eene uitstekend bevoorregte en godvreezende plaats, in godvruchtige gemoederen is opgekomen. Het blijkt klaarblijkelijk, dat hieruit volstrekt niets goeds, maar bezwaren van allerlei aard, te voorzien zijn, zoo niet, door de Goddelijke bescherming, daarin ten spoedigste voorzien wordt. Ik maak dit tot eene krachtige drangreden, omdat ik vrees, dát de liefde in zoo vrome zielen geschonden zal zijn, welke bekend is als de grondslag van alle goede dingen, omdat God zelf liefde is, en hij, die tegen de liefde handelt, of zijnen naaste beschuldigt, God zelf, even als een Judas, verraadt, gelijk Beda zegt, op Markus, en in het hoofdstuk *Abt*, XI, q. 3. En waar de liefde geschonden of weggenomen wordt, daar gaat de regtvaardigheid verloren, gelijk Augustinus zegt, *Et*, X, q. 1, waar staat: „En alwaar de regtvaardigheid gekwetst wordt, daar ontstaat gevaar van alle goed, en „schipbreuk van alle deugden, zoo als ook allen betuigen, en duizend wetten verkondigen.” En daarom, omdat zij schijnt aangerand te zijn, zonder en buiten de liefde, waar de broeders zelve schijnen de rol van beschuldigers en van schuldigen tevens te vervullen, ja met der daad zich aan de gehoorzaamheid onttrekken, zoo scheen er eene dwaling begaan te zijn, volgens de *causa*:

Nullus introducatur, IV, q. 4. Omdat, zoo zij eenige reden, in eenig opzigt, gehad hadden, ten aanzien van de handelingen des genoemden prelaats, zij die hadden moeten ter kennis brengen van hunne overheden, zoo als in het voornoemde hoofdstuk *Nullus*. Of liever, volgens het voorschrift der liefde, had eene vermaning alle klagten moeten voorafgaan, volgens hoofdstuk *Si peccaverit*, II, q. 1. Ja het blijkt inderdaad, dat er eene zamenzweering van eenige broeders had plaats gevonden, waardoor de geestelijken zich de kerkerstraf op het hoofd halen, als mede de ontzetting van hunnen rang, gelijk in het breede gelezen wordt XI, q. 1, hoofdstuk *Comparationum*, en in de drie daarop volgende hoofdstukken.

En zoo is de zaak vrij verward en ingewikkeld. Zoo iemand misschien, door ijdele raadgevingen misleid, in het midden durfde brengen, dat zijn genoemde heer prelaat, in de aanvaarding of bevestiging van zijne verkiezing, op eenige wijze verkeerd gehandeld, of te dien aanzien zich aan eenig verzuim schuldig gemaakt had, zoo moest echter, daar dezelve prelaat vele achtereenvolgende jaren in zijn klooster het bezit zijner waardigheid ongestoord behouden heeft, hij nu ook in dat bezit gehandhaafd worden, en geenszins, ten zij door wettige regtspraak, en op de daartoe voorgeschreven wijze, van dit zijn bezit feitelijk beroofd, of ook daarin gestoord en verontrust worden (vooral niet door zijne tegenwoordige onderhoorigen), gelijk institutio *De interdictis*, § *Communivum*. Ja eerwaarde en Gode welgevallige broeders! zoo gij op dit of dergelijk punt mogt willen aandringen, weet ik uwe rampen niet op te tellen. De zulken zoeken eenen weg, waarvan de psalmist zingt: „ De strik is verbroken, „ en wij zijn bevrijd.” En, helaas! welk een onheil zoude er voor ulieden uit zulk eenen strijd ontstaan, ook indien het waar ware, hetgeen verre zij, of er ook meer of minder door de broeders was aangevoerd, omdat gemak-

kelijk de booswicht door den geest der ongerechtigheid zal vervoerd worden, die zulk eene vonk zoude volgen, en uw geheele huis gansch en al verwoesten. En van uwe personen zoude te regt gezegd worden, met het woord van den H. Augustinus, onder anderen tot de Donatisten: „ Gelijk ik bezwaarlijk betere menschen heb aange- „ troffen, dan die in de kloosters waren verbeterd, zoo „ heb ik zelden slechteren ontmoet, dan die in de kloos- „ ters waren afgedwaald,” zoo als in het hoofdstuk *Quantumlibet*, 47 dis. En langs den weg van zulk eenen strijd is er voor u een geschikte weg van gevaar en afwijking van den regten weg der waarheid, die voor u geopend geweest is, en gevonden met de uiterste moeite, en zware onkosten, en opofferingen, door den vader uwer heilige orde, den H. Benedictus. Maar, waardste broeders! verlaat dien weg, indien met eenige gemakelijkheid zulk een werk aangevangen mogt zijn, en smeekt de genade af van den Heer God, aan wien uwe zielen gewijd zijn. De heilige vader Benedictus, en alle hemelsche burgers, mogen u bijstaan! Laat alle gemor onder u allen zwijgen. Verzoent u weder van harte met uwen prelaat, opdat niet de brullende leeuw u zoeken en verslinde, en de wolf der ongerechtigheid uwe kudde verscheure. Dan zal alles voor u te regt komen, met den goeden raad van brave en ware vrienden. De heer Abt zelf zal, ongetwijfeld, het werk van een goed herder voortzetten. En indien soms iets minder of meer dan de verplichting aan iemand mogt opgelegd zijn, dan zal daarin door goed bestuur voorzien worden. Waarom ik nederig verzoek, dat gij de uitwendige gehoorzaamheid in het geheel niet nalaat, omdat gij door de gehoorzaamheid alléén de verdienste van geloof en godsdienst bezit, zonder welke ieder van u ongetrouw, vermetel en ongodsdienstig zoude bevonden worden, al scheen hij ook getrouw en godsdienstig te zijn, volgens Gregorius, in het hoofdstuk

Sciendum, en door dezelve verdienen wij de gunst van God in dit leven, 91 dis., cap. *Nullo* en volgende, en in de toekomst zullen wij, door haar, het eeuwige leven ontvangen, dis. 91, cap. *Si inimicus*, en IX, q. 3, cap. *Quid ergo*. Opdat men dus uit dit vergankelijke leven te veiliger kome tot het eeuwige leven, sluit gijhieden, die op een veiliger pad tot dus verre roemrijk zegepralend, als Gods krijgsknechten, gediend hebt, onder de hoede van uwen vader, uwe gelederen krachtig aaneen, om den vijand te wederstaan, die u zoekt te verleiden en te verderven, en versterkt uwe gewetens met het schild der gehoorzaamheid. En moge aan u, beminde broeders! eene bestendige rust en welvaart in dit leven ten deel vallen, en hiernaals een eeuwig heil, in Christus Jezus, onzen Heer, die u en uwe zielen ten goede besture, en gelieve te versterken, altijd en voor altoos.

Ik verzoek versooning voor de wijdloopigheid en onbeschaafdheid van stijl en schrift, omdat de liefde, deels voor de godsdienst, deels voor uwe personen, en de overhaasting van tijd, daarvan de oorzaken zijn. Gegeven te Utrecht, op Zondag na St. Lambertus, in het jaar des Heeren 1512.

De monniken, in hunne gevoelens verhard, hebben dezen brief van den vermaarden Doctor geensins geteld. Maar dagelijks meer en meer is deze zweer van kwaadwilligheid, tegen hunnen regtmatigen Abt, beginnen te etteren, zoodat zij niet alleen op de vermaning van eenigen doctor geen acht sloegen, maar zelfs niet op die van de visitateurs, die, met den zelfden gloed van Christelijke liefde, hen vermaanden, om van hunne booze ondernemingen terug te keeren, schrijvende in dezer voege:

Volgt de brief der visitateurs, nog in liefde hen vermanende tot verbetering, berouw en terugkeer van het kwaad, enz.

Aan de eerwaarde vaders in Christus, en broeders van het klooster van St. Odulphus, den martelaar, naar de orde van den H. vader Benedictus, te Stavoren, in Friesland, hunne hartelijk geliefde broeders in den Heer, wenschen broeder Splinterus, de dienstknecht zijner broederen te Oostbroek, en broeder Meynardus Man, de dienstknecht zijner broederen te Egmond, Abten dier klooster's, langs den weg der heilzame gehoorzaamheid, tot het hemelsch koningrijk te geraken.

Veel geliefde broeders! Voor weinige dagen heeft de eerwaarde en zeer geleerde Meester in de regten, Martinus Grundick, aan u, geliefden! geschreven, met broeder Antonius, u aanradende met krachtige redenen en schriften, en u allen smeekende, dat gij in eenigheid van vrede en liefde met uwen prelaat zoudt terug keeren, opdat de heilige rede van onzen Heer Jezus Christus in u vervuld mogte worden, welke Hij, na zijn laatste avondmaal, tot zijnen Vader gerigt heeft, voor zijne discipelen en voor ons, zeggende: „Ik bid, Vader! dat, gelijk Wij één zijn, „alzo ook deze één mogen zijn in Ons.” En, opdat niet iemand zoude zeggen, dat Hij dit alleen voor zijne discipelen bad, heeft Hij er bijgevoegd: „Ik bid niet „voor hen alleen, maar voor allen, die, op hun woord, „in Ons zullen gelooven, dat ook zij één mogen zijn, „gelijk Wij één zijn.” Doch nu hebben wij met het grootste harteleed vernomen, dat het onkruid der tweedragt, hetwelk de vijandige mensch, terwijl de menschen sliepen, over u heeft uitgestrooid, met kracht is opgewassen, en al het goede graan der liefde verstikt heeft. Waarover allen, die het hooren, en uw klooster liefhebben, te regt treuren. Omdat wij geestelijken zijn, volgens Augustinus, betaamt het ons, in de eerste plaats en inzonderheid, dat liefelijke woord, zoo heerlijk, en voor

het gezang, en voor het verstand, hetwelk ook de kloosters in het leven geroepen heeft, namelijk: „ Ziet, hoe „ goed en liefelijk is het, dat broeders zamen wonen, in „ eenigheid van liefde en vrede.” En die in die eenigheid niet is, is niet in Christus, en die in Christus niet is, wordt niet levend gemaakt door den geest van Christus; even als een afgehouden hand of voet geen leven ontvangt van de ziel. Dat nu hij niet in Christus is, die buiten de eenigheid is, bewijst de Apostel duidelijk, als hij verklaart, dat de vergadering van alle uitverkorenen slechts één ligchaam is, van welk ligchaam Christus het hoofd is, en in welk ligchaam hij niet zijn kan, die in tweedragt met eenen Christen leeft. Om dit te staven, kunnen vele plaatsen uit de heilige schrift worden aangevoerd, zoo als van de beweging des waters in den vijver, waar slechts één genezen werd, hetgeen verstaan moet worden van het ligchaam van Christus, dat in het badwater des doops genezen wordt. Op gelijke wijze zegt Paulus: „ Allen loopen wel, maar één be- „ haalt den prijs.” Allen, Joden, heidenen, kettters, scheurmakers, twistzieke Christenen, allen loopen wel, maar verkrijgen niets, slechts één, onder die ontelbaren, behaalt de eerekroon. Het is aan allen bekend, dat de duivel het rijk van God niet zal bezitten, en even min ieder, die buiten de eenheid is, omdat, gelijk Christus één ligchaam is met allen, die in de vrede en liefde zijn, zoo is ook de duivel één ligchaam met allen, die buiten de liefde in tweedragt bestaan. Doch gij zegt misschien: „ Wij staan in de eenheid des vredes.” Waarop wij antwoorden: Welke eenheid, vrede of liefde, zal er kunnen zijn in een ligchaam zonder hoofd, of (hetgeen verre zij) waar het ligchaam zijn hoofd haat en vervolgt, en met alle krachten nacht en dag werkzaam is, om het af te werpen, gelijk men ons van u verzekerd heeft. Doch hierop antwoordt gij misschien: „ Hij,

„ die het hoofd heet te zijn, is ons hoofd niet, daar- „ om zoeken wij de waarheid: want niemand wordt een „ hoofd geacht, zonder eene wettige bevestiging, door „ zijnen waren superieur.” Zeer waarde broeders! daarover hebben wij met ervarene en geleerde mannen gesproken, die zeggen, dat dit eene zeer duistere zaak is, en moeilijk te beslissen, en dat een zoodanige niet door zijne onderhoorigen kan afgezet worden, noch hem de gehoorzaamheid worden onttrokken, zoo lang hij door de kerk geduld wordt, en niet, in vorm van regten, overtuigd en veroordeeld is. Want hij is door den hoogeerwaarden heer van Utrecht, die uw ordinarius is, bevestigd, en zal welligt zijne bevestiging (zoo als hij natuurlijk beloofd heeft), naar zijn vermogen, verdedigen. Bovendien, meer dan 20 jaren, of daaromtrent, heeft hij, zonder eenige tegenspaak, uw klooster bestuurd, in vroomheid en eerbied, en daarenboven is hij, door de eerwaarde vaders van beide kapittelen, als een hoofd en prelaat opgenomen en geëerd, hoe zult gij dan eenen prelaat, die zoo verjaard is, op eigen gezag kunnen verdrijven, en, zonder regtmatig vonnis, hem uit het getal der andere abten verwijderen, en de aan hem, of liever aan God, in zijnen persoon, beloofde gehoorzaamheid, op eene heiligschennende wijze, hem onttrekken? Opdat gij dit volkomener moogt verstaan, zenden wij u, zeer geliefde broeders! een afschrift van den brief, welken de zeer geëerde heer Doctor voornoemd aan u, geliefden! onlangs, door broeder Antonius, heeft toegezonden; maar wij vreezen, dat die niet in uwe handen gekomen is: want zoo hij tot u gekomen ware, zouden wij niet twifelen aan uwe verbetering. Opdat dus niet, o zeer geliefde broeders! als het ware de geheele wereld en onze orde geërgerd en onteerd worde, door uwe oproerigheid, tweedragt en vijandschap, bidden wij u, bij de ingewanden van Christus en zijn bloed, dat voor onzen vrede

gestort is, dat gij, in opregtheid des harten, tot liefde en vrede met uwen prelaaat terug keert. Zoo er tusschen u en uwen prelaaat eenige oorzaak van tweedragt is, dat die opgeschort en uitgesteld worde, tot op de aankomst van uwe oversten en visitateurs, die, zoo spoedig zij kunnen, bij u zullen verschijnen. Want tegenwoordig, gelijk gij weet, is het geen tijd, om naar uwe plaats te reizen, wegens de stormen, koude en ijs, die wij dagelijks verwachten. Ook is uwe beroering ter oore gekomen van den eerwaarden vader van Werden, die terstond eene volmagt gezonden heeft, waarbij hij verzoekt, dat de eerwaarde heer Abt van Egmond en onze geringheid, op het zien dier letteren, ons tot u zouden begeven, om den vrede te herstellen. Maar de voornoemde heer durfde, wegens het gevaar van vijanden, niet naar u toe reizen; en ook sommigen uit de Friezen hebben mij verzocht, dat ik dien heer niet in de handen der Geldersche knechten mogt voeren, en zoo ben ik genoodzaakt, onverrigter zake, van Egmond terug te keeren, naar mijnen eigenen schaapstal. Desniettemin zullen wij, zoo spoedig mogelijk, aan den heer van Werden schrijven, opdat hij een van de naburige priors, een godvreezend en ervaren man, met zich neme, en met dien naar uwe plaats reize, om alles, wat tweedragt en afkeer tusschen u en uwen prelaaat verwekt heeft, weg te nemen en te vernietigen, en u allen tot vrede en liefde terug te brengen. Intusschen smeeken wij u, volhardt in liefde en gehoorzaamheid met uwen heer Abt, en eert hem als een waar kerkvoogd. Anders zult gij ons, onzes ondanks, noodzaken, al geschiedde het ook met gevaar van ons leven, naar u over te komen, om dergelijke beroerten, oneenigheden en zamenscholingen, te stillen; en misschien zullen wij u strenger behandelen, dan gij vermoedt. Ook zal de magt ons niet ontbreken, om te volvoeren, wat de gerechtigheid voorschrijft. De almachtige ontferming

Gods gelieve dit af te wenden; en Hij verleene u, na de ellende van dit leven, tot zijne heerlijkheid te komen in vrede!

Eindelijk hebben de broeders zelve, daar zij op deze, zoowel vriendelijk vermanende als streng dreigende, letteren der paters visitateurs, op hunne wijze, voorzigtig wilden antwoorden, hunne eigene dwaasheid, als razenden, nog meer en duidelijker aan den dag gelegd. Te regt zoude men de fabel op hen kunnen toepassen van de vrouw, die met ontblooten hoofde haar huis uitging, maar, daar dat hoofd met schurft bedekt was, door de burens vreeselijk uitgelagchen werd; en toen zij nu, om dat schurftige hoofd te bedekken, haren rok er over heen trok, en haar achterste ontblootte, hierdoor nog grooter gelach bij de aanschouwers te weeg bragt. Want deze hunne domme verblindheid is meer te beklagen, dan te belagchen, gelijk de hieronder afgeschreven brief, van hun halstarrig antwoord, bij inzage, overvloedig zal aan het licht brengen. Want in dezen zelfden brief komen eene blinde domheid en eene booze verblindung, elkander begroetende, tegen, terwijl er geene voorzigtigheid in gevonden wordt, maar wel eene listige en geslepen ruwheid, die gewoonlijk eenige opgesmukte voorwendsels in woorden zamenstelt, waardoor echter hetgene verdraaid en verkeerd is, onder het omzigtig woordenverniss, zich, als het ware, opentlijk vertoont, en daardoor hunne sluwheid, als met een klaarblijkelijk bewijs van onzinnigheid, verraad. Bovendien blijkt deze verkeerde verblindung, meer en meer, uit hun antwoord zelf, vooral in vele artikelen ten duidlijkste uitgedrukt en ontbloot, dewijl zij hunnen wettigen herder en broeder bij de paters visitateurs, als gekochten des satans, en niet als dienaren des Gekruisten, uitschelden voor eenen trouweloozen heiligschener, en zeggen, dat hij melaatsche handen heeft, uit welke

zij het sacrament van Christus niet willen ontvangen, hoedanige ongerijmde en onwaardige namen zij, in hunne beschimpingen van hunnen prelaat, dikmaals bezigen. Wat zal ik meer zeggen? Door deze rockelooze boosheid opgezegt, durven zij zelfs te kennen geven, dat zij liever op de vlugt gaan en in ballingschap leven willen, dan in vrede zich onderwerpen aan het goedgekeurde bestuur van hunnen goeden en wettigen herder, dien zij zelfs Baäl noemen. Deze en meer andere dingen zullen de broeders zelve van zich getuigen en bekend maken, door den volgenden brief, dien zij, met gemeen overleg, hebben gezonden, zelfs al waren er geene andere bewijzen van hunne uitnemende ligtgeloovigheid, ten aanzien van de veelvuldige boosheden en kwaadaardigheden dier valsche broeders, zoo als ieder verstandig mensch klaar en duidelijk uit het ondergeschrevene kan opmerken. Doch, om mijne inleiding niet langer te rekken, voeg ik hier het afschrift van den brief der vergadering van broeders te Staveren, of Hemelum, bij.

Brief, gezonden aan de eerwaarde vaders Abten van St. Paulus, te Utrecht, St. Laurentius, te Oostbroek, en St. Adelbertus, te Egmond, door gemeen overleg van de broeders van het konvent te Hemelum, of anders van ouds genaamd te Staveren enz., in antwoord op den vorigen brief:

Aan de eerwaarde vaders en heeren Abten van St. Paulus, te Utrecht, van St. Laurentius, te Oostbroek, en van St. Adelbertus, te Egmond, de nederige vergadering der broeders van het konvent te Hemelum, heil en gehoorzaamheid, in Christus Jezus!

Eerwaarde vaders! ofschoon wij vreezen, dat wij misschien van aanmatiging beschuldigd worden, ontleen

wij echter vrijmoedigheid uit den verlofbrief der paters, bij hun vertrek, gelijk gij weet, aan ons afgegeven. Want daarin wordt aldus gezegd: „ De broeders zullen, zoo „ dikwijls het noodig is, toegang hebben tot de visita- „ teuren.” Wij worden gedurig gedrongen, wij zeggen het in waarheid, wij worden al te zwaar gekweld, zoodat het leven ons verdriet. En omdat wij zelve de zaak niet kunnen veranderen of verbeteren, brengen wij ze ter kennis van wie het aangaat. Indien deze het verbeteren, dan is het wel. Maar zoo niet, dan hebben zij geene verontschuldiging voor hunne zonde. Het is ons niet onbekend, dat er eene uitspraak is gedaan, met algemeene toestemming, dat door de paters der visitatie de dienst moet verrigt worden te Hemelum, na bekomen antwoord van den Apostolischen Stoel. Doch het is ook uwe eerwaarden geenszins onbekend, gelijk wij uit uwe aanschrijving hebben vernomen, dat er eenige bullen, aangaande de bevestiging van onzen heer (Abt), verkregen zijn; maar och! of wij, al ware het maar eene kopij daarvan, mogten inzien. Misschien zouden wij, na inzage daarvan, tot al uwe wenschen bereid zijn. Sommigen zijn van gevoelen, dat deze bullen steelswijze gegeven zijn, en daarom verborgen gehouden en verduisterd worden; dat zij niet verkregen zijn van de prinsen der Apostelen, maar des gelds; niet door ware, maar door valsche voorstellingen; niet door een besluit van verkiezing, maar van onwaardige smeeking; en dat zij, bij gevolg, van geene waarde te achten zijn. Hoe toch, zoo onze heer (Abt) zulk eene onheilige wijding ontvangen heeft, dan zoude het veel loffelijker zijn, den reeds verhevene van zijne waardigheid te ontzetten, dan hem in zijn opzet te ondersteunen. Maar het zij zoo. Doch wat zult gij, eerwaarde vaders! doen voor de geestelijke broeders, die volstrekt geen middel vinden, om, behoudens hun geweten, zelfs de gewone sacramenten uit eene melaatsche

hand te ontvangen. Zij toch zouden eerder verkiezen te vlugten, dan de handen aan den dood te geven, en liever in ballingschap gaan, dan te eten van hetgene, dat den afgoden geofferd is. Bijaldien de vergadering der vaders hen noodzaakt, om tegen hun geweten aan (hetgeen wij niet gelooven), de kniën voor Baäl te buigen, dan moge God het zien en oordeelen, dan moge de hemelsche regtbank het zien, bij welke geen oordeel kan verdraaid worden, door kuiperij of aanneming des persoons. Overigens, zeer geëerde vaders! smeeken wij u dringend, bij de ingewanden der barmhartigheid van onzen Heer God, indien er eenige ijver voor den Heer in u is, indien er eenige vertroosting is, indien er een medelijdend hart is, zoo daar eenige deugd is in den Heer, of eenig mededoogen met de vroomheid, overreedt dan onzen heer (Abt), dat hij zijn ambt en waardigheid als Abt, waarop hem in waarheid volstrekt geen regt toekomt, nederlegge in de handen van het konvent, onder voorbehoud van een betamelijk en ruim pensioen. Raadt hem dit aan, o vrome vaders! werkt hiertoe mede, en de God des vredes zal met ons zijn. Buiten dezen weg is er geen heil, en zal de vrede nooit hersteld worden, al heeft ook de Paus met volkomene kennis hem bevestigd, of hem gezuiverd van alle gebrek in dezen. Indien er dus eenig geld voor zijne bevestiging gegeven is, of nog moet worden, heeft hij niet door ons toedoen zijne waardigheid bekleed, zoo als hij ook, wegens zijn verzuim, die in eeuwigheid niet bekleeden zal: want overal schreeuwt daarover niet alleen de instelling der heilige vaders, maar ook het openbaar gerucht, dat zelfs een heilig man te regt, wegens zulk een verzuim, door de beschikking des regts, van alle regt beroofd is. Doch het is ook zeker, dat hij geheel en al onnut is en ongeschikt, om het heil zijner onderhoorigen te behartigen en te bevorderen, hetgeen met de zekerste en veelvuldigste blijken dikwijls bewezen is. Van

hier komt het, dat de Abt en het konvent eenen tegenovergestelden weg bewandelen. Dit is de oude klagt over onze zaak. En als deze bewijzen niet toereiken, is het altoos zeker, dat hij niet door de deur de schaapskooi is binnen gegaan, maar langs eenen anderen weg is ingeklommen. Zoo hij een herder ware, zou hij moeten bemind worden; ware hij een huurling, dan moest hij geduld worden; doch nu moeten wij ons voor hem hoeden en hem afweeren, zoo als de bepaling van Bonifacius verordend heeft, welke wij, met deze onze beide veel geliefde broeders, verzenden. Wat toch? Is niet hij, die zich eene bezitting of waardigheid toeëigent, door middel van gestolene brieven, een dief en een roover? Eindelijk, als hij verzekert, te hebben, of gehad te hebben, eene bisschoppelijke bevestiging, dan is het waar of onwaar. Is het waar, dan is hij schuldig aan diefstal, en een misdadiger tegen den Paus. Indien het onwaar is, dan behoort tot hem gezegd te worden: „Gij hebt „gedood en bezeten: want de mond, die liegt, doodt „de ziel,” enz. Zeer geliefde vaders! uwe uitstekende wijsheid kan uit de door ons afgezondene broeders vernemen, wie en hoedanig de aanhangers van onzen heer (Abt) zijn, of om welke reden (zij hem aanhangen). Overigens, eerwaarde vaders! indien het, door goddelijke ingeving, uwe edelheden behaagt, te midden onzer geringheden te verschijnen, zullen wij over alles in het bijzonder tot uwe eerwaardigheid nederig spreken. Doch zoo dit u niet behaagt (hetgeen niet zoude behooren, wegens den lastbrief der vaders), verleent ons dan, door uw gezag, de magt, om eendragtelijk een uit de broeders tot Prior te verkiezen, tot dat de zaak eenen gewenschten uitslag bekomt. Dit toch is volstrekt noodzakelijk, wegens de dagelijksche behoeften der broeders, en de al te groote onvoorzigtigheid van onzen Abt. Want nu hebben wij geen Prior. Wij vragen slechts raad, en smeeken

daarom. Bijaldien gij, heeren vaders! door wettige verandering, belet wordt over te komen, zijn wij bereid, te dezer zake twee uit de broeders, met eenen volkomenen lastbrief en volmagt, naar goedvinden, over te zenden tot uwe edelheden, werwaarts het u goeddunkt. Anderzins, indien wij niet waardig zijn gehoord te worden, en door ulieden te gering geacht worden, dan moet de Paus ons broeders hooren, volgens de bepaling van Bonifacius VIII. Ten laatste, eerwaarde vaders! verzoeken wij dringend, dat uwe welwillendheid ons verschoone, dat wij thans niet spreken over het verpanden van een zilveren kruis te Utrecht, maar dat uitstellen. Zulks doen wij om meer dan eene reden; of omdat wij niet weten, wat er voor ontvangen is. Zoo wij de kopij gezien hadden, zouden wij misschien er volgaarne in toestemmen, of ook, omdat onze heer (Abt) dreigt, dat hij wraak aan ons wil uitoefenen, als hij eene bevestiging erlangt, en op geene visitatie wil acht slaan, enz. Ook moet gij, brave heeren! weten, dat niemand van de kloosterbroeders te Hemelum uwe letteren gezien heeft, hoewel wij dringend dit van onzen heer (Abt) verzoekt hebben, waarom zij bij ons eenigermate in twijfel worden getrokken.

Uit het klooster te Hemelum, op Zondag den vijfdien na Trinitatis, welke heilige Drievuldigheid u eerwaarden lang in gezondheid gelieve te sparen, tot heil van vele zielen. Vaartwel. Ten blijke der waarheid heeft de vrome vader, heer Folkert, een uit de onzen, Pastoor onzer parochiekerk te Hemelum, ten onzen verzoeke, met het zegel zijner pastorale bediening (daar wij geen eigen zegel hebben), het bovenstaande bekrachtigd. In het jaar onzes Heeren 1514, op den dag als voorzeid is.

Desgelijks zonden zij verschillende aanhalingen van rechten, te blind, om ze te verstaan, die onkundige verzamelaars der kanons.

Het blijkt uit de voorzeide schriften klaarlijk, dat deze brief niet aan den eerwaarden heer vader gezonden is, maar op eenen anderen tijd en jaar. Zij hadden vele brieven, op verschillende tijden, aan de vaders visitateurs gezonden, welke wij hier niet alle kunnen invoegen, daar wij overgaan tot het schrijven van andere dingen. Doch uit dezen voorzeiden brief blijkt hunne overgrootte onbeschaamdheid, en niet tot bezinning gebragt, door het schrijven van zoo aanzienlijke mannen, maar boosheid op boosheid stapelende, beschuldigen zij hunnen prelaat van leugentaal, als zij verzekeren, dat zij nooit de door de vaders aan hun gerigte brieven gezien hebben. O verblinde kwaadwilligheid! Hun Abt, dien zij zoo zwaar beschuldigen, heeft altijd allen zamengeroeven, niet alleen de aanwezige broeders, maar ook die als Pastoors kerken bedienden, en hun de brieven door een ander, namelijk, broeder Adolphus, doen voorlezen. En wel daarom door een ander, omdat op zekeren tijd, toen de Abt het papier der visitateurs voorlas, zij met beledigingen en geschreeuw in de zaal des kapittels tegen hem opstonden, uitroepende, dat hij niet las, zoo als er in den brief geschreven stond. Nog toegevende aan hunne verkeerdheid, beval hij aan de oudsten, om het stuk voor te lezen; maar zij meer en meer in hunne boosheid verhardende, wilden ook dit niet toelaten. Aldus is het ook gegaan met den brief der vaders visitateurs, waarover zij in hunnen hierboven medegedeelden brief zoo groote klagten aanheffen, tegen de waarheid in zeggende, dat zij dien niet gezien hebben. Want zij hebben dien wel gezien, maar niet ingezien; zij hebben dien hooren voorlezen, maar er niet naar geluisterd.

Door deze en dergelijke tegenstribbelingen en beledigingen, die dagelijks grooter werden, aangevallen, werd de heer Abt Jacobus bitterlijk in het naauw gebragt. Waarom hij geen anderen weg zag tot zijnen en hunnen

vrede, dan, zoo spoedig mogelijk, van zijne waardigheid als Abt afstand te doen, om nog grootere schandalen te voorkomen. Doch, op raad van velen, die hem afrieden, dit te doen, opdat niet de hervorming, door hem met groote moeite en gevaar ingevoerd, geheel in duigen zoude vallen, en ook opdat niet God in het toekomstige oordeel de rampen, uit zijne aftreding voortspruitende, hem zoude toerekenen, heeft hij, met een bezwaard hart, naar de Roomsche Curie geschreven, om eenige bekrachtiging, ten einde den euvelmoed der broeders te beteugelen. Deze bekrachtiging heeft een uitstel van twee jaren, nagenoeg, ondervonden, omdat de Protonotarius, meester Wilhelmus Enckenoert, het klooster van Staveren, te Hemelum, op het register van den Paus niet konde vinden. Deze, verlegen met de zaak der bekrachtiging of bevestiging, en langen tijd in het onzekere gehouden, heeft, namens de Roomsche Curie, aan den heer Abt Jacobus geschreven, en gevraagd, of hij ook een brief konde vinden van eenigen abt van Staveren, die bij de Curie bevestigd was? Toen is er eene bul gevonden van Innocentius VIII, waarbij een zeker Cisterzienser tot abt van Staveren bevestigd was, gezonden aan den abt van Jeruzalem, in Friesland, en deze heeft hij aan den voorzeden Protonotarius Wilhelmus gezonden. Aan het einde dezer bulle zegt de Paus Innocentius, ten besluite, het volgende: „ Want wij staan toe, door dezen onzen brief, „ aan denzelfen Reynier, zoo gij vermoogt, uit kracht „ van den tegenwoordigen (brief), ten aanzien van zijnen „ persoon, voor de vereenigde kloosters te zorgen en „ hem tot Abt te doen benoemen, dat hij van elken „ Katholijken kerkvoogd, wien hij verkiest, die de genade „ en gemeenschap van den gezegden stoel bezit, het geschenk der inzegening mag ontvangen; alsmede aan „ dien kerkvoogd, dat hij dit, op ons gezag, vrijelijk aan „ hem mag verleenen Met dien verstande, evenwel,

„ dat door deze algemeene bepaling, voor onzen broeder, „ den Bisschop van Utrecht, aan wien de genoemde „ kloosters, volgens het gewoon regt ondergeschikt zijn, „ in het vervolg geene verkorting van zijn regt moge „ ontstaan. Gegeven te Rome, bij St. Pieter, in het jaar „ van onzes Heeren geboorte 1492, den 5. Junij, in het „ achtste jaar onzer Pauselijke waardigheid.” Hiervan heeft hij eene kopij, met verschillende andere kopijen, van het privilegie van de vermeende en verhaalde uitzondering, en van de vertaling van het ordinarium, met de bekrachtiging dier vertaling, door heer Raymundus, le-gaat van den Apostolischen stoel, gezonden aan den voornoemden Protonotarius bij de Roomsche Curie, onder naam en titel van het Staverversche klooster van St. Odulfus, te Hemelum. Intusschen moest de voornoemde heer Abt Jacobus vele moeilijkheden, beschimpingen, geschreeuw en ongehoorde, naauwelijks geloofelijke, gevaren, van de door hem verzamelde monniken, ondergaan.

Ten jare 1513 kwam de tijd der visitatie, welke van twee tot twee jaren pleegt gehouden te worden. In dien tijd nu waren visitateurs de eerwaarde vaders en heeren Abten Antonius, van Werden, en Gerardus, van St. Maarten, te Keulen. Deze hadden, om des te beter het geschil, tusschen den Abt van Staveren en zijn konvent, tot een vergelijk te brengen, nog twee anderen met zich genomen, te weten, den eerwaarden heer Robertus, Abt van Siloë, en den edelen heer Olfardus, wereldlijk Proost van Loppersum. Het aangevoerde, van beide partijen, gehoord zijnde, is de zaak zoo ver gebracht, dat het konvent aan den Abt de verschuldigde eer zoude bewijzen en gehoorzamen, naar het gebod van den heiligen regel. En broeder Johannes, van Gelder, die de voornaamste en de aanvoerder van de ontevredenen was, zoude naar Siloë gezonden worden, met den heer Abt dier plaats, daar toen tegenwoordig, om voor eenen tijd aldaar te

vrede, dan, zoo spoedig mogelijk, van zijne waardigheid als Abt afstand te doen, om nog grootere schandalen te voorkomen. Doch, op raad van velen, die hem afrieden, dit te doen, opdat niet de hervorming, door hem met groote moeite en gevaar ingevoerd, geheel in duigen zoude vallen, en ook opdat niet God in het toekomstige oordeel de rampen, uit zijne aftreding voortspruitende, hem zoude toerekenen, heeft hij, met een bezwaard hart, naar de Roomsche Curie geschreven, om eenige bekrachtiging, ten einde den euvelmoed der broeders te beteugelen. Deze bekrachtiging heeft een uitstel van twee jaren, nagenoeg, ondervonden, omdat de Protonotarius, meester Wilhelmus Enckenoert, het klooster van Staveren, te Hemelum, op het register van den Paus niet konde vinden. Deze, verlegen met de zaak der bekrachtiging of bevestiging, en langen tijd in het onzekere gehouden, heeft, namens de Roomsche Curie, aan den heer Abt Jacobus geschreven, en gevraagd, of hij ook een brief konde vinden van eenigen abt van Staveren, die bij de Curie bevestigd was? Toen is er eene bul gevonden van Innocentius VIII, waarbij een zeker Cistersienser tot abt van Staveren bevestigd was, gezonden aan den abt van Jeruzalem, in Friesland, en deze heeft hij aan den voorzeden Protonotarius Wilhelmus gezonden. Aan het einde dezer bulle zegt de Paus Innocentius, ten besluite, het volgende: „ Want wij staan toe, door dezen onzen brief, „ aan denzelfen Reynier, zoo gij vermoogt, uit kracht „ van den tegenwoordigen (brief), ten aanzien van zijnen „ persoon, voor de vereenigde kloosters te zorgen en „ hem tot Abt te doen benoemen, dat hij van elken „ Katholijken kerkvoogd, wien hij verkiest, die de genade „ en gemeenschap van den gezegden stoel bezit, het geschenk der inzegening mag ontvangen; alsmede aan „ dien kerkvoogd, dat hij dit, op ons gezag, vrijelijk aan „ hem mag verleenen Met dien verstande, evenwel,

„ dat door deze algemeene bepaling, voor onzen broeder, „ den Bisschop van Utrecht, aan wien de genoemde „ kloosters, volgens het gewoon regt ondergeschikt zijn, „ in het vervolg geene verkorting van zijn regt moge „ ontstaan. Gegeven te Rome, bij St. Pieter, in het jaar „ van onzes Heeren geboorte 1492, den 5. Junij, in het „ achtste jaar onzer Pauselijke waardigheid.” Hiervan heeft hij eene kopij, met verschillende andere kopijen, van het privilegie van de vermeende en verhaalde uitzondering, en van de vertaling van het ordinarium, met de bekrachtiging dier vertaling, door heer Raymundus, le gaat van den Apostolischen stoel, gezonden aan den voornoemden Protonotarius bij de Roomsche Curie, onder naam en titel van het Stavarsche klooster van St. Odulfus, te Hemelum. Intusschen moest de voornoemde heer Abt Jacobus vele moeilijkheden, beschimpingen, geschreeuw en ongehoorde, naauwelijks geloofelijke, gevaren, van de door hem verzamelde monniken, ondergaan.

Ten jare 1513 kwam de tijd der visitatie, welke van twee tot twee jaren pleegt gehouden te worden. In dien tijd nu waren visitateurs de eerwaarde vaders en heeren Abten Antonius, van Werden, en Gerardus, van St. Maarten, te Keulen. Deze hadden, om des te beter het geschil, tusschen den Abt van Staveren en zijn konvent, tot een vergelijk te brengen, nog twee anderen met zich genomen, te weten, den eerwaarden heer Robertus, Abt van Siloë, en den edelen heer Olfardus, wereldlijk Proost van Lopperstum. Het aangevoerde, van beide partijen, gehoord zijnde, is de zaak zoo ver gebracht, dat het konvent aan den Abt de verschuldigde eer zoude bewijzen en gehoorzamen, naar het gebod van den heiligen regel. En broeder Johannes, van Gelder, die de voornaamste en de aanvoerder van de ontevreden was, zoude naar Siloë gezonden worden, met den heer Abt dier plaats, daar toen tegenwoordig, om voor eenen tijd aldaar te

wonen. Hierin, echter, wilde de heer Jacobus, Abt van Staveren, volstrekt niet toestemmen, dat broeder Johannes naar Siloë zoude reizen, opdat hij niet te eeniger tijd nog slechter naar huis zoude terug keeren. Dit mishaagde vrij wat aan de Abten, voornamelijk dien van Werden, en daarom begonnen zij meer het konvent te begunstigen, tegen den Abt. Eindelijk kwam men overeen, dat er commissarissen benoemd zouden worden, en daartoe zijn gesteld de heer Abt van Siloë en de Proost van Loppersum, opdat, zoo er eenige klagt of moeijelijkheid tusschen den voornoemden Abt en het konvent mogte oprijzen, beide, in tijd van onrust, tot hen zich konden wenden. Dit alzoo vastgesteld hebbende, zijn de voornoemde visitateuren afgereisd, om hun visitatiewerk ook op andere plaatsen te verrigten.

Vervolgens is het verschil tusschen hen een weinig tijds vrij stil geweest, tot dat de commissarissen zelve de grenzen van hunne commissie te buiten gingen, en eenen dooden hond opwekten, door de broeders buiten het klooster op te roepen, zonder reden; terwijl echter hunne commissie dit niet voorschreef, dat zij, namelijk, de broeders zouden oproepen; maar dat de broeders, of ook de heer Abt, zoo zij daartoe eenige reden hadden, tot hen konden gaan. Daarvan zijn zeer groote twisten of beroeringen, en ongehoorde schandalen het gevolg geweest. Want op zekeren tijd, na de gedane visitatie, toen de Abt en de broeders vrij wel over elkander te vreden waren, hebben zij brieven tot beide gezonden, die niets anders bij hen ten doel hadden, dan de pest der murmuring (die reeds zeer aan het afnemen was) weder op te wakken, een schrijven zendende in deze bewoordingen:

Aan den eerwaarden en vromen vader en heer, den heer Jacobus, Abt te Hemelum, van de orde van St. Benedictus, hunnen geliefden broeder in

Christus, Robertus, de dienstknecht der kloosterlingen te Siloë, en Olfardus, Proost te Loppersum(4).

In vorige dagen, eerwaarde heer en vader, toen wij voorlang, met de eerwaarde heeren visitateuren, ter visitatie, ons bij u bevonden, hebben wij (gelijk gij weet) in last gekregen, dat, zoo er eenige twist, tweedragt of iets dergelijks, tusschen u en uw konvent mogte ontstaan, dit vrijelijk en vriendelijk voor ons, als Commissarissen, zoude gebragt worden, opdat wij het aangebragte, na rijp onderzoek, en als wol uitgeplozen, zouden overwegen, om uitspraak te vellen, naar de rede en het geringe vermogen, dat in ons is. Daar wij echter tot nu toe niets van dien aard vernomen hebben, achten wij, dat alles vereffend, bevredigd en verbeterd is, waaromtrent gij evenwel ons nader zult gelieven te berigten, door in eigen persoon te verschijnen te Smallenee, op den dag van Agapitus. Doch zoo het u anders goeddunkt, en gij op den Lepaalden tijd daar niet verschijnen kunt, maar liever u, met de broeders, bij het kapittel wilt aanmelden, gelief het ons dan, zoodra mogelijk, schriftelijk te doen weten. Uit Groningen, in haast, daags voor het feest van Pantaloon, door ons als boven, in het jaar 1513.

Eenen dergelijken en gelijkkluidenden brief schreven zij ook aan het konvent. Toen zij dezen ontvangen hadden, behaagde het eerst niet aan den Prior, om te Smallenee te komen of te verschijnen, omdat zij niets kwaads voorgenomen hadden; doch eenige zoonen der ongerechtigheid en verdeeldheid stookten den Prior aan, vooral Johannes van den Bosch, en Johannes van Gelder. Er ont-

(4) Hier tusschen staat: Se ipsum in visceribus Jesu Christi.

stond een oproer en hevige twist tegen den Abt, die, wegens de korthed des tijds, daar hij naar het kapittel zoude gaan, zich verontschuldigd had, dat hij op den bepaalden termijn niet konde verschijnen. Voornamelijk, omdat zij in den brief geene reden hadden aangevoerd, maar veeleer het geprezen hadden, dat hun niets kwaads ter ooren was gekomen. Ook nog om deze reden, dat, volgens het bevel der visitateuren, alles in rust moest blijven, tot aan het feest van Bartholomeus, den tijd, namelijk, van het toen aanstaande kapittel, te houden bij St. Jacobus, te Maintz. Al hetwelk de Abt hun had bekend gemaakt. Bovendien had hij eenen bode gezonden, namelijk broeder Adolfus, Prior te Staveren, met eenen brief, om over te brengen aan den Abt van Bursfeld, in welken hij zijne kwellingen en twisten met het konvent beschreven had, doch onder voorwaarde, dat, zoo hij in eigen persoon verscheen, hij hem den brief zoude teruggeven. Maar de oproerigen drongen er meer en meer op aan, om te Smallenee te verschijnen, met groote wederspanning; hoewel de Abt, met de voorzeide redenen, hen afried, om derwaarts gaan, en, op straffe van den ban, en den Prior van zijnen post te ontzetten, zulks verbood, daar die commissarissen het gezag niet hadden, om de broeders uit het klooster te ontbieden, als de Abt het verbood en niet wilde. Maar hij vermaand hen, dat zij zouden wachten tot zijne terugkomst van het kapittel. Maar zij schreeuwden daartegen, en, zijne vermaningen of bevelen snoodelijk verachtende, gingen de Prior Theodorus van Zwol, door anderen tot die dwaasheid verleid (maar door de daad zelve van zijnen post ontzet), en Johannes van Gelder, van Nijkerk, naar Smallenee. Toen zij daar verschenen, hebben zoowel de Abt van Siloë als de aanlegger van alle boosheid, en meester in kwade ranken, Olfardus, Landproost te Loppersum, hen opgestookt tot nog grooter zamenzweering

tegen hunnen Abt. Een vervloekte raad of lastgeving; hetwelk zij niet hadden moeten doen, en niet naar regt konden, dewijl hunne commissie zich tot zulke dingen niet uitstrekke (gelijk zij ook hunne commissie in dit mandaat niet insereerden), en dit mandaat zonden zij aan de oproerige broeders, alsmede aan broeder Focco of Folkert, Pastoor te Hemelum, ook monnik, of altans onderhoorig aan het klooster. (Het hield in,) tot groot schandaal en belediging van den Abt, dat zij het mandaat ten uitvoer moesten leggen, op straffe, in het mandaat vermeld, en vervolgens, tot de uitvoering daarvan den Abt moesten vragen, of hij hun den sleutel van het zegel des konvents vrijwillig wilde overgeven, en zoo niet, dan moesten zij bij den Landdeken protest, wegens ongehoorzaamheid, indienen. De voornoemde broeders dan, Theodorus van Zwol, de ontslagen Prior, en Johannes van Gelder, te huis komende, hebben in alles gedaan, zoo als de ellendige commissarissen, die begunstigers van de zamenzweering, hun hadden voorgeschreven. Het mandaat wordt ten uitvoer gelegd, er geschiedt eene oproeping van den Landdeken, er wordt gevraagd om den sleutel van het kloosterzegel, alles ten aanschouwen van het volk, dat tot de godsdienst verzameld was. De heer Abt Jacobus wordt overhoopt met beschimpingen, beledigingen en verguizingen, hem aangedaan, door de zijnen, in de kerk, tot groote en ongehoorde ergernis van het volk. De Abt verzocht kopij van het mandaat, en kon die niet dan met moeite verkrijgen. De inhoud daarvan was als volgt:

Robertus, van Keulen, Abt van Siloë, en Olfardus Sibrandus, Proost van Loppersum, door de eerwaarde vaders en heeren Abten van Werden en van St. Maarten, te Keulen, en visitateuren der provincie (aartsbisdome) Keulen, bepaaldelijk (zoo als uit de magtiging blijkt,

aangesteld tot regters en commissarissen, in zake en zaken van twist, oneenigheid of strijd, tusschen den eerwaarden heer Jacobus, Abt van Hemelum, ter eener, en de kloosterbroeders aldaar, ter andere zijde, ontstaan, aan onzen geliefden broeder in Christus, den Pastoor te Hemelum, en alle onderhoorigen van onze jurisdictie in dezen, heil in den Heer! Aan u dan, en een iegelijk uwer afzonderlijk, uit kracht der heilige gehoorzaamheid, en op straffe van schorsing in de heilige dienst, gelasten en bevelen wij, dat gij terstond, op het zien van dezen tegenwoordigen brief, den eerwaarden heer Abt van Hemelum voormeld. daagt, gelijk wij door ons gezag, als boven, met de tegenwoordige letteren, hem dagen, om voor ons te verschijnen, daags na St. Laurentius eerstkomende, op het middaguur of daaromtrent, in Siloë, onder het bisdom van Munster, om aldaar te antwoorden op sommige punten van beschuldiging en klagten der kloosterbroeders, op straffe van schorsing in de heilige bediening. Bovendien zult gij dagvaarden de voormelde kloosterbroeders, om, op gestelden dag en uur als boven, of in persoon, of door gelastigden, met behoorlijke volmagt voorzien, te verschijnen, ook op straffe als voormeld. Indien hiertegen gehandeld wordt, zullen wij tegen hem of hen, die niet compareren, scherper procederen, zooals wij, naar regten, zullen kunnen, het vonnis van schorsing in de heilige bediening, voor alsdan, gelijk voor alsnu, en voor alsnu gelijk voor alsdan, tegen hen uitsprekende, bij den tegenwoordigen brief. Na uitvoering dezes, zult gij den ten uitvoer gelegden brief terug geven, op straffe als voorzeid. Gegeven te Smallence, op den dag van Sixtus en Agapitus, martelaren, ten jare enz. Met onze zegels onder de tegenwoordige zegelen gedrukt.

Jo. de Wynschet, (5) Notarius. (zegel.)

(5) Johannes, van Winschoten, Notaris.

Over de uitvoering van dit mandaat verheugden zich de oproerlingen boven mate, geene schandalen, die daaruit volgden, ontziende. Wat meer? De oproerlingen zelve benoemen tot zaakgelastigden Johannes van den Bosch, en Johannes van Gelder, die, terstond bereid, tegen den wil des Abten, zich tot de reis gereed maken. Zij begeven zich tot een onzer boeren, op de pachthoeve Rijs, namen de paarden voor den ploeg weg (zoo als de boer geklaagd heeft), halen de boter uit zijn huis, en met de van voor den ploeg geroofde paarden brengen zij die naar Slooten, en verkoopen ze. Daar en vooral, tot aan Groningen toe, maken zij veel geschreeuw, uitroepende, dat de heer Abt Jacobus geen Abt van Staveren is, dat de naam van Abt hem niet past, of liever, dat hij den naam van Abt niet waardig is.

Toen heeft de heer Abt Jacobus, waarlijk Abt van Staveren, zelf wederom eenen anderen bode gezonden naar Groningen, met een beroep (appél), zoo als het daar is, door hem zelve geschreven, in de volgende bewoordingen. En dezen brief afgezonden hebbende, maakt hij zich gereed, om naar het kapittel der vaders te gaan, hetwelk destijds bij St. Jacobus, nabij Maintz, moest gehouden worden, en waarheen hij zoude vertrekken, met den eerwaarden heer Abt van Egmond.

Brief van den heer Jacobus, Abt van Staveren gezonden aan de voornoemde commissarissen.

Aan zijnen medebroeder Robertus, Abt van Siloë, van het klooster der nonnen van St. Katharina aldaar, als mede aan Olfardus, Landproost van Loppersum, broeder Jacobus, de dienstknecht en Abt zijner broederen de beklagenswaardige monniken van het klooster van St. Odulfus, den martelaar, te Staveren.

Ik verwonder mij, en nogmaals verwonder ik mij, over

uw dwaas en ongehoord mandaat, waardoor gij het geheele district van ons land in beroering gebragt hebt. Bovendien hebt gij ons klooster en onze broederen nog meer tot partijschap en zamenzweering aangezet. Een ongehoord misdrijf en ongehoorde rampen of schandalen zijn daar het gevolg van geweest. Gij hebt de broeders, tegen mijn bevel, uit het klooster opgeroepen, waartoe uwe voorgewende commissie in geenen deele zich uitstrekt, die ook nooit door mij gezien is, en dat zonder eenige reden, daarbij uitgedrukt, of aan ons kenbaar gemaakt. Gij hebt hen gemaakt tot oproerigen, die zich aan de censuur niet storen. Gij hebt eenen dooden hond opgewekt. Gij weet voor lang reeds, dat door den heer van Werden, als voornaamste visitateur, verordend is, dat alles moest staan en in rust blijven, tot aan het feest van Bartholomeus, waarop het jaarlijksch kapittel aanstaande is. Gij hebt voor eenige weinige dagen geschreven, in zekeren brief, dat gij niets ten onzen nadeele gehoord hadt, dat alles bevredigd of gesust was, enz. En zoo gij, bij geval, iets gehoord hadt, zoudt gij eene wijle tijds, namelijk tot aan Bartholomeus, geduld moeten genomen hebben, enz. O, dat ik Friesland ooit gezien heb! Ik zoude wenschen voor een lid van elke hand en elke voet, dat ik in die ellende nooit gekomen ware. Al mijn arbeid, en nog meer de eer van God, mijne gevaren en zorgen voor regel en tucht, waarvoor ik van het begin mijner geestelijke loopbaan af ijverig gearbeid heb, zijn, naar mijn oordeel, door de visitateuren zelve vernietigd. En zoo ik bij overdrijving dit gezegd heb, moge de almachtige God onzer aller harten verlichten. Dit alles is door mij gedacht, over uw dwaas en goddeloos mandaat, waarin uwe commissie niet is geïnserceerd. Ook is het vacantie in Apostolische zaken, weshalve de door u vastgestelde dag geen regtsdag is; en ik word door grootere dingen verhinderd, daar ik naar het kapittel ga. Ook is

uw ambtgenoot geen prelaat, en kan daarom in apostolische zaken niet regter wezen. En wegens meerdere andere redenen appelleer ik, bij dezen, in Gods naam, aan het kapittel, van hetwelk gij u beroemt uwe commissie ontvangen te hebben. Ook herinner ik mij zeer goed, dat de heer Abt van Werden in het kapittel gezegd heeft, dat wij alleenlijk onze toevlugt tot u zouden nemen, zoo er iets mogte gerezen zijn, en dat ik zoude schrijven, en de Prior van de zijde des konvents; maar nu betuigen uwe eigene letteren, dat gij niets ten onzen aanzien vernomen hebt, enz. Wee mij en u! Er schiet niet anders over, dan dat de abdij eindelijk kome onder de geestelijke goederen, welke door leeken worde genomen (6). Kondet gij geen antwoord afwachten van Meester Adrianus, den onderwijzer van den Prins Aartshertog van Oostenrijk, enz., aan wien onze zaak is opgedragen? Maar uwe eenvoudigheid, Pater te Siloë, wordt lastig gevallen door dat Proostje, dat naar de Roomsche curie gaan zal, opdat hem de zaak worde toevertrouwd; doch hem zoude ik het hoeden van de ganzen niet toevertrouwen. Ik begrijp het geheim. Waarom drongen de broeders, op uwe aansporing, er zoo op aan, om het zegel van het konvent te hebben? Waarom hebben zij, tot groote ergernis van al het volk in dit district, en met omverwerping van de tucht, bij den Landdeken en vele andere aanwezigen betuigd, dat ik den sleutel van het zegel des konvents niet heb willen overgeven? Is het niet ongehoord, dat ik in de orde zoude afwijken van het goede voorbeeld van onzen vader St. Benedictus, of zoude toegeven aan de kwaadwilligheid van ondeugende broeders, wier blinde verkeerdheid door het gansche land bekend is? Maar ik heb niet geschroomd dit, even als

(6) Deze omschrijving dient tot vertaling van het woord *commenda*, Fransch *commende*.

een gloeiend ijzer en eene wanhopige zaak, en dat is ons geheel ontredderd klooster, met Gods genade, aan te vatten; ik heb het roovershol toegemetseld. Wij stonden in eenen zeer goeden naam; doch eenige zoonen der ongerechtigheid hebben, o smart! door de visitateuren, de geheele zaak der hervorming stinkende gemaakt. Dus zal ik, met de zelfde genade Gods, mij tegen de wolven stellen, niet als een huurling, omdat het nu nog meer noodzakelijk is. Och! of het nu zoo ware, als het toen in Friesland geweest is, op den eersten dag mijner aankomst te dezer plaatse. Het kwaad van de broeders is al te zeer toegenomen. De tijd staat mij niet toe, alles te schrijven. Gegeven in ons klooster, daags voor het feest van Laurentius, ten jare 1513, bevestigd door mijne handteekening.

Zulk een beroep, als voorzeid is, overgezonden hebbende, maakte de heer Abt Jacobus zich gereed, om naar het kapittel te gaan, met den heer Abt van Egmond. Toen hij dus in Groningen niet verscheen, gingen ook de zaakgelastigden der oproerlingen uiteen, te weten, Johannes van den Bosch begaf zich naar Friesland, in zijn klooster, en Johannes van Gelder, op raad van de commissarissen, ging, als kapellaan van den Abt Robertus, wien door den Proost het hoofd op hol gebracht was, naar het kapittel, om aldaar klagten in te dienen tegen zijnen Abt, den heer Jacobus. Eindelijk daar gekomen zijnde, waar het kapittel moest gehouden worden, hoopte hij heel wat groots tegen zijnen Abt te zullen uitrigten. Hij vernam echter, dat, zoo hij eenige klagten tegen hem inbragt, hem voor alsnu eene kerkerstraf zoude worden opgelegd, uit kracht van zeker artikel in het laatste of voorgaande reces van het kapittel, hetwelk inhield: „ Zoo eenig broeder tegen zijnen Abt zich verzet zal hebben,” enz. Maar de Abt van Werden, wiens oog

altijd gesloten is, of was, tegen den Abt heer Jacobus, en die in alles de oproerlingen begunstigde, zeide, om dien broeder te verontschuldigen, dat hij niet kwam, om klagten in te brengen tegen zijnen Abt, maar als kapellaan van den Abt van Siloë. Wij weten echter, dat dit volstrekt onwaar was, en het is bekend. Want de broeders zelve hadden den heer Abt van Siloë omgekocht, om voor hen, en als hun verdediger, naar het kapittel te gaan. Doch toen ter tijd had hij geen plan, om daar heen te gaan, zoo als ik vernomen heb van de broeders zelve, die oproerig waren. Zie daar, dus kan elk, die dit leest, opmaken, wat de voorzigtige heer van Werden voorgenomen had. Hij was destijds ook medevoorzitter van het kapittel. En niet alleen zocht hij in dien tijd den heer Abt Jacobus te dwarsboomen, maar ook vóór dien tijd was hij hem in vele dingen vijandig. En daar hij hem niet van een slecht levensgedrag kon beschuldigen, daar vele abten den heer Abt Jacobus voorspraken, had hij dikwijls, in het openbaar en in het bijzonder, tot de broeders en anderen gezegd, dat hij niet wist te regeren. En door dat gezegde, ofschoon de Abt Jacobus zoo geregeerd had, dat niemand hem daarin gelijk geweest was, werd hem door de oproerlingen, bij hunne oneenigheden, altijd, als eerste woord, voorgeworpen: „ Gij weet niet te regeren; gij kunt niet „ regeren; gij hebt de gave van regeren niet, en zult „ die nooit hebben.”

Deze zelfde Abt Antonius ontrukte eenen brief, gezonden aan den heer Abt van Bursfeld, uit de handen van den Abt Robertus, van Siloë, zoo als hij zelf zeide. Maar toen hij den brief van hem vorderde, hem gezonden onder voorwaarde, dat, zoo de Abt Jacobus in persoon bij het kapittel verscheen, hij hem dien brief zoude teruggeven, en toen hij dus het verlangen, of den wil, van dezen, om den brief terug te hebben, vernomen had,

keerde hij verachtelijk het gelaat af, en wilde den brief niet wedergeven.

De heer Abt Jacobus, bemerkende, dat men hem minachtte, heeft twee of drie dagen dat geduldig gedragen, en gezwezen, doch niet opgehouden, den brief terug te vorderen. Eindelijk heeft hij eenen notaris ingeroepen, en onder getuige van alle abten, die bij Maintz aan wal stapten, nogmaals dien terug geëischt, met dit oogmerk, opdat, zoo hij dien toen niet wilde terug geven, hij alles, wat in den brief vervat was, zoude herroepen, hetgeen ook gebeurd is. Want hij, nog niet schromende tegen de liefde te handelen, heeft den brief voor zich behouden, en daarna, toen hij aan het klooster van St. Jacobus gekomen was, dien aan den heer Abt van Bursfeld overgegeven, tegen den wil van den Abt Jacobus. Wat had hij te maken met dat geval van dien brief, welke aan den heer Abt van Bursfeld gezonden, en later terug gevraagd was? Maar hunne zamenspanning, te weten, van de Abten Antonius en Robertus, van Siloë, die gezegd had, dat hij hem den brief uit de handen gerukt had, kan ligtelijk opgemerkt worden. Want zij, en eenige anderen uit de abten, hielden niet op, steeds te wroeten, om den heer Abt Jacobus den voet te ligten. En waarom dat? Omdat hij zich kante tegen de daden van sommigen. De eene zeide: „Die Jacobus moet verwij- „ derd worden, en als hij verwijderd is (wel te verstaan, „ door zijne eigene monniken en broeders), dan zal hij ge- „ makkelijk onder den voet gehouden worden, namelijk, „ door de abten of superieuren.” Een ander, zoo als de Proost in Klarwater, Theodoricus, noemde hem eenen opgeworpen of vermeenden Abt. Doch inderdaad heeft de boosheid tegen zich zelve gelogen. Want hij was geen opgeworpen of vermeende Abt, gelijk in het volgende blijken zal. Het grootste deel, evenwel, der abten onder de vaders, was den heer Jacobus, Abt van Stave-

ren, gunstig. Ook zijn de Abt van Werden, Antonius, en de Abt van Staveren, Jacobus, ten tijde van het kapittel, met elkander verzoend, over en weder vergiffenis vragende. Van dezen Theodoricus nu, den Proost in Klarwater, vroegen de oproerige broeders altijd raad (omdat hij in de nabijheid was), en hij steunde hen altijd en overal, met zijnen Keldermeester Henricus, door daden, schriften en lastertaal, en het is te vreezen, dat er eene grootere schuld ligt bij hen, die bij het leekenvolk in aanzien waren, dan bij de onwetende en door hunnen boezen raad misleide broeders. De barmhartige God ontferme Zich over hen allen, en verlichte hunne en onzer aller harten, door de genade van zijnen heiligen Geest! Ik weet toch, ik weet, dat het zeer kwalijk en beleedigend luidt, omtrent zulke aanzienlijke vaders dergelijke dingen te openbaren, maar het klinkt nog veel slechter, dat zulke mannen zulke dingen doen. En dat het waar is, kan door hunne eigene, hier aangevoerde, schriften en daden, op velerlei wijze, bewezen worden.

Insgelijks heeft de zelfde Abt van Werden, te Keulen komende, met Robertus, den Abt van Siloë, en zijnen Kapellaan Johannes van Gelder, den heer Abt Jacobus, op zekeren tijd, op reis, in het schip, gevraagd, wat men doen moest met Johannes van Gelder, die gezegd had, dat hij, naar zijn oordeel, in een kerker gesloten en bewaard moest worden. Ofschoon hij dat gezegd had, om den Abt Jacobus smadelijk te beschimpen. „Zie,” had hij gezegd, „er is een kerker van de orde, te weten, het klooster van St. Martinus, te Keulen, laat „ hij daar blijven, als gij het goed vindt.” Waarop de de heer Abt Jacobus antwoordde: „Laat hij daar blijven, zoo als gij het beraamt, om gesteld te worden „ onder de bestendige gehoorzaamheid van den Abt van „ St. Martinus.” En toen hij voor eenen tijd daarin toestemde, werd Johannes van Gelder, geplaatst bij St

Martinus. Nadat dit zoo beschikt was, zie, daar ontmoette hun Robertus, de Abt van Siloë. Toen begon Antonius, de Abt van Werden, den Abt van Staveren te vragen, of hij eenig misnoegen tegen dezen had. De Abt van Staveren zoude hem geantwoord hebben met het woord van Joh. Chrysostomus, zoo hij het niet uit eerbied gelaten had: „Gij zijt een zeer eenvoudig vrager, maar een zeer kwaadwillig belager.” De Abt van Siloë, Robertus, verontschuldigde zich, toen de heer Abt Jacobus hem over vele boosheden en ongehoorde schandalen berispte (zoo als hier boven breeder vermeld is). Toen vervolgens Johannes van Gelder, voor eenen tijd, in het klooster van St. Martinus, te Keulen, verbleef, werden de oproerigen boos, wegens zijne afwezigheid, en daar zij zulk eenen voornamen aanvoerder in al hunne zaken niet konden ontberen, zonden zij naar Keulen, om hem terug te roepen, doch buiten weten van den Abt van Staveren. Om kort te gaan. De Abt van St. Martinus, in Keulen, gaf hem spoedig eenen gesloten brief mede, zich verheugende, en hartelijk wenschende van zulk eenen broeder ontlast te worden. En deze heeft den brief voor zich gehouden, en nooit aan den Abt, aan wien hij gezonden was, overgegeven. Toen dus Johannes van Gelder, huiswaarts keerde, verheugden zich de oproerlingen over zijne aankomst, en ontvingen hem met blijdschap. Hierna zijn talloze schandalen, veel grooter dan de voorgaande, verwekt, en zij zijn tot zulk eene onzinnigheid gekomen, dat de regtsgeleerden zeiden, dat zij de zaak, welke de monnikken voorgaven, niet begrepen, maar dat deze alleen kennis van dit geschil droegen. Daarom meenden zij, dat al, wat hun in het hoofd kwam, als regt en billijk, hun geoorloofd was, terwijl zij naar ligchaam en ziel niet rustten, en vervolgens de boosaardigste pijlen gereed maakten, om hunnen Abt te treffen.

In hunne opgeblazenheid zonden zij twee broeders, na-

melijk, Arnoldus, den ouden, en Ludovicus, met eenen brief, aan de heeren Abten van St. Paulus, te Utrecht, en van St. Adalbertus, te Egmond, in welken brief zij zeer dwaas door hen begrepene wetten aanhaalden. Die blinde verklaarders van wetten en onhandige aanhalers van kanons meenden, dat zulke aanzienlijke mannen hunne aangehaalde wetten ook niet verstonden. Die heeren verwaardigden zich niet, op zulk dwaas geschrijf te antwoorden. Daarop zonden zij nogmaals twee van hunne voornaamste aanvoorders, Johannes van den Bosch, en Johannes van Gelder, die van hunnen Abt reisgeld vroegen, zonder hem te willen zeggen, waarheen zij gingen, of wat hunne boodschap was. Zonder verlof, ja, tegen het verbod van hunnen Abt, gingen zij naar Klarwater om raad te vragen, en van daar naar Utrecht, en van Utrecht kwamen zij te Egmond, waar zij een antwoord ontvingen, dat hun niet aanstond. Want daar had de heer Abt van Staveren zijne voornaamste begunstigers. Zij schenen zich over hunnen Abt te beklagen, terwijl zij hunne boosheid met eenen valschen glimp bedekten, en bragten, als reden, eene nog ongehoorde zaak bij, namelijk, dat de kloostertucht, volgens den regel (waarvoor de Abt van zijne jeugd af geijverd, en om welke gestrengheid hij nu deze tegenkantingen ondervonden had), geenszins in het klooster werd in acht genomen, daar zij zelfs geenen Prior hadden, om die te handhaven. Hoe onwaar dit was, blijkt uit de zaak zelve. Want toen er eenen President (Prior) was aangesteld, namelijk broeder Arnoldus, stonden zij tegen hem op, en beletten hem opentlijk, om een kapittel te houden, terwijl zij zijne waarschuwingen, zoowel als zijne vermaningen, gering achtten. Maar ook als de Abt het kapittel hield, spraken zij hem tegen, en verkozen niet, in zijne tegenwoordigheid, hunne stem uit te brengen. Eindelijk, als de Abt, naar wijze en gebruik, zeide: „Laat ons elk op

„zijne beurt spreken,” stonden allen tegen hem op, de zelfde schriften aanvoerende, welke vervat waren in zekeren brief, dien zij aan de voorzeide vaders en Abten visitateuren gezonden hadden, namelijk, aanhalingen van wetten, genomen uit zeker buitengewoon decretaal van Bonifacius VIII, hetwelk begint: *Injuncte de elect. et ele. praefate*. Dit briefje boden zij, met groote beschimpingen, hunnen Abt aan, met oproerig geschreeuw verklarende, dat Jacobus hun Abt niet was, en dat hem den naam van Abt geenszins toekwam. Zelfs in het koor, het is schande om het te zeggen, beschimpten zij hunnen Abt. In zijne tegenwoordigheid vroeg de een den anderen verlof, om uit het koor te gaan, en anderen lagchten, om deze daad goed te keuren. Dit heb ik, broeder Paulus Rixtel, zelf gezien, en al mijne ingewanden sidderden, toen ik zulk eene en zoo groote onbeschaamdheid en overtreding van den heiligen regel zag.

Bovendien, opdat wij vervolgen, wat wij hierboven hebben aangevangen, toen de voorzeide broeders Johannes van den Bosch, en Johannes van Gelder, bij de bovengenoemde vaders gekomen waren, bragten zij niet geringe klagten in tegen hunnen Abt Jacobus; doch die vaders, hunne klagten wel kennende, sloegen geen geloof aan hunne list, zoodat zij even wijs naar huis mogten keeren, als zij uitgegaan waren. Te onregte beroemden zich dus de broeders bij de Abten visitateuren, snoevende, dat zij verhoord waren, en hunne zaak gewonnen hadden. Bovendien zeiden zij, in last te hebben, om te zeggen, dat de heer Abt Jacobus zich overigens met het bestuur van het klooster op geenerlei wijze moest inlaten. Het tegenovergestelde is intusschen de waarheid, zoo als hunne eigene brieven getuigen.

Nog meer. Broeder Johannes van den Bosch heeft in tegenwoordigheid van den Abt, de sloten van het dormter, of de sluiting bij of nevens den kelder, baldadig ver-

broken en afgenomen, hoezeer de Abt daar veel tegen zeide, Daarbij sprak hij: „Sluit gij u zelve in het „dormter op; wij willen niet opgesloten wezen.”

Maar ook eene andere zaak moet ik niet met stilzwijgen voorbijgaan. Op zekeren tijd werd de heer Abt Jacobus, terwijl hij in zijne kamer (calefactorium) zat te schrijven, door eene plotselinge ongesteldheid aangegrepen. Hij riep den ziekenoppasser, daar hij vreesde, in doodsgevaar te zijn, en vroeg hem, of hij eenig geneesmiddel wist; doch voegde er bij: „Breng mij schielijk, zoo gij het hebt, „zaad, gewoonlijk *senipoer* (7) genoemd.” — „Op het „oogenblik,” zeide de ziekenoppasser, „ik zal doen, „wat gij verlangt.” Maar hij berigtte aan de broeders, dat de Abt onverwacht ziek geworden was, en een geneesmiddel van hem verlangde. Waarop de broeders hem beletten, om dat zaad aan den Abt te brengen. De Abt, langen tijd, met groote pijn, op den ziekenoppasser gewacht hebbende, en eindelijk wanhopende aan zijne terugkomst, riep den kok tot zich, zeggende, zoo hij wat wist of had, om te laxeren, moest hij hem schielijk een drankje gereed maken. Deze zeide: „Ik heb zaad van *sporum* (8), „maar of het voor uwen toestand goed is, weet ik niet.” Daarop zeide de heer Abt: „Zie, ik sterf, maak het „maar gereed.” De kok bereidde dit drankje, en gaf het den Abt, om het in te nemen, die, het ingenomen hebbende, zeide, dat hij zich beter gevoelde. Doch op den volgenden dag, toen hij bespeurde, dat hij hersteld was, riep hij den ziekenoppasser, broeder Johannes Steenwijk, bij zich, en vroeg hem, zeggende: „Waarom hebt „gij gisteren avond nagelaten, mij te brengen, wat gij „beloofd had?” Hij antwoordde: „De broeders hebben „mij verhinderd, om te doen, wat gij verlangt.” Mis-

(7) *Semina senipoer vulgo.*

(8) *Semina spori.*

schien meenden zij wel, dat hij zoo spoedig zoude sterven, en dat zij dan hunnen zin zouden hebben. Doch zij spraken anders, toen hun, smadelijk, gevraagd werd, waarom zij hem gepoogd hadden te beletten, om den Abt te geven, wat hij verzocht had. Zij antwoordden, namelijk, dat zij dit daarom verhinderd hadden, opdat, als hij misschien toen gestorven ware, men niet zoude zeggen, dat de Abt door de broeders met vergif was omgebracht.

Bovendien acht ik dit niet met stilzwijgen te moeten voorbijgaan, ten aanzien van den Abt van Staveren, Jacobus. Hem was de zorg opgedragen voor de aan hem toevertrouwde jaarlijksche renten, en die van de broeders, welke als pastoors bij de kerken geplaatst waren, volgens zekeren visitatiebrief, aangaande de rekening, die jaarlijks opgemaakt moest worden, en het overschot, door den Abt mede te nemen. Niet lang daarna, in verlegenheid zijnde, vroeg hij nederig van den Pastoor te Workum, broeder Nicolaas, vijf goudgulden ter leen. Doch deze weigerde, op eene honende wijze, aan het verlangen van zijnen Abt te voldoen. Op eenen anderen tijd vroeg hij van den zelfden zeer vriendelijk, om den inventaris zijner goederen, tot heil zijner ziel; maar ook dezen wilde hij niet geven, zich zelve misleidende met de kale verontschuldiging, dat hij aan zijne meid al zijne meubelen, huisgeraden en geld toevertrouwde. Meer konde hij van hem niet verkrijgen. Toen voerde de Abt eene bepaling van den voormelden visitatiebrief aan, doch het hielp hem niets. Daar hij dus op geene wijze, door zijnen Prelaat, tot die kleine opgave gebragt kon worden, werd hij door lastgeving van zijnen superieur opgeëischt, uit kracht van een besluit van visitatie, om binnen veertien dagen van alles, wat tot zijn gebruik hem toevertrouwd was, rekenschap te doen, met getrouwe opgave. Toen dus de Pastoor Nicolaas zich in de engte gedreven zag, is hij de visitateuren naar Egmond gevolgd. En daar hij hun

veel vertelde, naar het hem goed dacht, haalde hij ligtelijk den Abt van Werden, die buitendien den heer Abt Jacobus nooit genegen was, tot zijn belang over. De Pastoor, namelijk, had aangevoerd, dat hij door den Bisschop was aangesteld, en daarom geappelleerd had. Maar bij die aanstelling had de Bisschop alle regtsmagt over hem aan den Abt toevertrouwd. En bovendien bepaalde het privilegie van dien Pastoor, dat alle opkomsten, voordeelen en schenkingen, of wat er ook als inkomsten van die kerk ontvangen werd, aan het klooster behoorde, gelijk uitvoeriger blijkt in de bullen of brieven, daarvan opgemaakt; enz. Doch, zonder de tegenpartij te hooren, hebben zij een mandaat of verbod uitgevaardigd tegen den Abt, onder eenig daarin aangevoerd voorwendsel, tot verderf hunner zielen, en tot nadeel en groote schade van het klooster, in dezer voege:

Wij Antonius en Gerardus, Abten der kloosters van St. Ludgerus, te Werden, en St. Martinus, te Keulen, visitateuren van het klooster van St. Odulfus, te Staveren en Hemelum, door beide kapittels daartoe afgevaardigd, aan den eerwaarden heer Jacobus, Abt van hetzelfde klooster, te Staveren, eeuwig heil in den Heer!

Uit de opgave van den eerwaarden heer en broeder Nicolaas, Pastoor te Workum, hebben wij vernomen, dat hij door u aangemaand, opgevorderd, en, bij de gehoorzaamheid en op straffe van den ban, bevolen is, om binnen negen eerstvolgende dagen af te staan, en in uwe handen uit te leveren, al zijne roerende goederen, welke hij tot ondersteuning van zijnen ouden dag, door spaarzaam te leven, heeft opgegaard, en dat op straffe van excommunicatie, naar geveld vonnis. Dewijl hij dus overweegt, dat hij, boven zijne andere medebroeders, door

zulk eene vordering, niet weinig bezwaard is, wordt hij genoodzaakt te appelleeren tot zijnen onmiddellijken superieur, namelijk, tot den eerwaarden vader in Christus, den heer Bisschop van Utrecht, van wien hij zijne aanstelling ontvangen heeft. Evenwel heeft hij, om oorzaak van grootere twist en beroering voor te komen, verkozen, zich eerst te wenden tot ons, als visitateuren medebroederen der orde, en aan ons de oorzaak en loop dier oneenigheid te verklaren. Wij derhalve, kennis genomen hebbende van het voormelde; en begeerende grooter kwaad af te wenden, hebben de zaak waardig gekeurd, om met onze dienst, uit hoofde der aan ons toevertrouwde waardigheid, tusschen beide te treden, en door zulke overweging geleid, vermanen wij u, eerwaarde vader! en eischen wij van u, en gelasten u, uit kracht der gehoorzaamheid, op straffe van excommunicatie, om zulk eenen last tegen den voornoemden heer Nicolaas op te schorten, tot aan de aanstaande visitatie van uw klooster, die, om zulks vereischende redenen, binnen korten tijd, gelijk bekend is, zal behooren te geschieden, met den bijstand van Christus, die in deze en alle zaken u voorspoedig bestiere en beware! Gegeven onder onze gedrukte zegels, in het klooster van Egmond, den 27 dag der maand Junij, welke was Maandag na Johannes geboorte, des jaars 1513.

De Abt van Stavoren, Jacobus, door dit bevelschrift verhinderd, heeft, tot groote schade van zijn klooster, en bovenal, wat het gevaarlijkste is, tot verderf van de ziel des Pastoors, zich genoodzaakt gezien van den verderen eisch af te laten. En het zoude hem niet der moeite waard geweest zijn, deze dingen zoo angstig, door ze voor zijnen Abt geheim te houden, te bewaren, tot onderhoud van zijnen ouden dag. Want niet lang daarna is hij door de pest aangetast en gestorven; zijne roerende

goederen zijn verspreid; processen zijn er door berokkend; onkosten zijn niet gespaard: want men zeide, dat hij voor zijnen dood testament gemaakt, en vele legaten voor dezen en genen bestemd had. De Abt Jacobus is door velen aangevallen, omdat hij de legaten niet liet volgen, en vooral door de Workumers en broeder Johannes, van Gelder, die te Haarlem gekomen waren. Want daarheen waren de goederen des Pastoors gedeeltelijk vervoerd, wegens het geweld der oorlogen, die toen hevig in Friesland woedden.

Deze Johannes (van Gelder) dan zeide, om aan de Workumers genoeg te geven, in tegenwoordigheid van den zaakverzorger (provisor), dat het konvent van Stavoren een derde gedeelte van het geld des Pastoors, hetwelk bevonden was een som van bijna twee honderd goudgulden te bedragen, aan de Workumers zelve gegeven had. Doch de heer Abt Jacobus, die als balling te Egmond was, wegens de partijschap in Friesland, maar voornamelijk wegens de vervolging, die hij van zijne broeders te lijden had, kwam toevallig te Amsterdam, op zijne doorreize naar Utrecht, en daar werd hem, door zekeren geestelijken vader, die hem genegen was, den dood van broeder Nicolaas, den Pastoor te Workum, berigt, met bijvoeging, dat hij onverwijld naar Haarlem moest reizen, om te vernemen, bij wien de goederen van den Pastoor, broeder Nicolaas, zich mogten bevinden. En zoo geschiedde het. Toen dus de heer Abt Jacobus te Haarlem gekomen was, ontmoetten hem terstond twee of meer burgers van Workum, die hem de geheele waarheid vertelden, en de plaats, en het huis, en hoe er reeds voogden of patronen van de kerk te Workum van hunnen kant, en broeder Johannes van Gelder, van de zijde des konvents, te Haarlem gekomen waren, om het geld te halen. Op het hooren hiervan, verheugde zich de heer Abt Jacobus, omdat hij nu vernomen had, waar

hij het geld zoude vinden. Want voor dien tijd wist hij het huis niet. Vervolgens van die voorzeide burgers weg gaande, ontmoette hij den heer en meester Johannes Olislager, doctor in de godgeleerdheid, een zijner beste vrienden, Prior bij de Predikheeren, met wien hij toen naar den zaakverzorger ging, en beslag legde op al de goederen van den voornoemden Pastoor. De zaakverzorger zond dus zijnen knecht (want hij zelf lag destijds te bed), en arresteerde de voorzeide goederen, in naam van den heer Jacobus, Abt van Staveren. Maar zij, den naam van den Abt hoorende, werden zeer verschrikt: want zij meenden, dat zij het geld konden weghalen, voordat de dood des Pastoors hem ter ooren zoude gekomen zijn. Doch het liep anders uit. Toen toch de knecht van den zaakverzorger het huis binnen trad, zaten zij, die van Workum gekomen waren, met Johannes van Gelder, het geld te tellen en te verdeelen. Maar zoodra er beslag op de goederen gelegd werd, kwam de man, onder wiens bewaring alles gesteld was, streek al het geld weder op, en sloot het zorgvuldig in eene kist. Nu stonden allen vrij treurig op, en broeder Johannes van Gelder, ging naar den zaakverzorger, geloovende, dat hij dezen wat wijs konde maken, en den heer Abt Jacobus in vele opzigten beschuldigende, als dat hij geen Abt was, en geen regt had op het bestuur van het klooster. Doch daar kwamen toen ook de heer Abt, en de Prior van de broeders Predikheeren, de reeds genoemde Johannes Olislager, doctor in de theologie, en inquisiteur van de kettersche verdorvenheid, die in het disputeeren over de ketterij reeds velen overwonnen heeft, als ook meester Johannes Deer, Deken te Amsterdam, van waar hij tegelijk met den heer Abt gekomen was, benevens broeder Paulus, Kapellaan van den Abt. Toen deze dus gekomen waren aan het huis van den zaakverzorger, begon broeder Johannes van Gelder, zijne klagten tegen

den heer Abt in te brengen, zeggende, dat hij geen Abt was, omdat het klooster uitgezonderd was (van de diocese van Utrecht), hetgeen hij echter niet konde bewijzen. Nadat nu broeder Johannes opgehouden had met spreken, maakte de doctor Prior hem beschaamd, door hem hard te berispen, zoo als ook de zaakverzorger deed, omdat hij zoo dwaas en onverstandig gehandeld had tegen zijnen Abt, die ongehinderd reeds bijna 20 jaren in zijne waardigheid en vreedzaam bezit verkeerd had; door, namelijk, te beweren, dat hij geen Abt was, en de geschriften uit te leggen, zoo als hij zelf verkoos.

Deze dingen zijn gebeurd in het jaar des Heeren 1515, waarin ook Nicolaas, Pastoor te Workum en monnik, gestorven is, omstreeks den geboortedag van de heilige maagd Maria, en begraven in zijn klooster te Hemelum. Maar Johannes van Gelder, en zij, die met hem gekomen waren, ziende, dat zij nu niets konden vorderen in de voorzeide zaak, zijn naar Friesland teruggekeerd, en er is toen niets van dat geld aan het klooster gekomen, maar eindelijk, deels in de handen van eenen schuldeischer, deels, en wel na vele geschillen, in handen van den heer Abt Jacobus.

Nadat nu de tegenpartij naar Friesland was teruggekeerd, is hij zelf ook vertrokken naar Utrecht, waarheen hij vroeger reeds gaan zoude. Dus hebben de kloosterbroeders van Staveren of Hemelum, in hunne hoop te leurgesteld, begrepen, uit hetgene hun verhaald werd, dat de heer Proost van Klaarwater een begunstiger en vriend was van den zaakverzorger te Haarlem, die, in naam van den heer Abt Jacobus, beslag op het geld gelegd had, en daarom verzochten zij van dien Proost eenen aanbevelingsbrief aan den genoemden zaakwaarnemer te Haarlem, opdat hij zoude toestaan, dat het geld naar het konvent ging. De Proost van Klaarwater gaf hun eenen brief aan den zaakverzorger, in forme als hierna geschre-

ven zal worden. Doch nu moeten wij tot de orde der geschiedenis terug keeren, waarvan wij ons wat al te ver verwijderd hebben.

In het jaar des Heeren 1514, voor dat de heer Abt Jacobus voor den nijd week, en terwijl hij nog in zijn klooster te Hemelum vertoefde, als tusschen de leeuwentanden, die zijnen naam van goeden reuk onder het volk zochten te verscheuren, had hij veel last, geschreeuw en smaad, te lijden van de zijnen, die hij zelf uit deze wereld verzameld had tot de godsdienst. Want op zekeren tijd, te Mechelen geweest zijnde, om de bekrachtiging van zijne bevestiging, hem in het begin na zijne verkiezing door den Bisschop verleend, naar de Roomsche curie op te zenden, was de heer Abt Jacobus, van de volbrachte reis tot zijn klooster te Staveren terug keerende, nauwelijks aan wal gestapt, of bij zijne aankomst kwam hem terstond een nieuwe bode van rampen tegen, namelijk, Meester Olfardus, de Landproost van Loppersum, die ten vorigen jare, 1513, door de visitateuren tot commissaris benoemd was, met den heer Abt van Siloë, om de klagten te hooren en te onderzoeken, die er mogten rijzen tusschen den heer Abt van Staveren en zijn konvent, die voorstander van de oproerige broeders en groote zaaijer van tweedragt, gelijk gebleken is, en wijders bliken zal. Deze nu, zoo als hij voorgaf, gezonden van wege den Hertog van Saksen, verzekerde eenen last te hebben aan alle steden, kloosters en konventen van elke orde, opdat ieder, boven en behalve alle schattingen, welke hij in dat jaar hun opgelegd en reeds ontvangen had, denzelven Hertog met eene somme gouds (dewijl de noodzakelijkheid dat scheen te vorderen) zoude te hulp komen, onder den naam van leening, welk geld zij voorzeker zouden terug ontvangen op den feestdag (zoo als men zegt) van St. Nimmer. Deze zeide dus, dat het klooster van Staveren en Hemelum aangeslagen was voor

600 goudguldens, doch als zij dadelijk 500 konden geven, zoude hij maken, zoo verzekerde hij, dat de Hertog van Saksen er zich mede tevreden stelde. De Abt Jacobus antwoordde hem terstond, in zoo zachte bewoordingen, als hij maar konde, dat er geene hoop bestond, om dat geld te verkrijgen, daar hij nauwelijks zooveel konde bijeenbrengen, als voor de broeders zelve, alleen tot levensonderhoud voor dien winter, zoude noodig zijn. Daarop drongen twee van de broeders, die den Proost van Hemelum gevolgd waren, Johannes van Gelder en Franciscus van Haarlem, op last van de oproerlingen, er op aan, dat het geld volstrekt gegeven moest worden: want zij verheugden zich, dat zij eene geschikte gelegenheid hadden gevonden, om den Abt te kwellen. Alle oproerigen schreeuwden het eenstemmig uit, dat men liever de hofsteden van het klooster moest te gelde maken, dan de verontwaardiging van den vorst zich op den hals halen. Te dezer oorzake gingen terstond des anderen daags, zonder weten of toestemming van den Abt, twee van hen, te weten, Johannes van Gelder, en Johannes van den Bosch, de voornaamste zamenspanners en de verleiders van de overigen, naar Leeuwarden, om, zoo ik mij niet bedrieg, bij den vorst en Hertog van Saksen den Abt te beschuldigen, en om ten minste, bij deze gelegenheid, hem in zijne gunst stinkende te maken, bij wien hij anders in eenen goeden reuk stond. De verstandige lezer lette op, wat dit voorspelle. Hierbij kwam nog een ander oproer van hunnen kant, tot dus verre ongehoord. Want de broeders zelve, opgeruid door den reeds genoemden Landproost, gingen met groot geschreeuw naar hunnen Abt, en verklaarden en verkondigden hem als in den ban gedaan, zeggende: „ Wij verkondigen en verklaren, dat gij in den ban gedaan zijt, met groote beschimping, zonder regel van regt of regter, en dat „ men u als Abt, zoo in het kerkelijke als daarbuiten,

„moet ontwijken;” gelijk zij met de daad hem ontweken, met hem, door gegronde vrees, te verdrijven, terwijl zij voorwendden, dat hij hun Abt niet was, en dat hem den naam van Abt niet toekwam. En hiertoe waren zij opgestoot door den reeds genoemden Landproost Olfardus, die tot de broeders zeide, dat de Abt met regt in den ban gedaan was, en men hem ontwijken moest, hiertoe aanhalende eene buitengewone decretale van Johannes XX, die begint: *Execrabilis*, hetwelk ik, broeder Paulus, gehoord heb. Doch die decretale hadden de broeders nooit gezien of gelezen, en zij verklaarde ook volstrekt niets omtrent de zaak of oorzaak van dit geschil, maar veroordeelde alleen de ophooping van beneficiën, gelijk aan allen, die haar inzien, blijken kan. En hiervan genoeg.

Ook namen zij den Prior weder aan, dien hij vóór den opstand had afgezet, en die in alle handelingen, welke het klooster betroffen, met terzijdestelling van den persoon des Abten, zich inmengde, zoodat hij in het reventer, om den Abt, die tegenwoordig was, te voorkomen, de schel roerde, en den zegen over de tafel uitsprak, even als de voorlezer, terwijl de oproerigen, in het reventer, om den Abt te honen, onder het lezen van de zegening der spijs, of het *benedicite*, het gelaat afwendden, en zich niet ontzagen, hem den rug toe te keeren, volgens den profeet: *Zij hebben hem den rug, en niet het gelaat toegekeerd*. Zij verwaardigden zich ook niet, hem de spijs voor te dienen. Toen de Abt eens, onder de godsdienst oefening, in het koor kwam, staakten zij terstond de dienst, zeggende, dat hij onder den ban was. En dat deden zij zonder regter of loop van regt, zelve regters zijnde in hunne eigene zaak. De tijd zoude te kort schieten, als iemand al hunne oproerige gedragingen wilde optellen.

De Abt, gedurende eenige dagen met al deze beleedigen aangevallen, en eindelijk voor den haat wijkende,

begaf zich naar Staveren, op den dag der Apostelen Simon en Judas; en na dien dag is hij nooit naar Hemelum terug gekeerd, gelijk blijken zal. Doch te Staveren gekomen, was hij wel van plaats, maar niet van vijand, veranderd, naar het voorbeeld van onzen heiligen vader Benedictus, die, voor de boosheid en overmoed zijner broederen wijkende, welke hem wilden vergiftigen, gelijk St. Gregorius getuigt, in het 5de boek der zamenkomsten, ook wel van plaats, maar niet van vijand, veranderde. Om kort te gaan. De Abt hield zich eenige dagen te Staveren verborgen, doch de oproerlingen sliepen niet. Want met overleg van de hunnen gingen twee aanvoerders, Johannes van den Bosch en Johannes van Gelder, naar Leeuwarden, tot den Hertog van Saksen, van wiens Stedehouders, en voornamelijk van den Kanselier, zij, op aandrijven van het Proostje Olfardus, eenen verbodsbrief ontvingen, zonder voorkennis, evenwel, van den Hertog, dat de Abt Jacobus zelf, in het vervolg, geene inkomsten mogt heffen. Aldus naar het hof van den vorst gaande, tegen hunnen Abt, en zijne administratie belemmerende, zijn zij door deze daad zelve onder den banvloek vervallen, volgens de kanonieke wet. Vervolgens, terwijl de Abt zich te Staveren ophield, bragten de voorsz. Johannes van Gelder en broeder Arnoldus Scherpenseel, verzeld van eenige zoonen der ongerechtigheid, en broeders als Selman en Adriaan, een leekebroeder, en verder eenige wereldlijke personen van gelijk allooi, aan hem eenen gesloten brief, van wege den Hertog van Saksen. Onder welken broeder Johannes, in alles de woordvoerder en de ergste zamenzweerder, zeide, dat hij in last had, om den Abt te vragen, of hij wilde toestaan, dat die brief openlijk geopend en voorgelezen wierd. De Abt antwoordde: „Van wien is het zegel, en aan wien „luit het opschrift van dezen brief, welken gij wilt „openen?” Zij antwoordden: „Van George, Hertog

„ van Saksen, aan den heer Jacobus, Abt van Staveren.” Waarop hij hernam: „ Geeft den brief gesloten over, opdat ik niet, door dien in het openbaar te openen en te lezen, de toorn verwekke van hem; die dien, met zijn geheim zegel zoo wel voorzien, gezonden heeft. Het is een brief van een groot vorst en heer der aarde, misschien is er iets in vervat, dat hij geheim wil houden.” Doch zij verzetten zich hardnekkig hiertegen, vooral broeder Johannes van Gelder, die den brief behield en opende. De Abt is nooit te weten gekomen, wat er in dien brief stond, behalve dat zij gezamenlijk riepen: „ Hij zal in het vervolg de inkomsten van het klooster niet meer heffen, het is hem verboden.” Die zelfde Johannes heeft ook eenen brief, aan zijnen Abt gezonden, door den Abt van St. Martinus, te Keulen, terug gehouden, geopend en gelezen, en de heer Abt heeft nooit kunnen gewaar worden, wat er in geschreven was. Terwijl zij dus twistten, en hunnen wetigen Abt te schande maakten, ten aanschouwen van het volk van Staveren, kwam er een half last (9) haringen van Amsterdam, op dat tijdstip nog niet betaald, van Bernard Jacobs, inwoner dier stad. De goddeloozen, dit ziende, begonnen op nieuw te schreeuwen, zeggende: „ O, gij burgers van Stavoren! deze is niet de Abt, gelijk de hier aanwezige brief getuigt, het is hem verboden, door den Hertog van Saksen, de inkomsten te heffen, en zich te mengen in het bestuur van het klooster.” De Abt antwoordde hierop: „ Indien ik niet Abt ben, en mij niet bemoeijen mag met het bestuur van het klooster, laat dan ten minste de nog onbetaalde haringen, die op mijn krediet herwaarts gezonden zijn, hier, tot dat de afzender weet, van wien hij zijn geld

(9) *Lastadium*. Een last haringen is 12,000 stuks. Du Cange, *Glossarium*.

„ ontvangen moet.” Maar zij drongen, met groot geschreeuw, al meer en meer aan, zeggende: „ Die vermeende Abt is een dief, hij wil de haringen met zich naar Holland nemen, en daar weder verkoopen.” Toen hij zoo verlegen stond aan het strand, was daar een zeker leekebroeder, met name Adrianus, een onvoorwaardelijk deelgenoot en uitvoerder van alle boosheid van broeder Johannes van Gelder, die hem wreedelijk in dit werk bijstond, en zijnen Abt van Staveren groot geweld aandeed, hem ter aarde vellende, zoodat hij bebloed op het strand nederzeeg. En terwijl hij alzo lang op eenen mesthoop zat, hetgeen het volk van de geheele stad aanzag, voerden zij de haringen, met groot geweld en geschreeuw, in zegepraal naar Hemelum.

Deze meergemelde Johannes, na drie dagen te Staveren terugkeerende, heeft zijnen Abt Jacobus, terwijl deze met zijnen Keldermeester, broeder Benedictus, de rekening van eenige aanwezige boeren aanhoorde, onbeschaamd, met zeer harde woorden, aangevallen, en, onder voorwendsel van eenige bezigheid, den sleutel van het zegel des konvents dringend gevorderd. En toen deze den sleutel weigerde te geven, gebruikte hij hevig geweld tegen zijnen Abt, en ontweldigde hem daar aan de tafel, te midden van de rekening, het register. De Abt vervolgde hem terstond, maar werd door den handlanger tegengehouden, die de hand van den Abt tusschen eene deur vastkleemde, zoodat de boef met het register konde ontvlugten. Als de Abt niet om hulp geroepen had, dan zoude hij hem de hand verbrijzeld hebben.

Daarenboven zonden de goddeloozen, die nog niet verzadigd waren van beledigingen en beschimpingen tegen hunnen Abt, op nieuw, naar Leeuwarden, den leekebroeder Adrianus, geenszins geprofessijd (zoo als gezegd is), een vijand van den Abt, om nog grootere smaadheden hem aan te doen. Maar de Abt was door sommigen gewaar-

schuwd, om op zijne hoede te zijn, dewijl zij nog ergere dingen beraamden, tegen hem uit te voeren. Deze dingen zijn gebeurd in het jaar 1514, omstreeks Allerheiligen.

Nadat dus de kloosterbroeders brieven tegen hunnen Abt verkregen hadden, van de raadslieden van den Hertog George, hebben de oproerlingen des Abts Kapellaan, broeder Paulus, aangevallen, op den avond voor St. Martinus, en hem de sleutels van den Abt ontnomen, met geweld en groote verwonding, waarna zij des Abts kamer, naar hartenlust, plunderden, en zich grootelijks verheugden.

Intusschen, terwijl deze zoo groote roekeloosheid van dag tot dag ruwer werd, en het voor den Abt nauwelijks meer veilig was, te Staveren te vertoeven, waar hij zich nu bijna drie weken had opgehouden, zie, daar kwam een leger van den Hertog van Gelderland aan, en viel in Friesland, op den dag van St. Clemens, gelijk breeder geschreven is in het voorgaande, waar gehandeld werd over de oorlogen van Friesland. En op den zelfden dag is de eerwaarde heer Abt Jacobus, te scheep, van Staveren vertrokken, en naar Egmond geweken, in het jaar als boven, 1514. Kort daarop is broeder Paulus, priester en monnik, hem gevolgd, namelijk in het begin van het jaar 1515. En broeder Theodoricus Donatus is ook te Egmond gekomen. Terwijl deze zich aldaar eenen tijd lang ophielden, begon eene vreeselijk geweldige pestziekte in Gaasterland, hetwelk een deel van Friesland is, te woeden, zoodat ook van die besmetting het klooster van Hemelum geenszins verschoond bleef. Alzoo heeft de Heer God eenige oproerlingen en andere zoonen der ongehoorzaamheid uit het leven weggenomen, in het bovengemelde jaar 1515, namelijk, de broeders Theodoricus van Zwol, door de oproerlingen tot Prior aangesteld; Benedictus van Endhoven, den Keldermeester, die met

den Abt verzoend, en zijn vriend was (deze twee waren Priesters); Cornelis van Gouda, den Diaken, een zeer lastige broeder; Adrianus, den leekbroeder, geenszins geprofessijd, zeer ongemakkelijk, een zeer hevig vijand van den Abt, en den uitvoerder van het boven gezegde, wien God genadig zij! Bernardus, den Prebendarius, ook al een aanhanger van de rebellen en lastig heer; Theodoricus Donatus, geprofessijd, een zoon der ware gehoorzaamheid, toen ter tijd kok, een geletterd of zeer geleerd man, die in de schoolsche (triviale) wetenschappen, onder de monniken van dat klooster, zijns gelijken niet had, en, omdat zijne oogen verduisterd waren, en hij minder scherp van gezigt was, daarom had hij het leeken gewaad, met nederigheid en goedhartigheid, aangenomen, en diende zijne broeders in alle blijmoedigheid en zachtzinnigheid; vervolgens eenige anderen van mijne bekenden, en eindelijk ook Nicolaas, den Pastoor te Workum, dien de oproerlingen, kort voor zijnen dood, zoo als het gerucht ging, na hunnen waren Abt Jacobus verdreven te hebben, van plan waren, tot Abt te verkiezen. Deze had, zoo als men zeide, veel geld, hetwelk alles, met al zijn ander huisraad, te Haarlem geborgen was, wegens de oorlogen, en waarvan hij den Abt, ofschoon die het eischte, nooit eenen inventaris had willen geven. Toen deze derhalve gestorven was, zijn terstond broeder Johannes van Gelder en eenige Workumers uit Friesland naar Haarlem gegaan, om het geld van gezegden Pastoor daar van daan te halen, voordat het berigt van zijnen dood den heer Abt Jacobus ter ooren kwam, die toen, als balling, zich ophield te Egmond, met de twee voorzeide broeders, namelijk Paulus, den monnik, en Theodoricus Donatus, den kleedermaker. Maar het gebeurde anders. Want na weinige dagen was zijn overlijden den Abt reeds bekend. Dus spoedde hij zich naar Haarlem, en verijdelde de pogingen der voornoemden, gelijk breeder hierboven is

geschreven, namelijk, op het derde blad hiervoor, aan de keerzijde, en op het tweede blad, aan de voorzijde (blz. 141—143), waar men het, des verkiezende, uitvoeriger zien kan. Johannes van Gelder, dan, ging heimelijk naar den zaakverzorger, die op het geld en de andere roerende goederen beslag gelegd had, om hem te beduiden, dat eene geregtelijke zitting in zijn huis gehouden moest worden, en trachtte hem omtrent alles in te lichten. En zoo vernam die Johannes van Gelder, dat de zaakverzorger een bijzonder vriend en begunstiger was van den heer Theodoricus, Proost van Klarwater, die altijd een voorstander van de oproerigen, en een beschuldiger van den Abt Jacobus geweest was, met hen getuigende, dat hij slechts bij aanmatiging, en niet in waarheid, Abt was. Daarom keerde Johannes van Gelder schielijk naar huis, en met de broeders, naar gewoonte, geraadpleegd hebbende, begaf hij zich, met broeder Hugo van Oudenbosch, naar den Proost, om raad te vragen. Deze, terstond gereed, om de broeders tegen den heer Abt Jacobus te helpen, schreef eenen brief aan den zaakverzorger, zijnen begunstiger en vriend, in deze woorden:

Aan den wel edelen heer meester Engelbert, Zaakverzorger of Deken van de stad Haarlem, mijnen leermeester en vriend, en hartelijk geliefden en geëerden broeder in Christus!

Ik Theodoricus, dienstknecht te Klarwater, onder den titel van Proost, een opregt vriend, met ware toegene- genheid, van uwe edelheid. Na voorafgaande verschuldigde aanbeveling, met datgene, wat eenen vriend jegens eenen vriend betaamt. Gedachtig aan onze voormalige vriendschap, waag ik met te meer vertrouwen aan u edele te schrijven, wat mij op het hart ligt. Door den overbrenger van den tegenwoordigen brief, Johannes van Gel-

der, hoor ik een zeer aangenaam berigt, hoe uw wel edele hem gunstig geholpen heeft tegen iemand, die zich tot hiertoe Abt van Staveren noemt, in een onderzoek, tot verkrijging van die aan het konvent verschuldigde gelden. En ik verzoek dringend, dat gij hun met hulp en raad bijstaat, hoe zij tot de ontvangst van de voorzeide gelden kunnen geraken. Vooral daar aan dien vermeenden Abt (zoo als men zegt) geen regt kan toekomen, die, met verachting van den Apostolischen Stoel, getracht heeft, zijne bevestiging te ontvangen van iemand, die geene magt heeft, om ze te geven. Hadde hij dat maar niet gedaan! Dus verzoek ik, dat gij, uit aanmerking van onze oude vriendschap, aan deze broeders hulp gelieft te verleenen, en ik zal er dankbaar voor zijn, als of het aan mij geschied ware. Ook heb ik door hen, met smart, gehoord, dat u edele aan koortsen lijdt, ik beklaag u wel wegens uwe ligchamelijke ongesteldheid, maar ik vertrouw, dat uit hetgene, waardoor het ligchaam kwijnt, gezondheid voor de ziel zal voortkomen, opdat gij, dien ten gevolge, u zult matigen van overdadig drinken, en andere, voor uwe ziel schadelijke, dingen. U edele groete, bid ik, van mijnentwege, uwe geliefde zuster Margaretha en de vroomme Katharina, en uwen neef. In haast, des morgens op St. Mauritius, ten jare enz. 15.

Met dezen brief voorzien, alsmede met eene andere missive, aan Hendrik van Arkelens, den Stadhouder van den Hertog van Gelder, in Friesland, zijn de voorzeide Johannes van Gelder en Hugo van Oudenbosch naar Utrecht gegaan, met eene volmagt, door het konvents zegel bekrachtigd, hetwelk zij geroofd hadden, door de kast van het konvent open te breken, toen het leger der Gelderschen Friesland binnen trok, om het op eene veiliger plaats te bergen. Zij zouden te Utrecht heel wat uitrigten, zooals zij meenden, wel onderrigt zijnde, door

den Proost en zijnen Keldermeester Henricus, den lasteraar, die in vele omliggende plaatsen den heer Abt Jacobus zwart gemaakt had, vooral bij prelaten en geestelijken, die hij hoopte, dat den Abt kwaad konden doen. Aan den eenen zeide hij: „ De Abt Jacobus heeft zoo „ en zoo van u gesproken; hij noemt u een dronkaard,” aan den anderen: „ Hij noemt u een verkwister,” en zoo vervolgens. Velen hebben hem als een opstoker en klaarblijkelijk lasteraar leeren kennen. De broeders dan, gelijk voorzeid is, uitmuntend voorzien, zoo als zij meenden, met de brieven en raadgevingen der voornoemden, begaven zich stoutmoedig naar de groote kerk te Utrecht, en zochten daar een openbaar notaris, om met hen te gaan naar den Commissaris van Paus Leo den Tienden (naar het vleesch een neef van den heer Paus), die toen ter tijd daar aan het hof van den Utrechtschen Bisschop was, met volle afaat, ten einde dezen Commissaris, over de zaak dezer bevestiging, te raadplegen. Dit bedrijf bleef niet geheel en al verborgen voor den heer Abt van Staveren, die zich toen bij St. Paulus, te Utrecht, bevond. Deze zond dadelijk twee van de monniken naar de zelfde kerk, om die zaak bekend te maken aan den heer Deken dier kerk, en den Vicaris van den hoogerwaarden heer, een van de begunstigers en bijzondere vrienden van den heer Abt Jacobus. Deze twee monniken gingen dus vooruit, van welke de eene uit Staveren en aldaar Pastoor was, de andere van St. Paulus, te Utrecht. Kort daarop is de heer Abt Jacobus zelf ook hen gevolgd, met zijnen Kapellaan, broeder Paulus, en bevond, dat zij in die kerk reeds alles bekend gemaakt hadden, gelijk door hem verzocht was. En zie daar, op eens kwamen ook de beide voorzeide broeders, Johannes van Gelder en Hugo van Oudenbosch, in de kerk, van de noordzijde, zoekende (gelijk gezegd is) een openbaar notaris. Toen nu de heeren Deken en Vicaris van zijn hoogerwaarde hen zagen,

vroegen zij, of deze de tegen hunnen Abt oproerige broeders waren. Waarop terstond geantwoord werd: „ Het zijn de rebellen.” Toen zeide de Vicaris van zijn hoogerwaarde: „ Goed. Waar wilt gij, dat zij in bewaring gehouden worden, in het paleis van mijnheer den „ Bisschop, of in het klooster van St. Paulus?” Men besloot, dat zij gaan zouden naar het klooster van St. Paulus. En de heer Vicaris zeide: „ Gaat gij dan daar „ heen, ik zal hen zenden.” Hierop gaf hij twee van zijne bedienden last, zeggende; „ Houdt die monniken in „ het oog, en door welke deur van de kerk zij uitgaan, „ volgt hen, en brengt hen naar het klooster van St. Paulus.” Zij, deze bevelen uitvoerende, zijn hen gevolgd, gaande, door de torendeur dier kerk, naar het hof of paleis van den heer Bisschop, om hunne boodschap te verrigten bij den genoemden heer Commissaris, en neef van Paus Leo X, met name Raphael, en zeiden tot hen: „ De heeren Abten van St. Paulus en van Staveren „ hebben bevolen, dat gij bij hen zoudt komen in het „ klooster van St. Paulus.” Waarop Johannes van Gelder antwoordde, zeggende: „ Wij hebben eene boodschap „ bij den heer apostolischen Commissaris te verrigten; „ daarom hebben wij geen tijd, om derwaarts te gaan.” Dit zeide hij, omdat hij wel vreesde, hetgeen daarna gebeurd is. Maar de bedienden van den Vicaris zeiden tot hem of hen: „ Gij moet gehoorzamen, het zij gij wilt „ of niet wilt: want zoo heeft onze heer de Vicaris be- „ volen.” En daarop begonnen zij, de eene den eenen en de andere den anderen, te grijpen, om hen met geweld naar het klooster te brengen. Toen antwoordde Johannes van Gelder, met vertoornden geest: „ Vreest gij „ niet de handen aan priesters te slaan?” en hij begon zijn mes te zoeken, om zich te verdedigen. Hierop zeide de knecht van den Vicaris tot hem: „ Als gij naar mij „ durft steken met uw mes, dan heb ik zulk een penne-

„ mes, dat uwe oogen verbaasd zullen zijn, als gij het „ ziet.” Dit zeide hij, omdat hij omgord was met een zwaard. En terstond ontrukte hij het mes aan de zijde van Johannes van Gelder. Doch broeder Hugo van Oudenbosch, dit ziende, vroeg vrij onderdanig, dat men hen niet met geweld mogt weg leiden, uit hoofde van het volk: want zij wilden nu wel gaarne gehoorzamen. Dus gingen zij voort, terwijl de bedienden van den Vicaris hen volgden. Toen zij derhalve aan de poort van het klooster kwamen, stond daar die monnik van St. Paulus (door wien de heeren Deken en Vicaris van de zaak verwittigd waren) hen op te wachten. En hen ziende, zeide hij, boertende, om hen te bespotten: „ Komt, mijne waardste „ broeders! komt: want uwe aankomst is ons hoogst ge- „ wenscht. Voorwaar heden zullen wij ons verblijden, „ heden zullen wij met u verheugd zijn. Komt, komt „ in.” Toen zijn de knechten naar hunnen heer teruggekeerd. De broeders bleven bijna een uur wandelen in het klooster, tot dat het noodige voor hunne bewaring gereed gemaakt was. Daarna is hun het bevel voorgelegd van de heeren Vicaris en Deken van de groote kerk te Utrecht, dat zij in strenge gevangenis zouden gesloten worden, en daar niet uitgaan, noch worden uitgelaten, ten zij met toestemming en goedvinden van de voorzeide heeren. Zoo zijn de broeders, hoewel tegenstrevende, gebracht in den kerker van het klooster van St. Paulus, te Utrecht. Men vond bij hen de brieven van den heer Proost van Klaarwater, aan den zaakverzorger te Haarlem, gelijk gezegd is, en aan den Stadhouders Hendrik van Arkelens, alsmede eene vervloekte procuratie, tegen hunnen Abt opgesteld, waarvan wij gemeend hebben, hier eene kopij te moeten laten volgen:

In den naam des Heeren! Amen. Zij te weten aan allen en een iegelijk, die dezen open brief zullen zien en

lezen, of hooren lezen, dat in het jaar van onzes Heeren geboorte 1515, op den tweeden dag der maand Augustus, te twee uren na den middag of daaromtrent, onder de pauselijke regering van den heiligen vader in Christus en onzen heer Leo X, door Gods genade Paus, wij, geordende broeders en zoonen van het konvent van St. Odulfus, van Staveren, te Hemelum, van de orde van St. Benedictus, in de diocese van Utrecht; onmiddellijk ondergeschikt aan den Apostolischen Stoel, allen kapittelheeren, in deze onze lager beschrevene zaak bijzonderlijk regt hebbende, op nieuw aanstellen, verkiezen, benoemen, afvaardigen en plegtig verordenden, tot onzen waren, zekeren, wettigen, en ontwijfelbaren procurator en bijzonderen gelastigde, onzen medebroeder broeder Johannes van Gelder. Alzoo echter dat het bijzondere aan het algemeene geene afbreuk doet, noch omgekeerd, te weten, tegen den heer Jacobus van Oest, voorgewend Abt, over en aangaande zijne kanonieke bevestiging, wettig en regtmatic verkregen en verworven van zijnen waren en eigen regter of superieur, welke bevestiging wij nu eischen, dat ten spoedigste vertoond en uitgeleverd zal worden aan onzen tegenwoordigen procurator, te dezen slechts bijzonder en meer bepaald gelastigd, op tijd en plaats, door hem te bepalen. En zoo niet, zullen wij in deze zaak, zoo als wij best kunnen, naar regt voortgaan. Bovendien staan wij aan onzen waren en voornoemden procurator slechts in dezen, zoo als voormeld is, de magt toe, om een of meer procurator of procuratoren in zijne plaats te stellen, indien dit noodig zij, en aan ieder van hen in het geheel, om hen of hem terug te roepen, onder verband van goedkeuring, overname, bekrachtiging en verpligting, en de overige noodzakelijke en geschikte bepalingen, welke gewoonlijk aan algemeene lastgevingen gehecht worden. Alles voor welgevallig zullende houden, wat door hem of hen, of elk van hen in het bijzonder, gedaan zal zijn,

altoos naar voorschrift van het regt, ten aanzien van het boven aangeroerde. Tot bevestiging en bekrachtiging van het bovenstaande, is het zegel van ons konvent onder dezen brief gedrukt.

En tot meerdere bekrachtiging van de tegenwoordige procuratie, verklaar ik Nicolaas Poppes, klerk van de diocese van Utrecht, op heilig apostolisch gezag openbaar Notaris, dat het bovengezegde geschreven of gemaakt is, als hierboven staat, onder getuige van mijne eigene handteekening. (Ook dit was geschreven door de hand van den notaris.)

Toen zij derhalve in den kerker geworpen waren, zond de heer Vicaris nog dien zelfden dag voetboeijen naar het genoemde klooster, waarin ook hunne voeten of beenen moesten gesloten worden, opdat hun geene gelegenheid, om te ontvlugten, overbleve. Dus zijn ook, behalve dat zij in den kerker waren, hunne voeten in harde ijzeren voetboeijen gesloten. En zoo zijn zij eenige weinige dagen, te weten ongeveer eene week, zeer vernederd in deze gevangenschap. Vervolgens heeft hij, aan wien de zorg voor hen was toevertrouwd, door genegenheid en medelijden bewogen, met aandrang verzocht, dat men hen toch niet langer in deze voetboeijen gekneld mogt laten, daar het reeds genoeg was, in den kerker opgesloten te zijn. Dus zijn hun de boeijen van de voeten afgenomen.

In dien tusschentijd zijn de Workumers overgegaan tot de verkiezing van eenen nieuwen Pastoor, en hebben, met alle moeite en inspanning, getracht, een uit de wereldlijke Priesters tot Pastoor te krijgen, met achterstelling van het regtsgebied des kloosters over die kerk. En daar de heer Abt van Staveren in die poging geenszins wilde toestemmen, waartoe hij ook geene bevoegdheid had, zonder toestemming en verlof van den Paus en den Bis-

schop, die de begeving van deze kerk bekrachtigden, zoo hebben de Workumers, toen zij zagen, dat zij zich niet van het klooster van St. Odulfus, van Staveren, te Hemelum, konden losmaken, uit de monniken van dat klooster, naar oud gebruik en inhoud van Apostolische brieven, tot Pastoor verkozen juist dien broeder Johannes van Gelder, die toen, te Utrecht, in de gevangenis zat, en dat wel zeer wederregtelijk. Want, ofschoon zij de vrijheid hebben, om uit het konvent te kiezen, wien zij willen, uitgezonderd den Abt, er is evenwel de bepaling bijgevoegd: *geordend* en *gehoorzaam*. Of deze nu gehoorzaam was, is hierboven, geloof ik, duidelijk genoeg aangetoond, en blijkt, dunkt mij, ook uit de straf of penitentie, welke hij toenmaals in de gevangenis onderging. Allerongehoorzaamst is hij immers, na het vertrek, of liever de verdrijving, van den Abt, onbeschaamd naar Staveren gegaan, en heeft, zonder aan den Abt zich te storen, als Keldermeester gehandeld, waarbij hij, met zijne makers (zoo als het opentlijk gerucht zeide, zich niet schaamde, dronken de kroegen te bezoeken. Hij nam, tot nadeel van den Pastoor te Staveren, de biecht af, zoowel aan soldaten als aan de burgers, en op Paschen diende hij hun, met eigene handen, even onvoorzigtig als onbeschaamd, de heilige communie toe, met verachting van alle vreeze Gods. Om deze en dergelijke dingen berispte de Abt hem somtijds vrij hard; maar hij, opgeblazen van trotschheid en verterende van nijd, waardoor hij gekweld was, verachtte en bespote de woorden van zijnen Abt. Zie, zulk eenen man verkozen zij tot Pastoor. En, om tot het onderwerp terug te keeren, Johannes van Gelder, nu verkozen, en nog in den kerker gesloten, zat zeer in de uiterste benaauwdheid en nood, en wist niet, wie hem daaruit zoude redden. Eindelijk, toen zij daar bijna twee maanden zoo in de gevangenis hadden doorgebracht, gebeurde het op zekeren tijd, dat de gevangen-

bewaarder, broeder Johannes van Keulen, niet zorgvuldig genoeg de binnenste deur des kerkers had gesloten (want de gevangenis was sterk gesloten met twee deuren). De broeders dus daarbinnen gelegenheid gevonden hebbende, maakten in het holle van den nacht, in stilte, die deur behendig open, verbraken de andere, en ontvlugten, nadat zij daar ongeveer zeven of acht weken opgesloten geweest waren. En zoo is Johannes van Gelder, zich verheugende, eensdeels over zijne bevrijding, en anderdeels over zijne verkiezing (daar hem het juk van den heiligen regel en gehoorzaamheid vrij zwaar viel), naar Friesland getogen. Daarna is hij heimelijk naar Utrecht terug gekeerd, om van den heer Vicaris zijne aanstelling te verzoeken, doch is door dezen afgewezen. Daarom, naar den officiaal van Utrecht gaande, om raad te vragen, is hij door dezen tot den Bisschop, naar Wijck, gezonden. Zoo, op den avond, te Oostbroek komende, onbekend bij den Keldermeester, verzocht hij dringend, hem een paard te leenen, om naar Wijck te reizen, zeggende, dat hij met zijnen Abt verzoend was; doch dit was onwaar. De Keldermeester wilde hem niet gelooven, of hij moest een schriftelijk bewijs van zijnen Abt vertoon, en ging bovendien, des morgens vroeg, met zijnen Onderkeldermeester, naar Utrecht. Hier vond hij den heer Abt Jacobus bij St. Paulus, die hem de geheele zaak verhaalde, en hoe Johannes van Gelder gelogen had. Van Gelder, wel vreezende, dat hij in zijne bedriegerijen betrapt zoude zijn, ging des morgens vroeg naar den Bisschop, of zijne raden, en braakte daar niet weinige noch geringe klagten over zijnen Abt uit, alsof deze altijd wederspanning geweest ware tegen den Hertog van Saksen (waarvan het tegendeel echter kennelijk waar was). Op die wijze drong hij zich in hunne gunst, en, door vele leugens zijne baan schoon veggende, verkreeg hij van die geldgierigen afkondigingen en aanstellingen, zon-

der de toestemming van zijnen Abt te vertoon, tegen alle orde van regt en gewoonte, bij het klooster en de kerk van Workum, tot dus verre, in acht genomen. Het zoude te lang zijn, al de strecken van Johannes van Gelder op te tellen, en omdat men tijd en plaats in het oog moet houden, is het beter, daarvan te zwijgen. Maar hij, naar Staveren terug gekeerd zijnde, meende van blijdschap, dat hij den hemel wel met den vinger kon raken, en pochte, dat hij niet meer onder de gehoorzaamheid van den Abt van Staveren was, of zijn zoude.

(Te dezer plaatse is een schimpdicht, van broeder Paulus Rixtel op Johannes van Gelder, uitgelaten, daar deze proeve van zijne dichtkunst, bij eene vertaling, alle verdienste zoude verliezen. Het is, namelijk, een teruglopend vers, hetwelk van voren af gelezen een lofdicht schijnt, maar, als men het van achteren op leest, een grof schimpdicht is.) (Zie de *Navorscher* 1854, X.)

Toen dus de beide voornoemde broeders uit den kerker ontsnapt waren, in het jaar 1515, omstreeks St. Martinus, en over en weder een waarachtig verhaal van de verderfelijke beroering der verslindende tweedragt gedaan werd, waardoor werd aangetoond, dat door de goddelooze zonen hun vader en wettige Abt verbannen was, met allerhande beledigingen, is het gerucht der ongehoorde schandalen (ofschoon het meermalen tot de ooren van vele vaders gebracht was) ook nu tot de kennis dier vaderen gekomen, aan wie, door de vergadering van het geheele kapittel en de paters presidenten, deze zaak ter onderzoeking was opgedragen, namelijk, de heeren Abten van Utrecht, Werden en Egmond. En omdat men toen vooral de tijden in acht moest nemen, hebben de voorzeide vaders aan de broeders van Staveren te Hemelum, welke plaatsen zij, uit hoofde van de gevaren van partijschappen, oorlogen en ziekten (want toen woedde nog de pest), niet in persoon konden bezoeken, eene opene vermaning gezonden in deze woorden:

Wilhelmus, door Gods genade, nederig Abt van zijne broederen en het klooster van St. Paulus, der orde van St. Benedictus, in de stad Utrecht, benevens de eerwaarde en Gode welgevallige vrome vaders en heeren Splinterus, Abt van St. Laurentius, buiten de wallen van Utrecht, alsmede Meynardus, Abt van St. Adalbertus, te Egmond, kloosters van de zelfde orde, en in dezen onze medege-deputeerde ambtgenooten, uit kracht van een besluit en reces van het jaarlijks kapittel. Aan onze geliefde broeders in Christus, Johannes van den Bosch, Franciscus, Godschalk, Fokke, Johannes van Gelder, Hugo van Oudenbosch, Lodewijk, en de overige broeders van het klooster van St. Odulphus, van Staveren, te Hemelum, geordende monniken van de boven genoemde orde, (wenschen wij) vermeerdering van aangenomene godsvrucht, en dat de verbonden der aangegane vereeniging, in liefde en vrede, naarstig onderhouden worden.

Wij zijn, voorwaar, door groote droefheid van hart en ontsteltenis van geest getroffen, en worden geslengerd door ijver voor de godsdienst, wanneer wij zien, dat de regel der behoorlijke tucht en de vruchten der heilige gehoorzaamheid, in geestelijke plaatsen en personen, verstoord, of op eenigerlei wijze onderdrukt worden. Daar het dus, door gedurige en langdurige zware klagten, van verschillende prelaten en andere geloofwaardige personen, zoo uit den geestelijken als uit den wereldlijken stand, ter ooren gekomen is van de vaders van het geheele heilige kapittel onzer vereeniging van Bursfeld, welk kapittel laatstelijk gehouden is in het klooster te Reynsborne, alsmede tot onze ooren, dat door u, bovengenoemde broeders! en mischien eenige anderen, als uwe medepligtigen, voorlang

eenige stoffen van beschuldigingen gerezen zijn, die gij hebt opgevat tegen den Gode behagelijken man en heer Jacobus van Oudewater, Abt van ulieden en van het genoemde klooster van Staveren, bij gelegenheid van welke men zegt, dat door u eenige buitensporigheden, geweldnarigen en beledigingen, van persoon en woning, aan hem zijn aangedaan, door de gewone en verschuldigde gehoorzaamheid aan hem te weigeren, en zijnen kapellaan de sleutels der abdij, met geweld en verwonding, te ontnemen, en dat anderzins andere ongehoorzaamheden en misdrijven bedreven en onderstaan zijn tegen hem en zijne waardigheid als Abt, welke hij sinds vele jaren bekleed heeft, door hem, naar uw eigen goeddenken, zonder regter of loop van regt, met der daad in den ban te doen, hem in de kerkdienst en daar buiten te ontwijken, en van u te verstooten, en door regtmatige vrees te verwijderen. Indien dit in waarheid zoo bestaat, kunnen en moeten wij zulks niet langer oogluikend dulden, tot ergernis en gevaar van onze bovengenoemde orde en vereeniging, daar het niet betaamt, dat gij uwen Abt verworpen hebt, en zonder hoofd leeft, noch ook, dat de heer Jacobus, uw Abt, uit zijn klooster, hetwelk hij zoo langen tijd vreedzaam bestuurd heeft, langer verbannen zij, zonder besluit der vaderen van voornoemde orde en vereeniging. Waarom wij, wel gesterkt met ingewonnene en geziene rijpe raadgevingen van regtsgeleerden, omtrent de goede en geldige bevestiging van uwen Abt voornoemd, aan u allen, en ieder in het bijzonder, hierboven genoemd, en alle uwe andere medepligtigen en aanhangers, in bovengemelde zaken of anderzins, als onze onderhoorigen, op gezag van besluit en reces der vaderen, in het kapittel, ten onzen aanzien, genomen, en uit kracht der heilige gehoorzaamheid, bevelen, dat gij hem als uwen waren Abt erkent, en de verschuldigde gehoorzaamheid, zonder verdere tegenspraak, niet weigert hem getrouwelijk te

bewijzen. Gij zult, zonder verwijl, door den brenger dezes briefs, met eigenhandig geschrift, ons te kennen geven, of gij dit weigeren of aannemen wilt. Anders zullen wij niet in gebreke blijven, met de strengste middelen en wegen, die ons ten dienste staan, tegen u, als met der daad gebannen en heiligschenners, te handelen, volgens den last, ons door het voormelde kapittel verstrekt. Gegeven te Utrecht, in het jaar 1515, op den vierten December, onder mijn zegel alleen, daar mijne ambtgenooten mij verzocht hebben, ook voor hen te zegelen.

Door deze rodelijke vermaning, zijn de rebellen niet getroffen, en hebben zich niet verwaardigd te doen, wat zoo aanzienlijke vaders en commissarissen besloten hadden. En deze zouden strenger tegen hen gehandeld hebben, gelijk zij in de vermaning gedreigd hadden, maar zij moesten voor de menigte wijken. Bovendien is er besloten, voor eenigen tijd zich stil te houden, uit hoofde van de tijdsomstandigheden, den oorlog en dergelijk gevaar. Intusschen zonden de rebellen den gezegden maanbrief naar Klarwater en Werden, om raad van hunne begunstigers aldaar. De heer Abt van Werden heeft dezen, met andere brieven van de voornoemde broeders, overgezonden aan regtsgeleerden te Keulen, tot onderzoek, of om een advies op te stellen, over de bevestiging van den Abt van Staveren, door den Bisschop verleend (welke de monniken trachtten te bewijzen, dat ongeldig was), zonder het privilegie van onvoldoende of liever vermeende uitzondering te vertoonen. Had hij dit maar niet gedaan, dan zoude hij zulke zware kosten, te weten, van zes goudgulden, voor dergelijk een advies, niet betaald hebben. Die regtsgeleerde heeft echter goed geschreven, in de veronderstelling van de uitzondering. Want het lijdt geen twijfel, dat, als men die op den voorgrond stelt, de Abt gedwaald heeft, met zijne bevestiging van den Utrecht-

schen Bisschop te verzoeken en aan te nemen, daar hij die, op deze wijze, van den Paus had moeten ontvangen. De monniken beweerden wel, dat het klooster uitgezonderd of vrijgesteld was, maar daarentegen ontkende de heer Abt zulks volstrekt, en hij is ten laatste in het gelijk gesteld, als later blijken zal. Doch een ander heeft echter beter geschreven, dan de reeds genoemde regtsgeleerde, namelijk, Meester Johannes van Tremonia, in zijnen brief aan den Abt van Werden, die een en andermaal herhaalde, dat het goed was, het privilegie van uitzondering in behoorlijken vorm te zien, om te weten, hoedanig en in hoeverre door den Paus eene uitzondering van het klooster, den Abt of de monniken, verleend was. Welke brief van Meester Johannes van Tremonia aan den heer Antonius, Abt van Werden, om hem te verzoeken, om ware informatie en goede consultatie van regt, in afschrift hier volgt:

Na voorafgaande nederige groete, eerwaarde vader en achtenswaardige leermeester!

Ik heb u eerw.'s brief ontvangen, benevens de kopijen, overgezonden aan den eerwaarden heer Abt van St. Martinus, te Keulen, en dezelve gelezen en verstaan hebbende, zoo heb ik het geval gesteld, gelijk het bestaat, zonder den naam van het klooster of konvent te noemen. Deze casus positio heb ik overgelegd aan den heer doctor Wilhelmus van Rees, om daarover eene goede en ware regtsinformatie op te stellen, volgens welke u eerw. en de aan u toegevoegde vaders in staat mogen zijn, naar regt en in waarheid, en tot zaligheid uwer zielen, in zoodanig geval beslissend te oordeelen. Ik heb aan denzelfden heer doctor, in vooruitbetaling, een goudgulden gegeven, daar hij het werk der verdediging op zich genomen heeft, en belooft, dat hij in de tegenwoordige zaak vooral spoed maken zal, enz. Bij den eersten oogopslag

schijnt het mij toe, dat aan den heer Abt van Staveren onrecht geschied is, daarin, dat hij beroofd is van zijne bezitting, of hoe men het noemen wil, van zijne kerkvoogdschap; daar de regten verbieden, dat een bezitter van zijne bezitting beroofd mag worden. Dezelve Abt is wel kanoniek verkozen, zoodat de keuze ten opzichte en van de verkiezers, en van den verkozene, niet aangetast is, noch tegenwoordig kan aangetast of betwist worden. Uit kracht hiervan had hij en heeft hij een verkregen regt op de kerkvoogdij. In de confirmatie, van den Bisschop verkregen, heeft hij niet gedwaald ten aanzien van het regt, maar ten aanzien van het privilege van uitzondering. Doch hij heeft verkeerd gedaan, met die niet, op den verplichten tijd, van den heiligen Apostolischen Stoel aan te vragen, En Pannor (10), in cap. 1, *De supp. negli. prelatorum*, houdt in, dat ook de abten, die eene uitzondering of vrijstelling genieten, door hen kunnen geconfirmeerd worden. Hoe het zij, de Abt heeft voor zich eene kanonieke verkiezing, eene bisschoppelijke bekrachtiging en de erkenning van zijne oversten, als titel en grond van de bezitting zijner prelatuur.

Gesteld, dat zijne confirmatie nietig is, dan moet hij, regtens, desniettemin in zijne bezitting gehandhaafd worden. Desgelijks de tekst, aan het einde, in cap. *Nihil est de elect.*, zegt, dat verkozenen, wier confirmatie onmiddellijk behoort aan den Paus van Rome, als zij op zeer verren afstand en buiten Italië geplaatst zijn, wegens de behoefte en het welzijn der kerken, bij dispensatie, een geestelijk en tijdelijk bestuur kunnen uitoefenen, mits dat zij eenstemmig zijn verkozen, en onder voorwaarde, dat zij van de kerkelijke goederen volstrekt niets vreemden, maar het geschenk der benedictie ontvangen, gelijk zij die dus verre gewoon zijn te ontvangen. Dit

(10) Pannormitanus?

staat daar. En men zie de aantekening op het woord *besturen*. Volgens de voormelde wetten, zijn de zielen onder hem niet verloren gegaan. Alleen staat tegen zijnen persoon cap. *Cupientes de elect.*, lib. VI, waarin eene straf gesteld is op de verkozenen, zoo zij, tegen den inhoud van dat cap., de confirmatie niet op den verschuldigten tijd verzocht hebben, hierdoor zelfs berooven wij hen van de kracht der op hen uitgebrachte verkiezing, en besluiten, dat de Bisschoppen van hun regt verstoken zijn, indien zij, door soortgelijke verkiezing, eenig regt mogten verkregen hebben. Dat zijn de woorden van den tekst. Maar het genoemde cap. betreft niet precies ons geval, omdat de voornoemde Abt niet geweigerd of verzuimd heeft, de confirmatie aan te vragen. Op ons geval is dus toepasselijk cap. *Si confirmationem de elect.*, lib. VI, hetwelk zegt: „ Zoo hij, die de confirmatie verleend „ heeft, daartoe de bevoegdheid niet gehad heeft, en „ daarom de confirmatie vernietigd wordt, is evenwel „ hierom de voorafgegane verkiezing, zoo zij overigens „ kanoniek is, niet krachteloos te achten,” enz. Dewijl dus de verkiezing van den Abt niet bestreden of vernietigd kan worden, zoo blijft zij van kracht, en alleen de confirmatie kan van kracht beroofd worden; maar als die van onwaarde en nietig verklaard is, kan hij eene andere en geldige confirmatie van de op hem uitgebrachte verkiezing verkrijgen, van den Apostolischen Stoel. Het zoude goed zijn, eene kopij te hebben van dat privilege van uitzondering, om de woorden, in dat privilege vervat, dan zoude het gemakkelijker zijn, in het tegenwoordige geval te adviseeren. Ook het zelfde privilege, hoe de Abt, en hoe het klooster, en hoe de broeders vrijgesteld zijn. Ook moet men vernemen, welke recognitie zij jaarlijks, als St. Pieters penning, aan den Apostolischen Stoel betalen, uit hoofde van de uitzondering. Ook moet men aanmerken, dat de door den Paus uitgezonderde niet uit eigen

beweging van het privilegie der vrijstelling afstand kan doen, zonder verlof van zijnen overste, enz. Bovendien voeren dezelve monniken geene andere wet aan, waarom zij niet gehouden zijn aan hunnen vermeenden (zoo zeggen zij) Abt, dan alleen de buitengewone van Bonifacius VIII, *De elect. injunctae*. Maar dat buitengewone decretaal strijdt niet voor hunne meening, ten aanzien van het tegenwoordige geval: want het decretaal zegt: „ Bij „ de tegenwoordige bepaling, die van altijddurende kracht „ zijn zal, stellen wij dus vast, dat de Bisschoppen „ en andere hoogere prelaten, alsmede de Abten, Priors, „ en de overige bestuurders van kloosters, onder welken „ naam zij ook aangeduid worden, die bij den Aposto- „ lischen Stoel bevorderd worden, of de gave van con- „ firmatie, consecratie of benedictie ontvangen, niet onder- „ staan, de aan hen toevertrouwde kerken en kloosters „ te aanvaarden, of het beheer van kerkelijke goederen „ op te vatten, zonder brieven van den gezegden Apos- „ tolischen Stoel, waarin hunne bevordering, bevestiging, „ wijding of inzegening vermeld is, en dat niemand hen, „ zonder vertoon van genoemde brieven, ontvange, of „ hun gehoorzame, enz., niet op straffe van schorsing in „ de dienst, maar op straffe van schorsing in het ont- „ vangen van de inkomsten der beneficiën.” Al het an- dere, wat die monniken, in hunnen brief aanvoeren, doet weinig tot het onderwerp, dan alleen, om hunne ongehoorzaamheid te bemantelen. Maar het mandaat, hetwelk tegen dezelve monniken, door de tegenwoordige Abten, is uitgevaardigd, is, naar mijn oordeel, op regt, billijkheid en rede gegrond, weshalve men daaraan te regt behoorde te gehoorzamen.

Desgelijks schijnt het mij toe, sedert dat die heer Abt kanoniek en eendragtelijk verkozen is, en overigens geschikt is voor die waardigheid, dat hij voor God en in waarheid de wezenlijke prelaat van zijn klooster is, als

door God geroepen, gelijk Aäron; en dat zij gehouden zijn, hem voor hunnen prelaat te erkennen, en hem te gehoorzamen, zoo lang hij door den regter niet bepaaldelijk is afgezet, en dat de broeders niet regters kunnen zijn in hunne eigene zaak. En, gelijk uw eerw. weet, zoo lang hij door de kerk geduld wordt, al is hij nog zoo misdadig, zijn de onderhoorigen gehouden, als hunnen prelaat te dulden ook eenen vermeenden prelaat, en hoe de zielen der onderhoorigen behouden worden, vindt men cap. *Sciscitantibus*, XV, q. 8. Nogmaals, gelijk ik geschreven heb, het zoude goed zijn, de woorden van het privilegie der uitzondering te zien, te lezen en te verstaan.

Bovendien heb ik verstaan, van den heer Lambertus Brake, Pastoor te Tremonen, die gezonden was, om de confirmatie van den hoogerwaarden heer Aartsbisschop van Keulen, dat te Rome, in het boek of register der jaargelden, uitdrukkelijk beteekend of beschreven zijn de abdijen, die, niet uitgezonderd zijnde, behooren tot de confirmatie van den Aartsbisschop van Keulen. Desgelijks zijn mede aldaar, in het zelfde register, aangeteekend de abdijen, behoorende tot het bisdom van Utrecht, welke uitgezonderd zijn; voor de niet uitgezonderde zijn zij genoodzaakt aan den Bisschop, tijdens de confirmatie, een jaargeld te betalen. Daarom in zoo verre te ontvangen door den Bisschop, voor de confirmatie van een of ander abt, die zijne confirmatie van den Bisschop ontvangt enz. En zoo het ter kennis komt van de presidenten der Apostolische kamer, of van de ontvangers der jaargelden, dat voormelde abdijs uitgezonderd is, en dat de Abt zijne confirmatie niet heeft van den Apostolischen stoel, is het te vreezen, dat zij het regt van confirmatie moeten eischen, benevens de door den Abt genotene inkomsten, van den dag af, waarop hij zijn beheer aanvaard heeft, en hierdoor zoude het klooster geheel te gronde gerigt worden.

En gelijk uw eerw. verstaan zal, uit de bevestiging van regt van den heer doctor, is de Abt zelf niet van regtswege ontzet, wegens zijne nalatigheid of verzuim, maar moet eerst bij vonnis van den regter ontzet worden; en zoo veel ik van de practizijns der curie verstaan heb, wordt de zaak niet opgedragen aan regters buiten de Roomsche curie, maar in de curie, aan een of twee Kardinalen, tot onderzoek. Na gedaan onderzoek, geschiedt de ontzetting door den Paus, in het consistorie, met groote deftigheid en onkosten. De ontzetting geschied zijnde, zoo als ik heb aangeroord, dan eerst moeten de beampten der Apostolische curie, als naar regt, de inkomsten opeischen, zoo die ontvangen zijn, als die hadden kunnen ontvangen worden, en zij mogen er zich niet aan storen, of het klooster daardoor te gronde gerigt wordt of niet.

Derhalve zullen die monniken, door hunne ongehoorzaamheid, volgens hun geweten, door de verwerping van hunnen Abt, aan de orde schande aandoen, en hun klooster geheel te gronde rigten. Uit het voorafgaande neme uw eerw. een goed voornemen, tot bevordering van den vrede en het heil der zielen, van de eer der orde en van het welzijn diens kloosters. Ook zal, naar mijn inzien, het zeer noodzakelijk zijn, dat uw eerw. naar het klooster gaat, om de broeders tevreden te stellen, en naar den heer Abt zelven, om hem te verwittigen, dat hij zich in de Roomsche curie getrouwe en verstandige vrienden moet maken, door wier bemiddeling hij eene goedkeuring en nieuwe voorziening van zijne waardigheid, als Abt, verkrijgt. Deze vrienden moeten naarstig onderzoeken, of zijne abdij, in het register der jaargelden, als uitgezonderd staat aangeteekend, opdat hij eene overeenkomst sluite met de Apostolische kamer, voordat deze de zaak voor de regtbank brengt. In de zaak van de berooving zullen de broeders het verliezen, omdat zij gehouden zijn tot teruggave van het geroofde, voordat er over de

zaak van ontzetting gehandeld wordt. En zoo dan de zaak van ontzetting wordt verwezen, als naar regt, zullen de heer Abt en het klooster beide schade lijden. Ook schijnt het mij niet geraden, deze regtsinformatie aan de broeders te laten zien, wegens den haat, dien zij tegen hunnen Abt hebben opgevat. Want aan de broeders zullen het meest behagen de wetten, die tegen den Abt spreken, en zij zullen tegen de wetten, die voor den Abt spreken, op eene of andere wijze, oplossingen uitdenken, of doen uitdenken. Daarom is het zeer noodzakelijk, dat het verschil op den weg van vrede, en in vriendschap tusschen den heer Abt en de broeders, bijgelegd worde, opdat zij in onderlinge liefde vereenigd worden. Vervolgens moet de heer Abt, met hulp zijner vrienden, zijn best doen, om den Apostolischen stoel tevreden te stellen, en hetgeen noodig is daarvan te verkrijgen. En zoo uw eerw. in den eersten tijd niet gaan kan naar den heer Abt en de broeders, dan moge zij betere middelen beramen, dan uit de consultaties van den heer Doctor en mijne bespiegelingen, om aan den heer Abt en de broeders te schrijven, dat zij toch vooral de zaak geheim houden, opdat zij niet ter kennis van velen kome. En niemand van hen moet iets ondernemen, opdat de zaak slepende gehouden worde, tot dat uw eerw. bij hen verschenen is, om over vrede en billijkheid te handelen. Door tusschenkomst van den heer en Meester Johannes Pels, die een verstandig en naarstig regtsgeleerde is, en door tusschenkomst van den eerwaarden Meester Johannes Winkel, Proost van Zanten, in het diocese van Keulen, en van de kerken van St. Johannes, te Utrecht, van St. Severinus en de h. Maria tot de trappen, te Keulen, enz. die veel invloed heeft bij den Paus, en veel ondervinding van zaken bij de curie, en, eindelijk, door tusschenkomst van den beschermer en procurator der orde, kan men de zaken schikken, onderzoeken en

verkrijgen, die bij den Apostolischen stoel geschikt, onderzocht en verkregen moeten worden. Evenwel moeten men met omzigtigheid en voorbedachtzaamheid handelen, en niet onverschillig aan iedereen vertrouwen schenken, enz. Uw eerw. gelieve ten beste te duiden en op te vatten, wat ik, zonder orde, onvoorzigtig en jongensachtig, geschreven heb.

Deze brief is geschreven aan den eerwaarden heer Abt van Werden, door Meester Johannes van Tremonia, en door den zelfden is de volgende consultatie of regtsinformatie verzocht (buiten weten van den eerwaarden heer Abt Jacobus van Oest), bij den heer Doctor Wilhelmus Rees, te Keulen, die wel geschreven heeft, maar in de veronderstelling van het bestaan der uitzondering: want hij had het privilegie van het klooster niet gezien, hetwelk de uitzondering scheen te behelzen. Maar deze consultatie is geschied op verzoek van den heer Abt van Werden en de broeders te Staveren, die hun schrijven aan denzelfden heer Abt van Werden gezonden hadden, tegelijk met het mandaat der vaders visitateuren, dat even voor het begin van dezen gezegden brief, van woord tot woord hierboven is medegedeeld, en van welk mandaat en brief der broeders ook meester Johannes van Tremonia, in zijnen gezegden brief, melding gemaakt heeft.

Hier volgt de consultatie of regtsinformatie, door den genoemden Meester Johannes van Tremonia verzocht, van den heer Doctor Wilhelmus Rees, te Keulen, over de zaak of het geschil tusschen den heer Abt van Staveren en de kloosterbroeders aldaar.

Zekere N., monnik van de orde van St Benedictus, wiens klooster onmiddelijk onderworpen is aan den Apostolischen Stoel, en tot de kerk van Rome, of bijzonderlijk, of onmiddelijk, of ook eenvoudig behoort, is, naar

het kanonieke regt, door zijne medebroeders, tot Abt verkozen, zonder dat hij binnen den behoorlijken tijd, van de op hem uitgebragte verkiezing, aan den gezegden Stoel, kennis gegeven heeft, maar hij heeft die verkiezing gepresenteerd aan den Bisschop van het diocese, waaronder hij ressorteert, binnen den behoorlijken tijd of regstermijn, en verkregen, dat door dezen de verkiezing gewettigd en de gave der benedictie verleend is. En uit kracht van deze confirmatie en benedictie, heeft de zelfde N., sedert ongeveer twintig jaren, en gedurende al dien tijd, als Abt, en in die hoedanigheid, het gezegde klooster bestuurd, en alles verrigt, wat tot den Abt van hetzelfde klooster en zijne ambtsbediening behoort en behoort, zonder iemands tegenzeggen.

Nu wordt de twijfel opgeworpen, of de confirmatie en benedictie van dien benoemde, naar regt, geldig en van kracht zijn. Alsmede, of de monniken of broeders van zulk een klooster, regtens, gehouden zijn, denzelfden N. voor hunnen Abt te erkennen, en of zij verplicht en gehouden zijn, aan hem eer, achting en gehoorzaamheid te betoonen en te bewijzen. En of dezelve N., naar regten, zijn bezit kan voortzetten. Deze punten heb ik, als de voorname of voornaamste van het tegenwoordige geval, gemeend te moeten bijentrekken. Want als deze opgelost zijn, is ook de knoop van andere punten, die misschien opgehaald kunnen worden, opgelost.

Wat de ontkenning van den eersten twijfel betreft, in veronderstelling van de uitzondering, voor zoo verre te dezen voldoende zijn zal, en met afsnijding van alle omhaken, zeg ik, dat de confirmatie en benedictie, waarover zij in geschil zijn, ongeldig zijn, en als zoodanig, naar regt, beschouwd moeten worden. En hiertoe word ik voornamelijk bewogen, door dat zij niet blijken verleend te zijn van den Apostolischen Stoel, aan welken het klooster zelf, gelijk voorgeschreven wordt, onderworpen is.

(Verder vertaal ik dit, en twee volgende bladen niet, omdat zij geheel geschreven zijn in het regtsgeleerd jargon van die dagen, en voor de helft opgevuld met aanhalingen van en verwijzingen naar wetsartikels en uitspraken in regtsgeleerde werken, die voor geene vertaling vatbaar zijn. Alleen laat ik nog volgen de conclusie, als voor den lezer eenigzins belangrijk.)

Om uit het voorgaande een besluit te trekken, zeg ik, gelijk ik gezegd heb, dat die N. komen zal, en door zijne medebroeders, als voorheen, geacht en geëerd moet worden, en dat hij het bezit, waarin hij, van den dag zijner benoeming af, gesteld is, kan voortzetten, tot dat, als naar regten, een declaratoir, benevens eene citatie, voorafgegaan is, terwijl aan den zelfden N. het middel van appelleeren overblijft.

Men raadt tot rust tusschen genoemden N. en zijne medebroeders, opdat niet deze en andere dingen ter ooren komen van hebzuchtigen en geldgierigen, waardoor de fortuin des kloosters grootelijks gevaar zoude kunnen loopen, terwijl er, zonder twijfel, minder schade en ongemak aan het klooster kan overkomen, door gezegden N. in zijn vruchtgebruik van de kloostergoederen te dulden, dan door den afloop van het voorgestelde geval af te wachten. Weshalve ik dit en andere dingen aan de broeders en den voorzienigen en vredelievenden bemiddelaar, tot hartgrondige overweging, overlaat, daar er de voortdurende schade en noodlottige afhankelijkheid van het klooster mede gemoeid is. Voor hem, dien weinige woorden genoeg zijn, eindig ik dezen. Lof zij der ondeelbare Drieëenheid!

Wilhelmus Wisch van Suessi, Doctor in de regten, eigenhandig.

Door deze adviezen of consultaties van regtsgeleerden, vooral van voornoemden heer Doctor Wilhelmus en Johannes van Cremonia, zijn de rebellen nog niet bewogen,

maar, meer nog tot onzinnigheid vervoerd, roepen zij openlijk voor het volk zich als overwinnaars uit tegen hunnen Abt, als die het pleit verloor. Dit hadden zij echter niet uit deze consultaties, welke zij geenszins gezien hadden, volgens den raad van Johannes van Tremonia, die zeide, dat men toch deze consultaties aan de broeders niet zoude toonen, of in handen geven, gelijk hierboven blijkt uit zijnen brief, geschreven aan den eerwaarden heer Antonius, Abt van Werden, welke aanvangt: „Na voorafgaande nederige groete,” enz. Maar door de inblazing van zekeren prelaat, in wiens handen de van Keulen of Werden gezondene consultaties gekomen waren. Want deze heeft gezegd, dat zij pleitten voor het verlangen der broeders, hetgeen ieder, die ze gelezen heeft, weet, hoe dwaas het is.

Eindelijk haastten zij zich, om onverwijld over te gaan tot de verkiezing van eenen nieuwen Abt. Hierin zijn zij echter verhinderd en voorgekomen door verschillende wederwaardigheden, die in Friesland plaats vonden, en waardoor hunne dwaze vermetelheid belemmerd werd. Doch een nieuwe Prior werd door hen aangesteld, om in hunne schriften en handelingen een hoofd te hebben.

De voorzeide adviezen, te Keulen gegeven, hadden zij, buiten weten van hunnen Abt, den heer Jacobus, laten opmaken. Evenwel zijn zij in handen van den heer Abt gekomen, en niet, op zijnen tijd, in hunne handen. De volgende regtsgeleerde adviezen zijn, op verzoek van den heer Abt, te 's Gravenhage opgesteld.

Volgt de consultatie van Meester Gerardus van Myda, Doctor in de regten te 's Gravenhage.

Gevraagd zijnde in de zaak van den eerwaarden vader in Christus, den heer Jacobus van Oudewater, Abt van Staveren, die, meer dan twintig jaren geleden, kanoniek verkozen, en door den Bisschop geconfirmeerd is, en die

nu, onder voorwendsel van eene voorgegevene uitzondering, door zijne kloosterlingen veracht en uit zijn bestuur, hetwelk hij tot dus verre uitgeoefend heeft, verdreven wordt, terwijl zij weigeren hem de gewone gehoorzaamheid te bewijzen, komt het mij voor, te moeten zeggen, dat dezelve eerwaarde heer in het bezit en beheer van gezegde Abdij moet gehandhaafd worden, dat hij de ware en ontwijfelbare Abt is, en dat men als zoodanig hem moet gehoorzamen. Als bewijs hiervoor breng ik bij, enz. enz., dat, naar gemeen regt, de Abten niet gehouden zijn, hunne confirmatie van den Paus te vragen, maar dat de magt, om de verkiezing te bevestigen, van regtswege, behoort aan hunne onmiddellijke superieuren. Daar dus de genoemde eerwaarde vader kanoniek verkozen, en door zijnen onmiddellijken superieur, te weten den Bisschop, bevestigd is, schijnt hij een verkregen regt op gezegde abdij te hebben, en op de uitoefening van dat regt, hetwelk hem de gezegde confirmatie verleent, enz. enz. En ik meen niet, dat hier tegen staat de aanhaling van de voorgewende uitzondering, verleend door Innocentius IV, enz.: want men antwoordt, dat de Bisschop, sedert meer dan honderd jaren, de gezegde verkozen Abten bevestigd heeft. Nu is het klaar, volgens regt, dat daarentegen de uitzondering en het regt, hetwelk de Paus op het konvent heeft, geprescribeerd wordt, door de honderdjarige verjaring, enz., enz. Dus, gelet op de langdurige en zeer langdurige confirmatie door den Bisschop, blijft er, mijns oordeels, geen twijfel over, of de gezegde confirmatie, door den Bisschop, heeft de verkiezing van voorzegden eerwaarden heer bekrachtigd, en hem tot den waren en onbetwistbaren Abt gemaakt. Ook geloof ik niet, dat hier tegen staat, dat wel eens de Pausen van Rome de gezegde Abten bevestigd hebben: want ik geloof, dat dit geschied is uit kracht van het voorbehoud, waardoor de

Paus zich voorbehoudt, om in alle waardigheden te voorzien, enz., enz., en niet onder voorgeven van eenig bijzonder regt van uitzondering. Waarom door mij gezegd wordt, dat de Paus altijd het regt voor den Bisschop bewaart, en dit ongeschonden gehouden wil hebben. Zoo komt het mij voor, Gerardus van Myda, Doctor in de regten, volgens de wet te moeten zeggen, in de veronderstelling van de waarheid van hetgeen, dat ik elders gesproken heb. En hierom zeg ik, dat genoemde kloosterbroeders moeten gestraft worden, volgens den inhoud van de statuten der orde, opdat de straf van eenen de schrik zij van velen.

Een ander consult, van den heer Meester Doctor Jacobus, Deken van het collegie te 's Gravenhage, in Holland.

Geval.

Iemand is verkozen tot Abt van Staveren, in Oostfriesland, en bevestigd door den hoogerwaarden heer Bisschop van Utrecht, in wiens diocese het genoemde klooster gelegen is.

Nu, ten tijde der beroering in Friesland, staan eenige jongeren en rebellen tegen hem op, zeggende, dat zijne voorzegde confirmatie niet geldig is, omdat hij niet geconfirmceerd is door den Apostolischen Stoel, waaraan het klooster is onderworpen. Hierbij halen zij aan eene verordening of concessie van Paus Innocentius IV, van het jaar 1245, welk privilegie de ondergeschreven woorden behelst, en uit kracht van welke woorden zij beweren, dat het klooster uitgezonderd en vrijgesteld is van den Bisschop door den heer Innocentius, met het deel, waarop zij zich gronden, hetwelk hier volgt, van woord tot woord, met zijne dagteekening.

Privilegie van Innocentius den vierden.

Innocentius, de Bisschop, de knecht der knechten Gods, aan zijne geliefde zoonen, den Abt van het klooster van St. Odulfus, te Staveren, van de orde van St. Benedictus, in het bisdom van Utrecht, en diens broeders, zoo tegenwoordige als toekomstende, welke het leven naar den regel der orde hebben aangenomen. Aan hen, die voor altijd het geestelijke leven verkiesen, betaamt het, eene hoede en bescherming te hebben, opdat niet misschien een aanval van eene of andere roekeloosheid, of hen van het voornemen afbrengende, of de kracht, hetgeen God verhoede, der heilige godsdienst ontzenuwe. Daarom, geliefde zoonen in den Heer! staan wij uwe regtmatige eischen toe, en nemen het klooster van Staveren, van de orde des h. Benedictus, in het diocese van Utrecht, hetwelk tot de kerk van Rome onmiddellijk behoort, en in hetwelk gij aan de Goddelijke dienst gewijd zijt, onder de bescherming van den heiligen Petrus en de onze, en bevestigen dit, door het privilegie des tegenwoordigen briefs, enz. Gegeven enz. ten jare 1245.

Ter andere zijde zegt de voornoemde prelaat, met de oudsten van gezegd klooster, en brengen, tot bevestiging van hunne meening, bij eene zekere confirmatie van eenen Abt, geschied in het jaar 1417, den 17. der maand Mei, door den Bisschop van Utrecht, Fredericus van Blankenheim, als volgt:

Fredericus, door de genade Gods, Bisschop van Utrecht, enz.

Toen, even als nu, en nu, even als toen, bekrachtigen wij, door het zelfde ons gezag, de gemelde verkiezing, dezelve goedkeurende en bevestigende, en stellen

denzelve broeder Alcherus aan tot bestuurder van hetzelfde klooster, en benoemen hem tot Abt, enz. Gegeven te Utrecht, in het jaar 1417, den 17. der maand Mei.

Daarenboven brengen zij eene commissie bij, gerigt aan den Abt van Jeruzalem, in Friesland, waarbij het regt aan den Bisschop van Utrecht gereserveerd wordt, opdat hem in het vervolg geen achterdeel bezware in zijn regt, onder dagtekening van het jaar 1492, gelijk hieronder de kopij daarvan volgt. Alsmede eene confirmatie van zekeren tegenstander, uit de Cistersienser orde, van Innocentius VIII, waarbij hij de verschillen in Friesland aan zekeren regter toevertrouwe.

Innocentius, Bisschop, knecht der knechten Gods, aan zijnen geliefden zoon, den Abt van het klooster der heilige Maria in Jeruzalem, enz.

Want wij staan, door dezen brief, toe aan denzelve Reynerus, zoo het u gelukt, uit kracht van dezen brief, dezelve vereenigde kloosters met zijnen persoon te voorzien, en hem tot Abt over dezelve aan te stellen, dat hij de gave der benedictie mag ontvangen, van welchen Katholieken kerkvoogd hij wil, zoo die bij gezegde abdij in gunst en betrekking staat, en wij vergunnen aan dezen kerkvoogd, dat hij die benedictie, op ons gezag, vrijelijk mag verleen. Doch met dien verstande, dat hierdoor aan onzen eerwaarden broeder, den Bisschop van Utrecht, aan wien de genoemde kloosters, naar gewoon en erkend regt, onderhoorig zijn, geen nadeel of verkorting van regt, in het vervolg, geschiede. Gegeven te Rome, enz. in het jaar van des Heeren geboorte 1492.

Zoodat uit het bovengezegde blijkt, dat eene confir-

matie van eenen abt, in lateren tijd, door den heer Bisschop van Utrecht wettig en wel geschied is.

Uit het bovengenoemde geval ontstaan de volgende twijfelingen, en wel vooreerst: of het privilegie, gegeven door den h. Innocentius, van het jaar 1245, die uitwerking heeft, dat daardoor het gezegde klooster is uitgezonderd, en buiten bereik gesteld van de gewone magt van den heer van Utrecht, onder welke het gelegen is. Het schijnt van ja, omdat het een privilegie of gunstbewijs van eenen vorst is, hetwelk in den ruimsten zin moet opgevat worden, en dus, zoo het schijnt, te moeten uitgelegd worden, dat zij uitgezonderd zijn, en onderworpen aan den Apostolischen Stoel, en niet aan den Bisschop, volgens den inhoud en begrip van voorzeggd privilegie, van denzelfden h. Innocentius.

Daarentegen is het waarheid, dat gezegd privilegie geene vrijstelling van den voornoemden Bisschop uitwerkt, maar alleen eene vermeerdering van verdediging van dezelfde monniken, omdat wel een privilegie, door eenen vorst gegeven, in den ruimsten zin uitgelegd moet worden, wanneer het met het regt overeenkomstig is; maar wanneer het daarmede niet strookt, en ten nadeele is van eenen derde, zoo als in ons geval, moet het in den bekrompensten zin uitgelegd worden, zoodat het niet aan dien derden schaden kan, in zijn welgegrond en verkregen regt. Dus moet het voorzeggde privilegie niet uitgelegd worden ten voordeele van die jongelingen, die staan tegen hunnen prelaat, maar aldus, dat het niet schaadt, noch aan den Abt, noch aan den Bisschop van Utrecht. Maar wat er geschied is, door den gewonen Bisschop, in de bevestiging van de verkiezing van den tegenwoordigen prelaat, moet zijne gevolgen uitwerken.

Daarvoor pleit de bevestiging van den heer Bisschop van Utrecht, Fredericus van Blanckenhem, in het jaar 1417, die toen zekeren Abt, van gezegd klooster, heeft

bevestigd. Daarvoor pleit ook de bevestiging van zekeren Cistersienser, tot gezegde abdij, door Innocentius VIII, om aan zekeren regter de beslissing van eenige geschillen, in Friesland, op te dragen, gedagteekend in het jaar des Heeren 1492, waarbij, echter, voorbehouden is, dat aan den Bisschop van Utrecht, aan wien genoemd klooster, naar gewoon regt, erkend wordt onderhoorig te zijn, in het vervolg, geen nadeel toegebracht worde.

Uit al hetwelk blijkt, dat het genoemde klooster en de geestelijken in hetzelfde geregtigd zijn en blijven, om hunnen Abt te verkiezen, en de confirmatie te verzoeken van den heer Bisschop van Utrecht, en in dat bezit, regtens, behooren te blijven en gehandhaafd te worden. Omdat zij, wegens de langdurige bezitting, ten aanzien van het vorenstaande, dat is, van de verkiezing en bevestiging, eenen wettigen en onbetwistbaren titel hebben verkregen. Want door eene praescriptie van 30 of 40 jaren is zulk een titel ontwijfelbaar, en wordt er niet meer naar onderzocht, en doordien hebben zij verkregen *goede trouw*, dat is, een burgerlijk bezit, hetwelk, gevoegd bij het natuurlijk bezit, hen de vrucht doet genieten. En zoo hebben zij de magt of het genot verkregen, van eenen prelaat of Abt te kunnen kiezen, en deze kan, als zijn wettig genot, de confirmatie vragen van den voorzeggden gewonen Bisschop, zoodat zijne confirmatie wettig moet onderhouden worden door allen, in weêrwil van hetgene, dat door de rebellen, in ons geval, wordt aangevoerd.

Het hindert ook niet, dat het gebouw van het oude klooster verwoest is, door het zeewater, en dat de geestelijken van dat klooster een ander gebouw hebben gesticht, op den vasten wal: want hierdoor kan men niet zeggen, dat het ligchaam ontbonden is en ophoudt te bestaan, naar regtsbegrip. Doch de privilegiën, aan het ligchaam der geestelijken toegestaan, duren nog voort, en het is niet noodig, dat zij hernieuwd worden. Anders

zoude het zijn, als het klooster, op gezag van den Paus, gesloopt ware. Dewijl toch eene levenlooze zaak, zoo als een gebouw, geene regten bezit, maar een verstandelijk ligchaam (niet een stoffelijk) de regten van een kapittel bezit, zoo kan men, niettegenstaande de vernieling van het klooster, door het zeewater, niet zeggen, dat het klooster, als konvent, ontbonden is, maar het behoudt alle voor het klooster verkregene regten.

Zoo blijft dus ons verklaard besluit, dat de confirmatie van den tegenwoordigen prelaat, dat is, den Abt van gezegd klooster, gedaan door den Bisschop van Utrecht, moet onderhouden worden, als wettig geschied. En die zich daartegen verzetten, moeten geacht worden, roekeloos te handelen, en, door den voornoemden prelaat, gestraft worden met de verdiende straffen.

Zoo komt het mij voor, Jacobus Ruysch, den geringsten onder de regtsgeleerden, behoudens altoos het gevoelen van beter wetenden.

Ruysch Ja.

Deze zijn de consultaties of regtsinformatiën, welke geschreven zijn, om de vriendschap en vasten vrede te herstellen, tusschen den eerw. heer Abt en zijne medebroeders, wier zamenspanning en misnoegdheid tot eenen bijna onverzoenlijken twist zoo ontbrandde tegen hunnen Abt, dat, zonder zijne verwijdering uit de dienst, volstrekt niets hun genoeg was. Want, gelijk het klaar en duidelijk is als de dag, hebben zij de vermaning, door de visitateuren aan hen gerigt, opdat zij zouden terug schrijven, of ieder zijnen eigen titel weder zoude aannemen, en den verschuldigden eerbied aan den Abt bewijzen, of niet, geheel en al in den wind geslagen; welke vermaning, evenwel, in regt, billijkheid en rede, gegrond was, zoo als Meester Johannes van Tremonia getuigt, in zijnen brief aan den heer Antonius, Abt van Werden,

welken wij hierboven hebben afgeschreven. Bovendien is die zelfde last- of vermaanbrief, door voornoemde broeders, overgezonden, om te Keulen te laten onderzoeken, of de visitateuren met regt of onregt dien tegen hen hadden uitgevaardigd. Daarom is zulk een breed en uitvoerig advies, over de zaak, geschreven door den heer Doctor Wilhelmus Rees en Meester Johannes, enz., en is dat gekomen in handen van den eerw. vader en heer Jacobus van Oest, Abt van Staveren. Derhalve ook heeft de zelfde heer Abt, om nader de doctoren te Keulen, en de vaders van het geheele jaarlijksche kapittel der Bursfelder vereeniging, te raadplegen, plan gemaakt, om zich te begeven naar het jaarlijksche kapittel, hetwelk destijds te Keulen, bij St. Pantaleon, gehouden zoude worden, opdat hij, aldaar ingelicht, omtrent de waarde of onwaarde zijner confirmatie, volgens den raad der vaders, zijn ambt van Abt aan hunne handen zoude overlaten. Doch, aangezien niet elke poging altijd een gewenscht einde bereikt, zoo is het toen ook den Abt anders gegaan, dan hij zich voorgesteld had: want de mensch wikt, maar God beschikt alles, naar zijne wijsheid. Waardoor het gebeurd is, dat de vaak genoemde eerw. vader en heer Abt Jacobus, op den dag na St. Maria Magdalena, door eene zware ziekte werd aangetast, die meer en meer verergerde, zoodat hij op den dag van den Apostel Jacobus, omstreeks te tien uren voor den middag, overleed, naar men vermoedde aan de pestziekte, welke toen zoo hard daar woedde, dat binnen weinige dagen verscheidene personen bezweken. Dus stierf de eerw. vader en heer Abt Jacobus van Oest, van Oudewater, in het jaar des Heeren 1516, den 25. Julij, op den dag van den Apostel Jacobus, en is begraven in het klooster te Egmond, aan de zuidzijde van het koor, aan het hoofdeinde van den eerw. heer Henricus Wittenhorst, Abt van het klooster van Egmond, nadat hij als monnik in

de orde van den h. vader Benedictus omstreeks 38 jaren, en als Abt 21 jaren, of iets meer, in vele moeiten en kwellingen had doorgebracht. Hoe nauwkeurig en vlijtig hij het klooster van Staveren naar Hemelum overgebragt, opgericht en gebouwd heeft, door alles te herstellen, zoo iemand dat alles volledig wilde beschrijven, zoude hij waarlijk eenen arbeid van veel tijds noodig hebben.

Hier volgen de grafschriften, op den heer Abt Jacobus vervaardigd, door Meester Henricus van Almelo, Praeceptor van de vierde school te Alkmaar, ten tijde van Meester Johannes Murmelius, van Roermond, Rector der scholen aldaar; door broeder Arnoldus van Geertruidenberg, monnik te Egmond; alsmede door den monnik broeder Paulus, voorheen Johannes Rixtel genoemd, die toen, met den Abt, in het klooster te Egmond woonde, en die ook dit boek geschreven heeft, uit de aantekeningen van zijnen heer Abt, waarbij hij echter vele andere dingen op hunne plaats gevoegd, en het geheel voltooid heeft, met hulp van Gods genade.

(Deze verzen zijn hier uitgelaten, dewijl de lezer er niets bij verliest.)

Nadat de meergemelde Abt, op den dag van den heiligen Apostel Jacobus, die toen op eenen Zaterdag inviel, gestorven was, stierf den volgenden dag, op St. Anna, in het klooster te Egmond, pater Hieronymus van Groningen, de oude, van het zelfde konvent, ook door de besmetting der pestziekte aangetast. Hoe die besmetting daar was begonnen te woeden, en door wien aangebragt, zal ik hier kortelijk invoegen.

Want zeker broeder van dat klooster, een zeer onrustig mensch, gaf zich over aan ongedurigheid. Dus trachtte hij zich naar eene andere woonplaats te begeven. Want zoo gaat het met de meesten, dat als zij aan zwerfzucht

en onrust zich overgeven, ofschoon zij in een gevestigd en voorspoedig geluk bloeijen, zij echter altijd haken, om hunnen staat te veranderen. Hierdoor is ook, wegens zijne lastige, herhaalde verzoeken, aan den broeder Hendrik van Leuven (11) verlof verleend, om terug te keeren naar het klooster te Vliederbeek, niet verre van Leuven, waar hij, voordat hij naar Egmond gekomen was, zijne gelofte had afgelegd. Toen, door een voorloopig verlof, zijne reis kunnende aanvaarden, is hij in zijn verlangde klooster, te Vliederbeek, gekomen, en aldaar opgenomen. Maar omdat, volgens Horatius, in den brief aan Bullatius, en bij den h. Hieronymus, zij wel van luchtstreek, maar niet van gemoed, veranderen, die over zee trekken, zoo gebeurde het hem ook, dat de verkeering, welke hij daar vond, hem weinig behaagde: want dat klooster had veel hervorming noodig, en om die reden had hij het ook voor eenige jaren verlaten, en was te Egmond gekomen, wegens de betere verkeering. Die broeder, dan, gedurende eenige maanden op verschillende plaatsen, als gast, gehuisvest zijnde, is eindelijk ziek naar Alkmaar terug gekeerd.

Toen dit bekend werd aan den Abt van Egmond, den eerw. heer Meynardus, heeft deze gezorgd, dat de meergenoemde broeder, die zelf nog besluiteloos was, naar huis gehaald werd. Hij zond daartoe twee broeders, met eenen wagen, die hem te Egmond terug bragten, des avonds voor den gedenkdag van den h. vader Benedictus, en des anderen daags, dat is, op den 11. Julij, is broeder Henricus van Leuven uit dit aardsehe verscheiden, en begraven bij de overige broeders, in het midden van den omgang. Nadat hij gestorven was, begon men zeer te vermoeden, dat er eenige boosaardige of besmettelijke ziekte bij hem geschuld had, en echter hield men niet

(11) Ook genoemd in het *Chronicon Egmondanum*, cap. 95.

op, de plaats, waar hij gestorven was, te bezoeken, hoewel minder, dan gewoonlijk. Want niets is voor den bevreesde veiliger, dan de vlugt. Dewijl, gelijk de h. Cyprianus, over de maagden sprekende, tot Pomponius zegt, niemand lang veilig is in de nabijheid van het gevaar. Hij zal, inderdaad, het veiligst van allen zijn, dien het God behaagt, voor de besmetting te bewaren. En om mij niet langer hierbij op te houden, dan het den haastigen lezer voegt te doorloopen, daarom zij dit genoeg hiervan.

Na den dood van broeder Henricus van Leuven, Priester en monnik, op den 11. Julij, zijn, ongeveer tien dagen later, drie broeders tegelijk door de ziekte aangeast, namelijk, de eerw. vader en heer Jacobus, Abt van Stavoren, pater Hieronymus van Groningen, de oude, van het Egmonder konvent, die ook in het klooster van Stavoren gewoond had, en broeder Johannes Hamborch, accolyt en monnik; van welke de eerste, te weten de heer Abt, gestorven is op den 25. Julij, de tweede broeder, Jeronymus, op den 26., en de derde, mijn geliefde broeder Johannes, den 28. Julij. Vervolgens stierven, op den 12. Augustus, broeder Georgius Zeelum, uit Vlaanderen, Pastoor van de kerk te Alkmaar, en broeder Matthias van Amsterdam, monnik begiftiger (12). Op deze is, den 18. Augustus, in den dood gevolgd broeder Gijsbertus van Egmond, monnik begiftiger. Op den zelfden tijd is ook den weg van alle vleesch gegaan de heer Johannes de eerste, Graaf van Egmond, en voornaam medewerker in de hervorming van het klooster te Egmond. Hij stierf, hoog bejaard, den 21. Augustus, en werd begraven op zijn kasteel te Egmond. Vervolgens is in het klooster overleden broeder Petrus van Alkmaar, broeder

(12) *Donatus professus*. Die, bij het doen van zijne professie, zijne bezittingen aan het klooster geschonken heeft.

begiftiger, den 27. Augustus. Na wien de tol der natuur betaald hebben de geliefde broeders Sigerus van Enkhuizen, priester en monnik, die vroeger, in het klooster te Stavoren, een toonbeeld van goed gedrag geweest was, en broeder Hermanus van Kampen, diaken, op den 5. September. Eindelijk is het laatst van allen, op den 12. September, overleden broeder Arnoldus van Amersfoort, priester en monnik; dat hunne zielen rusten in vrede!

Deze zijn het, die de verschrikkelijke woede der pestziekte, binnen korten tijd, uit het leven heeft weggerukt, elf in getal. Doch de heer Abt des kloosters, de eerwaardige heer Meynardus, had, tot bezorging van zijne zaken, het klooster verlaten, korten tijd voordat de treurige aanwezigheid dezer ziekte aan allen bekend werd, en keerde derwaarts niet terug, dan nadat het geweld der ziekte, door Gods genade, die over de plaats en zijne getrouwen Zich ontfermde, geheel geweken was. Toen God dus de zijnen vertroost had, is hij naar zijn eigen klooster terug gekeerd, en zie, nauwelijks had hij tien uren, na zijne terugkomst, daar vertoefd, of er ontstond een groote brand, toen het nog duister was, den 28. November, in het stookvertrek, hetwelk zij de warmzaal noemen, onder de spoedig vlam vattende houtjes, die het geheele klooster zoude verteerd hebben, zoo niet God en de ongeloofelijke inspanning van het volk hulp hadden aangebragt. Dus is de hevige gloed van het verterende vuur uitgebluscht, nadat het een weinig verbrand had, in die en de daarboven gelegene plaatsen. Men weet, tot nog toe, niet met zekerheid, door wiens achteloosheid of kwaadwilligheid die hevige brand veroorzaakt is, ofschoon een opmerkelijk vermoeden sommigen, of liever iemand, volstrekt als schuldig aan dit misdrijf wilde beschouwen. Nu, echter, moet mijne pen tot de vroegere geschiedenis terug gaan.

Nadat de eerwaarde vader en heer Jacobus, Abt van

Staveren, was gestorven, op tijd en plaats, als boven gemeld is, hebben weldra twee van de broeders, die zich met hem te Egmond bevonden, dit berigt aan de heeren Abten te Utrecht, namelijk dien van St. Paulus, binnen de stad (dewelke echter zich van deze taak verschoonde, deels wegens zijnen hoogen ouderdom, deels uit vrees voor de gevaren des oorlogs, die nog in Friesland woedde, en deels eindelijk, wegens twee nieuwelingen, welke te dier tijde in zijn klooster, in de orde der heilige broederschap, door het afleggen van de gelofte, opgenomen zouden worden), en dien van St. Laurentius, in Oostbroek, buiten de stad Utrecht, opdat zij, met allen spoed, naar Staveren mogten trekken, om het klooster aldaar van eenen nieuwen Abt te voorzien. De heer van Oostbroek, dus, wetende, dat de verontschuldiging van den Abt van St. Paulus, te Utrecht, niet ongegrond was, is dadelijk naar Klarwater getogen, en, van daar den heer Proost met zich genomen hebbende, zijn zij te zamen in het klooster van Staveren, hetwelk naar Hemelum was verplaatst, gekomen, om de verkiezing van eenen nieuwen Abt te besturen. Daarop is, op den bepaalden dag, eene nieuwe verkiezing gehouden, namelijk op den dag van St. Laurentius des jaars 1516, en tot heder verkozen, broeder Godscalvus Bokeler, van Heusden, daar benoemd als Prior. Deze was een man van eene kleine gestalte, maar van des te voortreffelijker geest en grooter verstand, en een vriend van rust en vrede.

Toen namelijk, de verkiezing, in alle vrede en eensgezindheid, was afgeloopen, langs den weg van eene overeenkomst, met voorbehoud, en met inachtneming van de wettige orde, als naar gewoonte, werd bij de monniken zelve de vraag opgeworpen, door wien de verkiezing van den nu benoemden moest bekrachtigd worden, door den Bisschop van Utrecht, wien zij, meer onbescheiden, dan verstandig, plagten te beweren, dat geen regt op de abdij

van Staveren toekwan, of door den Apostolischen kerkvoogd, aan wien zij zeiden, dat alle regt op de bevestiging van de verkiezing van Abten te Staveren behoorde, gelijk zij beweerden, toen hij nog leefde, wiens waarlijk kanonieke confirmatie, door den gewonen Bisschop verleend, zij trachtten te doen vernietigen. En nu hij dood was, twistten zij niet als vroeger, of de verkiezing ter bekrachtiging zoude aangeboden worden aan het opperhoofd te Rome, of van het diocese. Ja hij, die het hardnekkigst van allen zich plagt te verzetten tegen de confirmatie van den heer Jacobus, zaliger gedachtenis, door den Bisschop van Utrecht, David van Bourgondië, verleend, die verzettede zich niet alleen nu niet er tegen, maar gaf thans zelf den raad, dat men dan tot den Bisschop zoude gaan. Zie, waar nu alle naauwgezetheid van het streng, of liever toegeschroeid, geweten gevlogen was van hen, die vroeger snaptten, zeggende: „ Ons geweten verbiedt ons, „ aan zoo iemand te gehoorzamen, aan wien, in waarheid, „ volstrekt geen regt op de waardigheid van Abt toe- „ komt,” en dien zij gewoon waren, met een dief, roover en Baäl, gelijk te stellen, zoo als blijkt uit hunne hier boven aangehaalde geschriften. Doch dat is tot daar aan toe. Evenwel, om zich nader te vergewissen, omtrent de voorgestelde vraag, besloten zij de vaders van het jaarlijksch kapittel, hetwelk toen te Keulen zoude gehouden worden, te raadplegen, en zonden derwaarts broeder Johannes van 's Hertogenbosch, genoemd Keldermeester. Toen deze zijne zaak aan de vaders had laten voordragen door den heer Proost (denk ik) van Klarwater, hebben de vaders eenen regtsgeleerden (welke er in de stad Keulen overvloedig zijn) doen roepen, wien zij gevraagd hebben, of het privilegie, door Innocentius IV, aan het klooster van Staveren gegeven, dit uitzonderde van het regtsgebied des Bisschops, of niet. De regtsgeleerde heeft daarop, met luide stem en vrijelijk, geantwoord, dat de

woorden van zulk een privilegie, als door Paus Innocentius aan het klooster gegeven was (hierboven uitgedrukt in het advies van Meester Jacobus Ruysch, Deken en regtsgeleerde te 's Hage), geene uitzondering daarstellen, waardoor het genoemde klooster onttrokken zou worden aan het regtsgebied des gewonen Bisschops. Dus achtte hij ook de confirmatie, door denzelfden Bisschop aan den Abt, vromer gedachtenis, verleend, allezins kanoniek en wettig.

Broeder Johannes, dus, dien men den Keldermeester noemt, dit gehoord hebbende, is van Keulen naar Utrecht gereisd. Aldaar, bijgestaan door het verzoek van sommige abten, heeft hij van den hoogerwaarden vader in Christus en heer, den heer Frederik, Markgraaf van Baden, vicaris van den Bisschop van Utrecht, de bevestiging van genoemde verkiezing verkregen, voor vier of vijf en twintig goudguldens. En die verkregen hebbende, is broeder Johannes naar Friesland vertrokken, en in het klooster te Hemelum gekomen, des avonds voor St. Mattheus, Apostel en Evangelist, en hij is, zoowel als de confirmatie, met groote vreugde en de gewone plegtigheden ontvangen. Maar nadat het aan het konvent berigt was, dat de confirmatie aan het klooster was overgebracht, heeft een der oudere broeders, die ook eenige hulp en gunst aan de tegenstanders van den heer Abt Jacobus betoond had, zoodra hij hoorde, dat die van den Bisschop verkregen was, er bijgevoegd: „Nu vrees ik „waarlijk, dat sommigen van ons zich zwaar bezondigd „hebben, en zeer kwalijk gehandeld jegens den vader en „heer, onzen vorigen Abt, Jacobus.” En inderdaad, nu bleek het klaar, als het daglicht, hoeveel onrecht hem was aangedaan, en dat zijne smart grootelijks vermeerderd was door zijne leerlingen, welke hij zelf voor eenige jaren bijeengebracht, en op den weg van goede zeden geleid had. De vergevende Vader van alle barmhartigheden en de God van alle vertroosting schelde hun deze dwaling kwijt,

als ook aan den heer Abt Jacobus, zoo hij eenige aanleiding tot zijn ongeluk gegeven heeft, door niet genoeg zorg te dragen voor het heil der zielen, gelijk zij zeiden, wegens de gestrengheid van zijn bestuur, daar hij, tot nog toe, het gezegde van zekeren wijsgeer niet gekend zal hebben, welke zeide, dat de helft meer is, dan het geheel. Hoewel dit geheel schijnt te strijden tegen het gezond verstand, is het toch zeer juist gesproken door Hesiodus, die het gezegd heeft, zoo wij de uitlegging van Beroaldus aannemen, die hierop aanteekent: „De helft „is meer dan het geheel, dat komt, namelijk, omdat het „geheel te bevatten schadelijk is, maar de helft is ge- „matigd.” Hiermede geeft hij te verstaan, dat het matige meer is, dan het onmatige, gelijk het betere meer is, dan het slechtere; hetgeen, boven allen, onze heilige en groote wetgever Benedictus begrepen heeft, toen hij zeide, in den regel, cap. 64, *Over het aanstellen van eenen Abt*, waarvan de zin deze is: „In zijne tuchtigingen „handele hij voorzigtig, en doe niet te veel, opdat niet, „terwijl hij al te zeer wenscht de roest af te schrabben, „het vat breke,” enz. En voorzeker, bij die monniken was het vat zoo gebroken, dat de olie des goeden wandels, onlangs door velen hoogelijk geprezen, uitgestort werd, en het gedruisch des gemors niet alleen doordrong tot de ooren der vaders van de geheele vereeniging, maar ook de gemoederen van het meeste volk, met den dolk der grootste ergernis, doorstak. En hier hebt gij de slotsom van den geheelen twist, tusschen den heer Abt en zijne monniken weleer gevoerd. Het blijkt, echter, dat hij een kloek man geweest is, een ijveraar voor den heiligen regel, en begaafd met eene zonderlinge lijdzaamheid in kwellingen, zoodat hij er in scheen te groeijen. Hij was een vriend der matigheid, zoodat hij nooit door eenigen drank verwonnen gezien is. Dikwijls zette hij het vasten voort op dagen, op welke het eten door den regel was

lende plaatsen ophielden. Waar van daan het komt, dat men nog niet weet, of hij wit of zwart is. Derhalve zullen wij beknoptelijk vervolgen, hetgeen in het voorgaande, over de partijenschappen der Friezen, gezegd is, en in Gods naam onze pen daartoe zetten.

Hoe het klooster van St. Odulfus van al zijne meubelen beroofd is.

In het jaar na de geboorte van Christus 1516, heeft de heer Floris van Ysselsteyn, enz. (dien Karel, de Koning van Spanje, Aartshertog van Oostenrijk, Brabant, enz., aangesteld had tot overste en veldheer van zijn leger, om het overige volk der Friezen, die zich nog hardnekkig tegen hem verzetten, te onderwerpen, gelijk eenige bladzijden vroeger gezegd is), van alle zijden schepen verzameld, en is van Harlingen, eene stad in Friesland, uitgezeild, om eene sterke legermagt van soldaten, aldaar kort te voren ingevoerd, over te brengen naar het strand van Staveren, aan de grenzen van Holland, op den dag der kruisverheffing. Toen de Friezen en Gelderschen dat hoorden, zijn zij schielijk te wapen geloopt, denkende, dat de vijand aan hun strand wilde landen. Eene talrijke menigte volks liep dus te zamen, niet zonder groote schade voor het klooster te Hemelum. Doch zij, die in de schepen waren, namelijk, het Hollandsche leger, waren voorzigtiger, en veinsden eene vlugt of aftogt, als of zij Friesland geheel en al wilden verlaten. Zoo begaven zij zich met hunne vloot naar de stad Amsterdam. Aldaar ontvingen de manschappen elk zijne soldij, om daardoor te meer hunne gemoederen op te wekken tot de naastvolgende strijden. Het leger der Friezen, daarentegen, verspreidde zich, en keerde huiswaarts, daar zij meenden, nu reeds in veilige haven te zijn, omdat het Hollandsche leger hunne kusten verlaten

had. Doch onverwacht overviel hun de ramp. Want na acht dagen ging die zelfde Hollandsche vloot weder naar Friesland onder zeil, en, daar weêr en wind haar diende, kwam zij, voor den wind zeilende, des morgens, nog voor den dag, tusschen Staveren en Enkhuizen (dat was op den dag van St. Mattheus, Apostel). Doch, daar de wind allengs begon te verflaauwen, hadden zij geene krachten, aan hunne pogingen geëvenredigd, om de Friezen (zoo als zij hoopten), nog op hun bed en legerstede liggende, te overrompelen. Want het was onder de hand dag geworden, eer de vloot nog geheel het strand bereikt had. Daardoor werden zij aan de Friezen bekend, en terstond verhief zich een geschreeuw, dat de vijandelijke vloot, die zij, voor acht dagen, naar Holland hadden zien vertrekken, terug gekeerd was. Eene groote vrees beving nu niet alleen het volk, maar ook hen, die voor de aanvoerders des volks gehouden worden. Diensvolgens werden hier en daar vuurseinen getoond, de klokken geluid, en spoedde het volk zich, de vijanden te gemoet. Doch ik meende, dat dit geschreeuw en geraas, toen het in mijne ooren klonk (want ik was er niet verre van daan, en sliep toen niet), van geene beteekenis was. Want dergelijke ijdele verschrikkingen van het volk had ik meermalen gehoord. Daarom achtte ik deze niet meer, dan de vroegere. Maar zie, terwijl ik wandelde op het kerkhof van de kloosterkerk van St. Odulfus, van Staveren, te Hemelum, kwam er terstond een geestelijke of pastoor bij mij, die tot mij zeide: „Wat dunkt u, broeder „Paulus! dat er van ons worden zal? Zal God ons in „de handen der vijanden overgeven, of ons beschermen?“ Wien ik antwoordde: „Wat is het dan, vader?“ — „Zie,“ zeide hij, „daar komen onze vijanden, en naderen reeds het strand.“ Dit hoorende, stond ik grootelijks verbaasd. En een weinig ter zijden afgaande, van de plaats, waar ik mij toen bevond, zag ik heen naar

het zuider zeestrand, en ik zag daar de schepen, bij elkander vereenigd, als een bladerloos bosch, en mijn hart vreesde zeer, doch schepte niet ongaarne eenige vertroosting daaruit, dat ik bijna geheel omringd was van aankomenden. De vrouwtjes, nu, om de waarheid te zeggen, gedroegen zich zeer vroom, vouwden hare handen, sloegen de borsten, krabden de hoofden (die haar echter niet jeukten), en vertoonden vele gepaste teekenen van droefheid. Doch de mannen, te gelijk, hoewel wat laat, zich verzamelende, streefden de vijanden te ontmoet, om hen van hunnen grenzen te verdrijven. De vijanden, intuschen, hunnen weg vervolgende, voeren oostwaarts, achter den toren van het dorp Mirns (13), naar die plaats, namelijk, waar nog nooit enig schip geland was. Toen nu de schepen niet meer naderen konden, wegens de ondiepte voor het strand, sprongen de vijanden uit de schepen, en gingen te water, en wel de heer Floris van Ysselsteyn vooraan, die dit naderhand aan eenige monniken verteld heeft. En terstond hunne gelederen daarheen rigtende, trachtten zij, al zwellende, het land te bereiken. Van alle kanten donderde het schietgeweer met vreeselijk geraas. Pijlen werden afgeschoten, en allerlei wapentuig, van beide zijden, op de vijanden geworpen. De Friezen, van hunnen kant, stoutmoedig te water gaande, spoedden zich, de vijanden te ontmoet, en dwongen hen, die de voorste waren in de gelederen, om weder terug te trekken. Doch zij, die achter hen stonden, noodzaakten hen, om zich weder tegen de Friezen te keeren. Zij, evenwel (die mijne landslieden waren), gaven eene andere reden van hunne vlucht op, zeggende, dat zij slechts den schijn van te vlugten hadden aangenomen, om hunne, tegen de Friezen afgeschotene, geweeren weder te laden. Want de Hollanders hadden in het voorste

(13) Hier geschreven *de Milds*.

gelid van hun leger de boogschietters, of, om beter te spreken, de schutters, geplaatst, om, zoo doende, de Friezen op de vlucht te drijven. Hetgeen hun ook gelukte. Want het leger der Hollanders naderde, zonder eenige vrees, al meer en meer het drooge. Toen het volk der Friezen zag, dat zij met hunne benden zulk eene menigte vijanden niet konden te keer gaan, hebben zij de vlucht gekozen, en wel vooreerst zij, die de achtersten in de slagorde stonden, opdat, daar zij zich met de wapenen niet konden verdedigen, zij ten minste, door de vlucht, aan de handen der vijanden mogten ontkomen. Doch eenigen van de Friezen, onkundig van de vlucht der hunnen, hielden nog vasten voet tegen de vijanden. Van welke een, boven allen moedig en sterk van krachten, tegen eenen vijand, die hem te na kwam, schreeuwde: „Kom maar hier, kom maar nader: want ik heb „u wat te zeggen.” De andere zulk eene taal wel verstaande, antwoordde hem: „Verlangt gij nog eenen strijd „met mij te wagen? Zie eens om, waar uwe makkers „zijn; waarheen denkt gij, dat zij geloopt zijn?” Maar de Fries, omziende, bemerkte, dat de meesten zijner makkers reeds verre weg gevlucht waren. Toen stond het hem ook niet meer vrij, langer te dralen, en weldra ging hij vlugten, zoo als iedereen. Zoo ontkwamen de Friezen de woede der vijanden, op weinigen na, die in den eersten aanval gesneuveld waren. Die talrijke Hollandische benden, uit de zee op het drooge komende, zijn niet terstond de vlugtenden achtervolgd, maar, eene schouwing van hunne soldaten houdende, hebben zij eenen korten tijd (ik weet niet wat) beraadslaagd. Vervolgens hebben die boeven zich verspreid, over eene halve mijl, ongeveer, in den omtrek, daar zij de oppervlakte der aarde als sprinkhanen bedekten. Want het was een leger van 5000 dappere mannen (gelijk mij toen, door hen zelve, is opgegeven), behalve die, welke zich bij den

hoop gevoegd hadden, om buit te rooven, wier getal mij niet bekend is.

Er waren verscheidene bevelhebbers of kapiteinen, namelijk, de heer Floris van Ysselsteyn, ridder van het gouden vlies, de graaf Felix van Oostenrijk (14), de heer van Wassenaar, en verscheidene andere edelen, wier namen mij thans niet voor den geest komen, die ik ook zelf gezien heb: want ik heb eene boodschap aan hen moeten overbrengen. En terstond vond ik daar eenen man naar mijn hart, Godfried, bijgenoemd *de smid (faber)*, een kloek aanvoerder van 400 soldaten, die, zoodra hij mij zag, mij vriendelijk ontving en groette, waarom het mij wel was, onder die verfoeijelijke schavuiten, die huizen, hutten en stulpen, verbrandden, verwoestten en plunderden, en de geheele nabuurschap in den omtrek, als vliegen (die het aardrijk bedekken) doorzwierven, niet anders, dan of eene wolk, of liever een helsche stroom (waaruit zulke ondieren en gruwelijke monsters kunnen voortkomen), die menschen op aarde, als een regen, had uitgestort. Zij kwelden, in mijne tegenwoordigheid, de Friezen, met vele beledigingen en geschreeuw, hun toevoegende: „ O gij Friezen! gij verdient allen, in „ de deuren uwer huizen opgehangen te worden. Waar „ is nu die Gelderschman? Waar zijn zij, op wie gij „ uw vertrouwen gesteld hebt? Laat ze nu opkomen, „ en u helpen, en in uwen nood u beschermen. Hebt „ gij nu wel bij tijds geroepen: „ Hierheen Geldersch- „ „ man, Gelderschman?“ Deze en dergelijke scheld- en schimpreden stootten zij tegen de Friezen uit. Want de Friezen hadden langen tijd om den Hertog van Gelderland geroepen, toen zij in verlegenheid waren; doch hij hielp hen niet uit hunnen nood. Zij hadden, zeg ik,

(14) Er staat Felix, *de partibus Superioribus*. Hoe dat een Oostenrijk beteekenen moet, weet ik niet.

geroepen, dat hij hun hulp zoude verleen, nadat zij den Hertog van Saksen verlaten hadden, of anders, gelijk zij zelve zeggen, de Hertog van Saksen hen verlaten had. Daarom hadden zij, zonder zich aan trouweloosheid schuldig te maken, zich gevoegd onder de heerschappij van Gelderland, opdat zij toen een arm zouden hebben in den morgenstond, en een behoud in den tijd van verdrukking; maar er was niemand, die hen in deze benaauwdheid hielp.

Doch, om van mijn onderwerp niet af te wijken, de genoemde roovers hebben ook het klooster van St. Odulfus, te Hemelum (hetwelk omtrent driemaal een boogschot verwijderd is van de plaats, waar zij geland waren), aangevallen, en daar al het huisraad weggeroofd, schofels, borden, ketels, bekers, servetten, tafellakens, bedden, dekens, de kleederen der broeders, die zij niet aan hadden (want de kleederen, waarin zij gingen, trokken zij hun niet uit), en andere dergelijke dingen, van het grootste tot (om zoo te spreken) de kleinste lepel toe. Bij deze plundering, evenwel, zijn de broeders eenigermate te beschuldigen van achteloosheid; omdat zij, namelijk, wel wisten, dat de Hollandsche of Bourgondische troepen daar komen zouden, hadden zij aan die waarschuwing gehoor moeten geven, en hun huisraad op eene veiliger plaats verborgen hebben. Want de eerwaarde vader en heer Meynardus, Abt van Egmond, met bijna onverbreekelijke banden van vriendschap aan den heer Floris van Ysselsteyn verbonden, had hem het genoemde klooster van St. Odulfus aanbevolen, opdat hij, aan de vroegere vriendschap indachtig, het klooster sparen zoude. Daarom heeft ook de heer Floris, deze aanbeveling welwillend opnemende, de broeders van gezegd klooster gewaarschuwd, dat zij al hunne zaken in de veiligste holen zouden verbergen, totdat de woede der soldaten zoude uitgewoed hebben, omdat toen de razernij der soldaten

bijna door geene teugels konde gebreideld worden. Bovendien is, zoodra zij de landstreek bezet hadden, en vernomen, waar het klooster lag, terstond een gewapend ruiters daarheen gezonden, om te beletten, dat zij iets van de gewijde, of aan de kerk behoorende, zaken mogten wegrooven. Deze man heeft ook, op verzoek en beëlooning van de monniken, verscheidene huizen, in het dorp Hemelum, voor vernieling, door den brand, bewaard. Want, op zijne toespraak, heeft men terstond met de brandstichting opgehouden, en uit de sacristie der kerk niets, hoegenaamd, geroofd. Er kwam echter een priester van het krijgsvolk aan de sacristie van het klooster, en verzocht, van de daar aanwezige monniken, dat men hem een priesterlijk ornaat mogt geven. De monniken, nu, voor de menigte zwichtende, begrepen, dat zij de tijdsomstandigheden in aanmerking moesten nemen, en daarom voldeden zij aan zijn verzoek, en wazen hem aan, wat hij mogt medenemen. Toen dus de gemelde priester die gewaden, welke bij het bedienen van de mis noodzakelijk zijn, bijeen vouwde, om er mede heen te gaan, kwam er een krijgsman bij, en zeide tot hem: „ Waarheen wilt gij die sieraden brengen? Laat die blijven.” De priester antwoordde hem: „ Zie, die hier tegenwoordig zijn, hebben ze mij gegeven; ik neem ze niet met geweld weg.” Waarop de soldaat hernam: „ Gij zegt wel, dat zij u die gegeven hebben, daar zij niet anders konden: want zoo zij konden, zouden zij die geenszins geven. Daarom zeg ik u, laat af, ze mede te nemen; of zoo gij niet wilt, zal ik u noodzaken, dat gij ze laat rusten: want het zijn priestertelijke kleedingen, en het past u niet, die weg te nemen.” De priester, toen hoorende, dat hij niet met de priesters gelijk gesteld werd, zeide tot den soldaat: „ Ben ik dan ook geen priester? Wie meent gij wel, dat ik ben? Ik ben zelf ook een priester.” Maar de

soldaat bespote en beschimpte hem hevig, zeggende: „ Zoo gij een priester zijt, waarom oefent gij dan niet eerlijk uw ambt uit? Waarom loopt gij zoo met eenen afgesneden broek? Gelijkt gij niet, in die kleeding, meer op een soldaat, dan op een priester? Bovendien hadt gij niet moeten vergeten, welke en hoe groote gevaren ons allen, om dergelijk eene misdaad, boven het hoofd gehangen hebben.” Daarop heeft die soldatenpriester niet alleen dat ornaat niet durven medenemen, maar ook niets meer vragen. Hier ben ik zelf bij tegenwoordig geweest, en men zal bevinden, dat ik overeenkomstig met den twist, dien zij, de eene met den anderen, gehad hebben, gesproken heb, hoewel ik niet alles zoo naauwgezet, woord voor woord, heb wedergegeven. Want wie is er, bid ik u, zoo vast van geheugen, dat hij, een vlugtig door hem gehoord gesprek herhalende, in geen enkel woord verschilt? Maar dat is tot daar aan toe.

Één ding echter denk ik niet met stilzwijgen te moeten voorbijgaan, dat er een ander soldaat was, die eene bewonderenswaardige welgezindheid, niet alleen jegens de vrouwtjes en kinderen, aan den dag legde, die zeer bedroefd in de kerk zich ophielden, aan welke hij spijs en troost toedeelde, maar ook jegens de monniken alle beleefdheid betoonde, door hen tegen veel geweld te verdedigen. Want toen een van de broeders, die zijne bestepij niet aan had, zich kort daarna beklaagde, dat die hem ontstolen was, zeide die soldaat terstond: „ Wie is het, heer! die u de kap afgenomen heeft? Zeg het mij, dan zal ik hem wel krijgen.” En daarop naar den roover gaande, die het kleed had weggenomen, ontrokte hij het hem, en gaf het den monnik terug, zeggende: „ Zie daar, mijnheer! hebt gij uw kleed terug;” en hij voegde er bij: „ Zoude die schoft u een kleed ontrooven? Dat zoude goddeloos wezen.” Desgelijks zijn

ook aan een ander bejaarde monnik zijne kleederen terug gegeven. Dit hebben wij wat breedvoeriger verhaald, dan ons voornemen was; maar de opentlijke bekendheid dezer zaak heeft deze soort van uitweiding te weeg gebracht. Daarom zullen wij die troepen naar andere plaatsen laten trekken, en nu van hen afstappen.

Nadat nu dit, gelijk verhaald is, geschied was, zoo klonk het instrument, door welks geluid de soldaten bijeengeroepen worden. En het hooren hiervan deed de omzwerfers, die overal verspreid waren, zorgen, om zoo spoedig mogelijk naar hunne vaandels terug te keeren. Dus zijn de troepen weder verzameld, en naar Staveren, waar zij ongeveer, of nog niet, eene halve mijl van daan waren, vertrokken, tevens veel vee, zoo van het klooster van St. Odulfus, als van de boeren, wegvoerende. Dit is hun echter op deze wijze weder ontnomen. Want toen zij naar Staveren gingen, zijn eenige Friezen, ten getale van zes of zeven, hen te paard achtervolgd, hun met groot geschreeuw achterna roepende: „Slaat dood, slaat dood!” En daarmede begonnen zij pijlen op hen af te schieten. Toen de drijvers, die het vee vervoerden, dit bemerkten, lieten zij het al in den steek, en spoedden zich schielijk naar hun volk. En zoo is het vee, als bij terugkeering, aan het klooster teruggekomen, op weinige beesten na, die, schoon wij ze niet terug kregen, echter niet door de vijanden, maar door anderen, naar de Lemmer zijn weggevoerd. Nadat nu de burgers van Staveren zagen, dat de vijanden het land hadden ingenomen, hebben zij hunne huizen ter plundering overgelaten; hoe dapper of verstandig, staat ons nu niet te onderzoeken. Dus is dat groote leger, tegen het vallen van den avond, binnen Staveren getrokken, in het jaar en dag als boven, namelijk, in het jaar des Heeren 1516, op den dag van Mattheus, Apostel en Evangelist.

Maar na verloop van negen of tien dagen zijn de ben-

den der Hollanders uit Staveren gegaan, en hebben zich naar het stadje Sloten gewend. Nabij die plaats hebben zij eenen nacht op een dorp, als ik mij niet bedrieg, Sondel geheeten, vertoefd, alwaar zij in het eerst geen kwaad tegen het volk bedreven, in afwachting misschien, of de dorpingen ook overlegden, om met hen te onderhandelen. Maar de Friezen, door ijdele hoop geleid of misleid, hebben niet voorzigtig voor hunne goederen en hen zelve gezorgd, met vreedzaam tot de aanvoerders te spreken. Daarom hebben zij des anderen daags, van de stad Sloten weder vertrekkende, de kostelijkste dorpen en de schoonste gebouwen in den omtrek, door brand en roof, geheel en al verwoest, zoodat naauwelijks een gering huisje den vuurgloed ontkwam, en er toen veel ijselijker, dan te voren, tegen de Friezen gewoed werd. Bovendien hebben zij, wat het wreedst van allen, om te zeggen, ik zwijg, om te doen was, de schoone en nieuw gebouwde kerk te Nijemirdum in brand gestoken. Alles, wat daarin was, is verteerd, alsmede, gelijk men zegt, de sacramenten, zoo God die zelf niet eerder weggenomen heeft: want menschelijke hulp had daar geheel ontbroken. Maar den aanlegger van dit misdrijf heeft een (naar mijn oordeel) niet onregtvaardige dood, toen hij nog niet ver van daar verwijderd was, uit de levenden weggerukt. Want hij is, zoo als men zegt, door de Friezen doodgeslagen. Ik kan echter niet voldoende gissen, wat de reden is geweest, dat zij deze kerk bij voorkeur, boven andere kerken, verbrand hebben, of ik moest er dit bewijs voor bijbrengen, dat het leger van den Hertog van Gelder, bij zijnen eersten inval in Friesland, door eenen meer gunstigen, dan voor het Friesche volk voordeeligen, wind naar die plaats is heengevoerd in het jaar 1514, op den dag van den h. Clemens, waarvan boven gewaagd is. Van welk leger, om de waarheid te zeggen, de aankomst den Friezen des te aangenamer ge-

weest is, naar mate zij reeds lang, met grooter verlangen, gewenscht was; maar dit gedijde hun tot een duivelsch kwaad. Het Friesche volk heeft, immers, toen reeds aanvankelijk ondervonden, dat het in dezen eenen vijand had. Want de langdurige kwelling heeft hun dit te verstaan gegeven, gelijk men uit het voorgaande ligtelijk begrijpen kan. Eindelijk, nadat tegen het vernederde volk, van alle kanten, genoeg gewoed was, en na het verbranden van vele plaatsen, zijn de Bourgondische benden weder naar Staveren teruggekeerd. En de meesten, zoo stedelingen, als dorpbewoners, op vele plaatsen, zijn genoodzaakt, met hen een verdrag te sluiten, en voor eene somme gelds is hun vrijheid gegeven, om van de vlugt terug te keeren, en veilig op hunne bezittingen te blijven. En van dien tijd af hebben die, van hunne goederen reeds zeer beroofde, Friezen, hoewel te laat, geleerd, dat het goed en nuttig was vriendschap te hebben met de Hollanders, aan wier grenzen zij zoo nabij gelegen zijn, daar zij voor zich zelve aan de vruchten van hun land niet genoeg hebben, maar behoeven, dat voor hen en hunne zaken van elders gezorgd wordt, vooral door de Hollanders. Want zoodra het Friesche volk in hunne vriendschap was aangenomen, is hun ook terstond allerlei leeftogt weder in overvloed aangevoerd. Doch hierover acht ik overvloedig gesproken te hebben.

In die dagen, toen het Friesche land in zulk een gevaar verkeerde, begaven eenige gewapenden, van de Hollandsche benden, zich op een, tot zee-strijd en roof-togt uitgerust, schip, en gingen, met meer hebzucht, dan voorzigtigheid, varen, om, indien zij vijanden ontmoetten, die van hunne goederen te berooven, te boeien en te mishandelen. Doch, daar de fortuin, met eene snelle beweging, haar rad omwentelde, zijn zij zelve in den strik gevangen, dien zij voor anderen gespannen hadden. Want op zekeren dag hadden zij, naar men

zegt, zich aan al te groote dronkenschap overgegeven, en waren des anderen daags morgens, door de overmaat van drank en de roes van gisteren, nog in slaap gedompeld, waardoor het kwam, dat zij niet behoedzaam acht gaven op hunne vaart, en het schip bij Hindeloopen (niet verre van Staveren gelegen) op een zandbank liep, van welke zij het schip niet met geringe moeite weder konden afbrengen. Dit hadden naauwelijks eenige gewapende Gelderschen, die zich aldaar bevonden, vernomen, of zij besloten, dat schip aan te tasten, en zij haastten zich derwaarts te begeven. De gewapende Hollandsche soldaten, die nog op het schip waren, dit ziende, waren ontsteld, sprongen dadelijk uit het schip, en stortten zich in het water, denkende, dat zij, door eene snelle vlugt, aan de woestheid der vijanden ontkomen konden. Maar het kwam zoo niet uit. Want de Geldersche soldaten vingen hen op, en bragten ze ter dood, ten getale van drie en twintig (als ik mij niet bedrieg), van welke een en twintig Deenen waren, en de twee anderen Hollanders. De eene was uit de stad Edam, maar de andere weet ik niet, van waar hij was. Ook waren er nog twee anderen, die door de zorg en hulp der inwoners heimelijk, te Hindeloopen, in het leven gespaard zijn. Er waren dus in het geheel vijf en twintig man aan boord. Of er meer waren, is mij althans ontschoten. Het schip hebben zij op de plaats zelve verbrand, waar het door de kracht der winden gedreven was. Dit heb ik vernomen van degenen, die bij dit spel (als men het een spel kan noemen) tegenwoordig waren, en het werk van doodgravers verrigt hebben, door de lijken der vermoorden te begraven. De inwoners, nu, van die plaats, alwaar dit vreeselijk schouwspel voorviel, hadden, kort te voren, met de Hollanders een verdrag gesloten, weshalve niet zij, maar andere soldaten, gelijk gezegd is, de daad bedreven hebben. Iemand zal misschien vragen,

op welke wijze zij (van welke ik gemeld heb, dat eenigen doodgeslagen zijn) onder de Hollandsche soldaten, daar in Friesland, kwamen. Hierop zal ik in korte woorden antwoorden. De koning van Denemarken (15) had, voor eenige jaren, eene zuster (16) van Karel, Koning van Spanje, Hertog van Bourgondië enz., tot echtgenoot gekregen, en aan dien Koning Karel een ongehoofdelijk en verwonderlijk groot schip ten geschenke, of ter leen, gezonden, om daarmede naar Spanje te varen, waarheen hij vertrekken zoude, hetgene ook gebeurd is. En dat schip, waarop, zoo als ooggetuigen verhalen, meer dan 500 gewapenden gemakkelijk wezen konden, hebben die voorzeide Deenen in Zeeland aan wal gebragt. Aldaar het schip verlatende, zijn zij, met de overige Hollandsche benden, naar Friesland getrokken. De aanvoerder of hoofdman van hen, op zekeren dag, op het kerkhof van de St. Odulfskerk, te Staveren, wandelende, zag daar eenen grooten hoop doodsbeenderen, kunstmatig opeengestapeld, en met verwondering vroeg hij eenen monnik van St. Odulfus klooster, die daar bij kwam, wat al die beenderen daar beteekenden, of hoe die daar gekomen waren. Want die hoofdman konde zich niet voorstellen, dat die alle uit het stadje Staveren afkomstig waren. De monnik antwoorde hem, zeggende: „Goede hoofdman! ik zal u de waarheid van de gebeurtenis, gelijk zij door mannen van hoogen ouderdom ons verteld wordt, mededeelen. Al de beenderen, die gij hier ziet, zijn van Hollanders, die nabij Staveren, met vele edelen en hunnen Graaf Willem, weleer gesneuveld zijn.” De Deensche hoofdman, dit hoorende, was daarover zeer verbaasd, en ging heen, zich zelve een beter lot toewenschende.

(15) Christiaan II.

(16) Isabella.

In de kronijken der ouden vinden wij, dat Friesland, om zoo te zeggen, door bijna gedurige aanvallen plagt benard te worden, even als weleer het verworpen volk, van hetwelk sommigen beuzelen, dat de Friezen afstammen, voornamelijk door verschillende Graven van Holland. En dit is de reden en een klaar bewijs, waarom het Friesche volk zoo onwillig dult, dat de Hollanders over hen heerschen. En om van dit onderwerp niet te wijken, wil ik hier aantekenen, wanneer en hoe die genoemde nederlaag van de Hollanders, bij Staveren, gebeurd is.

Wij lezen in de Hollandsche kronijken (17), dat Graaf Willem, in het jaar 1345, met vier honderd ruiters, uit Pruissen voor de tweede maal terug keerende, een vaardig leger bijeengebragt heeft tegen Oostfriesland. Doch voordat hij dien togt volvoerde, heeft de zelfde Graaf, wegens eenige ijdele gezegden, de stad Utrecht belegerd, en haar, gedurende zes weken, dringend benaauwd. Intusschen heeft Johannes, de Bisschop van die stad, door eigene tusschenkomst, hem bevredigd. Hierna heeft de zelfde Graaf, niet afziende van zijn voornemen, wederom een nieuw leger verzameld, om Oostfriesland aan te tasten. Maar, helaas! dat roemrijke leger van dien Graaf is, zonder orde, naar dat onbekende land overgevaren, waardoor al dat volk, onverwacht, een groot onheil be-
loopen heeft. Johannes van Henegouwen, met vele anderen, is geland aan de kust, ten zuiden van het klooster van St. Odulfus, den martelaar, en heeft zijne tenten opgeslagen aan het strand der naburige zee. En terstond hebben eenigen van de Hollanders, zonder de later komenden af te wachten, de vijanden zoo dapper aangevallen, dat zij hen binnen de stad Staveren, of den vrijdom der kerk, en de borstwering van het kerkhof,

(17) Genomen uit Johannes de Beka.

met geslotene gelederen bestormden. En men merke op, dat nog geen onheil de Hollanders tegen hield, totdat zij begonnen het klooster van voornoemden heilige te belegeren, daar zij, meer door Goddelijke, dan door menschelijke magt, van het genoemde kerkhof, allengs verdreven zijn. Daarop hebben de Friezen hen vreeselijk vervolgd, en velen doodgeslagen. Maar de Graaf, die onverschrokken, en onkundig van dezen tegenspoed, zijne vloot stuurde naar het strand, ten noorden van gezegd klooster, is, met ongeveer 500 soldaten, aan land gegaan, verbrandde een naburig huis, trok de talrijke vijanden stoutmoedig tegen, doodde met eigen hand een Friesch edelman, en heeft zich tot aan zijnen dood zeer eervol verdedigd. Onze Friezen, daartegen, met talloze gewapenden de kleine bende der Hollanders omsingelende, hebben den Graaf zelve, met vele anderen, daar zij ze niet kenden, gedood, en den Graaf, bijzonderlijk tot wederwraak van den gedooden Frieschen edelman, onthoofd. In dien krijgstogt zijn er, met den Graaf, 500 of meer strijders gesneuveld, van welke de voornaamste en aanzienlijkste waren: de heer van Hoern, de heer van Lingi, de heer van Walincord, de heer van Many, de heer van Antongen, de heer van Hemstede en de heer van Maerwede, Baronnen; Gerardus Barbatus, Wilhelmus van Naelwyk, Simon en Dirk van Theylingen, Ghyo van Asperen, Johannes Rovers, Wilhelmus van Montford, Dirk van Santhorst, Dirk en Hormanus van Zwieten, Florentius van Merwede, Ogherus van Spangen, Gerardus Ever, Allardus van Horst, Nicolaas Oem, Wilhelmus van Donghen, Dirk van Waylcord, Gerardus van Floiruil, Honninchouwerus (18) enz., met vele andere uitgelezene burgers

(18) Bij Beka, in de *Analecta* van Matthaëus, staan deze namen dus geschreven:

Die heer van Hoern, van Wolcoert, van Ligni, van Many, van Antvongen, van Aemsteden, van Merweden, Bacnrodsen, Gerard mitten

en voorname grooten. Deze bloedige nederlaag is voorgevallen den 26. September des jaars 1347, volgens sommigen op de zelfde plaats, waar de graven van Holland eertijds gewoon waren ter regterstoel te zitten, als zij het graafschap Oostfriesland bestuurden. De dag dezer overwinning is beroemd bij de Friezen, en die wordt door hen feestelijk gevierd, tot op den huidigen dag, ter eere van de heilige maagd Maria, te weten, op den 26. September (op dien zelfden dag ben ik, voor het eerst, in Friesland gekomen, in het jaar 1510). En die dag is gewijd aan de heilige maagd Maria, tot gedachtenis van het vergoten bloed der Hollanders, en wordt bij hen genoemd het feest *van die Vriesche Lief Vrouwe*.

Eenige jaren daarna hebben de Hollanders, weder oorlog voerende, het klooster van St. Odulfus in brand gestoken, gelijk de ouden ons melden, in het jaar des Heeren 1390, en alle goederen van het klooster, in Holland gelegen, zijnde 70 en meer boerenplaatsen, genomen, en die, tot op den huidigen dag, gehouden. Karel de Stoute, Hertog van Brabant en Graaf van Holland, gelukkiger gedachtenis, had beloofd aan zekeren Dirk, doctor in de regten, niet minder in daad, dan in naam (die zeer in aanzien was bij genoemden Karel), Abt van dat zelve klooster van St. Odulfus, dat hij hij al deze goederen zoude terug geven. Doch eer dat deze belofte ten uitvoer gelegd werd, is de voornoemde kloeke vorst, in Lotharingen, bij de stad Nansi (zoo als men zegt), in den oorlog sneuvelende, uit het leven gescheiden. Der-

baerde, Willem van Naeldwyck, Simon en Dideric van Theylinghen, Ghye van Asperen, Jan, Reynout en Willem van Montfoerde, Dideric van Zanthorst, Dideric en Herman van Zweten, Florens van Merwede, Ogier van Spaengen, Gheryt Evers, Alfaert van der Horst, Claes Oem, Willem van Donghen, Dideric van Walcoert, Gheryt van Florecy, Bannierhouwer, ridders etc.

halve mogen de graven van Holland toezien, of zij tot nu toe die goederen van St. Odulfus voor zich behouden met regt, of wel met geweld (dat alle regt verleent). Doch ik geloof hiervan genoeg verhaald te hebben. Te weten, door de voorspoedige uitkomst van die overwinning der Friezen, tegen de Hollanders, waarvan wij kort te voren gewaagd hebben, lachte de fortuin, in die dagen, den Friezen zeer toe. Maar in onze dagen, over welke het tegenwoordige verhaal loopt, heeft zij een weinig, of liever veel anders, het volk der Friezen niet zoo zeer gediend, als wel, gelijk het schijnt, het volk verlaten. Want de fortuin heeft zich niet geschaamd, met eenen wentelenden zwaai, haar rad tegen den staat der Friezen te keeren, gelijk in het bovenstaande genoeg gezegd is. Doch het is thans de tijd niet van te treuren, voornamelijk niet voor één mensch afzonderlijk over hetgene allen overkomt. Want niet alleen scheen de fortuin op de Friezen vertoornd te zijn, maar, zoo gij een weinig wacht, zult gij, waarde lezer! zien, hoe zwaar zij hare linkerhand, tot wrake van de Friezen, uitstrekt tegen de Hollanders.

Laten wij, intusschen, terug keeren tot die plundering, welke de Hollanders den Friezen hebben aangedaan, nadat die Deenen, welke in dienst der Hollanders waren, gedood zijn. De benden der Hollanders, van Staveren verzeilende, zijn aan het strand van de Lemmer geland, hebben die plaats belegerd en ingenomen, en alle groote en uitstekende dorpen, in dien omtrek, zoo geteisterd, dat ik mij nu niet één dorp herinneren kan in Friesland, hetwelk de Hollanders niet afgeloopen hebben; behalve de stadjes Sneek en Sloten, die met zulke sterke muren omgeven waren, dat den vijanden daar niet gemakkelijk een toegang openstond. Dit, eindelijk, overal verrigt hebbende, waar men de Gelderschen genegen was, zijn de Hollandsche troepen uiteen gegaan, en

hebben deels zich begeben naar de Kuynder, hetwelk eene plaats is in het bisdom van Utrecht, op de grenzen van Friesland, deels zijn zij weder naar Staveren getrokken, en deels, eindelijk, naar Holland teruggekeerd. Want het was winter, en eene eenige plaats was niet genoegzaam, om zulk eene menigte te voeden: daar, namelijk, de strenge koude, in dien wintertijd, al het water zoodanig tot ijs had doen stollen, dat de holle zee, tusschen Staveren en Enkhuizen, te voet, even als de vaste grond, kon overgegaan worden, welke echter zelden bevroest. Daarenboven kwam, bij deze koude, nog eene drukkende duurte, die zoowel de soldaten, welke te Staveren of daar nabij waren, als ook het overige volk der Friezen, zeer bitter beknelde. Want een vat van onzen inlandschen drank, dien men gemeenlijk *Kuyt* noemt, werd door hen voor meer dan twee gulden gekocht. En een vaatje van de dunste melk, dien zij wey noemen, kostte bij de Friezen een penning. Dit is nu bij hen niet ongewoon: want zij ondervinden zulk eene schaarschheid van zaken meermalen, voornamelijk in dien tijd, als de hardheid van het ijs de schippers volstrekt niet toelaat, ergens heen te varen. En dit is de zin der woorden, die wij, kort te voren, in het midden gebragt hebben, zeggende, dat het goed en voordeelig voor de Friezen is, verkeer te hebben met de Hollanders, van welke zij een weinig afkeer schijnen te hebben; omdat zij, die anderen noodig hebben, ook, zelfs tegen wil en dank, hunne vriendschap moeten zoeken of aannemen. Doch genoeg hiervan.

In den zelfden winter, bij het begin des volgenden jaars, 1517, is de heer Felix, Graaf in de bovenlanden, die een bijna onafscheidelijk gezelschap was van den heer Floris van Ysselsteyn, tegen de Geldersche Friezen, uit Friesland afgevaren, verzeld van eene bende dappere krijgslieden, en, op zekeren dag, getrokken langs het

kasteel van den Hertog van Gelder, hetwelk kort te voren bij Nijkerk, eene mijl van de stad Amersfoort, gebouwd was, zonder eenige list of iets kwaads tegen dat kasteel of blokhuis in den zin hebben. Want de Gelderschen werden toen niet voor vijanden van de Hollanders gehouden; ofschoon hun Hertog aan de Friezen, die de Hollanders wederstonden, in alle zaken, zoo openbare, als bijzondere, hulp verleende. En zie, toen de gezegde Graaf dat blokhuis bijna voorbij getrokken was, begonnen zij, die op het kasteel lagen, den voorbijgaanden pijlen achterna te schieten, en doodden verscheidene van hen. Toen de Graaf dat bemerkte, nam hij het zeer kwalijk, en vermaande de zijnen, om van zulk eene roekeloosheid wraak te nemen. En onverwijld maakten die krijgslieden, welberaden, aanstalte, om dat kasteel te slechten. Zij vielen het stoutmoedig aan, en omsingelden het van rondsom, en wel te krachtiger, omdat het harde ijs de grachten daar om heen vast bezet had. Toen zij, die daar binnen waren, dit bespeurden, vreesden zij zeer voor de inneming van het kasteel, en, bezorgd voor hun leven, boden zij weinig wederstand. Daarom gaven zij terstond het kasteel, op behoud van lijf en goed, over. De heer Graaf Felix, met de zijnen, daar binnen trekkende, heeft het meergemelde blokhuis, en vele schepen, die onlangs aan de Hollanders, in de Friesche scheepsgevechten, ontnomen, en derwaarts opgebracht waren, aan de vlammen, ter vernieling, prijs gegeven. Aldus het kasteel verbrand hebbende, vervolgde de Graaf, met de zijnen, den aangevangen togt, en verteerden de levensmiddelen van het volk in de omstreken van Amersfoort en Utrecht. Er zijn echter sommigen, die zeggen, dat deze verwoesting zich eenigzins anders heeft toegedragen, als hier verhaald is. Doch, wat daarvan zij, er is niemand, in onze dagen, die ontkent, dat het kasteel gesloopt is. Toen dit aan den Hertog Karel van

Gelder geboodschapt was, en hij zoo wel de achteloosheid als de lafhartigheit der soldaten, aan wie het kasteel toevertrouwd was, vernomen had, is hij zeer toornig op hen geworden, en hen tot zich ontboden hebbende, zeide hij: „Waarom hebt gij de aanvallers niet van het kasteel afgeweerd? Wat heeft u ontbroken van het gene, dat tot verdediging noodig was?” Daar zij hier op antwoordden: „Niets,” voegde de Hertog er bij: „Welke reden heeft u dan aangespoord, om het kasteel over te geven?” — „Wij vreesden,” antwoordden zij, „dat onze krachten niet zouden toereiken, om het ten einde toe te verdedigen, en dat wij dan, als eerst het kasteel met geweld ingenomen was, ons leven, op bevel des vijands, door den strop zouden eindigen.” Dit verhalen onze berigtgevers, dat de wachters aan den Hertog geantwoord hebben. Doch het is geen wonder, als het bij sommigen niet veel geloof ontmoet. Want ik zelf stel ook geen onbepaald vertrouwen in alles, wat men verhaalt. Eindelijk, door dit hun antwoord veroornd, heeft hij hun zulk eene lafhartigheit verweten, dat zij niet eens een weinig tegenweer aan de aanvallers zouden geboden hebben. Toen zeiden eenigen van de wachters, dat zij toch wel eenigen wederstand beproefd hadden: want dat de eene pijlen op den vijand had afgeschoten, en dat een andere, wegens de korthed des tijds, zijn geweer van boven had nedergeworpen. En toen zij dit met getuigen bewezen, liet hij dezen ongedeerd heengaan, doch veroordeelde de overigen, om opgehangen te worden, en op die wijze hebben zij hun leven geëindigd. Daarop heeft hij dat kasteel ten spoedigste herbouwd, met hulp van vele werklieden, en het veel sterker gemaakt, naar men zegt, dan het eerste gebouw, dat kort te voren verbrand was.

In den zelfden winter is Godfried Smit, een dapper aanvoerder of kapitein van het Hollandsche krijgsvolk,

met een vrij groot leger, getrokken naar de stad Dokkum (welke onlangs door de Gelderschen genomen, doch ook, aan hen ontnomen, een weinig tijds weder aan de magt der Hollanders onderworpen was), om die stad, tegen de aanvallen der vijanden, te verdedigen. En deze poging had, voor eenigen tijd, eenen gelukkigen uitslag. Want, volgens het woord des Heeren in het evangelie: „ Als een sterk gewapend man zijn huis bewaart, is alles „ veilig, wat hij bezit; maar als er een sterkere hem „ overvalt en overwint (gelijk in ons geval gebeurd is), „ dan rooft deze zijnen buit,” enz. Doch hierover in het vervolg.

Nadat nu de Hollandsche benden van Staveren verstrooid waren, behalve ongeveer 200 soldaten, hebben deze zich, op zekeren dag, naar Hinloopen begeven, omdat te Staveren de levensmiddelen verteerd waren. Doch de Gelderschen, die in de stadjes Sloten, Sneek en andere plaatsen lagen, sliepen niet, en het bleef hun niet onbekend, dat het vijandelijk krijgsvolk in kleinen getale in Hinloopen was. Daarom waarschuwden zij hen, op zekeren tijd, dat zij van daar zouden weggaan, en zich niet verstouten, om langer op die plaatsen te blijven, anders zouden zij hen met eene ijzeren roede, en niet met den kus des vredes, komen bezoeken, om te vernemen, wat voor lagen zij, zoo langen tijd, aldaar beraamden. Want de Geldersche Friezen, of liever de Geldersche soldaten der Friezen, konden stoutelijk zulk eene bijtende taal uiten tegen het kleine leger der Hollandsche krijgslieden, van bijna 200 gewapenden, dat, door het vertrek hunner makkers, reeds genoeg verzwakt was. Doch vroeger, toen het noodig geweest was, den Friezen hulp te verleenen, hadden zij zich binnen de muren, even als de muizen in hunne holen, opgesloten, omdat zij zich daar veiliger bevonden. Maar in onze dagen mag men dat zoo niet zeggen. En daarom, ach-

tende, dat men de tijdsomstandigheden niet geheel en al voorbij moet zien, begrijp ik, dat zij de ooren opgestoken hebben, en dat zij nu wederom de Hollandsche soldaten van de grenzen van Friesland wilden verdrijven, hetgeen ook de uitkomst der zaak bewezen heeft. Want nadat zij de genoemde Hollandsche krijgslieden (die echter zulk eene waarschuwing voor belagchelijk hielden), van hunne aankomst (hoewel spottenderwijze) verwittigd hadden, hebben zij bijna 1200 of meer mannen bijeen verzameld, en, op eenen ongedachten tijd eenen aanval doende, sommigen gedood, anderen gevangen genomen, en anderen, eindelijk, op de vlugt gedreven, en uit Friesland verjaagd. En van dien tijd af hebben zij alle plaatsen, die zij in den beginne bezet hadden, behalve Bolsward, aan de heerschappij der Gelderschen onderworpen. Maar nu lastert de menschelijke babbelzucht, die niet anders kan, dan de gedragingen van anderen bedillen, de Friezen, en beschuldigt hen weder van onstandvastigheid en trouweloosheid, omdat zij zoo schielijk, de vroegere getrouwheid vergetende, andere overweldigers hebben ingelaten. Ingelaten, zeg ik: want zij wenschten de zoodanige niet te hebben. Wat toch (ik smeeke de beschuldigers van de Friezen, het mij te zeggen) zoude het landvolk, zonder eenige bescherming van soldaten, noemenswaardig tegen zulke roovers kunnen uitrigten, of hun wederstand bieden? Of zouden alle Friezen hunne kleine bezitting, gelijk velen, om dergelijke gevaren, gedaan hebben, naar een ander land hebben kunnen overbrengen? En als men gelegenheid heeft, om dat te doen met zijne tilbare have, wat zal er dan nog worden van de akkertjes, die men niet zoo maar opnemen en van de plaats vervoeren kan? Daarom denk ik, dat men niet ten onrechte van dit Friesche volk kan zeggen, wat weleer de Profeet Micha van het verworpen of Israelitische volk voorzegd heeft, zeggende: „ Ik heb gansch Israël ver-

„strooid gezien op de bergen, even als schapen zonder herder.” Desgelijks zegt de zelfde: „Zij hebben geene heeren, een ieder keere naar zijn huis terug,” enz. Het is dus geen wonder, dat die kudde zonder herder, gelijk de Friezen inderdaad waren, door de wolven overvallen is. Bijaldien iemand zeggen mogt, dat hij eenig regt had op de heerschappij over Friesland (dat evenwel vrij is), en hij dit door zijne eigene nalatigheid niet bewaarde, zoodat een sterker gewapend man zijn deel geroofd heeft, aan wiens schuld zal dat het meest worden toegerekend? Aan de kudde, die geregeerd wordt, en verdedigd had moeten worden, of aan den herder, die, terwijl hij konde, verwaarloosd heeft, zijne kudde te beschermen? Dit zeggen wij, opdat de lasteraars van de Friezen (voor wier beten niets veilig is), dit hoorende, mogen weten, dat er (naar mijn oordeel) niet zooveel schuld is bij het landvolk (dat geene magt had, om tegen zulk een aanzienlijk en magtig vorst van Bourgondië den mond open te doen, veel min te schreeuwen), als wel bij den vorst, of de hebzuchtige dienaren van zijn huis, die geene zorg droegen, om de vreemde aanranders van hun grondgebied (als het, namelijk, het hunne was) te verdrijven en geheel te verjagen, opdat zij eenmaal de vrede aan het volk van hun grondgebied mogten verzekeren, en de grenzen van Friesland beveiligen, tegen elken vijand. Dit zoude gebeuren, als onze voorvaders liever de wetten van vriendschap, dan van twist, hadden willen in acht nemen. Doch dat zij daar gelaten: want klappen (slagen) geven meer aan het gehoor te verstaan, dan klappen (veel spreken). Nu keer ik tot mijn onderwerp terug.

Na eenige dagen, toen de overige Hollandsche benden van Staveren en andere nabijgelegene plaatsen, verdreven, en deels gedood waren, en het land, als te voren, door de Gelderschen was bezet, toen eindigde het be-

stand van zes weken, van het jaar 1517, dat afgelopen was in het begin der maand Mei van dat jaar. Daarop is er wederom, ouder gewoonte, zeer wreedelijk, door velerlei doodslag en roof gewoed, voornamelijk tegen de Hollanders, waarover het mij nu lust, iets ten papiere te stellen. Want aangaande het gevaar der Friezen, waarin hun welzijn, gedurende eenige jaren, in onzen tijd verkeerd heeft, moge in het voorgaande genoeg gezegd wesen. Mij had toch de begeerte niet bekropen, om alles in een klein boek te beschrijven, waartoe ook mijne krachten niet toereikend zouden geweest zijn. Daarom zet ik nu mijne pen aan de nederlaag der Hollanders, welke het Friesche volk, door de hulp des Hertogs van Gelder bijgestaan, hun heeft toegebracht.

In het jaar van onzes Heeren geboorte 1517, omstreeks Pinksteren, ontveinsde de Hertog van Gelder niet langer, dat hij een groot leger verzamelde, om den Friezen, wier krachten reeds zeer uitgeput waren, hulp aan te brengen. Want van alle zijden troepen bijeen gebracht hebbende, zond hij die naar Friesland, om hem over de ontvangene nederlaag kloekmoedig op de vijanden te wreken. Nadat dus dat groote leger, door Hertog Karel van Gelder afgezonden, in Friesland gekomen was, strekte deszelfs eerste zorg, voor alles, zich uit, om de stad Dokkum weder onder de Gelderschen te brengen. Derhalve sloten zij die plaats vele dagen, door eene naauwe belegering, in. Maar binnen die stad waren soldaten van het Hollandsche leger, door wier waakzaamheid de vijanden niet spoedig gelegenheid vonden, om de stad aan te tasten, waar eertijds de h. Bisschop Bonifacius zijn bloed voor den naam van Christus vergoten heeft. Doch eerst door langdurige afmatting, en gebrek van spijs, moesten zij, die binnen waren, voor hen onderdoen, en met de vijanden een verdrag sluiten, op voorwaarde, dat zij, met behoud van hun leven, zouden uit-

trekken, en binnen een bestek van een of twee maanden geen krijgsdienst meer zouden doen, of eenigen vorst in den oorlog dienen, binnen den voorgeschreven termijn. Volgens deze belofte heeft Godfried Smit, de bevelhebber dier krijgslieden, de stad verlatende, met de zijnen, gedurende eenigen tijd, zich van de krijgsdienst onthouden. En van toen af hebben de Gelderschen zich van de plaats meester gemaakt. Ik denk nu, dat deze overeenkomst om die reden van de genoemde krijgslieden gevorderd is, dat zij, namelijk, geen van allen weder zouden dienen, opdat zij niet tot grooter hindernis zouden strekken van de gemelde soldaten van den Gelderschen Hertog, die afvaren zouden, om de welige weiden van Holland af te weiden. In welke poging hunne hoop niet geheel te leur gesteld is. Want eene groote menigte schepen bijeen gebracht hebbende (waartoe zij het scheepsvolk, deels door geweld, deels door bedreigingen, deels door beloften, en sommigen door geld, hadden gebracht), gingen zij naar Holland varen, op den avond vóór den dag van St. Johannes des Doopers geboorte, in dat jaar, en zijn het eerst geland bij het stadje Medemblik. Dit hebben zij ingenomen, en, met de kerken, in brand gestoken, echter niet zonder groot verlies van soldaten, van welke velen verdronken zijn, door het geweld der golven, vooral zij, die wat klein van gestalte waren. Want de stedelingen dier plaats hadden den dijk of weg, waar langs de genoemde vijanden komen zouden, doorgestoken. Bovendien kwam er bij deze moeilijkheid van over te trekken nog dit, dat zoo wel de stedelingen als de soldaten, die op het kasteel van de stad Medemblik lagen, hevig wederstand boden, met verschillend oorlogstuig, pijlen, blijden en andere dergelijke wapenen, waarmede zij de vijanden van hunne grenzen trachtten te verdrijven. Maar de krijgsmans hebzucht, die den soldaat tot alle wanhopige inspanning roept, deed hun niet schroomen,

om zich naar het land te begeven. En daarom ontbrandden zij ook nog in wreeder drift, tegen de eindelijk overwonnen stedelingen, en hunne plaatsen, door eenigen van hen te dooden. Daarop spoedden zij zich naar het aldaar gelegen kasteel, om dat te bestormen. Doch de soldaten, aan wier bewaring het was toevertrouwd, waren niet traag, den vijanden het hoofd te bieden, en verschrikten hen met zulk eene hagelbui van pijlen, dat die ongewond ontsnappen konde, het niet weder waagde, het kasteel aan te vallen. Ook hadden die van het kasteel zelve, zoo als men zegt, eenige huizen, in den omtrek, door het vuur vernield, voordat de vijanden aankwamen, opdat zij niet den vijand tot beschutting zouden strekken, of, door dezen in brand gestoken, de bezetting nog meer hinder mogten aanbrengen, door den rook. Zoodat het kasteel bij Medemblik wel door de Friezen en Gelderschen aangevallen, maar niet ingenomen werd, en deze troepen slechts voor een gedeelte in de genoemde stad bleven, maar voor een ander deel, met verhaasten marsch, naar de binnenwaarts gelegene plaatsen van Holland trokken. Het gemeene volk, echter, ofschoon onbedreven in alle krijgskunst, trachtte, onder aanvoering van den heer van Schagen, en door eenige ridders bijgestaan, met kloeken moed, die booswichten te wederstaan. Maar het hielp weinig. Want de vijanden, met verwoeden geest, hun leven niet achtende, noodzaakten de tegen hen zamengeschoolde menigte, om de vlugt te kiezen. Na deze vlugt overstroonden de vijanden het landvolk met brand en roof, en namen niet weinige mannen gevangen. Alle bewoners van rondsom werden met schrik voor hen vervuld, en ieder zorgde zijn huisraad bijeen te pakken, en dat naar eene veilige stad te vervoeren, opdat het dien stropers niet ten buit zoude worden. Eindelijk kwam de mare van zulk een ongunstig gerucht, op den dag van St. Johannes des Doopers ge-

boorte, tegen den avond, te Alkmaar, en joeg den burgers dier stad groote vrees aan, dewijl de stad noch met wallen, noch met muren, omringd, en de poorten niet met deuren voorzien waren. En daarom moesten zij wel grootelijks vreezen, zoo voor zich als voor al hunne bezittingen. Doch op den volgenden dag (die te Egmond aan den h. leviet Adelbertus, en in het geheele diocese van Utrecht aan den h. priester Lebuinus gewijd is) werden die geruchten te Alkmaar nog meer verspreid: want eene ontelbare menigte volks trok door de stad, daar zij haar huisraad, op karren en wagens geladen, naar veiliger plaatsen vervoerden. Hierdoor geraakten allen te Alkmaar in rep en roer, en werden door eene hevige beroering medegeslept. De stedelingen waren onder de wapenen gereed, om den vijand het hoofd te bieden; maar bovendien was iedereen bedacht, om voor zijne goederen te zorgen. Doch toen dit bekend werd aan eenigen van de voornaamsten, hebben zij een bevel uitgevaardigd (of het verstandig of voorzigtig was, zal ik hier niet onderzoeken), dat niemand zich zoude onderwinden, iets van zijne goederen van daar naar elders te brengen, opdat niet, door dit vervoer van de goederen, de gekoesterde vrees voor de vijanden, in de gemoederen der burgers, nog meer mogt aangroeijen. En ziet, hij, wien het volk als den voornamen uitvinder van dit bevel noemde, werd kort daarop gedwongen, zich de handen door de vijanden te laten binden. Men verhaalt, dat in zijn huis 600 goudgulden werden gevonden, en dat hij, daar van beroofd, bovendien nog voor 300 gulden zich van de boeijen moest vrijkopen. Men zegt ook, dat het stads zegel van Alkmaar bij hem gevonden is. Doch hierover op eenen anderen tijd.

Intusschen verheugden te Egmond allen zich in den Heer, een feest vierende ter eere van St. Adelbert, den martelaar, bij welke plegtigheid, naar gewoon gebruik,

de processie, met godsdienstigen eerbied, door eene menigte volks verzeld was, daar men nog niet in het zekere onderrigt was van de geruchten, welke de stad Alkmaar reeds in opschudding hadden gebragt. Echter geliefde de heer Floris van Ysselsteyn, ridder van de orde van het gulden vlies, bevelhebber van het Hollandsche leger, welke op dien dag van St. Adelbert zich op het kasteel van den heer Graaf van Egmond op den Hoef bevond, den eerwaarden vader Meynardus, Abt van het klooster te Egmond, te waarschuwen, dat hij voor zijn klooster zorg moest dragen, en niet dralen, om al, wat daar kostbaars in was, naar eene veilige plaats te vervoeren: want dat de Gelderschen en Friezen Holland bezetten met eene groote menigte, en dat men niet met zekerheid kon vooruitzien, waarheen zij hun gelaat keeren of hunne legers wenden zouden. De heer Abt was zeer dankbaar voor deze waarschuwing, en voorzigtig bij zich zelve overleggende, liet hij vier wagens gereed maken, opdat zij voor ieder toeval bereid mogten wezen, en indien soms deze geruchten (die, aangaande de vijanden, reeds veler ooren bereikt hadden) door de ondervinding zelve mogten bewaarheid worden, zij hunne kleinodiën op de gereedstaande wagens konden pakken, en, met den meesten spoed, naar elders heenbrengen. Intusschen werd het avond, en de nacht begon te vallen. Doch onder allen, die door Alkmaar trokken, werd er niemand gevonden, die de burgers dier stad een zeker narigt konden brengen, waar de vijanden scholen, vooral toen zeker priester, van de dorpen komende, hun een geheel met de waarheid strijdig verhaal deed. Want hij zeide: „Goede mannen! het is niet mogelijk, dat de vijanden van daag hier komen: want nog kort geleden „zijn zij gezien, te Medemblik zich ophoudende, en die „stad is vijf mijlen van hier verwijderd. Op welke wijze „kan het dan waarschijnlijk zijn, dat zij zoo spoedig hier

„heen komen?” Die priester had wel zijne gedachte gevestigd op de bende, die nog in Modemblik was, maar niet op de troepen, welke, zooals wij gezegd hebben, in aller haast, naar de meer binnenwaarts gelegene plaatsen waren getogen. Daarom bedroog hij zich in zijne meening. Want nog naauwelijks was er een uur voorbijgegaan, of er werd een heel ander liedje gehoord. Het lied namelijk, dat luidt: „Verwoest, verbrijzelt, rooft, plundert!” De vijanden, toch, waren, eer dat men er nog onderzoek naar gedaan had, reeds zeer nabij de stad geweest: want listen beramende, als struikrovers, hadden zij zich, met slimheid, een weinig onthouden van brandstichting op de dorpen, opdat de opstijgende vlammen hunne aankomst niet zouden verraden. Zoo zijn de vijanden, nog op den dag van St. Lebuinus en Adelbert, martelaren, omstreeks negen uren des avonds, in stilte, te Alkmaar gekomen, daar niet alleen de soldaten zich van alle geschreeuw onthielden, maar ook geene trompet zelfs zich hooren liet. Doch door de noorderpoort de stad, als overrompelaars, binnengetrokken zijnde, hieven zij op eens, allen te gelijk, een groot geschreeuw aan, roepende, onder het steken van de trompetten: „Gelder, Gelder!” De stedelingen, die tot nog toe onder de wapenen verzameld gebleven waren, werden door dit geschreeuw zeer verschrikt, en gingen, zoo hard zij konden, aan den loop, hunne huizen ter plundering overlatende. Zij toch wisten niet, hoe talrijk het leger der vijanden was, en als zij de zwakheid daarvan gekend hadden, zouden zij welligt geenszins de vlucht gekozen hebben. Want, zoo als men zegt, waren de benden der stedelingen talrijker, dan die der vijanden, die het eerst de stad bezetten. Doch den volgenden dag is hun eene aanzienlijke menigte krijgslieden te hulp gekomen, waarover op eenen anderen tijd. Alzoo is Alkmaar vermeesterd, bijna zonder eenige bloedstorting. Slechts zeer weinigen, die

goed voor hunne zaken wilden zorg dragen, zoo als gierige menschen gewoon zijn, zagen zich intusschen de gelegenheid om te vlugten afgesneden, en zijn op die wijze gevangen gemaakt, onder wier getal ook die burgemeester was, van wien het bevel was uitgegaan, dat niemand der Alkmaarders zijne tilbare have naar elders zoude vervoeren. Want toen hij, zoo goed als ieder ander, reeds op de vlucht gegaan was, kwam hem een som gelds te binnen, die hij, in zijne verwarring en ontsteltenis, te huis, voor zijne oogen, in een kistje geborgen, had achtergelaten; maar toen hij terug keerde, om dat geld nog mede te nemen, vond hij niet alleen zijn geld niet meer, maar werd bovendien gevangen genomen, en moest zich voor eene groote som loskopen, zoo als wij, een weinig vroeger, reeds gezegd hebben. Een ander was in al te groote dronkenschap, als in den wijn gedompeld, in eenen zwaren slaap gevallen, zoodat zijne vrouw hem noch door slagen, noch door stooten, noch zelfs door bijten (want zij sloeg de tanden in zijn vleesch) uit dezen Endymions slaap vermogt op te wekken, opdat hij konde ontvlugten, waardoor hij in handen van de vijanden geraakte, die hem niet, dan tegen eene aanzienlijke som gelds, weder lieten gaan. Dit lustte mij, in het voorbijgaan op te tekenen, opdat de onmatige beminnaars van den drank zich maar in de grootste dronkenschap mogen dompelen, als zij niet bevreesd zijn, om eenmaal in eenen gelijken strik gevangen te worden. Ik zoude wel vele voorbeelden, tegen de dronkaards, in het midden kunnen brengen, maar daartoe is hier de plaats niet: want ik geloof niet, dat de klank van woorden hem van dezen poel zal terughouden, wien de vreeze Gods er niet van afschrikt. Echter is hij gelukkig te noemen, dien de gevaren van anderen voorzigtig maken. Doch de ellendige mensch vat zulks niet, voordat hij, geheel verstrikt, te laat gelegenheid zoekt, om te ontsnappen. Een oud spreekwoord

zegt: De spaarzaamheid is op den bodem te laat. Maar als de menschen drinken, denken zij, dat alle drank op den bodem der kan het lekkerst smaakt, anders toch zouden zij, naar mijn oordeel, de kroezen niet zoo geheel uitdrinken. Doch het onkundige volk weet nog niet, waarom de helft meer is, dan het geheel. Of misschien moest ik zeggen, dat de dronkaards daarom de geheele kroes ledigen, omdat gewoonlijk op haren bodem een geldstuk is afgebeeld, en terwijl zij al te begeerig daarnaar verlangen, om iets te hebben, waarmede zij hun gelag betalen, al wat er in is opslokken. Maar met dit al schertsende te zeggen, ben ik geheel van mijn onderwerp afgedwaald.

Na dan aldus de burgers verdreven te hebben, begonnen de vijanden het huisraad te onderzoeken en te plunderen. Men zegt, dat zij daar eene ontzaggelijke menigte geld gevonden hebben, en de waarde van den schat, zoo in goud, als in zilver, aldaar gevonden, is niet op te geven. Er waren meer duizenden goudguldens, als een mensch zoude denken of gelooven. Zoo zegt men althans. Dus zouden nu alle krijgslieden rijkdommen in overvloed hebben, als zij er een matig gebruik van hadden willen maken. Maar ik heb, tot nu toe, nog niet vernomen, dat het bij de soldaten ooit de gewoonte geweest is, om geld op te hoopen. Want zij verkrijgen het niet zoo gemakkelijk, als zij het met vele gevaren verworvene verkwisten. Derhalve zijn die oude geldzakken der rijken (bijna tot de Cimmerische duisternis, gelijk men zegt, veroordeeld, en door de motten verteerd), eindelijk eens voor het licht gebracht; en het geld, door de invretende roest bijna verteerd (met groote zorgen door zijnen slaaf verzameld, met nog grootere zorg bewaard, en met de grootste angst en zorgen verloren), verkreeg toen eerst zijnen glans, toen het in gebruik van anderen overgegaan was, en opgehouden had, het eigendom des verzamelaars te

wezen. Zoo vergadert de mensch schatten, en hij weet niet, voor wien hij ze oplegt. Ook hebben die genoemde galgebrokken kinderen van zes of zeven jaren gegrepen, en, in tegenwoordigheid der moeders, met allerlei mishandelingen bedreigd, opdat zij, door deze wreede uitvinding, de harten der moeders zouden bewegen, om te openbaren, of zij eenig geld verborgen hadden. Op den zelfden avond, waarop zij Alkmaar innamen, hebben zij ook de kloosters der Carmeliten, nabij de stad, en der Regulieren, te Heylegeloo, doortrekkende, van daar een en ander geroofd. Doch op dien tijd niet verder voortrukkende, zijn zij naar de stad terug gekeerd, ofschoon sommigen, naar men zegt, hunne makkers aanspoorden, om terstond naar Egmond zich te begeven, geloovende, dat zij aldaar eene groote menigte volks, wegens de plegtige processie (welke op dien dag daar gehouden was) vergaderd, konden overvallen. Doch de raad der goddeloozen is verbrijzeld. Wel waren eenige menschen van Alkmaar, aan de woede der vijanden ontsnapt, niet met den gang van eene schildpad voortlopende, in het holle van den nacht, te Egmond gekomen, en hadden daar de droevige en bittere mare van de vijanden aangebragt; maar men had toch niet gehoord, dat zij reeds zoo nabij én bijna voor de deur waren, toen eensklaps, in den vroegen morgen, terwijl de broeders in het koor vergaderd waren, om de dienst te verrigten, ter eere Gods en der heilige martelaren Johannes en Paulus, en gekomen waren aan het Ambrosiaansche lied: *Te Deum laudamus*, plotseling een geroep opging, dat de vijanden Alkmaar vermeesterd hadden. Op het hooren hiervan, werden allen door groote vrees verschrikt en beangst, en terstond liepen zij naar de drie zeer kostbare kasten of tomben, in welke de eerwaarde gebeenten der heilige martelaren Adalbert, den leviet, en Jeroen, den priester, en der heilige maagd Agatha, geborgen waren. Bovendien haast-

ten zij zich, om alle andere gouden en zilveren vaten, waarmede men weet, dat dit klooster rijkelijk begiftigd is, bijeen te vergaderen. En dat alles hebben zij in koffers en kisten geworpen, en, ten spoedigste, naar Leiden in veiligheid gebracht. Evenwel had men zich niet zoo behoeven te haasten. Maar niemand, die niet bekrompen van verstand is, twijfelt, of men het zekere boven het onzekere moet verkiezen. Want ofschoon de vijanden binnen drie of vier dagen, nadat zij Alkmaar hadden ingenomen, de stad niet verlaten hebben, behalve eenigen (die ook daarom, uit roekelooze armoede, aan gevaren en dood zich hebben blootgesteld, gelijk men zegt), wie konde echter van te voren weten, dat zij niet vroeger uit Alkmaar zouden gaan; voornamelijk omdat zij geen plan hadden, daar te vertoeven, maar liever die stad, zoo spoedig mogelijk, door te trekken, en zich naar de stad Haarlem te begeven, om die aan te vallen, voordat het volk hunne aannadering zoude vernemen. En voorzeker, als zij beproefd hadden, dat voornemen uit te voeren, zoude misschien de uitkomst bewezen hebben, dat hunne krachten aan hunne pogingen geëvenredigd waren. God heeft dit echter, bij tijds, afgeweerd. Want voor zulk een plotseling ongeluk was er, naar men zegt, te Haarlem weinig in gereedheid, om wederstand te bieden. Doch nadat de vijanden te Alkmaar gekomen waren, zijn zij daar, door de begeerte naar geld en buit, vastgehouden, dat zij geen voet er van daan konden zetten. Bij deze moeilijkheid van weg te gaan kwam nog dit, dat deels de soldaten zeer moede waren, en deels ook de weg naar Haarlem lang, en niet overal veilig was; hoewel dit laatste voor hen wel geen onoverkomelijke hinderpaal zoude geweest zijn. Want nabij die stad, of niet ver daar van daan, hadden bijna twee honderd ruiters zich gelegerd, die onlangs, met vele andere ruiters, den hoogerwaarden vader in Christus en heer, Philippus van Bourgondië, naar

zijnen bisschoppelijken zetel, te Utrecht, met groote feestelijkheid, begeleid hadden, waarover elders zal gesproken worden. Deze ruiters, dan, bijna twee honderd in getal, vernomen hebbende, dat de vijanden Alkmaar (hetwelk eene stad van Holland is, welke toen, onder den rector Johannes Murmellius, door wetenschappen beroemd was) wreedelijk hadden overvallen, zijn onmiddellijk van de plaats, waar zij zich bevonden, nabij Haarlem, opgebroken, en hebben zich weder gelegerd in een dorp, Lymmen genoemd, dat anderhalve mijl van Alkmaar verwijderd is. Aldaar aankomende, op den volgenden dag, na de bezetting van de stad Alkmaar, dat is, op het feest van de heilige martelaren Johannes en Paulus, hebben zij grooten lof verdiend, om hunne uitstekende daden en dappere krijgsbedrijven. Want zij hielden nacht en dag aanhoudend wacht, nu zes, dan acht, dan tien, dan meer ruiters, bij Alkmaar, namelijk, te Heylegeloo, en als zij van die boeven uit zagen trekken, om het volk, in den omtrek van Alkmaar, te plunderen, beijerden zij zich, deze terstond aan te vallen, terwijl zij verscheidene van hen, met de lans, doorstaken, en anderen, bij hoopen, geboeid te Haarlem opbragten. Aldaar is eindelijk hun vleesch aan de vogelen overgegeven, en verrot in de lucht. Desgelijks zijn eenige van die verspieters in het dorp Bergen getrokken, op hoop van buit, en zouden gaarne het volk of geplunderd, of in boeijen geslagen hebben; doch hunne poging heeft eene andere uitkomst gehad. Want de Schout van het dorp verzamelde het volk, en heeft de roovers, kloekmoedig, van rondsom ingesloten, zoodat zij, die gekomen waren, om het volk te plunderen, tegen hunne verwachting, zich door het volk met ketenen moesten laten binden. Een van hen, die hiertoe onwillig was, is op de plaats zelve doodgeslagen. Doch de overigen, in getal, zijn door de boeren, gebonden, naar Haarlem gebracht, om daar hun vonnis te hooren.

Eindelijk, na een of twee dagen, dat de genoemde ruiters van Karel, den doorluchtigen vorst van Bourgondië, en van het leger der Hollanders, hunne standplaats in het dorp Lymmen hadden, om de Friezen en Gelderschen, die de stad Alkmaar vermeersterd hadden, in hunne kwade bedoelingen een weinig tegen te gaan, zijn er nog meer ruiters bij hen gekomen, zoodat zij nu tot een getal van zes honderd of meer in het genoemde dorp Lymmen lagen. Daarentegen kwamen er ook groote troepen, die eene wijle tijds te Medemblik vertoefd hadden, tot hulp der vijanden, die te Alkmaar nog gelegerd waren. En toen zijn hunne benden vermeerderd, zoo als men zegt, tot een getal van zeven duizend. Daarom hebben zij toen, steunende op de kracht hunner menigte, her- en derwaarts, naar verschillende plaatsen, in den omtrek van Alkmaar, brieven gezonden, ten einde hun vrijen toegang te verleen, zoo zij binnen eenen zekeren tijd te Alkmaar kwamen, om met hen een verdrag te sluiten, over het ongedeerd behoud van al hunne goederen. Uit dien hoofde hebben vele landlieden uit het volk, voor groot geld, met de genoemde vijanden een verdrag aangegaan. En omdat het vermogen van het volk niet toereikende was, om zulk eene som gelds dadelijk te betalen, hebben zij gijzelaars gegeven, tot dat de volle betaling zoude geschied zijn. Deze overeenkomst nu hebben vooral zij, die oostwaarts van Alkmaar woonden, met de voorschreven soldaten aangegaan: want op hen drukte de vrees voor de vijanden het meest. Doch zij, die de westelijke streek van de genoemde stad bewoonden, zochten uitstel, omdat zij eenig vertrouwen hadden op de verdediging van de bovengenoemde ruiters, en van de grootere hulp, die zij hoopten, dat uit Haarlem spoedig zoude opdagen. Dus werden nog meerdere brieven, door de vijanden, naar het volk gezonden, van welke vrijgeleidebrieven ik een gezien heb, gerigt aan de beide Eg-

monden, het eene nabij het strand der zee, en het andere op eenigen afstand van de zee. In dit laatste is dat koninklijke klooster, van de heilige orde van Benedictus, gelegen, aan welke abdij de voorzeide vrijgeleidebrief gezonden was. Ook waren er brieven gezonden naar Rijnegom, en naar het kasteel van den heer Graaf, te Egmond, en wat daar voor plaatsen meer zijn. Nu was daar, in dat kasteel des Graven, niets in gereedheid, om zoo groot een gevaar veilig door te staan. Daarom zond de vrouw Gravin, de verstandige echtgenoot van Johannes den Eerste, Graaf van Egmond, vromer gedachtenis, een der heeren Kanunnikken, een onverschrokken en welsprekend man, naar Alkmaar, tot de vijanden, om den vrede te verzoeken. Intusschen was het bij den heer Graaf Johannes, den zoon der voornoemden, die toen, in Brabant, bij den Vorst was, bekend geworden, in welk een dringend gevaar allen op zijn kasteel, te Egmond, verkeerden. En opdat zij daar niet geheel schipbreuk zouden lijden, besloot hij voor zijn kasteel goede zorg te dragen. Derhalve werden er krijgslieden gezonden, om het te verdedigen. Bovendien leverde een zeker burger van Amsterdam, in overvloed, alles, wat de krijgslieden, tot bescherming van het kasteel, noodig hadden, en dat wel ten spoedigste, want er was spoed noodig. Toen er dus zoo goed voor het kasteel gezorgd was, heeft men opgehouden, met de vijanden te onderhandelen. En ook alle overige lieden hebben het sluiten van een verdrag uitgesteld, hopende, dat nu al hunne goederen, die zij in huis hadden, in den poel van heil, of zoo als wij gewoonlijk zeggen, op het kerkhof, lagen, wegens de bescherming der ruiters, waarin zij zich verheugden, en de groote troepen, die zij, van dag tot dag, verwachtten te zien aankomen. Want het droevige, maar ware, gerucht van de inneming van Alkmaar, had de ooren van alle bewoners der provincie Holland vervuld, waardoor alles

daar in rep en roer was, en een groot leger, van burgers en boeren, verzameld werd, daar men het veiliger oordeelde, den vijand voor eens anders deur te ontmoeten, dan voor zijne eigene. Zoo kwamen er groote, en ten strijde wel toegeruste, benden van Hollanders, uit de steden Delft, Gouda, Schoonhoven, Leiden en de omliggende dorpen, in de stad Haarlem bijeen, en, aldaar hun hoofdkwartier vestigende, vermaanden zij hen, die het dichtst bij het gevaar waren, om gerust te wezen: want zij verzekerden, dat zij hun ten eerste bijstand zouden brengen. Doch dat *ten eerste* verscheen nergens. Voorts wilden de burgers niet uit Haarlem trekken, voordat hun voornaamste aanvoerder aanwezig was, die in Holland het oppergezag bekleedde, namelijk, Graaf Willem van Nassouwen, en deze moest een weinig gezocht worden. Doch de burgers ontbeerden zijne tegenwoordigheid niet lang.

De vijanden, intusschen, toen zij bemerkten, dat op hunne brieven, die zij aan het volk, over het sluiten van een verdrag, geschreven hadden, niet geantwoord werd, en dat men er, als het ware, mede spotte, werden daarover zeer vertoornd, en hadden reeds bepaald, deze zaak met de wapenen te beslechten. Daarom trokken zij, in den volgenden nacht (na het feest van de h. Apostelen Petrus en Paulus), na hunne manschappen geschouwd te hebben, te twee uren uit Alkmaar, en rigtten hunnen marsch naar de plaats, waar de Hollandsche ruiters gelegerd waren, om, heimelijk daar binnen trekkende, hen van daar te verdrijven. Maar dewijl de schildwachten der voorschreven ruiters, die de wacht hadden, niet geheel sliepen, en uit het gedruisch der vijanden eenig onraad vermoedden, werden de vijanden ontdekt, nog voordat zij den post der Hollanders naderden. Dus klonken de trompet en bazuin, met vreeselijk geluid, onder de ruiters, en deze begonnen uit het dorp Lymmen

af te trekken: want, hoewel zij sterk in getal waren, beteekende hunne magt niets, bij de groote benden der vijanden. Zij hadden wel van het magtige leger der Hollanders, dat zich te Haarlem ophield, gevraagd, dat men hun eene versterking van duizend voetknechten zoude zenden, en ten antwoord bekomen, dat men terstond aan hun verlangen zoude voldoen, maar het bleef altijd bij woorden. Daar zij dus moesten overwonnen worden, was het beter, te wijken. Nadat dus de ruiters geweken waren tot Beverwijk, zijn zij daar een weinig gebleven. De Gelderschen en Friezen hebben het dorp Lymmen in brand gestoken, omstreeks te drie uren in den nacht. Terwijl toen het volk op de vlugt ging, begaven de vijanden zich, met versnelden marsch, naar Egmond, en staken ook dat in brand, vooral de huizen, die het naast bij de parochiekerk en het klooster stonden. Zij doorzochten ook het klooster van St. Adalbert, maar vonden daar weinig of geen goud of zilver: want St. Adalbert, en de andere overblijfselen van heiligen, waren in hunne zeer kostbare kisten en doozen, met alles, wat er in goud en zilver kostbaar was, naar Leiden overgebracht, zoo als reeds gezegd is. Toen kwamen in de stad Leiden het ligchaam van St. Jeroen, den martelaar (hetwelk te Egmond rustte), en zijn hoofd (hetwelk te Noordwijk, waar hij gestorven is, in groote eere werd gehouden), weder bij elkander, dat zij niet hadden kunnen hopen, daar zij, door het toeval, eenen langen tijd gescheiden waren geweest. Want zij, die te Noordwijk woonden, hadden ook, uit vrees voor de vijanden, dat eerwaardig hoofd naar de genoemde stad overgebracht, en het toevallig in het zelfde klooster geborgen, waar nu de reliquiën van Egmond waren.

Doch nu, om van mijn onderwerp niet af te dwalen, hebben eenige van die voorzeide vervloekte landloopers, die geheel van bedrog en schelmerijen gemaakt waren,

het vorstelijk klooster van St. Adalbert aan de vlammen ten prooi willen overgeven. Maar de heilige Adalbert was magtig bij den algoeden en almachtigen God, om zijne plaats (waarin aan God en hem dagelijks dienst gedaan werd), van het vuur, ongedeerd te bewaren. Ik zeg, hij was magtig daartoe, en heeft het gewild, en hetgene, dat hij wilde, gedaan. Want de gemoederen der aanvoerders, die over die gaauwdieven het bevel hadden, werden zoodanig gezind bevonden, dat zij niet alleen niet toelieten, het klooster in brand te steken, maar ook besloten, dat ieder, die dat zoude durven wagen, terstond in de zelfde vlammen, ten prooi, geworpen zoude worden. Op die wijze is het klooster veilig bewaard gebleven, niet alleen voor de vlammen, maar ook voor de groote geldsommen, die de vijanden, kort te voren, geëischt hadden. Want zij hadden 15,000 goudguldens van het klooster geëischt; maar men had zoo veel niet in gereed geld, om die te betalen. Dus is daar, toen de vijanden kwamen, niemand gevonden, dan slechts drie menschen, van welke een, zeer hoog bejaard, met name Nicolaas, prebendarius te dier plaatse, een natuurlijke broeder was van den heer Johannes van Egmond, den eersten Graaf. Deze Nicolaas had eene zeer kostbare kleeding, zoo als het zoonen van edelen betaamt te dragen; en toen de gezegde roovers hem van die kleederen berooven wilden, begon hij bitter te schreijen. Op dit gezigt waren de kapiteinen bewogen met de klagten van zulk een oud man, en, eerbied hebbende met zoo grijs een hoofd en hooge jaren, lieten zij af van hem zijne kleederen te ontnemen, maar vroegen hem, wie hem zulke kleederen geschonken had. Toen zeide hij: „Het klooster;” zekerlijk niet durvende bekennen, dat hij van het geslacht der heeren van Egmond was. Hierna is die zelfde Nicolaas terstond, verheugd, dat dit gevaar voorbij was, naar de stad Schoonhoven getrokken, alwaar hij eene zuster had,

die vrij bemiddeld was. En, bij deze eenen korten tijd vertoevende, heeft hij den laatsten dag zijner vreemdelingschap, zat van dagen, geëindigd, in het zelfde jaar na Christus geboorte, in hetwelk deze verwoesting in Holland voorviel.

De gemelde vijanden, zoo wel in het klooster, als bij het overige volk, te Egmond, het huisraad doorzoekende, en Rynegom mede doortrekkende, zijn tot het kasteel van den heer Graaf van Egmond gekomen; doch daaruit hoorden zij zulk eenen zwaren donder, van het vreeselijk geraas der bussen, dat zij vreesden, nader te komen. Want daar zij zulke appelen en peeren (ik bedoel steenen en looden kogels), die, uit het kasteel, tegen hen geworpen werden, te huis genoeg hadden, gevoelden zij geen lust, die aldaar op te zamelen. Deze boomvruchten, toch, maken zware builen aan het hoofd, als zij een mensch niet geheel en al dood maken. Daarom wil ik alle gewapenden, als zij zich in den strijd wagen, gewaarschuwd hebben, dat zij zich voor deze dingen in acht nemen. Doch dat zeg ik voor de grap. Ook was dit zelfde den soldaten, aan wier bewaking het kasteel was toevertrouwd, niet minder tot zorg, dan hun eigen leven tegen de vijanden te beschermen, waarom zij hunne wapenen, stoutmoedig, tegen de vijanden afschoten. Uit dit alles konden de vijanden heel goed opmaken, dat hunne aankomst geenszins welgevallig was, en daarom zagen zij van hun voornemen af, en vielen het kasteel niet aan. Zoo werd het kasteel, dat, kort te voren, met vernieling bedreigd was, nu tegen de woede der vijanden verdedigd. De huizen, die het naast bij het kasteel stonden, bleven onverbrand staan. Ook ondervond Egmond aan zee, door dit alles, een gunstiger lot: want het heeft niet met de vijanden behoeven te verdragen, en het is niet geplunderd, noch in brand gestoken. Tot die plaats, namelijk, zijn de vijanden niet voortgetrokken;

maar op den avond van dien dag, na nog het dorp Heylegeloo in brand gestoken te hebben, naar Alkmaar terug gekeerd. Velen van hen hadden zich te buiten gegaan in den uitstekenden wijn, waarvan zij eenen overvloed in het klooster, te Egmond, gevonden hadden, zoodat een van die boeven, die zich zoo boven mate aan dronkenschap had overgegeven, het met den dood moest bekoopen. Dus werd hij, die in den wijn begraven was, kort daarna ook in den grond begraven, en misschien, hetgeen ik echter niet hoop, dat waar zal zijn, ook in de hel, hetgeen God verhoede! Want daar hij misschien uit de wijk des duivels was, konde hij ook wel op diens kerkhof begraven zijn, waar ook de rijke brasser begraven is, gelijk men in het Evangelie leest.

Nu weder tot ons onderwerp. Nadat de genoemde vijanden naar Alkmaar, gelijk de bijen met scherpe angels naar hunne bijenkorf, waren terug gekeerd, eischten zij, dat men hun eene groote som gelds zoude voldoen, welke zij van de stedelingen vorderden, als zij de stad niet in brand zouden steken. Doch de Minderbroeders, die te Alkmaar woonden, hebben, ter wille van de burgers, aan de soldaten, omtrent deze voldoening, altijd maar goede woorden gegeven, en wel zoo zoet en glad, als of ze met olie bestreken waren, steeds hen verzoevende, om de stad niet in brand te steken, daar eerstdaags al het geld, dat zij gevorderd hadden, zoude aankomen. Met zulke woorden hebben die Minderbroeders de soldaten bestendig om den tuin geleid, en zij gelukten in hunnen mond, tot groot nut en voordeel der burgers. Toen hebben, eindelijk, de genoemde vijanden hunne bagaadje gepakt, en veel huisraad, uit de stad, op vele wagens geladen, welke zij uit verscheidene dorpen bijeen gehaald hadden, om hunne legerplaats naar eene andere plaats over te brengen. Bijaldien zij schepen gehad hadden, zoude er geen of weinig huisraad in

de stad achtergebleven zijn. Doch nu nog al wel, omdat zij alle zaken niet gevoegelijk op de wagens bergen konden. Maar van de schepen, waarmede zij naar Holland waren overgestoken, zijn een groot deel, door de burgers van Enkhuizen genomen, nadat de Gelderschen en Friezen die stad verlaten hadden. Eindelijk, alle zaken bijeen geraapt hebbende, zijn de vijanden uit Alkmaar getrokken, zonder het te verbranden, nadat zij die stad vijf dagen lang, geplunderd hadden, en hebben hunnen togt gerigt naar de stad Haarlem. Onder weg roofden zij alle bezittingen van het volk, staken den brand in verscheidene dorpen, en voerden veel buit mede. Doch de Hollandsche ruitersbenden, die een weinig terug geweke waren naar Haarlem, zijn, nu talrijker geworden, hen weder te gemoet getrokken, en hebben velen van die boeven, die het land afliepen, om buit te rooven en huizen te verbranden, doodgeslagen. Ook, toen de vijanden bij Heemskerk waren, zijn die genoemde ruiters hen kloekmoedig achtervolgd, en hebben, met eenen schok, hunne paarden in de gelederen der vijanden gedreven, zoodat vele vijanden daar bezweken, en ook vele Hollanders, die gevankelijk werden medegevoerd, aan de handen der vijanden ontrukkt werden. Desgelijks werd een edel ruiter, welke, kort te voren, door de vijanden in boeijen geslagen was, met groote vreugde verlost. Bovendien ontnamen zij aan de roovers veel van den buit. Toen, namelijk, de vijanden, die van hunne benden een weinig afgescheiden waren, zoo groot een drom van gewapenden op hen zagen toekomen, wierpen zij alles weg, tot de schoenen van de voeten (hetgeen zeer belagchelijk was), en repten hunne voeten, even als hazen, welke de honden vervolgen, om naar hunne vaandels, als naar eene veilige haven, te loopen. Want daar waren zij veiliger, en de Gelderschen hadden, bij hunne benden, vele geweren, door welker kogels vele paarden

der ruiters gewond werden. Daarom schroomden de ruiters, uit vrees voor die kogels, de dicht opeen gedrongene benden te naderen. Maar zij, die zich van dezen drom verwijderden, om huizen te plunderen, werden zeker gedood.

Een zeker monnik van Egmond, op dien dag daar langs reizende, kwam, bij toeval, op de plaats, waar een dier gaauwdieven ter aarde lag geveld, en, tot hem geroepen zijnde, ontving hij, met verlof van den Abt, zijne biecht. Hij troostte hem zoo veel hij konde, en zorgde, welwillend, voor het heil zijner ziel, doch zoo Podalirius of Machaon er bij geweest waren, zouden die misschien nog beter voor zijn ligchaam gezorgd hebben: want hij scheen niet doodelijk gewond te zijn. Gelijk hij van zich zelve getuigde, was hij van een niet onaanzienlijk geslacht, uit de bovenlanden afkomstig. Doch, helaas! te laat had de ongelukkige en nietswaardige zoon den adel en rijkdom zijns vaders herkend. En alzoo is hij, onder den grooten hoop, gelijk men het noemt, omgekomen en ter aarde besteld.

Doch ik keer tot mijn onderwerp terug. De vijanden zetten hunnen togt voort, en, niets van hunne wreedheid verzachtende, hebben zij het treffelijke dorp Beverwijk in vlammen gezet. In dit dorp zijn twee kloosters, het eene van reguliere kanunnikken, die gedwongen werden, hun klooster voor eene groote geldsom vrij te koopen, en voor den brand te bewaren; het andere was door mannen bewoond, die, bij de komst der vijanden, naar de stad Utrecht de wijk namen. Dit bedreven hebbende, braken de vijandelijke benden van daar op, staken, niet verre van Haarlem, het dorp Zandpoort in brand, en vertrokken van daar naar het dorp Sparendam. Toen eerst meenden de groote Hollandsche benden (die, in de stad Haarlem, wel tot den oorlog waren toegerust), dat zij nu eenen geschikten tijd gevonden hadden, en begrepen, dat, als zij

de opgeblazen hoofden der vijanden wilden verpletteren, het dan nu geschieden moest. En dus, alles gereed gemaakt hebbende, wat een leger, in den strijd, noodig heeft, begonnen zij de stad uit te trekken, in deze orde, zoo als het gerucht meldt, geschaard. In de eerste plaats de boeren, in de tweede de burgers, in de derde de voetknechten, en in de vierde de ruiters. Deze ruiters waren nu bijna 1200 in getal. Zoo wel uitgerust, met hunne aanvoerders, den Graaf van Nassouwen, de Stadhouder van Holland, den heer Floris van Ysselsteyn, den heer van Wassenaar, en andere edelen, wier namen mij nu niet voor het geheugen komen, begonnen zij de stad uit te trekken. Eindelijk werden die geruchten in de legerplaats der vijanden bekend, die toen, welgemoed, als tot eenen maaltijd genoodigd, hunne makkers aanmaanden, om dapper te strijden, ten einde den palm der overwinning te verdienen. Daarom besloten zij, niet alleen de Hollandsche benden af te wachten, maar zelfs hen te ontmoet te trekken. Maar een zeker voortvlugtig priester, in een vreemd gewaad, die in de legerplaats der vijanden aanwezig was, beklom eene hoogte, en, uitziende, zag hij, in de verte, zulke talrijke benden uit de stad trekken, en riep in zijne legerplaats, dat de gewapenden, in zoo groot getal, als het zand der zee, naderden. Op het hooren hiervan, begon de moed der vijanden te zinken, en daarna hielden zij op, hen tegen te trekken. Dit heeft mij iemand verhaald, die zelf er bij tegenwoordig geweest is. Het leger der Hollanders was inderdaad zeer talrijk. En hoewel de benden der vijanden ook sterk waren, beteekenden zij nog niets bij de drommen Hollanders. Doch in hunne legerplaats was ook eenige vrees ingeslopen. Om welke reden weet ik niet, maar men zegt zoo. Misschien hadden de vreesachtige rijkdommen hunne gemoederen en zielen bezwaard. Daarom is er toen niets van aanbelang tegen den vijand gedaan. Indien toch

iemand ooit gewoon is, door een norsch gelaat zich te laten verschrikken, tot den dood toe, beken ik openhartig, dat er niet weinig schrik en vrees over de vijanden was uitgestort. Want de Hollandsche benden waren, zoo als de kinderen roepen, tot aan de tanden gewapend. Want de zon, op hunne koperen schilden schitterende, konde de bergen verlichten. Het leger was zeker zeer groot en sterk; maar de dapperheid der vijanden is op dien tijd niet vervlogen. En, om ernstig te spreken, heeft aan de Hollanders niets, dan moed, ontbroken. Zij hebben, misschien, van hunne soldaten een goed gebruik gemaakt, doch hoe dapper, staat ons niet te onderzoeken. Een zeker soldaat, die, onder de benden van den heer van Wassenaar, vaandrig was, is op het gezicht van de vijanden, naar men zegt, in eene fanatische woede vervallen, en begon als een bezetene te razen.

Dus zijn de beide legers, toen zij elkander van verre gezien hadden, terug getrokken, het leger der Hollanders naar de stad Haarlem, en dat der vijanden naar Sparendam. De laatsten stelden nu zeer groot belang in een goed en voorzigtig plan, met welke list zij eene sterkte of schans, die door de burgers van Amsterdam, in der haast, was opgeworpen, op den weg van Sparendam naar Amsterdam, zouden vermeesteren en slechten. Eindelijk, een plan hiertoe gevormd hebbende, trokken zij, op den dag van het feest van Maria boodschap, toen het reeds avond was, naar gezegde schans, waarbij ter wederszijden, tot grootere verdediging, schepen, met veel geschut en oorlogstuig beladen en wel voorzien, lagen. Toen dus de vijanden naderden, werd er sterk met groote pijlen op hen geschoten, zoo uit de schans als van de schepen. Het groote geschut donderde luid, en door de kogels werden verscheidene van de vijanden geveld. Daarentegen naderden deze de schans stoutmoedig, zonder iets te ontzien, en een groot geweer, zoo als men zegt, te

gen een van de schepen rigtende, schoten zij, bij geval het touw aan stukken, waarmede het schip vastgemaakt was, zoo dat dat eene schip, losgeraakt zijnde, tegen den dijk dreef, en door den brand vernield werd. Bovendien hebben de vijanden twee of meer booten, die zij gestolen hadden, met gewapenden gevuld, die, om de schans heen varende, van de andere zijde, welke naar de stad Amsterdam gekeerd was, haar ook begonnen aan te tasten. Want aan die zijde was de schans zwakker en minder volmaakt. En zoo hebben zij, eindelijk, de schans genomen, niet zonder groot verlies van soldaten. Ook van de Hollanders zijn ongeveer dertig mannen verslagen, deels burgers van Amsterdam, deels boeren; hunne zielen rusten in vrede! Ten laatste zijn de schepen, die aan de zijde van de schans lagen, een weinig van den oever afgebragt, door hen, die er op waren; zij hielden niet op, de vijanden dapper met pijlen te bestooken. Doch de vijanden hebben het blokhuis, op den dag van Maria boodschap, tegen den avond, ingenomen, en, tegelijk met het dorp Sparendam, in brand gestoken. Daarop pakten zij hunne bagaasje, en vertrokken, nog dien zelfden nacht, langs de stad Amsterdam heen, waar de burgers op de wallen verzameld waren. En zij zeiden niet, onder het voorbijgaan: „Gods genade zij met „u;” maar begroetten elkander van verre met krachtige pijlen. Vervolgens, de stad voorbij getrokken zijnde, kwamen de vijandelijke benden, met den morgen, aan het dorp Oudkerk, eene mijl van de laatstgenoemde stad verwijderd, dat was op den dag na het feest van Maria boodschap. In dat dorp hebben zij eenige huizen in brand gestoken; en het veer, dat daar was, moest het leger, met veel gevaar en moeite, overtrekken. Verscheidene, toch, zijn in het water omgekomen. Want men zegt, dat het volk de pont, waarmede de reizigers worden overgezet, voordat de vijanden aan het veer

kwamen, als een steen, in de diepte had laten zinken. Dus moesten zij op andere wijzen het water overtrekken, en hebben, eindelijk, hun leger bij de stad Utrecht opgeslagen. Men begrijpt ligtelijk, hoe aangenaam hunne aankomst daar gevonden werd. Want de vrees voor hen viel op al de inwoners van Holland, niet alleen, die, het ruime veld bewonende, door geene muren beschermd waren, maar ook, die met muren versterkte steden bewoonden. In 's Gravenhage (hetwelk eene niet onaanzienlijke plaats in Holland is, schoon het niet onder de steden geteld wordt) was bijna geen, of slechts zeer weinig, huisraad achtergelaten, daar iedereen, uit vrees voor de vijanden, zich beijverd had, om zijne zaken naar eene veilige stad over te brengen. Ook hadden eenige steden hunne buitenwijken gesloopt, de huizen afgebroken, en de boomgaarden in den omtrek, die jaarlijks aan hunne boeren vele vruchten opleverden, doen omhouwen. Volgens welke wet, of met wat regt, het een mensch geoorloofd is, zijnen naaste zoo te benadeelen, is mij nog niet duidelijk geworden. Maar deze gewoonte is, overal ter wereld, zoo ingeworteld, dat het tegenwoordig billijk geacht wordt, de huizen, die nabij steden of vestingen staan, te verbranden of af te breken, zoo dikwijls eenig gerucht van eenen op handen zijnden oorlog de ooren van vreesachtigen bereikt, ofschoon er misschien geene oorzaak van vrees bestaat. En zoo komt het, dat zij hunne eigene voordeelen trachten te beveiligen, ten nadeele van hunne bureu, die zij eerder hadden moeten beschermen. Indien zij dan nog de schade, welke zij, ten nutte van het algemeen, hunnen naasten aandoen, billijk wilden vergoeden, dat zoude regt en billijk zijn, en eerlijke burgers betamen. Maar ik heb nog geenszins vernomen, dat dit tegenwoordig ergens gebeurt. Vooral, toen ik eens door zeker stadje reisde, hoorde ik, niet zonder klagten, verhalen, dat er een besluit genomen

was, dat elk, die, in de voorstad, zijn huis, binnen eenen bepaalden dag, niet had afgebroken, met eene zware geldboete zoude gestraft worden. 'Dit is toch eene harde taal, vooral voor zulke menschen, die kort te voren hun huis voor veel gelds gekocht hebben. Indien ook zulk een besluit, met strijd of zwaard, beslecht kon worden, zoude, naar mijn oordeel, niemand er zich aan onderwerpen. Doch wie, die wel bij zinnen is, wil ooit zich aan eenen strijd met eenen magtiger wagen? Dus gehoorzaamden sommigen, die buiten de muren van genoemd stadje huizen hadden, aan dit bevel; doch anderen, daaraan niet willende gehoorzamen, zeiden: „Dat zij, die het bevel uitgevaardigd hebben, mijn huis afbreken, als zij dat willen, maar ik zal het zelf niet doen.” Doch dat zij dus verre. Ik vermoed wel, dat er zijn zullen, die deze plaats van het gezegd verhaaltje met een scheel oog beschouwen. Doch ik bekommer mij er niet over, wat het ongeleerde volk spreekt, en met de knapen zeg ik: „*Ego non percutio octo supra* (ik sla er „geen acht op):” het kan mij volstrekt niet schelen, wat onze lompert voor aantijgingen schijnt te smeden. Ik ga, namelijk, mijn eigen gang, zonder iemand te kort te doen, of mij met eenige veinzerij of vloijerij in te laten. Het past een man van eenen vrijen geest de waarheid te zeggen, den rijke niet boven den geringe te stellen, en den eenen even goed als den anderen te beschouwen. Ik hoop, dat ik, met deze woorden, niemand beledigd heb, daar ik niemands naam heb genoemd. Doch hierover genoeg. Nu keer ik terug tot het leger der vijanden, om de overige daden, die zij tegen de Hollanders bedreven hebben, te verhalen.

De benden der Gelderschen en Friezen braken op, van de stad Utrecht, waarvoor zij slechts kort gelegen hadden. Doch het volk, in den omtrek, werd met groote vrees bevangen, niet wetende, waarheen die magtige vij-

anden hun leger wenden zouden. Want een aanvoerder van het genoemde leger, van Rossum geheeten, werd gezegd, in eenen nacht, met groote haast, bij zijn volk vele ladders verzameld te hebben, alsof zij plan hadden, om eene of andere stad onverwacht te beklimmen. Toen dus alles voorbereid was, begonnen zij, in den nacht, welke volgt op de octave van Maria boodschap, het stadje Asperen te belegeren. Daar, toch, hadden zij eenen grooten haat tegen, omdat zij voor eenige jaren reeds beproefd hadden, die plaats in te nemen, maar, met schande afgeslagen, bij dat beleg eene nederlaag geleden hadden. Doch de onbestendige fortuna, waaraan alles onderworpen is, gaat soms met langzamen tred voort, om het volk te schaden, maar vergoedde nu deze traagheid, door de zwaarte der straf. Zeker hadden de stedelingen reeds, vrezende, wat hun nu is overgekomen, kort te voren, naar den Schout van 's Hertogenbosch eene boodschap gezonden, verzoekende, dat hij hun eenige soldaten, tot hulp, mogt zenden. En de Schout van 's Hertogenbosch, hiervan verwittigd, had gezorgd, terstond een vijf honderdtal soldaten te verzamelen, en aan de burgers van Asperen toe te zenden. Doch voordat die soldaten de genoemde stad Asperen bereikten, was hun de weg reeds afgesneden, en de gelegenheid, om daar binnen te komen, geheel benomen: want de vijanden waren te nabij, en belegerden reeds die stad. Toen begaven die soldaten zich naar een der stadjes, in de nabuurschap van Asperen, namelijk, Leerdam, of Heukelum, van waar zij zoo vreeselijk op de vijanden schoten, dat het gedruisch van het geschut in plaatsen op drie mijlen afstands van daar gehoord is. Bovendien spanden de burgers van Asperen zich zeer in, om de vijanden, die hen belegerden, van de muren te weren, door vele pijlen en verschillende soorten van werptuig van boven op de vijanden neder te werpen. Doch door

deze middelen konden zij de vijanden niet afschrikken van hen aan te vallen. Want deze trachtten, zonder op hun eigen behoud en leven acht te slaan, onafgebroken, de muren te beklimmen en de stad te bestormen. Eindelijk zijn de stedelingen, te zeer vermoeid van het strijden, deels door het kleine getal hunner burgers, deels door het sneuvelen van eenigen, die reeds, door de wapenen der vijanden, gevallen waren, te zwak bevonden tegenover de vijanden, wier magt steeds aanwies. De vijanden, de stad met geweld ingenomen hebbende, vielen op de stedelingen aan, en doodden hen bij hoopen, niet alleen de mannen, van welke slechts weinigen den dood ontkwamen, maar die verwoede beulen, wreeder, dan enig monster, vermoordden ook eenige vrouwen en sommige kinderen. O! welke stem of welke tong zoude slechts enigzins kunnen verhalen, hoe groote rouw en weeklacht er was, toen die stad met zoo grooten slag getroffen werd, en er zoo onmenschelijk gewoed werd tegen allen, en niet alleen tegen volwassenen, maar ook tegen nog jeugdige kinderen? Waar is nu, bid ik u, die wet, die eertijds bepaald heeft, dat wie een kind in den oorlog ombragt, met den dood moest gestraft worden? Doch de blijkbare waarheid der zaak leert, dat die wet afgeschaft, en in onzen tijd vernietigd is. Hoevele dingen schrijft men, dat eertijds bepaald zijn, waarin nu geene kracht meer is, omdat zij niet in acht genomen worden, maar bij de menschen bijna in bespotting zijn, en soms zelfs op gekheid uitloopen. Men zal misschien zeggen: „Zij, die deze wetten geschreven hebben, waren ster-„velingen.” Zijn dan daarom hunne besluiten ook dood, even als de wetgevers? Doch dit laten wij daarbij.

Ook zijn er twee broeders uit het kooster der Kruisbroeders, in Asperen, die beide begiftigers waren, terwijl zij hunne medeburgers hulp verleenden, met deze gedood. Maar ik heb niet gehoord, dat iemand van de anderen

omgekomen is, behalve een nieuweling, die men zegt, dat in de kerk doodgeslagen is. Eindelijk, nadat het menschenbloed, van rondsom, zoo wreedelijk vergoten was, bleven de lijken der verslagenen onbegraven liggen, tot dat de groote stank allen benaauwde. Toen begonnen zij, de een den anderen, eenigermate, tot het begraven te noodzaken. Van de troepen der soldaten waren ook, zoo als men zegt, niet weinigen gesneuveld, die reeds, buiten de muren, in de gracht lagen, waar zij gevallen waren. Bij deze was dus de begraafing gemakkelijker. Nadat eindelijk deze slagting was aangerigt, op den dag der zeven broeders martelaren, hebben ook die verwoede honden, met groot geraas, het kasteel van den heer van Asperen aangevallen, waarvan zij de overgave eischten. Doch de kastelein, met eenen broeder van den heer van Asperen, en die met hem op het kasteel waren, achtten, dat zij niet lang het kasteel zouden kunnen verdedigen, omdat er, voor zoo groot een ongeval, niets gereed was gemaakt. Daarom hebben zij den vijand vreedzaam toegesproken, zeggende, dat zij het kasteel wilden overgeven in hunne handen, op voorwaarde, dat zij, met behoud van goed en leven, ongedeerd mogten aftrekken.

De vijanden stonden ligtelijk deze voorwaarde toe, en bevestigden daarop hunne trouw met eenen zwaren eed, dewijl bij hen een meined even weinig beteekende, als de roovers geven om het baldadig doodslaan van menschen. Namelijk, toen het kasteel overgegeven was, bleek het, dat zij alles gelogen hadden, en hielden zij hun verdrag niet. Want op hen, die daar gevonden zijn, aanvallende, doodden die verfoeijelijke meinedige schelmen alle mannen, tot één toe, op eene wreedaardige wijze, tegen hunne belofte, die zij met vele eeden bekrachtigd hadden. Verscheidene stedelingen waren ook; bij de ineming van de stad, derwaarts gevloeden, die daar alle omgekomen zijn. Ook sneuvelde de schoonvader van den

kastelein, een aanzienlijk man, die, uit zijne stad Gorkum (welke eene mijl van Asperen verwijderd is), daar bij zijnen schoonzoon gekomen was, met zijne vrouw en zijnen zoon, een dapper en welbedreven krijgsman, welke op dien noodlottigen dag, onverwacht, met zijnen vader, zwager, en alle daar aanwezige mannen, tot één toe, den dood gevonden heeft. De vrouw van den kastelein, met hare moeder, die bij dit vreeselijk schouwspel tegenwoordig waren, zijn in het leven gebleven, terwijl eene van haar, namelijk, de vrouw van den kastelein, haren vader, broeder en man, zoo onschuldig ter dood gebracht, achterlatende, naar haar vaderlijk huis, in Gorkum, toog, beroofd van al hare kostbare sieraden, in goud en zilver. En van haar heb ik, in de zelfde stad en woning, in droeven moede, en met vele tranen, datgene gehoord, wat ik hier verhaal. Hare moeder, aan de hand gewond, druijpende van bloed en tranen, en bijna uitgeput van krachten, vond, op den avond van dien dag, eenen wagen, waarmede zij naar Utrecht konde rijden. Want haar man, die op het gezegde kasteel was verslagen, was een bloedverwant van den Deken der groote kerk te Utrecht, door welchen Deken zij vriendelijk opgenomen is. De schoonmoeder van haren zoon, die op gemelde plaats om het leven was gekomen, woonde ook te Utrecht, maar de vrouw van haren zoon hield zich te Ryenen op. Van deze vrouw heb ik ook nog het zelfde vernomen, wat ik reeds van hare dochter te Gorkum gehoord had. Maar die droevigste der vrouwen, van man, zoon en schoonzoon, op éénen tijd, beroofd, konde nacht noch dag hare tranen stillen: want haar overgroot ongeluk was nog kort geleden.

Dit groote wanbedrijf, hetwelk in de genoemde stad was uitgevoerd, konde niet lang verborgen blijven, maar werd overal verbreid, en joeg allen, die het hoorden, eene groote vrees aan. Daarom verzamelde de Stadhou-

der van Holland, de heer van Nassouwen, groote benden ruitery en voetvolk, en sloeg zijn leger op nabij de stad Asperen, in de stadjes Leerdam en Hoekelum, om den aanval der vijanden, op die wijze, te keer te gaan, opdat zij, naderhand, niet iets dergelyks in eenige plaats van Holland mogten beproeven. Doch de heer van Asperen nam eenige soldaten met zich, en vernielde verscheidene huizen, op verschillende plaatsen, nabij de stad Bommel, door brand. Alle schapen en runderen, en al het vee des velds, zoo als men zegt, in den omtrek van genoemde stad Bommel, voerde hij weg, en het arme volk moest veel kwaads van hem lijden. Ook zegt een geloofwaardig gerucht, dat, om den vrede en vriendschap te bewaren, en alle aanleidingen van kwaad vermoeden verre te verbannen, een bevel in Bommel uitgegaan is, dat niemand der burgers iets uit den aan de Hollanders ontnomen buit magt koopen, of het gekochte in de stad brengen. Echter werd het niemand verboden, eetwaren of koopwaren te verkopen. Dus verschaften zij leeftogt aan de vijanden der Hollanders, alles zoo duur verkoopende, dat een brood ongelooflijk duur verkocht werd. Velen gingen naar 's Hertogenbosch, om daar brooden te koopen, ten einde die voor weinig geld te koopen, en, voor eenen hoogen prijs, aan de vijanden der Hollanders weder te verkoopen. Doch zoodra men dit te 's Hertogenbosch gewaar werd, stond men niet toe, één brood meer uit 's Hertogenbosch naar de Bommelaren uit te voeren. Ik ben ten volle verzekerd, dat het zoo is: want ik getuig, wat ik gezien heb.

Toen konde, eindelijk, zulk een tabrijk leger binnen de muren van de stad Asperen zich niet langer beperken. Waarom, bij het klimmen van het gebrek aan alles, de soldaten, heimelijk, bij nacht, de stad uittrokken, behalve een klein aantal, die zij achterlieten, om de stad te bewaren, en zij togen wederom naar Gelderland, vanwaar zij eerst in Friesland, en vervolgens in Holland,

gekomen waren. Zoodra hunne vlugt in het leger der Hollanders bekend was, werden er terstond eenige krijgslieden uitgezonden, om hen te ontmoet te trekken, die in Asperen nog achtergelaten waren, zoo iemand het waagde, een voet buiten de wallen te zetten. De overige groote benden ruitery en voetvolk zijn de vlugtenden naar Gelderland nagezet. Maar zij, die, onlangs, als vogeltjes in de kooi (ik bedoel de vlugtende vijanden der Hollanders), met stouten moed, de vijanden afwachten, en bijna met een schildpadstred Holland uitgingen, zochten met hazesprongen hunne holen, zoodra zij hun land bereikt hadden; als het, namelijk, hun land mag genoemd worden, waaruit zij, buiten weten van de steden, gelijk het gerucht wil, door hunnen veldheer waren gezonden. Toen dus het Hollandsche leger eene plaats naderde, waaruit zij met stille trom waren vertrokken, zijn de groote benden van de Hollandsche ruitery en voetvolk de Veluwe ingetrokken, om buit te maken, en, in toorn, wraak en verwoesting te verspreiden. Zij mishandelden het landvolk deerlijk, plunderden op de landerijen en in de dorpen het koorn, staken alles in brand, roofden den buit, en voerden het vee weg. Zelfs brandden zij de dorre heide af, om alles te verwoesten. Indien de Hollanders geene heidebezems te huis hadden, konden zij wel eenen grooten voorraad van bezems van de Veluwe, waar van zulke dingen overvloed is, mede naar huis nemen. Daar komt het misschien van daan, dat zij in Holland zoo zorgvuldig de vloeren vegen. Men zal mij welligt uitlagchen, als of ik dat uit gekheid zeg. En dat zal ik gaarne toestemmen. Want ik beken, dat ik hiermede een weinig geschermt heb. De treurigheid laat zich, gewoonlijk, door grappige boert verdrijven. Want er worden hier droevige oorlogen verhaald. Wie, die de groote verwoesting van het volk hoort, zal er niet mede bewogen zijn? Wie zal, uit medelijden, er niet om weenen?

Voor zoo veel men er uit opmaken kan, heeft Mars Jupiter en Apollo in den afgrond geworpen, en daarom brullen de oorlogen aan alle zijden. Onsterfelijke goden! wat monster is hierin verborgen? Wat worden zoo altijd de wapenen gevoerd tegen het landvolk? Waarom worden de armen dagelijks, met de uiterste wreedheid, mishandeld?

(Hier is een zesregelig versje uitgelaten.)

Overigens bestond de buit, van de dorpen op de Veluwe, in zaken van geringe waarde, als boerengereedschappen en slechte paarden. Doch voor hem, wien ze ontnomen waren, hadden ze veel waarde: want hoewel hij niet schatten van Croesus verloor, heeft hij toch veel verloren, die van al zijnen leeftogt beroofd wordt. Zoo heb ik vernomen, dat een zekere boer, die van weinig vee en huisraad beroofd was, zich zelve, voor eenige jaren, het leven benomen heeft, daar hij, uit die oorzaak, in eenen poel van vertwijfeling vervallen was; waarvoor God in het vervolg ieder mensch behoede!

Terwijl deze dingen, in Gelderland, tegen het volk geschieden, heeft de liefderijke God en vertrooster van allen aan zijne arme kinderen gedacht, en den gewenschten vrede, die ver van deze landstreeken verdreven, of reeds voorlang schandelijk in boeien geworpen was, naar ons terug geroepen. Want de eerwaarde vader in Christus en heer, Philippus, Bisschop van Utrecht, een natuurlijke zoon uit het edel geslacht der vorsten van Bourgondië, en broeder van heer David, den voorlaatsten kerkvoogd, en Bisschop van de zelfde kerk van Utrecht (beide toch waren natuurlijke zonen van den doorluchtigen vorst van Bourgondië, Philippus, die in het jaar 1467 was gestorven), en de jongste van hen, is, in dit jaar na Christus geboorte, 1517, in het bisdom van

Utrecht opgevolgd, na den vrijwilligen afstand van heer Frederik, Markgraaf van Baden, den laatsten Bisschop dier kerk, — deze heer Philippus, dan, Bisschop van Utrecht, zag de verdrukking van het volk, en peinsde nacht en dag op middelen, om vrede en vriendschap tusschen de Hollanders en Gelderschen te bewerken. Hierop legde hij zich met alle zorg toe, en de zaak ging hem voorspoedig van de hand: want daar hij uit het huis van Bourgondië was, liet hij zich niet gemakkelijk afschrikken. Ook wenschten verdienstelijke ingezetenen van Gelderland voor hunne landlieden te zorgen, en verlangden den vrede, met al hun hart. Daarom gingen eenige, bij den Hertog van Gelder welgeziene, mannen, en leden uit de raden der Geldersche steden, in gezantschap, om deze zaak te bevorderen, gezamentlijk naar Utrecht. Uit Holland verscheen de heer Graaf van Nassouwen, Stadhouder van dat gewest. En toen hebben zij daar een verbond van bestendigen vrede gesloten, welken ik smee, dat God begunstige en voortdurend beware.

Nadat zoo een verdrag van eeuwigen vrede, tusschen de Hollanders en Gelderschen wederkeerig in acht te nemen, in de stad Utrecht gesloten was, omtrent het feest van den Bisschop en martelaar Lambertus, in het voorszede jaar, zijn terstond al de Hollandsche en Geldersche gezanten, gezamentlijk, naar de stad Asperen getogen. Zoodra zij daar aankwamen, eischten zij, dat de stad aan hen overgegeven zoude worden: want dit was, bij het sluiten van het verdrag, tusschen de Hollanders en Gelderschen bedongen. Doch hij, die in de stad was, een zeker hoveling van Haeften (door wiens bedrog, naar men zeide, zoo groote moord van burgeren daar gepleegd was), had zich op die plaats genesteld, als of hij daar altijd zoude blijven. Maar het is hem niet vergund, er zijne jongen uit te broeden: want zoodra hij de gezanten der Gelderschen en Hollanders voor de poorten zag, heeft

hij, hoezeer tegen wil en dank, de stad overgegeven. Zoo kwam zij eindelijk in de hand van den laatsten gouverneur; doch hij liet den buit van de stad aan de soldaten over. Echter konde de vrede niet zoo gemakkelijk bevestigd worden tusschen de Friezen en Hollanders, omdat, tot nog toe, de Friezen de Hollanders hardnekkig tegenspraken. Uit dien hoofde is hun eenen tijd van zes maanden verleend, om rijpelijk te overleggen, en voor dien tijd is de oorlog gestaakt. Doch wat er dan geschieden zal, na den laatsten dag van het bestand, of het dan vrede of droevige oorlog zal zijn, zullen wij zien, als God ons het leven gunt.

Eindelijk zijn ook eenige Hollandsche mannen, die in eene stad van Gelderland, als ik mij niet vergis, Thiel, tot nu toe, in gijzeling gehouden werden, voor die groote geldsom, waarvoor het volk, in dien zomer, met de Gelderschen en Friezen eene overeenkomst had aangegaan, gelijk reeds gezegd is, tegen betaling van eene kleine som aan de Gelderschen, naar huis terug gekeerd. Het overige geld is, ter gunste van den vrede, aan het volk kwijt gescholden. Maar, lieve Jezus! wat verhaalt men, dat de raad van dit land gedaan heeft, die het landvolk niet alleen geschoren, maar bijna gevild heeft. De vijanden, met weinig tevreden, waren verzoend. Doch wat hier gebeurd is, — het is niet goed het uit te spreken. Want men moet tijd, plaats en menschen, in het oog houden; en die dit verzuimt, is, naar mijn inzien, niet voorzigtig. Velen, van beide kanten, in boeijen gehouden, werden nu, de een voor den anderen, van wederzijden los gelaten, en in vrijheid gesteld. Doch eenigen van die troepen, welke sommige deelen van Holland verwoest hadden, zijn, vóór de afkondiging van den vrede, te Haarlem onthoofd. Dit waren veertien krijgslieden, onder welke twee waren van een niet onaanzienlijk geslacht en stand, geboren te Mechelen, hetwelk eene schoone stad

in Brabant is. Zij werden op den Julij onthoofd, ofschoon zij eenen grooten prijs voor hun leven wilden besteden; maar zij moesten, gelijk gebleken is, de straf met hun bloed betalen. Deze beide, nog jong van jaren, waren op éénen dag, namelijk, op Paschen, geboren, op éénen dag gedoopt, op éénen dag onthalsd, en op éénen dag op het rad gelegd, om in de lucht te verrotten. Later zijn, op den September, nog zes anderen, mede aldaar, om het leven gebracht. De overigen, die in het tuchthuis opgesloten waren, werden, toen zij hunne lotgenooten van daar zagen weghalen, zeer bevreesd. Waaron zij angstig zochten, zich uit die gevangenis te bevrijden. Dus verbraken zij hunne boeijen, in den nacht, na het vertrek hunner makkers, en trachtten te ontvlugten. Toen zij reeds op het voorplein der gevangenis waren, na alle deuren te zijn doorgestaan, was er nog een muur overig, aan de straat, doch, voordat zij die overgeklommen waren, werden zij ontdekt, en weder in harde boeijen geworpen. Echter was een van hen, met zeer groote moeite, uit den kerker gekropen, die, toen hij bij de stads poort kwam, en het geroep der schildwachten hoorde, verschrikt terug vlugtte, en over den muur klom van het klooster der Predikheeren, hetwelk nabij het raadhuis dier stad gelegen is. Daar hield hij zich verborgen, tot dat de kerk geopend werd. Toen het lek doorgestaan zijnde, sloop hij tot zeer dicht bij den priester, die op dien dag de eerste mis bediende. Zoodra de Schout dit vernomen had, namelijk, dat een uit de gevangenen naar eene wijkplaats de toevlugt genomen had, riep hij terstond de geregtsdienaren met zich, en begaf zich derwaarts, om te onderzoeken, of de zaak zoo was, als hij gehoord had, of niet. Aan de kerk der Predikheeren komende, zagen zij den man, dien zij zochten, zeer nabij den dienstdoenden priester. Nu bedachten zij, listig, een middel, om hem daar van daan te lokken,

zonder veel gedruisch, opdat de priester niet gestoord mogte worden. Een van hen, die bij den Schout waren, ging, terwijl de overigen zich verscholen hielden, naar den man toe, en zeide zachtjes tot hem: „ Hebt gij dan „ geene schaamte of eerbied, dat gij zoo digt bij den „ priester kruipt, dat hij zich nauwelijks kan omkeeren? „ Is de kerk niet groot en ruim genoeg, om uwe devo- „ tie elders te verrigten?” De eenvoudige man, en domme stumper, niet denkende, dat daar eenig bedrog achter stak, ging buiten het koorhek, in het ruim der kerk, meenende, dat hij ook daar nog zich in eene veilige wijkplaats bevond. Doch zij grepen hem, zeggende: „ Gij zult de bescherming van de heilige plaats niet ge- „ nieten, welke onlangs uwe en uwer makkers oogen „ niet gespaard hebben.” Zij trokken hem, hoezeer hij zich verzette, uit de kerk, dat anders niet geoorloofd was, zoo niet vroeger de kerk te Medemblik (welke stad twee mijlen van de Friesche kust verwijderd is, aan de overzijde der zee) door hen in brand gestoken ware. Of dit echter met opzet, of bij ongeluk, gebeurd was, weet ik niet: want ik heb niet gehoord, dat elders kerken verwoest zijn. Zoo sleepten zij hem uit de kerk, en reeds den volgenden dag, dat is daags voor Maria geboortedag, moest hij, met vijf anderen het eerst van allen, zijnen hals den beul reiken. Allen zijn met eene halve kar, dat is, elk met een rad, be- giftigd, nu reeds veertien in getal, en in de hoogte gerigt, buiten de poort van Haarlem, die naar Alkmaar ziet, waar zij den voorbijgangers goeden dag zeggen, en alle roovers vermanen, dat zij, door hun voorbeeld ge- waarschuwd, zich toch voor zulke dingen in acht nemen, opdat zij niet, eenmaal, ook met zoo groot eene wel- daad beschonken worden, van op een rad, in de lucht, te verrotten, in plaats van in de aarde. Dat is voor roovers eenen grooten roem, zoo als zij meenen, doch,

naar het algemeen gevoelen, past het brave menschen geenszins. Aan de overigen, die nog in de gevangenis waren, is eene groote vrees aangejaagd: want zij meenden, dat de raad ook spoedig aan hen de straf zoude ten uitvoer leggen, die zij niet twijfelden, dat aan hunne makkers reeds voltrokken was. Zij moesten dus wel zeer vreezen, dat het laatste geregt der onstandvastige fortuin, een niet gewenschte dood, weldra zoude opgedragen worden. Doch eene gelukkige uitkomst heeft hen, net van pas, van deze vrees bevrijd. Want de brave vrede- stichter, de eerwaarde heer Philippus van Bourgondië, Bisschop van Utrecht, heeft den oorlog tusschen de Hol- landers en Gelderschen, als gezegd is, opgeheven, en toen zijn de gevangenen, van beide zijden, vrijgelaten. Ten laatste, zegt men, dat een groot deel der troepen, die sommige strecken van Holland verwoest hadden, in Westphalen, door den Bisschop van Munster, verslagen is. Deze dingen, die wij hiervoor in het breede vermeld hebben, zijn in Holland geschied, in het jaar na Chris- tus geboorte 1517, hetwelk in dit vers van den psalm gevonden kan worden, als men de getalletters naziet, be- halve de D: ProteCtor noster aspICe deVs, et respICe In faCIeM ChrIstI tVI. Ps. LXXXIV: 10.

